

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

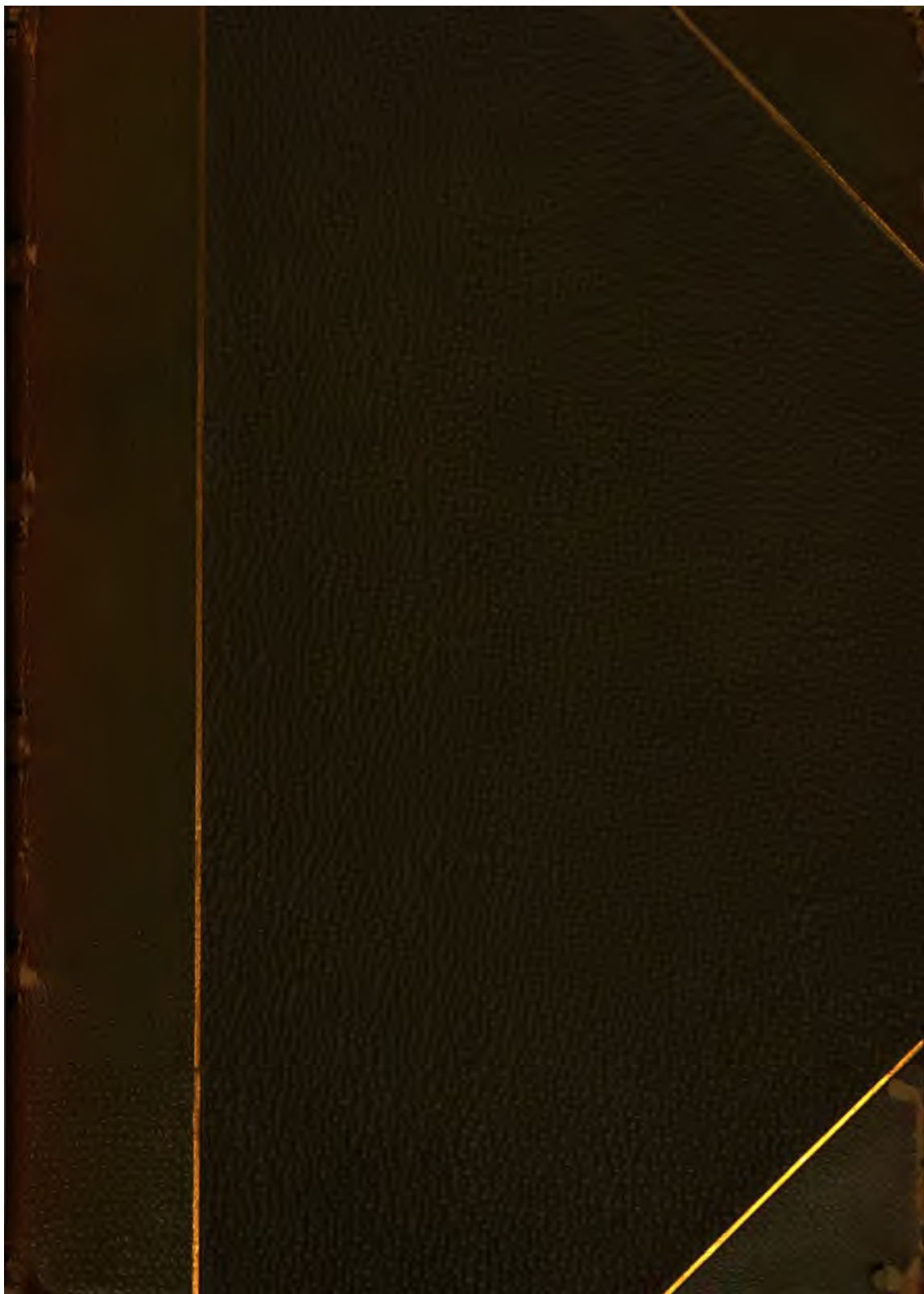
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

v

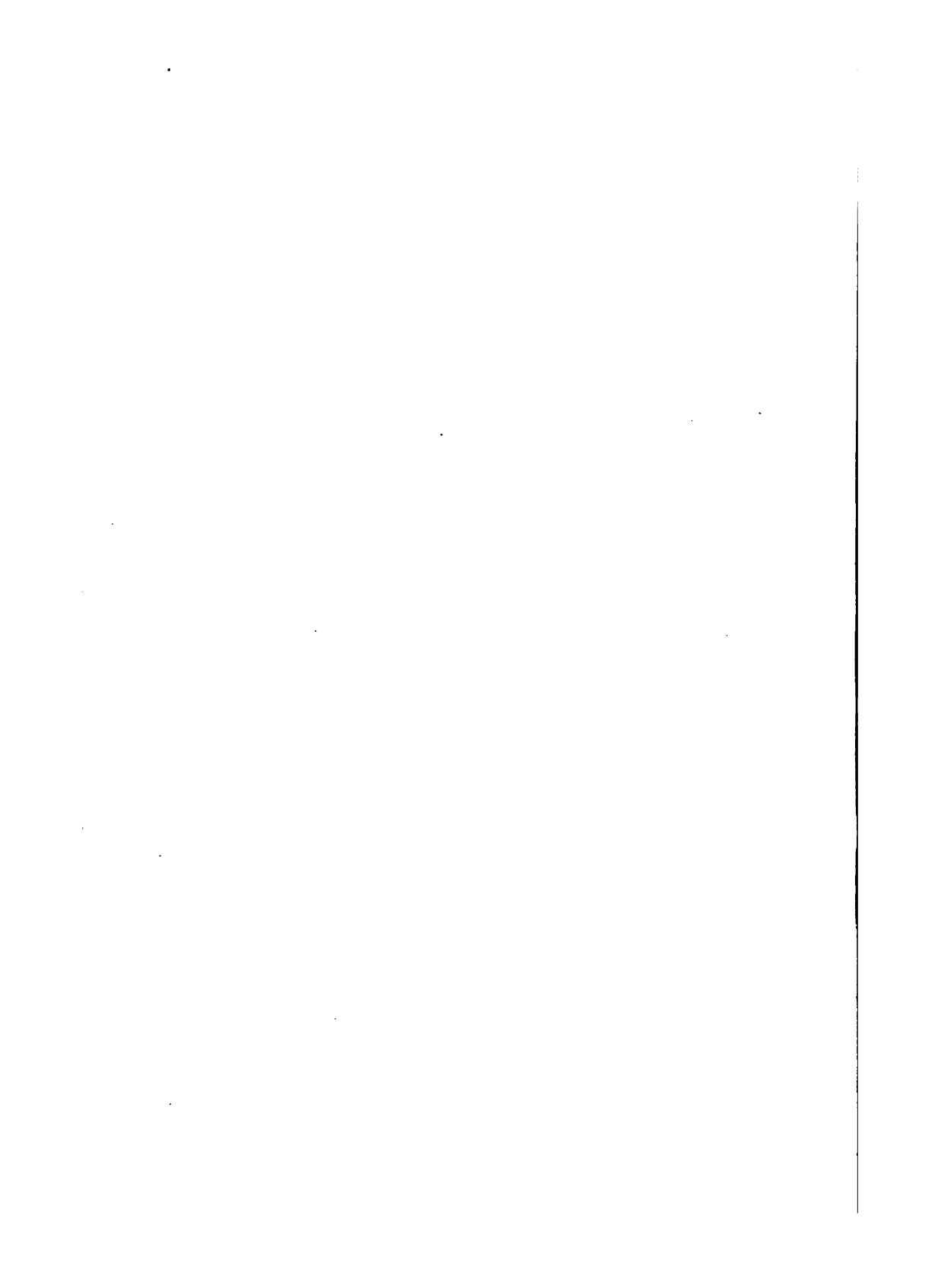
~~467 c 32~~

122 c 26

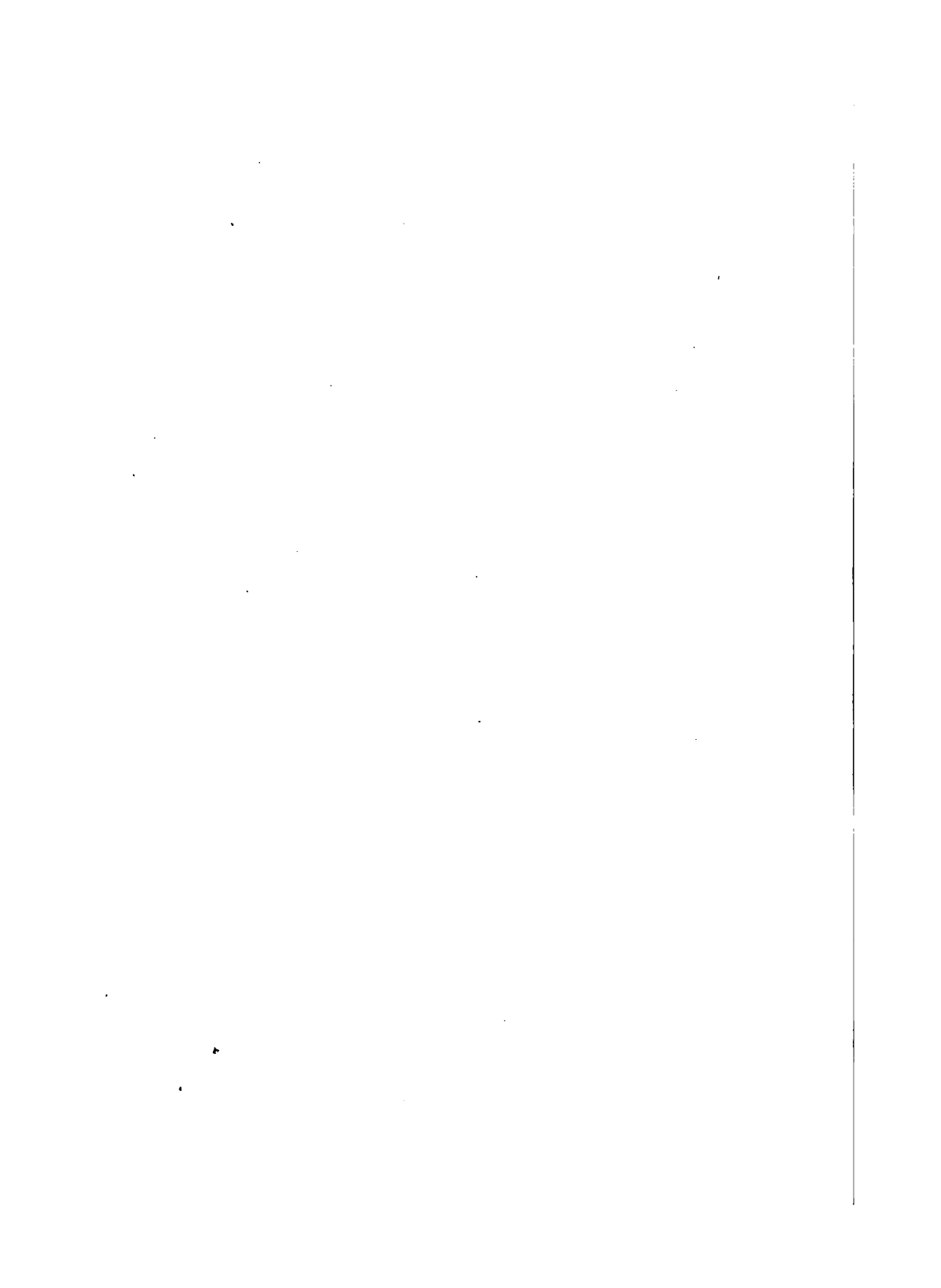

LITTERARISCHE
SCHETSEN EN KRITIEKEN.

LITTERARISCHE
SCHETSEN EN KRITIEKEN

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

Rosmade. — Tooneelmijmeringen. — Mail-Reizen. —
Gustave Flaubert. — Vondels Leeuwendalers. —
Fransche Romans.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1882.

M. P. ROSMADE.

Toen Rafaël op last van Paus Leo X van Florence naar Rome kwam, om er zijne reusachtige taak, de muurschildering van het Vatikaan, te ondernemen, was de tijd vervlogen, waarin hij de heerlijkste openbaringen van zijn genie in tal van Madonnaas had uitgestort. Nauw restte hem tijds genoeg, om zijne grootsche conceptiën te schetsen: het penceel zijner leerlingen voltooide het pas begonnen werk.

Waar de kunstenaar zich voorstelt eene rij van werken te leveren, allen tot hetzelfde doel bestemd, allen derzelfde stof ontleend, ontsnapt hij slechts zeldzaam aan de gevaren, noodzakelijk aan zoodanige onderneming verknocht. Zijne kunstenaarsvrijheid is geboeid; jaloersch bewaakt hij elken zweem van bezieling, om hem tot het groote doel dienstbaar te maken, en dreigt hem de veerkracht zijns talents te ontglippen, zijn wanhopig volhouden verplaatst hem onverbiddelijk naar den achtergrond der letterkundige industriëlen. Of kan niet reeds een geestrijk zanger der oudheid, weeldriger dan eenig der romeinsche dichters, nadrukkelijk bewijzen, dat niet alle stof zich aan den luim van den kunstenaar onderwerpt, dat de rijke schat der mythen zich niet altijd door eene vernuftig gekozen metamorfoze tot een aaneengeschakeld kunststuk laat verwerken; dat de kunstgreep zelf, tot verdrietens toe herhaald, niet immer de schitterendste fantazie voor matheid

en kwijning heeft gewaarborgd? Jacob Cats, de neêrland-
sche Ovidius naar den rijkdom, niet naar de bevalligheid
der vaerzen, Jacob Cats heeft spijt zijne tallooze geleerde
herinneringen, spijt den schat zijner beelden en gelijkenissen,
spijs het kloeke oog voor natuur- en huiselijk schoon, het
gantsch beleid des echten staats niet ongestraft in vijf ellen-
lange zangen kunnen verheerlijken, zonder dat zijne eentonige
alexandrijnen die leunstoelige en stuurstoelige dommeling
verwekten, welke een gevierd dichter onzer dagen hem zoo
geestig en treffelijk verweet.

Wat waarborgde — om zoo hoog mogelijk te klimmen —
Shaksperes tiental historische tragœdiën voor hetzelfde
verwijt, had niet het ondoorgrondelijke genie van den grooten
meester bij den innigen band, die King John aan Henry
VIII vastknoopt, elk dier gewrochten met eene eigenaardige
kunsteenheid weten te doortintelen, welke ze allen tot onge-
repte meesterstukken verheft? Of wat was het meer, dan
eene geliefkoosde kunstenaarsilluzie, die Honoré de Bal-
zac — om eenigszins lager te dalen — deed besluiten, alle
zijne voltooide en nog te voltooyen werken onder den algem-
meenen naam der Comédie humaine saâm te grijpen?
Mocht hij al gevatheid genoeg bezitten, zijne oude helden in
nieuwe kostumen ten tooneele te zenden, of hun geslachts-
register zoodanig in te richten, dat zijne nieuwe figuren zich
steeds op verrassende wijze bij hen aansloten, waarachtig
kunstenaar bleek hij slechts daar, waar hij, door eene wezen-
lijke kunstgedachte bezield, onafhankelijk aan 't werk toog:
waar 't hem te doen was, een tot nog toe door hem onaan-
geroerden vorm des maatschappelijken levens in zijne kunst-
gaanderij op te nemen, bleek zijn hand soms van vermoeienis
te sidderen.

Het is deze ervaring, die mij noopt den onverdeelde bij-
val te matigen, dien ik zoo gaarne een nationaal kunstplan
geschonken had door mijne vrienden Hofdijk en Rosmade
op het touw gezet. Geenszins echter willen we hiermeê ver-
staan hebben, dat het kloeke ondernemen van Hofdijk
en Rosmade, om in tal van historiestukken de
schoonste bladzijden van Neêrlands geschiedenis

door de kunst te verheerlijken, reeds vooraf afkeuring zou verdienen. We wezen slechts op de gevaren, welke in 't gemeen met uitvoerige en veelomvattende kunstplannen verbonden zijn, welke bij zoo ver strekkende kunstproeve, als thands met „Ons Volk” wordt genomen, steeds nadrukkelijk op den voorgrond moeten geplaatst worden. Mocht het den stouten moed van beide kunstenaars gelukken die zwaarigheden zegevierend te overwinnen: mochten ze zich elk door de „romantische” schildering van ons volk — de term is niet gelukkig gekozen — een frisschen loovertak veroveren; — als nieuwe schatting voor het glansrijk talent van een in gantsch Nederland hartelijk geliefden dichter; — als welverdienden eersteling voor zijnen kunstbroeder, die reeds aanving in eene hoogst opmerkelijke schepping hem waardig ter zijde te treden, onze letterkunde kan er slechts bij winnen ¹⁾.

Deze schepping: de Heiden-Priester van Harrago, opent de rij van historische romans, welke het tweemanschap Hofdijk-Rosmade onder den algemeenen titel: Ons Volk in Grasmaand van 1858 aankondigde.

Men behoeft er niet lang aan te twifelen — de Heiden-Priester van Harrago is het werk van Rosmade. Open een der beide met aantrekkelijke cierlijkheid gedrukte deelen, lees eene enkele bladzijde en oordeel of ge hier het stoute penceel van den historischen landschapschilder, het sterk sprekende, tot vermoeyenis forsche koloriet van den onvermoeiden schilder des huiselijken levens onzer vaderen moogt herkennen, of ge niet veeleer met den geheel eigenaardigen trant van een u weinig bekenden kunstenaar kennis maakt, wiens gewrocht uwe oplettende beschouwing alleszins waardig is. Misschien telt ge Van Lenneps Voorouders onder uwe lievelingswerken, en vermeit ge u bij schaarscheid van oorspronkelijke, wezenlijk schoone letterwerken, om soms zijn Pleegzoon, bovenal zijn Ferdinand Huyck nog eens ter hand te nemen. Misschien boeit u de geestige

¹⁾ De onderneming is niet voortgezet, het is bij dezen enkelen roman gebleven.

dialog van Schimmel en keert ge met even onverbloemde bewondering tot de treffelijke schildertj van dien eersten dag eens nieuwen levens terug, als ge den welgelukten arbeid van den kunstenaar herdenkt, welke de beide laatste beslissende oogenblikken van Napoleons generaalsleven met onbetwistbaar meesterschap heeft veraanschouwelijkt.

Of misschien wijst ge mij op de huizing Lauernesse, op eene gantsche rij van eerbied en geestdrift wekkende scheppingen, aan den kring van Leycesters kortstondig bestuur ontleend, schitterend door kleur en keur van stijl, boeyend door een cierlijk gevlochten vertelling en boven allen uitmuntend door eene grondige karakterteekening, grondig tot uitputtens der stof toe.

De Auteur van den Heiden-Priester van Harrago, schoon in menig opzicht verre achterstaande bij deze welberoemde kunstenaarstrits, belooft haar spoedig op een gewichtig stuk verre te zullen overtreffen. Moge Rosmade voor Van Lennep in geestigen en wegslepden verhaaltrant onderdoen, voor Schimmel wijken in dramatische kracht, voor Toussaint bukken in scherpe en juiste analyse van menschelijken hartstocht, hem is de gave eener stoute, machtige, schatrijke fantazie geschonken, eener fantazie, die onbeschroomd de nevelen van het voorleden wegvaagt en met belangwekkende vermetelheid schatten van schitterende verf over eene tot nog toe bijna onbekende waereld uitstort. Voor wie toestemmen, hoe allerwichtigste hefboom, welke onmisbare voorwaarde tot eenig letterkundig talent er in het vermogen eener frissche, veerkrachtige fantazie schuilt, mogen we niet dringend genoeg op deze overal in 't oog springende eigenschap van Rosmades kunstwerk wijzen. Der waarheid getrouw mag beweerd worden, dat deze gantsche schepping door fantazie is ontworpen, dat hare gelukkigste bladzijden door kracht van fantazie zijn beziel, dat hare wezenlijke gebreken door eenzijdig misbruik van fantazie zijn ontstaan.

Charles Dickens teekent elk voorwerp met een tot manie klimmend medelijden, zoo er van smart, met eene tot razernij stijgende vreugde, zoo er van blijdschap sprake

is. Zijne fantazie vindt haar zwaartepunt in de aandoeningen van zijn met vrouwelijke fijnheid gevoelend, tot vrouwelijke weekheid overhellend gemoed. Victor Hugo schept steeds onder den indruk zijner melancholische ingenomenheid met grillige arabesken, bizarre tooverdroomen en groteske spookgestalten. Zijne fantazie put hare levenskracht uit een allesverterenden, nimmer te lesschen dorst naar het ongehoorde, het onmetelijke, het reusachtige, het afzichtelijke.

Beider kunstenaarsindividualiteit sluit zich bij beider verbeeldingskracht op het innigst en krachtigst aan en verklaart aldus het geheim van de tooverkracht hunner werken. Rosmade heeft zijne ontwijfelbaar weelderige fantazie slechts met zijn kunstdoel-zelf in verband gebracht en daarom, bij de dramatizeering van hetgeen er door geschiedvorschers omtrent nederlandsche toestanden voor de jaren 520—550 is verzameld, slechts op lijnen en kleuren, op binnenhuis en landschap, op zeden en kostumen acht geslagen. Terwijl hij alzoo van beide genoemde aartspriesters der fantazie niet alleen daarin verschilt, dat zijne kracht in een louter bot vieren der hem geschonken gave bestaat, doch daarin alleen, dat zijne stoutste tafereelen slechts zeer zedig naast hunne voortreffelijkste bladzijden mogen worden gesteld, staat hij grootelijks bij hen achter in 't verwekken van een roerenden of schokkenden indruk en kan hij van den verrassenden rijkdom zijns talents alleen gebruik maken tot voltooying van zijn koloriet. Op dit stuk mogen we Rosmade — onder beding van een karakteristiek verschil in zeden en landaard — met Théophile Gautier vergelijken. Buigzaam, veerkrachtig tot overmoedig wordens toe, weet de oostersche verbeeldingskracht van dezen laatsten zich ongedwongen te verplaatsen naar de stranden van Delos en Tenedos, au Palais-Royal onder de wasluchters der orgieën van den Regent, in de draagkoets van Cleopatra aan den voet der Pyramyden. Met dezelfde virtuositeit voor koloriet toovert Rosmade saxische, friesche en frankische tafereelen van den aanvang der zesde eeuw, mocht hij ook, als Théophile Gautier, den inhoud zijner schilderijen eener uit de tweede hand verkregen wetenschap danken.

Noode zouden we ons het genoeg weigeren er hier een paar voorbeelden van bij te brengen. Rosmade strooit zijne talrijke beschrijvingen van natuurschoon — zijne zonlichten zijn meestal treffelijk gelukt — van het stampen en kampen eener strijdende menigte, van het joelen en woelen eener volksvergadering, zoo kwistig om zich heên, dat we niet verlegen zijn een paar prachtige bloemen uit zijne welvoorziene gaard te kiezen.

Eene vloot van friesche, saxische en noordsche schepen zet koers naar 't land der Franken:

„Als donkere stippen zweefden de schepen daar heen, de gevulde zellen werden ten halve door het avondrood rooskleurig verlicht. De koperen windwijzers aan de masttoppen geleken kleine vurige gedrochten, door de harptonen van Asinga, den zanger, uitgelokt en boven de vloot zwevende. Zacht en fantastisch ruischten de snaren van den frieschen scald, en, onder den invloed dier zonderlinge melodiën, scheen het Helkwin — den vorst der Saxers — „toe, dat de schepen kwamen luisteren naar 't verwachte lied, dat het drakenschip van Chochilag” — den vorst der Denen — „een bezielde wezen werd en den gouden hals naar den hoeker wendde, aan welks boord de zanger de harp bespeelde.

„Het avondrood verdoofde tot een zwakken bleeken glans achter zwarte wolkbanken; de maan dreef als een breede sikkel boven het duin aan den donkerblauwen hemel, waaraan enkele diamanten starren tintelden, en stouter en krachtiger sloeg Asinga de harpsnaar.

„Toen paarde hij aan de tonen van zijn speeltuig zijn mannelijke stem, het lied klonk over het bruischende zeevlak en de geheele bemanning der scheepvloot hoorde zijne woorden:

„„Hoort nu de saga van Beowulf den sterke, en van den windvluggen Urfelan, beide zonen van Egtjow den dappere, beide jeugdig van jaren, maar sterk van spieren en vlug van leden, en moediger dan ooit jongelingen in 't Noorden geweest zijn. Een last van twintig mannen kon Beowulf torsschen en Urfelan sprong over twintig kloeke paarden. „Gij zijt sterk, Beowulf: de kracht van den walvisch, de(n) reus van de zeeën is u gegeven,” sprak Urfelan op een morgen. „Gij zijt vlug Urfelan! der snelheid van den dolfin, die de golven voorbijschiet, is uwe vlugheid gelijk,” was Beowulfs antwoord. „Laat ons dan beide de zeegolven breken, door kracht en door snelheid het bruischende water beheerschen en we zullen het weten wat hooger is te schatten, de kracht of de vlugheid.” Zoo spraken zij, de zonen van Egtjow. En, 't woord pas gesproken, daar dompelden zij zich in de schulmende baren. Zij waren gehuld in hun buigzame pantsers, van ijzer gevlochten, met gouden spangen versierd. De ontbloote zwaarden tusschen de tanden geklemd, zwommen ze voort over den Oceaan, den heelen dag lang en den heelen nacht door, vijf dagen en vijf nachten aaneen en naast elkander. De krachtige armslagen van Beowulf deden de golven breken tegen zijn gepantserde borst en toch won hij het niet van de vlugheid, waarmede Urfelan onvermoeid zijne leden repte en als een dolfin de baren kliefde. Maar ten zesden dage stak de storm uit het noorden op, en gierde kil en huiverend langs het zeevlak en zweepte het vreeselijk tot hooge golven, wier toppen kantelden, en bruisende in de diep gegroefde kloven

stortten met donderend geklater. De twee helden zwommen voort, trots het geweld van de baren, 't zij die hen met reuzenkracht ophieven of woedend in de grimmige watervoren wierpen en met schuim overdolven. De twee helden zwaaiden de krachtige armen en stegen weer op uit de kokende diepte en kampten op nieuw tegen de brullende golven, en bleven getrouw elkander ter zijde. Doch de nacht viel in met de zwartste duisternis en grimmiger en vreeselijker werd de vloed. Bergenhooge baren grepen Urfelan aan en wierpen hem terug; van golf tot golf werd hij wechgeslingerd, verre van zijn broeder, over den oneindigen Oceaan. Te midden van ratelende golven bleef Beowulf eenzaam kampen in dien verschrikkelijken nacht, en toen de zevende dag aanbrak en de storm nog toenam, zag hij te midden van de brullende baren de afschuwelijkste zeegedrochten dreigend op hem toeschieten. Met opgesperde kaken zwom een reusachtige visch op hem aan, doch het schrikdier deinsde bevreesd voor den slag van Beowulfs schitterend zwaard en dook weg in de golven. De onstuimige zee scheen den moed van 'tvraatzuchtig ondiep te verlevendigen; het schoot op uit de diepte, greep met zijn tanden den onverschrokken held te midden van een brullende golf om de lenden en sleurde hem pijlsnel naar den afgrond der zee. Grimmig de kaken samenklommende, hield het ondiep Beowulf vast, maar het van ijzer gevlochten pantser beschermde den held tegen den doodelijken beet. Daar geslingerd langs den bodem der zee, verloor hij den moed niet; maar zich krachtig wringende, het zwaard in de vuist geklemd, stak zijn krachtige arm het wapen tot aan het gevest toe in de keel van 't bloedgierige zeemonster; het dier wentelde en wrong zich, rekte zich uit en stierf, en Beowulf brak zich los uit de verstijfde kaken en steeg naar het zeevlak. Het was nacht om hem heen, en nog altijd rolden de brullende golven, en den geheelen nacht door had hij menigen kampstrijd. Maar toen de zon, het schitterend oog van Wodan, in het oosten opging en den dag verkondigde, bedaarde de storm, de zee werd rustig en Beowulf zag voor zich uit de kusten van een welig begroeide landstreek, door de zon beschenen. Daar eindigde zijn tocht. Nooit, sinds de Alfadur uit Ymers vleesch en been de waereld vormde, hoorde men onder de zon van heesteren kampstrijd, dan door Beowulf gestreden is, noch van verschrikkelijker toestand op den Oceaan, dan waarin Beowulf heeft verkeerd."

Wat Urfelan aangaat, men leze het slot van dit episch lied bij Rosmade, en oordeele of er hier althands niet een kloeken greep in de snaren der skaldenharp is gewaagd, of de heldenzang van Beowulf bij de omwerking iets van zijn fantastisch en bovenzinnelijk karakter heeft verbeurd. Stout van conceptie zijn bovenal de laatste tafereelen van den Heiden-Priester van Harrago. Het geldt hier een even woedenden, een even reusachtigen kamp als in de slotzangen van de grijze Nevelingensage. Aan de oevers van het Fliemeer strekten zich toen heinde en verre landerijen uit, die, onder den naam van Hopvelden, als eigendom van een der rijkste friesche landbezitters worden voorgesteld. De Godspraak van Stavo had echter voorzeggd, dat de zoon van Ivo, den rijken

grondeigenaar, zoo hij keerde van een krijgstoct, de halle zijns vaders niet zou terugvinden. En zoo was het geschied. Ivo had haringen in het water zijner putten ontdekt en spoedig daarop de Hopvelden verlaten. Een jaar later ankerden de schepen der Saxers bij de Hopvelden om zich bij het leger der Friezen te voegen en van eene reeds geleden neêr-laag op de Franken te wreken. Weldra zullen beide legers zich vereenigen. Des nachts daarop :

„stak een storm op en de hevige, bulderende vlagen loeiden de(n) gansche(n) nacht in de bosschen van de Hopvelden. De zee stuwde hare golven door den Fliestroom naar het Fliemeir, het water zwol hoog en bedekte de lage landen aan den oever. Maar als naar gewoonte, hoe hoog de vloed steeg, de Hopvelden bleven van het water verschoond, en in de duisternis der nacht zag niemant de vreemde dingen, die aan de Hopvelden geschieden en, bij het gerucht der stormvlagen, hoorde niemant hoe de gronden schenen te kraken en te zuchten.

„Storm en vloed hadden dien nacht de Hopvelden losgescheurd.”

Helkwin, de dappere heirvoerder der Saxers, bespeurt spoedig het dreigend gevaar. Te vergeefs poogt men op de schepen te wijken. De grond scheurt onder de voeten der verschrikte Saxers en de frankische vloot is in aantocht :

„De bemanning van de schepen had de ankertouwen reeds gekapt. Het vreeselijk tooneel, dat zij op de Hopvelden zagen gebeuren, deed hen op zelfbehoud bedacht zijn. De zeilen werden geheschen, de roeispanten in beweging gebracht en met dubbele snelheid ontzielden men het gevaar, waaraan de op den wal gelegerde Saxers bleven overgelaten. De drijvende Hopvelden, nu zij eenmaal van een gescheurd waren, werden door tallooze groeven in kleine eilanden gebroken, de toenemende wind begunstigde de vernieling, de klimmende vloed, de bruisende golven slingerde die drijvende brokken lands dooreen en knaagden vernielend aan de randen. Met die verbrokkeling van den grond was het leger der Saksers aan groepen verdeeld en drijvende met de verschillende eilandjes. Een algemeene noodkreet steeg op, maar de vrees werd een weinig onderdrukt, toen Wittelinde — de saga der Hopvelden — „een hoogen boom beklom en van uit de kroon haar stem over de drijvende gronden deed schallen. — „Ziet, ginds naderen de schepen der Franken! wij zullen ze met onze vlottende drijftillen bestrijden en dood en verderf over hen brengen. De storm steekt op! De gebroken gronden zijn onze schepen, de boomen onze masten, de bladerkroonen onze zeilen. Van uit de masten zullen we die schepen bestrijden, en de stormwind moge ze verbrijzelend op de Frankische kielen storten. De Goden van het Noorden strijden voor de rechten der Saksers! De goden breken een deel van de waereld af, om de Franken met de brokken te verpletteren!”

De taktiek der Saga wordt met geestdrift gevolgd. De vloot der Franken is nabij gekomen, maar deinst af, nu de schepelingen het vreeselijk gevaar gemaak worden :

„t Was of de boomen op de drijfkillen, door den stormwind bewogen, reuzen waren, die, verhit op den strijd, zich bogen en de armen naar de franckische schepen uitstrekten. Op een der drijvende stukken gronds bevond zich Helkwin en de drie zonen van A telfrid, op een ander omklemd Urfelan de(n) vooruitstekende(n) tak van een beuk. Op een derde beklom de woeste Iglo — de zoon van Ivo van de Hopvelden — „met zijn strijdbijl tusschen de tanden een boom — en eindelijk op een vierde brok lands zat in een hoogen heen en weder zwaaiende iep Wittelinde en krijschte haar wraakkreet de Franken toe. Het stuk gronds, waarin de boom wortelde, was het voorste en kwam met onweerstaanbare kracht tegen het schip van Clotaar — den koning der Franken —; „al de roerriemen van de linkerzijde des vaartuigs waren in een oogenblik tot spaanders verbrijzeld en het schip stiet krakend tegen de achter aankomende vaartuigen. Met vloeken en verwenschingen, met onuitvoerbare bevelen en woedende kreten vergrootten de Franken zelve de verwarring. De storm gonsde in den hoogen boom en deed hem hevig zwaaien, zijn takken sloegen herhaaldelijk onder de door een woelende Franken en verpletterden menig krijgsman; het gegil van de saksische heks klonk boven al het rumoer uit. Naarmate de iep voor den storm boog of zich ophief, zagen de verbijsterde Franken zich door de verpletterende en krakende twijgen omgeven, te midden waarvan het vreeselijk gegil van Wittelinde hun in de ooren klonk, of zagen zij de kroon zich opheffen en hoorden zij den schaterlach van de heks boven hunne hoofden. En dan weder daalde de moorddadige iep, waartegen geen zwaard, geen strijdbijl of speer iets vermocht, en sloeg twintig mannen te gelijk neder en havende de scheepsboorden. (Eindelijk) rukte (hij) den grond, waarin hij wortelde van een, stortte neder, verbrijzelde een paar schepen en de golven overstoven schuimend en murmelend de kroon; en van tusschen het rumoer klonk de gil en het schatergelach van Wittelinde al zwakker en zwakker alsof zij naar de diepte van het meir zonk en in de hollen der booze geesten wederkeerde, nu haar taak op de bovenwaereld ten einde was.”

Bladzijden als deze, door het heele werk met onbekrompen rijkdom uitgestrooid, herinneren met weemoedige gewaarwording den vroeg verscheiden dichter van den Schaapherder. Want, wat we opmerkelijk achten, mag Rosmade als warm kolorist naast Oltmans geplaatst worden, niet minder, dan den Schaapherder mangelt het zijner tegenwoordige schepping aan eenheid.

Dit geeft ons aanleiding de historische, in den Heiden-Priester „romantisch geschilderde” stof wat nader te bezien en te vragen of zij met de noodige oekonomie in 't kunstwerk is opgenomen. Eene vluchtige lezing reeds beslist oogenblikkelijk de opmerking, dat er een nauw verband tusschen Rosmades Heiden-Priester en Hofdijks Voorgeslacht valt op te merken. De uitkomsten, in het laatste werk verkregen, de historische voorstelling, de breede, belangwekkende schildering van den nederlandschen bodem en

van het sociale en huiselijke leven der zesde en zevende eeuw zijn met woeker gebruikt en soms met vruchten van eigen onderzoek aangevuld. 't Ligt niet op onzen weg de uitvoerige schilderij van den kloeken kennemer zanger in hare wetenschappelijke en æsthetische waarde te bespreken: — en mochten wij het, we zouden schromen met een enkel woord over zoo hoogst gewichtigen en geestrijken arbeid te oordeelen. Dit mag men er onbeschroomd van verzekeren, dat het een nationaal kunstwerk belooft te worden, waartoe de edelste krachten van onzen tijd zijn op cijns gesteld; dat het zich wellicht eenmaal als een reusachtig, maar cierlijk en kunstig gebeeldhouwd gedenkstuk van Neêrlands schoon voorleden zal verheffen — van dat voorleden, zoo schaars nog door Nederlanders op zijne wezenlijke waarde geschat, zoo zelden nog in zijne politichen en æsthetische beteekenis naar eisch begrepen.

We stellen dus, dat Rosmade zich volkomen veilig bij Hofdijk mocht aansluiten, zoowel wat het minder op den voorgrond gestelde historische deel zijns arbeids aangaat; als wat voornamelijk de schilderijen van maatschappelijke en huiselijke toestanden, van krijgswezen en godsdienstplechtigheden betreft. Begaafter, scherpzinniger pen moge de onhoudbaarheid dezer onderstelling betoogen, ik berust er vooreerst volgaarne bij. Al wat we hier vragen is: hoe heeft de kunstenaar de dus verkregen stof aangegrepen.

Een overzicht van den inhoud des Heiden-Priesters zou hier uitstekende diensten doen — doch we kennen er ons niet bekwaam toe en stuiten juist hier op de schaduwzijde van 't boek. Nauw kan men eene simpele optelling geven van al 't geen in die beide deelen wordt aangeboden. Veldslagen en sloopstrijden, ongehoorde wapenfeiten door noordse en friesche dapperen bestaan, talloze bijzonderheden uit het huiselijk en openbaar leven van saxische vrijen en adelingen, van friesche vorsten en frankische koningen, uitvoerige schilderijen der heidensche godsdienstplechtigheden, der ommegangen van Erda, der maaltijden ter dingplaats van Donar, der offerhanden aan Stavo en der orakelen van Foseti, en dit alles aaneengehecht te midden van het voortdurend volkerengewoel bij den aanvang der zesde eeuw, van

de vroegste sporen van frankischen invloed en prediking des Christendoms, van het wanhopend verzet eener heidensche priesterschaar, geruggesteund door een krachtigen stoet van stoere krijgers; heel deze schat van veelkleurige tooneelen rolt den lezer van den Heiden-Priester in bonte afwisseling voorbij. Ware nu slechts Wittimer van Harrago, de opperbloedman van Donar, in waarheid de hoofdrol, waarom dit alles zich met æsthetische noodzakelijkheid heengroepde, het kunstwerk zou er in waarde bij gewonnen hebben. Zou echter de listige heidenpriester daartoe ooit de geschikte figuur geweest zijn? De kamp van Christendom en Heidendom op neêrlandschen bodem zou door den kunstenaar wellicht nimmer treffelijker kunnen worden voorgesteld, dan wanneer hij zich eene hoofdfiguur uit de Heidenen koos, even krachtig als Wittimer, maar daarenboven tot dwepens toe van het denkbeeld doordrongen, dat zijne nationaliteit en zijn heidendom niet dan met den ondergang van beide zouden te scheiden zijn. Vast overtuigd van de heerlijkheid en waarheid zijner godsvereering, onstuimig ijverend voor de glorie en onafhankelijkheid zijns volks, zou zijn fanatisme zich met bitteren trots hebben verzet tegen de prediking der Christenpriesters, die bij den roof zijner Goden temet de hand uitstrekten naar zijne vrijheid. Wat hij hierbij wellicht aan historische trouw zou verloren hebben, werd hem ruimschoots in æsthetische belangrijkheid vergoed. Thands is de opperbloedman van Donar een geslepen diplomaat, die met ettelijke kunstige machinatiën den invloed van predikers, als Aegidius, Atius ¹⁾ en Theudechilde gemakkelijk weet te verijdelen. Hem ontbreekt het zedelijk gehalte, 't welk de kampvechter voor eene achtingswaardige, maar onhoudbare

¹⁾ Wat dezen beiden frankischen priesters betreft, we gisten er dikwijls naar, hoe 't mogelijk was, dat ze zich voor Friezen en Saxen verstaanbaar konden uiten. Zeker, Franken en Saxen hadden om tot malkeer in de zesde eeuw te spreken geen tolk noodig, maar heeft de christelijke, gallische priesterstand — welken de Franken bij hun veroverenden intocht in Gallie aanwezig vonden — zich terstond op de taal der Franken toegelegd, om hen bij hunne zegeprelen als christenpredikers ter zijde te staan? Heeft de geschiedenis niet juist daarom gestaafd, dat het zaad des Evangelies in onze gewesten nimmer mocht opschieten, voordat het van angelsaxischen bodem was overgeplant?

overtuiging behoort te bezitten, en daarbij verbeurt hij het belangrijk æsthetisch gewicht, 't welk aan zijne verschijning zou kunnen worden vastgeknoopt. Helkwin, den jongen heirvoerder, zou als type van den fieren saxischen vorst, die van zijn volk, van priesters en krijgers omstuwd, zich wanhopend tegend frankisch geweld verzet, op waardige wijze de hoofdrol kunnen worden betrouwd, ware hij niet even als de opperbloedman van Donar door een drom van andere personen ter zijde gedrongen. Weelderige fantazie mocht hier alzoo kostelijke schilderijen van natuurschoon, van strijdgewoel en volksleven onvermoeid ten beste geven, zij was tevens oorzaak, dat de eenheid der kunst hare edelste rechten verbeurde. Hieruit moest reeds terstond volgen, dat het verhaal zelf slechts eene ondergeschikte plaats kon bekleeden en zich hoofdzakelijk bepaalt bij de verwickelingen, die er uit een gelukkigen of ongelukkigen minnehandel tusschen saxische, friesche, herulische en frankische jongelieden zou te spinnen zijn. En waren reeds de hoofdpersonen, door hunne bonte omgeving verdrongen, slechts vluchtig geschetst, de talrijke figuren van den tweeden grond zouden er niet uitvoeriger om kunnen worden uitwerkt.

Met ingenomenheid wijzen we echter op eene maagd als: Blidi-Fredegonde.

Aanstands uitstekend opgevat, onderscheidt ze zich gunstig van het talrijke vrouwenheir, dat den even talrijken stoet der adelingen, vrijen en lijfeigenen bestendig ter zijde staat. Is Blidi eene veelbelovende proeve van 't geen 's kunstenaars karakterteekening eenmaal worden kan, wanneer hij den weelderigen stroom zijner verbeeldingskracht binnen vaste bedding zal gebracht en het æsthetisch evenwicht tusschen alle de krachten van zijn talent zal getroffen hebben — ze heeft dan recht op eene nauwkeuriger beschouwing.

Blidi is de dochter van een vrijen saxischen hoevenaar, Atelfrid. Blozend van koon, blond van hair, blauw van oog, verschijnt ze in den beginne als een levendig, naief kind, vol schalke luim en blijde vroolijkheid. Met welgevallen neemt men haar bij heur eerste optreden in 't nationaal kostuum der saxischen jonkvrouwen waar. De schitterende schat

van blonde krullen is in een hairband geprangd; enkele lokken ontsnappen uit den nijldigen kluister en golven om den welgevulden hals, door een snoer van lichtblauwe glaskoralen getooid. Haar gewaad bestaat uit eene, bontgekleurde tunika zonder mouwen, welke even over de knie valt en door een hoogrooden gordel om heur midden is bevestigd. Hare fraaie armen zijn met breede, gouden banden boven en beneden den elleboog omsloten, heur sierlijk gevormd been wordt door rood zijden windselen kruiselings omslingerd tot aan den kleinen voet. Ze komt om Helkwin hulp te bieden, die eene in zwijm gevallen frankische jonkvrouw poogt bij te brengen. Zoo spoedig Magdalena, de frankische, aan hare zorgen is vertrouwd, opent deze de oogen en vangt er het volgende gesprek tusschen beide jonkvrouwen aan:

„Wie zijt ge?” vroeg de Christinne en zag door hare tranen heen naar hare verpleegster op.

„Ik ben Bliidi, de dochter van Atelfrid, een vrijen hoevenaar,” sprak het meisje.

„Uwe stem klinkt welluidend en zacht, uwe hand is weldadig voor mij geweest!” vervolgde Magdalena met dankbaarheid.

„Ik ben eene lijdesse ter hulp geschoten, anders niet,” zeide het meisje. „Voor het overige ben ik een zorgeloos kind. Maar wie zijt gij?... Gij schijnt niet gelukkig!”

„O, mijn leven is... maar is het leven dezer waereld anders dan lijden!”

„Acht wel zeker,” sprak Bliidi luchtig. „Bij voorbeeld deze dag was heerlijk en zonnig. De vogelen zongen door het woud, kleurige vlinders fladderden om onze hoeve, mijnen vader heb ik driemaal weêrhouden om toornig uit te varen tegen de lijfeigenen en allen heb ik honderdmaal doen lachen. Straks was ik een weinig door uwten toestand verschrikt, nu nog ben ik begaan met uwe treurigheid, maar ge zult mij wel het genoeg doen, mij een enkelen glimlach te schenken. O, gewis is dit leven iets anders dan lijden, voor mij ten minste.”

Weinige oogenblikken later zegt Bliidi:

„Wezenlijk zie nu zoo treurig niet. Misschien doet gij als anderen, frankische jonkvrouw! en denkt aan leed, dat ver af is of nooit komen zal, dat is dwaas! zie aan uw voet staat een bloem, pluk haar af — wacht ik zal het voor u doen... Ruik eens hoe zij geurt! Daar zie ik een duinroos, een fraaie, niet waar? Staat het niet mooi, nu zij in mijn blonde haren is gehecht? Den geur van uw bloem vindt ge aangenaam? Ik verheug me, dat de mijne mij opsiert, en we bemoeien ons niet met gindsche stekelige hulststruik, noch met het lastige klemmerkruid, dat daar staat, en dat is toch verstandig dunkt mij. Doe zoo ook met de wederwaardigheden, die u drukken en zie me een weinig vrolijker aan... Oef! die doornige roos kwetst mijn voorhoofd, dat is niet uit te staan!” Het meisje rukte snel de bloem uit hare haren, wierp die tegen den grond en toornig vermorselde zij de fraaie roos met den voet.”

Zorgeloos lichtzinnig, ijdel en zelfzuchtig luistert ze weinige dagen later naar de huichelende courtoisie van een valschen Frank en vangt alzoo aan langzaam den afgrond van misdaad en schande te naderen, waarin ze zich als Fredegonde zal storten. Door een welberekenden samenloop van gebeurtenissen naar 't hof van den frankischen koning Theoderik verplaatst, ontwikkelt zich die ijdelheid tot grove zelfzucht en wordt ze daar de gemakkelijke prooi en diepgezonden medeplichtige van Chilperik, den moordenaar zijner gade Aduwerda.

Ge hebt u thands eene voorstelling van Bliidi gevormd, we brengen u dan tot Fredegonde:

„Idol, ik heb u doen roepen!” sprak Fredegonde, achteloos in haren zetel rustend, maar toch beweeglijk ondanks die rust.

„Ik ben de gebiedster van mijn heer en meester dankbaar voor die eere!” sprak de jeugdige slaaf, terwijl hij bloosde en boog. Het was een schoone jongeling, die Idol met zijn zwarte lokken, in zijn met goud gezoomden, fulpen lijfrok. Hij was vlug in zijn gang en scheen den grond bijna niet te raken.

„Hoe oud zijt gij, Idol? vroeg Fredegonde, zich een weinig oprichtende, om den jeugdigen slaaf te beschouwen.

„Mijn geboortejaar heb ik nooit geweten. Na een bloedigen strooptocht in Gallië vond men mij schreiende in de armen mijner vermoorde ouders. Heer Landerik eigende mij zich toe en deed mij opkweeken.”

„Zie mij toch aan knaap, dan zal ik uw ouderdom bepalen.” Idol gehoorzaamde met vreeze: die vrouw had voor hem een schoonheid, die hem tegelijk betooverde en schrik aanjoeg. Hij dacht aan al de verhalen van dolken en vergiften, die er gefluisterd werden, terwijl Fredegonde voortging: „Thands zijt ge een jongeling van nog geen achttien jaar..... maar toen uw heer bij Chilperik hofmeier werd, waart ge, op het aanzien af, acht of tien jaren: gij moet dus ouder zijn, mij dunkt gij zijt...” Na een aandachtigen blik op de sidderenden jongeling zei ze met ongeduldige drift: „Uw voorkomen werpt de tijdrekening in de war.”

„Vergeef mij, edele vrouwe!” smeekte Idol ootmoedig.

Fredegonde lachte en vervolgde: „Is uw heer rijk?”

„Ik weet het niet, edele vrouwe!”

„Gij weet het niet? Gij weet toch, dat hij bezittingen heeft?”

„Mijn heer Landerik deelt mij niets mede van hetgeen zijne zaken betreft.”

„Knaap, gij ontwijkt mijne vraag even als mijn oog. Zie mij aan en zeg mij eens, in welken streek van Gallië liggen zijne goederen?”

„Ach, edele vrouwe! ik weet het niet of hij landgoederen heeft.”

„Bij het kruis van den Heer, gij huichelt, knaap!” sprak Fredegonde en sprong uit den zetel. Hare gestalte was kloeker en rijziger geworden in de jaren, die voorbij waren gegaan, sinds den dag dat zij aan het hof van Chilperik kwam. Hare schoonheid had de wechslende eigenschap der onschuld geheel verloren, maar was stout en overwinnend. In de helderheid van haar oogopslag flinkerde de vlam van een somber vuur; de dagelijksche kwelling, die het harte daarvan verduurde, was zichtbaar aan de gedrukte wenkbrauw. Zoo als zij daar stond, was zij voor Idol een vreeselijke vrouw:

een wolvin in het woud van Saint-Denis zou hem geen grooter schrik hebben aangejaagd. Stamelende uitte hij den kreet: „Genade, edele vrouwe!” en zonk op de kniën. Te midden van hare drift, lachte zij weder hartelijk om de vrees van den schoonen knaap en zeide: „Niet op de kniën voor mij, sta op... Zie mij aan en kom nader! Uw heer is rijk, dit weet gij... zwijg, geen leugens, versta mij wel: geen leugens! van waar haalt gij de zakken gelds, die gij nu en dan uwen heer brengt? Zwijg, indien gij onwaarheid spreken wilt, Idol!” viel ze haastig in, toen zij dit uit het gelaat van den jeugdigen slaaf vermoedde. Zij hief, met hare kleine hand onder de kin van den slaaf, diens fraai gelaat op en herhaalde toen vleiende: „Van waar... gij zijt een schoone knaap, Idol! van waar haalt gij dat geld?”

Idol werd vuurrood onder die aanraking en toch sidderde hij, als hij antwoordde: „Het geheim van mijn meester mag ik niet....”

„Zulke woorden niet over uwe lippen, hoort gij!” riep Fredegonde en haar blanke hand in zijne glanzende donkere lokken slingerende, rukte zij den knaap heen en weder dat hij wankelde. „Antwoord: drijft gij voor uw heer een winstgevend handel?”

„Genade, edele vrouw! ik moet zwijgen.”

„Bij de foltering van Christus!” riep Fredegonde vertoornd, en met hare fijne hand gaf zij den slaaf een vinnigen slag op de blozende wang. Idol week achteruit, verborg zijn gelaat in de handen en schreide. Hoe meelijwekkend was het bevallig slaafjen, hoe kinderlijk en zonderling, bij het betoon van zulk een zwakheid na een gedrag van zooveel moed en trouw!

De gramschap was wederom geweken van Fredegonde: meëwarig naderde zij den knaap, geleide hem tot haar zetel, hief zijn gelaat op en sprak zacht: „Ik was daar een weinig te driftig, Idol! ik sloeg toch zoo hard niet, deed ik wel?” en zij droogde zijne tranen. „Ween nu niet meer, schoone knaap!” vervolgde zij, de wang des jongelings streelende.

„Maar waarom te verbergen; ik zal dat geheim bewaren, Idol! zoo goed als gij.”

„Ach, edele vrouwe!” zuchtte Idol in verwarring, het oog smeekend naar Fredegonde opheffend. Het bloed steeg Fredegonde naar het gelaat en zij vervolgde: Zie mij zoo aan, Idol! En vertrouw mij het geheim! Zie, dezen gouden mantelhaak schenk ik u: dat zal uwe sierlijke kleeding goed staan. En wees nu openhartig, jongelief.”

„Ach, edele vrouwe! ik mag....”

Maar Fredegonde sloot hem met hare rozenvingeren den welbesneden mond, en viel wederom met eenige drift in: „Niet zulke woorden, Idol! Niet zulke woorden! Bij de liefde van den Heer! gij maakt mij ongeduldig, knaap! Staak nu dat weenen en bedaar toch.” Zij legde den arm om zijn schouder en hare hand speelde met zijn glinsterende lokken, terwijl zij hem bleef aanzien. „Gij begrijpt toch wel, kind! dat ik uwen heer met dat geheim geen schade of leed zal doen?” ging Fredegonde vleiende voort: „waarom dus gezwegen?”

De jongeling werd zoo vreemd te moede, nu hij daar stond, als in de armen van Fredegonde, terwijl hij haren adem op zijn gloeiende wang voelde en zich spiegelde in hare oogen. „Schoone, edele vrouwe!” sprak hij vrijmoediger — Fredegondes oogen flonkerden — „wees genadig jegens een armen slaaf, ik moet het geheim mijns meesters bewaren.”

„Bij de scherpe doornen van 's Heeren kroon!” sprak ze met weerhouden gramschap, terwijl zij wederom een ruk aan zijne lokken deed. Zijn gevulde hals spande zich daardoor bij de keel. Zij sloeg daar een fellen blik en dacht aan de schittering van een scherp staal, aan een gapende wond en stralend

bloed. „Men zal eerder uit een kouden steen vuur slaan, dan u dat geheim ontlokken,” vervolgde zij, „het is (zij) zoo; maar begrijpt ge, kind! dat Landerik nimmer weten mag, dat ik u dus tot verraad heb trachten te verleiden?” vroeg ze met verkropten spijt, en toch zag zij den schoonen jongeling weer met welgevallen aan.

„Ik zal het mijnen heer nimmer zeggen, edele vrouwe!” zeide Idol, duizelende onder den aanblik van die vrouw.

„Welke zekerheid geeft gij mij, Idol?” vroeg zij hem dichter naar zich trekkende.

„Ik wil het u zweren, schoone vrouw.”

„Bah, een geschenk aan den priester tot boete, en ge vreest den meeneed niet!” zeide Fredegonde. Zij naderde zoo dicht, dat hare roode lippen zijn mond bijna aanraakten, en dringend vervolgde zij: „geef beter waarborg, mijn schoone knaap!”

„Ach, edele vrouw! wilt gij mijn leven? mijn zaligheid? Zeg het slechts en ik offer het u op.”

Idol sidderde en een brandende nevel omhulde zijn hoofd, terwijl Fredegonde sprak:

„Ha, dat staat u schoon, Idol! geef mij de beste zekerheid, die gij weet, bedenk u eens.”

„Indien ik u het geheim van mijn heere Landerik mededeel en hij mijn ontrouw weet, zal hij mij dooden,” antwoordde Idol buiten zich zelf van verrukking:.... „wil ik u het geheim toevertrouwen?”

En nauw heeft de ongelukkige jonkman het geheim verraden of Fredegonde reikt hem minnelijk lachend een beker wijn, waaraan ze zelve even met de huichelende lippen raakt. Huiverend ledigt Idol den beker — weinige uren later is de schoone slaaf — een lijk.

Ik acht de hier medegedeelde bladzijden een krachtig bewijs, dat het den Heiden-priester, trots gebreken, niet aan wezenlijke schoonheden, niet aan heugelijke beloften voor de toekomst faalt. Een snoeimes voor den overstelpenden rijkdom van grillige fantazieloten, rustig overleg en eene reine, schoone, levenskrachtige kunstgedachte zouden den vriend van Hofdijk voor het vervolg uitstekende diensten kunnen bewijzen. Naast Van Lenneps Voorouders eene tweede galerij van kunstgewrochten op te trekken, om Nederlands heerlijk schoon voorleden te veraanschouwelijken, is een koene, veeleischende, hoogst gewichtige onderneming. Mochten de volgelingen van den Heiden-Priester eenmaal voldoende bewijzen, dat zij niet al te vermetel was ¹⁾.

¹⁾ Deze wensch is onvervuld gebleven. Rosmade overleed te vroeg in 1871. Vergelijk mijne beschouwing over zijn talent: *Nederlandsche Spectator* 1871, 18 November.

TOONEELMIJMERINGEN.

(1862.)

„Crimine ab uno
Disce omnes!”

Vergilius.

I.

- „En zou er waarlijk geene beterschap te hopen zijn?”
- „Niet de minste! Er zijn omstandigheden, waartegen de bekwaamste arts niets vermag!”
- „Is ze lang ziek geweest?”
- „Voor eene halve eeuw reeds ving zij aan te kwijnen, maar in de laatste dertig jaren vooral is hare kwaal dagelijks verergerd!”
- „En hoe bevindt ze zich heden?”
- „Ze is een weinig meer opgewonden, meer zenuwachtig en gespannen dan gewoonlijk. Wilt ge haar met mij bezoeken, ge zijt min of meer letterkundige, ik durf u gerust aan haar voorstellen!”
- „Maar ik heb van tijd tot tijd kwaad van haar gesproken!”
- „Och, daar kreunt ze zich niet veel om, geloof ik. Meest ieder spreekt kwaad van haar!”
- „Welnu, goed dan! Ik zal mijn best doen beleefd te zijn!”
- Dokter Ironio Satyrini deed mij langzaam aan zijne zijde gaan en zweeg geheimzinnig stil. Ik eerbiedigde zijn

stilzwijgen, ik wist aan welke wanhopige taak hij zich sinds jaren wijdde. Eindelijk hielden we voor hare bekende woning stand. Dokter Ironio greep mij bij de hand en geleide mij daarbinnen door tal van kronkelende gangen. Plotseling klopte hij op eene verborgen deur, die zich als van zelf opende. Dokter Ironio legde zijn vinger op de lippen — zwijgend en zonder gedruisch slopen wij naar binnen.

Op eene sofa lag eene schijnbaar rijk gekleede vrouw. Het licht der lamp viel juist op haar aangezicht. Ze hield de oogen gesloten. Diepe groeven, die van langdurig lijden spraken, doorsneden de ingevallen wangen. Toch waren er geringe sporen eener lang vervlogen, luisterrijke schoonheid, die door de zorgvuldige geschikte, valsche zwarte vlechten zich nog een weinig trachtte te doen gelden.

Dokter Ironio wenkte mij, om op den achtergrond in de schaduw te blijven. Voorzichtig naderde hij de kranke en greep hare hand, die met eene ongelooflijke menigte van valsche ringen prijkte. Langzaam opende zij de oogen, dof en misnoegd zag zij naar den geneesheer op.

— „Welnu, wat beter?” — vroeg hij.

— „Wat zal ik u zeggen. De reis heeft mij buitengewoon vermoeid!”

Zonderling klonken die woorden door het vertrek. Overdrevener, gemaakter toon, pathetischer nadruk, emfatischer verheffing van stem zou men zich moeilijk hebben kunnen voorstellen. Ik glimlachte in stilte bij mij zelve — zoo moest ze zijn, de arme kranke, dat was haar noodlot!

— „Ik wilde eerst te huis blijven!” — ging ze voort met denzelfden kluchtig overdreven kadans — „maar, begrijpt ge, na zoo langdurig lijden zoekt men elke vertroosting, elk nieuw middel, 't welk eene verademing belooft. Gij weet niet, Ironio! wat ik geleden heb sinds dertig jaren. Toen ik wel eer jong en schoon was, in 1772, heeft een plotselinge schrik mijne gezondheid voor goed ondermijnd. Ik was toen in Amsterdam in mijn fraai ruim paleis, vergenoegd, gelukkig — ieder maakte mij het hof, ieder prees mij om strijd. Op zekeren avond zat ik in een uitgelezen kring van kunstenaars en geletterden, toen plotseling de nare kreet van „brand”

weërgalmdede. Ieder stortte de zaal uit, waarin reeds rook en vlammen naar binnen drongen — men bracht mij ongedeerd naar buiten, maar de schrik had mij onherstelbaar geknakt. Vervolgens heb ik in een houten noodstal gewoond, waarin ik soms zeer genoegelijke avonden doorbracht — avonden van glorie en geluk, van uitbundige vleyerij en schitterenden triumf: maar nu — zie mij nu eens aan! Ik weet, dat ik nimmer herstellen zal, er is geen kruid voor mij gewassen — ik moet sterven!”

— „Spreek zoo luid niet!” — viel Ironio in — „ge zult u te veel opwinden!”

— „Zwijg! Laat mij uitspreken. Ik heb er behoefte aan. Het is het eenige, wat mij lucht geeft. Welke vernedering is er, welke smadelijke bejegening, die ik niet ondergaan heb? Zie hoe men mij heeft opgedirkt! Die valsche vlechten, dat valsche gebit, die valsche kleur, die koperen ringen en armbanden, die nagemaakte parelen — men heeft mij gedwongen ze te dragen en de geesteloze menigte heeft in de handen geklapt. Men heeft mij verboden mijn eigene taal te spreken. Ik moet in deftige trillingen mijn „goeden morgen” en „goeden avond” deklameeren, ik moet hijgen en hikken, als ik zeggen wil, dat het goed weër is — en altijd vervolgt mij de zouteloze goedkeuring van dat domme monster, 't welk voor een goed deel mijn meester is. Smaakvolle en talentrijke vrienden hebben mij allen den rug gewend — een welontwikkeld man, met gezond oordeel begaafd, wil mijn naam zelfs niet hooren noemen — mijne priesters en priesteressen hebben zich zonder roeping om mijn bouwvallig altaar geschikt — iederen dag wordt mijn toestand bedenkelijker! o God! ware ik reeds gestorven!”

Op dit oogenblik sloeg de pendule zeven uren. De kranke vloog eensklaps van haren zetel op, greep hoed en sjaal en begon voor den spiegel met koortsachtige haast haar toilet te retoucheeren. Dokter Ironio Satyrini schudde langzaam en bedenkelijk het hoofd.

— „Ik merk het wel, Ironio!” — sprak ze met een flauwen glimlach — „ge drijft den spot met mij! Maar moet ik dan heden achterblijven, nu ik uit de hoofdstad gekomen

ben, om een groot feest te vieren. Ik vlieg naar de zaal — ik moet Joost van den Vondel zien met den stap en de stem van Viktor Driessens!”

Als een stormwind ijde ze het vertrek uit, Ironio volgde haar op den voet. In de haast liet ze een zakboekje vallen, waaruit een menigte kaartjes op den grond stortten. Ik raapte ze zuchtend op en las het welbekende adres:

Mejuffrouw SANTA THALIOLA,
Beschermgodin van het nederlandsche Tooneel.

II.

Verscheidene dagen achtereen las men onlangs (1862) in het vorstelijk 's Gravenhage een lichtgeel aanplakbiljet, waarop met groote zwarte letters de naam van Joost van den Vondel een ieder tegenlachte. En inzonderheid hem of haar, die het harte hooger klopt bij 't vernemen van dien naam, waaraan zoo overvloedige herinneringen van roem, luister en genie zijn verknocht. Elk welgeaard en beschaafd Nederlander moge eene opwelling van trotsche vreugde gevoelen bij het enkele noemen van den dichterprins Joost van den Vondel, hoedanig zal dan niet de aandoening van de bewoners der residentie geweest zijn, toen ze zich dagen lang te voren de schitterende belofte gedaan zagen, Vondels leven en lijden op het tooneel te zullen aanschouwen.

En werkelijk was hier stof tot blijdschap in overvloed, als men zich voorstelde, hoe heerlijk men de nobele figuur van den krachtvollen Bard, bezig zijnen Palamedes te voltooien, zou hebben kunnen plaatsen naast zijn zwager, den praktiesch-cijferenden lakenkooper Hans de Wolf; naast zijne echtgenoot; de liefderijke en bezadigde Maaiken de Wolf; naast zijn aanzienlijken en welbekwamen vriend Laurens Reael, die reeds op Java den titel van opperbestuurder gevoerd had; naast Muidens hoffelijken Kastelein; naast zoo menig loffelijk bekenden dichter, geleerde of kunstenaar uit die dagen. De schaduwpartijen waren dan van zelf ingenomen door de gomaristische predikanten Smout & komp.,

door Mr. Adriaan Paeuw, zoon van den voorzitter der vierschaar, die Barnevelds doodvonnis uitsprak, door de kontra-remonstrantsche Schepenen van Amsterdam, Raep, de Vries, Van Basson en Roeters. Men had het genie in den edelen kamp voor gewetensvrijheid tegen het onlijdelijk en snood geweld der onverdraagzaamheid kunnen doen zegenvieren, want Vondels veroordeeling tot eene boete van driehonderd guldens was slechts eene vermomde zegepraal zijner beginselen.

Of wel, men had den zwaarbeproefden grijsaard, door verlies van zijne middelen voor 't eerst na een onbekrompen leven van zeventig jaren tot behoefte gedaald, met verheven moed den werkkring kunnen doen aanvaarden, welken het medelijden eener aanzienlijke Amsterdamsche vrouw in eene ondergeschikte betrekking aan de Bank van Leeninghe had ontdekt. Men had er den diep verneêrden dichter kunnen doen bukken voor zijn zouteloozen en vermoeyende arbeid; voor zijne onwaardige chefs, voor dat viertal Burgemeesteren eindelijk, 't welk de meesterhand van W. D—s (Gids Mei 1850) zoo onnavolgbaar schoon heeft geschetst.

Indien iemand zich al dergelijke illuziën had kunnen vormen, mij faalde het aan moed daartoe, overtuigd, dat de vertooning der nederlandsche tooneelkunstenaren ¹⁾ weinig zou meewerken, om de aangestipte situatiën op de juiste wijze te doen uitkomen. Maar we lazen op het meervermelde aanplakbiljet den weidschen titel: Joost van den Vondel, de Prins der Nederlandsche Dichters: Tooneelspel in 5 bedrijven, door Dr. H. van Peene, Ridder der Leopolds-orde, enz.

Enz.! Geen twijfel! De schrijver van het tooneelspel: Joost van den Vondel moest een groot man zijn en zou ons, trots den pathos en de trillingen der vertooners — nog wel hier en daar iets goeds, iets treffends, iets roerends van den grooten dichtervorst te zeggen hebben. Zoo was ik ondanks mijne droevige ervaringen, weleer op het leidsche plein en

¹⁾ De tijden zijn sedert merkelijk gewijzigd. Het nederlandsche tooneel herleeft.

elders vergaderd, spijt mijn merkwaardig samentreffen met Dokter Ironio Satyrini ten huize van Mejuffrouw Santa Thaliola — door alle omstandigheden gedrongen mij bij de aanzienlijke menigte aan te sluiten, die des avonds van den 25sten November 1862 zich naar den koninklijken schouwburg op weg begaf.

III.

Wat er te zien en te hooren was? Onverbloemd gesproken — ik geloof niet, dat het uwe aandacht waardig zal zijn, maar als ge wellicht een weinigen nieuwsgierig mocht vallen naar den uitslag der vermelde tooneelvertooning, zal ik pogen u er een kort en kalm verslag van te geven. Eerst dan over het stuk van Dr. H. van Peene, Ridder der Leopolds-orde, enz.

Joost van den Vondel, omtrent wien het kleine affiche, aan de deur ontvangen, ons de goedheid had te berichten, dat hij „dichter” was — wordt in den jare 1626 te Amsterdam voorgesteld; drok bezig alles voor de vertooning van zijn Palamedes in orde te brengen. Naast hem vinden we zijn Oom Kranen; eene figuur van 's schrijvers fantazie, die geen den minsten invloed op den gang der gebeurtenissen oefent en alleen bij den aanvang van het eerste bedrijf zoo beleefd is uit te leggen, dat Arminianen eigenlijk Remonstranten zijn en dat men met Gomaristen veelal Kontra-Remonstranten op 't oog heeft. Later neemt Vondel, bij de gerechtelijke vervolging wegens het uitgeven van den Palamedes, voor korte pooze zijn intrek bij Oom Kranen, waaruit duidelijk blijkt, dat onze auteur een eigenaardigen haat heeft opgevat tegen Hans de Wolf, bij wien Vondel in de eerste dagen der vervolging eene schuilplaats vond.

Voorts treedt op: Joost van den Vondel, de zoon, een losbol van drie-en-twintig jaren, die volgens gewone berekening in den jare 1626 den leeftijd van veertien jaren bereikt had. Vondels oudste zoon werd in 1612 uit zijn huwelijk met Maaiken de Wolf geboren (Van Lennep, Vondel I, bl. 131). Naast Joost Junior staat in ons tooneelspel Vondels dochter Anna, eene volwassen dame,

die volgens juistere chronologie toen nauwelijks twaalf jaren oud was en vrij waarschijnlijk zich destijds te Keulen ophield. (Van Lennep, Vondel IV, bl. 2). Reeds aanstonds speelt ze de rol, welke ze eerst na 1635, toen hare moeder gestorven was, op zich konde nemen, welke ze vooral sinds 1650, toen Vondel zich aan den handel onttrok en zijnen zoon Joost de zaken overgaf, met zooveel liefelijken moed en genegenheid vervulde. Dr. van Peene wil echter, dat Vondel in 1626 een zoon van drie-en-twintig en eene dochter van minstens twintig hebbe, waaruit volgt, dat de groote zanger omstreeks 1601 of 1602 op zeventienjarigen ouderdom in 't huwelijk trad!

Evenwel willen we op deze kleine chronologische zwarigheden niet al te sterk aandringen en ons haasten mede te deelen, dat de lijst der dramatische personaadjes voltallig wordt door Vondels dienstmaagd Grietjen; door Breugels, den boekverkooper; door Hooft, dien het affiche wederom zeer plechtig met den titel van dichter en drossaart begroet; door Adriaen Paeuw, pensionaris der stad Amsterdam en eindelijk door Daniël Bicker, zoo goed als verloofd aan Anna. Weldra zullen we allen op hunne plaats terugvinden.

In 't eerste bedrijf verhaalt Vondel dat hij zijn Palamedes dien eigen avond op het tooneel zal brengen; ontvangt hij een bezoek van Daniël Bicker uit den Haag en noodigt hij dezen met Kranen en Anna, om in 't naaste vertrek een kop thee te gebruiken. Daarna verschijnt Joost Junior, die om geld verlegen is en zijne zuster aanbiedt, tot dit doel het halssnoer hunner moeder te verkoopen. Hieruit heldert zich wellicht op, waarom Maaiken de Wolf reeds vóór 1626 moet gestorven zijn, al leefde ze negen jaren later nog steeds aan Vondels zijde. De schrijver had groote plannen met dat halssnoer en offerde er dus Vondels gade aan op. Daar Anna evenwel het aanbod van haren broeder afslaat, weet deze zijn vader te bewegen hem *f* 100 voor te schieten, waartoe Vondel met dichterlijke edelmoedigheid terstond overgaat. Intusschen komt Mr. Adriaen Paeuw met zijn fiscaal ten tooneele — alle vertooners vliegen eens-

klaps te voorschijn. Er wordt beslag gelegd op den eersten druk van den Palamedes en, nadat Vondel vooraf enkele krachtige uitroepingen ten beste gegeven en verklaard heeft, dat hij „het heelal onder (zijne) pen zal verbrijzelen,” ziet hij zich genoodzaakt voor het geweld onder te doen.

Het tweede bedrijf brengt ten huize van den drossaart Hooft — als Paeuw en Breugels hem heeten — waar de fijn beschaafde vriend van Tesselschâ zich met de korrektheid zijner proeven bezig houdt. De pensionaris geeft reken-schap van zijne handelingen in zake Palamedes. Hooft maant tot zachtheid, Vondel komt à tâtons binnen en buldert tegen Paeuw, dat hij zich op het „openbaar gevoel” zal beroepen. Exit Paeuw. Hooft zal dadelijk maatregelen nemen ten gunste van zijn vriend Vondel, die zich met de verdere korrektie der proeven belast. Breugels, de boekverkooper, vraagt revizie en verhaalt Vondel, dat de leden der drie rethorijker-kamers te zaâm, in spijt van het besluit der regeering den Palamedes zullen opvoeren — waarop Vondel zeer verrukt ten huize uitvliegt. Daniël Bicker verhaalt nu het publiek, wat hij in de gegeven omstandigheden gedaan heeft en doen zal en wordt weldra door Kranen en Anna verrast, die Hooft om hulp komen vragen, daar er bevel tot gevangenneming tegen Vondel is uitgevaardigd. Ook Hooft en Vondel zelf komen terug. Het bericht van de in-hechtenis-neming is juist. Herhaling der uitroepingen en ontboezemingen van 't eerste bedrijf.

Het derde bedrijf speelt eenige dagen later bij Vondel. Joost Junior heeft zijn geld verbrast en, om aan nieuwe middelen te geraken, een valschen wissel opgesteld met de nagemaakte handteekening zijns vaders. Vondel wil eene pooze zijn intrek bij Kranen nemen, om eene mogelijke overvoering naar den Haag te voorkomen. Volgt een duod'-amour tusschen Bicker en Anna, waarbij Joost Junior om den hoek gluurt. Hevige scène tusschen hem en Bicker, die zich weldra bezitter van den valschen wissel toont. Vernedering en woede van den losbol, dreigend duel, door Vondels komst gestoord. Anna brengt haar vader op de hoogte der omstandigheden. Vondel verzoekt, dat

men hem met zijn zoon alleen late. Tot tuchtiging van zijne wandaad geeft hij hem eene pen in de hand en gelast hem onder den valschen wissel te schrijven: „Ik ben een ellendige eerlooze, die geen medelijden verdient. Aan mijn vader heb ik het te danken, dat ik voor het schavot bewaard blijf!” Als Joost Junior nu nadrukkelijk weigert dit te ondertekenen, komt Kranen met het bericht, dat er nog twee schuldbekenenissen van den optrekker, ieder à f 500 worden aangeboden. Hevige toorn van Vondel — Anna bezweert haren broeder zich te verbeteren in naam hunner overleden moeder — Joost Junior redt zich met eenige verwarde uitroepingen en stort zich in zijne volle lengte op het tooneel. Tableau!

Het vierde bedrijf, wederom eenigen dagen later, brengt Vondel ten tooneele naast Hooft, die bericht, dat de auteur van den Palamedes tot eene boete van f 300 is veroordeeld. Vondel heeft al de schulden zijns zoons betaald en zich van alle middelen ontbloot; gelukkig blijft het halssnoer van Anna's moeder. Roerende toespraak van Anna tot het halssnoer, 't welk ze uit een lessenaar in 't vertrek te voorschijn brengt, daarin weder wegsluit, terwijl ze vervolgens den sleutel op de lade vergeet. Joost verschijnt klagende over zijne verbanning naar Indië, waarheen zijne vader hem thands doet vertrekken, ziet de lade met den sleutel en steelt het halssnoer. Lezing van een brief des ouden Bickers, die Vondel en Anna verkondigt, dat hij zijne toestemming tot het huwelijk zijns zoons niet geven kan, omdat hij van zijn kontra-remonstrantsche overtuiging is en het voorts voor zijne eer gevaarlijk acht, dat Daniël met Anna huwe. Hij bidt hen een zeker middel uit te denken, waardoor zijn zoon deze verbintenis voor altijd vergete. Anna heeft dit middel aanstonds gevonden en zoodra Daniël Bicker verschijnt, verklaart ze hem zonder aarzelen, dat ze een ander liefheeft. De jeune-premier geeft luide zijne verontwaardiging te kennen, Anna stort in zwijm op het tooneel. Tableau. De meid Grietjen heft haar weder op. Kranen komt Vondel mededeelen, dat Joost Junior niet naar Indië vertrekt, daar hij met zijne gezellen naar

den Haag is geweken. Anna vliegt naar den lessenaar en mist het halscieraad. Vondel vloekt zijn zoon. Nieuw tableau.

Het vijfde bedrijf speelt in 1651 ten huize van den grijzen Vondel, die in zeer behoeftige omstandigheden verkeert, Anna wint met handwerk eenig geld en verzorgt den zwakken grijsaard, die uit eene zware ziekte herstelt. Verschijnt een vreemdeling, om Vondel te spreken — die Daniël Bicker blijkt te zijn, uit Indië teruggekeerd, door den dood des ouden Bickers met Annaas zelfopoffering bekend. Hij brengt tevens Joost Junior terug, welken hij in Marseille heeft aangetroffen. De bekeerde losbol vraagt zijn vader vergeving. Anna schenkt Bicker op nieuw hart en hand. De leden van het St. Lukasgilde, waaronder eenige Rosa-Bonheurs uit die dagen, brengen Vondel een lauwerkran, benevens zijne benoeming tot eerste beambte aan de bank van leening — *et tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes.*

IV.

Ziedaar eene beknopte analyse van het voortreffelijke tooneelspel: Joost van den Vondel, de prins der nederlandsche dichters. We mochten ze u niet sparen, omdat ze tegelijk de beste beoordeeling inhield. Of zou het nog noodig zijn u te wijzen op het volkomen gebrek aan waardigheid, aan cierlijkheid, aan fijnheid van karakterschildering, 't welk heel dit stuk tot de laagste middelmatigheid veroordeelt. Zou het noodig zijn u andermaal op de onhoudbare chronologiën van Dr. van Peene te wijzen, die vooral bij de figuren van Anna en Joost Junior zoo nadrukkelijk op den voorgrond treden?

't Is waar, Vondel had huiselijk leed door de botheid en onbekwaamheid zijns zoons te verduren, maar nooit had hij met zulk een uitgezochten schavuit te kampen, als de dief en vervalscher van de handteekening zijns eigen vaders, gelijk Joost Junior uit het tooneelstuk. De zoon der geschiedenis blijft tot 1657 in Amsterdam, na tweemaal gehuwd te zijn geweest: eerst in 1643 op een-en-dertigjarigen leeftijd en later in 1650,

in welk jaar Vondel zijnen kousenhandel aan hem overgaf, de Warmoesstraat verliet en met Anna op den Cingel ging wonen. (Van Lennep, Vondel, VI, bl. 43.)

Toen het gedrag van Joosts tweede vrouw, Baartjen Hooft van Alkmaar, zijne verwarde zaken nog meer deed achteruitgaan en een bankroet onvermijdelijk maakte, offerde de grijze dichter zijn gantsche vermogen op, om het te kort van f 42.000 te dekken, maar deed hij ook den verkwister naar Oost-Indië vertrekken.

Hetzelfde is van Daniël Bicker te zeggen. Dr. van Peene heeft wellicht over 't hoofd gezien, dat Andries Bicker in 1625, het eigentlijke jaar van den eersten druk des Palamedes, een staatsgezind schepen der stad Amsterdam was, Vondel persoonlijk welgezind en met hart en ziel arminiaansch. Een schimpdicht dier dagen noemt Bicker onder de:

— „Quanten
Die oprechten sullen de Arminiaensche santen.”

Toen er sprake van was, Vondel voor eene haagsche vierschaar in te dagen, zeide Andries Bicker tot Mr. Reinier Paeuw: „Wanneer men onze burgers naar den Haag wil voeren, wat hebben wij hier dan te doen?” (V. L., Vondel II, 521.) De verdichte minnehandel tusschen zijn zoon en Anna van den Vondel behoefde dus zulke scherpe berisping niet van zijne zijde te ondervinden, zou veeleer zijne goedkeuring hebben kunnen verwerven.

Doch we zouden gaarne alle deze ongerijmdheden willen verduwen, hadden ze ten minste slechts eenigszins gestrekt, om den grooten dichter zelven voordeelijker en edeler te doen uitkomen. Maar van den aanvang af, geen enkel oogenblik, waarin de Vondel van het tooneelstuk het minste blijk van de nobele, fijngevoelende dichterziel doet uitkomen, welke op bijna iedere bladzijde zijner poezie zoo grootsch en verheven uitblinkt. Thands werd de groote man gedoemd, zich als een kijvend vleeschhouwer voor te doen, die voor 't wangedrag zijns zoons geene betere straf weet uit te denken dan eene grove plagerij, bestemd, om ook nog het laatste vonkjen van eer in 't gemoed van den diep gevallen schavuit uit te blus-

schen. Volkomen te recht staat Joost in dat tooneel tegen zijn vader op en wordt daardoor in strijd met de bedoeling des auteurs eene belangwekkende figuur.

Welk een onderscheid helaas! die theedrinkende Vondel van Dr. van Peene, die zijn zoon in arglooze goedmoedigheid eerst eene som gelds schenkt, noodlottig weldra voor den losbol — die vervolgens als onkiesch en onmenschelijk scherprechter optreedt en eindelijk niet beter weet te doen, dan zijn kind met heftig gebulder den vadvloek naar het hoofd te slingeren — welk een onderscheid met den waarachtigen Vondel, die zijne groote zorgen jaren lang in 't diepst zijns harten wegschuilt, zich elke opoffering getroost, tweemaal naar Denemarken trekt, om de zaken zijns zoons te herstellen en slechts eene enkele reis zijn zieleleed in heerlijke vaerzen uitstort, als hij met den oudvader Jakob weeklaagt:

„Ja, d'ouders teelen 't kind en brengen 't groot met smart,
Het kleene treet op 't kleet, maer 't groote treet op 't hart.”

V.

Ten slotte nog een woord over de vertooning van het tooneelstuk. Reeds aanstonds springt het in 't oog, dat men, zelfs met het uitstekendste talent, van rollen als: Hooft, Vondel, Daniël, Joost of Anna niet dan zeer weinig partij had kunnen trekken.

Maar daarenboven is het een overbekend feit, dat de nederlandsche tooneelspeelkunst in de laatste kwarteeuw aan een langzaam verergerende teringziekte lijdt, waartegen de krachtigste en heilzaamste geneesmiddelen niets vermogen. 't Was alzoo vooraf vast te stellen, dat ze bij het tooneelspel Joost van den Vondel slechts zeer weinige lichtpunten zoude aanbieden. Zoo we er hier melding van maken, is het niet om nog eens een hopeloozen emmer waters in dat boomlooze danaidenvat te storten, om nog eens te gispn en te belachen, wat voor gisping te verwaand en voor kastijding te onbeteekenend is ¹⁾ — maar het geschiedt alleen, omdat

¹⁾ Gelukkig is er thands wat heuchelijkers van het nederlandsch tooneel — ook in de residentie — te verklaren.

ze zich thands aan een dichternaam vergreep, die in 't binnenste heiligdom van 't nederlandsche harte met gouden letteren staat opgeschreven.

't Was ons vreemd te moede, toen wij bij 't rijzen der gordijn de zonderling fantastisch gestoffeerde zaal gewaar werden, die bestemd was eene kamer van Vondels welberoemd huis in de Warmoesstraat voor te stellen. Maar zoo spoedig we er de overbekende tooneelkadans in hoorden weergalmen, zoo spoedig Vondel en Hooft elkander met het onmogelijke „gij” aanspraken, was de decoratie uit ons oog verdwenen en klom onze verbazing met ieder woord, dat gesproken werd. Voor het kostuum was meer zorg gedragen. Vondel en Hooft vooral hadden een loffelijke poging aangewend, om zich naar den eisch des tijds en zelfs naar bekende portretten te kleeden, schoon Anna van den Vondel goed vond met een halgewaad van 1840 te verschijnen en Vondel in het laatste bedrijf een steenrooden kamerjapon en eene soort van omgeslagen halsboorden droeg, die zijner figuur alle waardigheid en welstandigheid volkomen ontzegden.

Doch wat we den kunstenaar, wien de benijdenswaardige, maar hoogst moeyelijke taak ten deel viel, Vondel voor te stellen, niet vergeven konden, was de onhandigheid, waarmee hij de titels van Vondels tragœdiën uitsprak, was de schommelende tred, waarmee hij den dichter op een korpu lent koopvaardijvaarder deed gelijken, was het emfatisch en sissend gebulder, 't welk aan een krakeelenden Aballino of aan een wanhopenden Lazaro, le pâtre, deed denken. En zoo Vondel bij herhaling op hoogen toon van zijn „Palameed's” sprak, zoo hij zijne lektuur in Vergilius' „Aenaeas” vond, Hooft, Bicker en Kranen waren nog verder op het terrein der smakeloosheid en onkunde voorwaarts gedrongen. 't Was eene zware taak uit de proza van den heer van Peene, de taal des muider Drosts en eens welbeschaafden amsterdamschen jonkmans, als Daniël Bicker, te vormen, zoodat, toen de gebruikelijke tooneelpathos zich aan de gemeenplaatsen vastklemde, welke zij moesten opzeggen, hunne figuren reddeloos te gronde gingen.

Doch genoeg, doch te over van eene treurige omstandig-

heid, waartegen door beter versneden en vernuftiger pennen vruchteloos is gekampt. De oorzaken uiteen te zetten, welke de ontwikkeling van ons nationaal tooneel te belemmeren, is eene ondankbare taak.

Niemand heeft zich er tot nog toe veel aan gekreund, of de grond van het tegenwoordig verval in den slechten smaak van 't publiek, in de wantaal der uit het Fransch nageknoeide melodramaas, of in de geringe beschaving en het volkomen gebrek aan wetenschappelijke opleiding der tooneelkunstenaars moet gezocht worden. Deze en nog zoo vele andere oorzaken: het verschil van spreek- en schrijftaal, de schaarscheit van goede oorspronkelijke stukken, de hooge ingenomenheid van de zeer fatsoenlijke waereld met fransch tooneelwerk — alles loopt te zaâm, om den nederlandschen kunstenaar in zijne beste pogingen te belemmeren. En om te staven, dat we het geenszins aan dezen alleen wijten, zoo we van de teringkrankheid der tooneelspeelkunst moesten gewagen, voegen we er met allen nadruk bij: dat hij soms nog een voor de omstandigheden bewonderenswaardig talent openbaart. Hoe zeldzaam dergelijke openbaringen ons ook ten deel vielen, willen we toch wijzen op de Juffer Serklaes (uit Schimmels: Haagsche Joffer) van mevrouw Engelman-Bia, op de Badedoch uit het derde bedrijf des Gijbsbrechts van mevrouw Kleine, op den Bode van den heer Moor, op den Noël (uit: Vreugd baart angst) van den heer Albrecht, op talrijke komische kreatiën van Judels, op de uitmuntende soubrette-rollen van mejufvrouw Piceni. Een bewijs althands dat, zoo men de bergen zwarigheden en de bijna onoverwinnelijke hindernissen, die ons nationaal tooneel doen kwijnen, uit den weg geruimd hadde, er wellicht kunstenaars zouden gevonden worden, die een beteren tijd konden doen aanbreken. En, opdat deze fraaye illuziën niet al te hopeloos mochten verschijnen, rekenen we op uwe hulp, letterkundige ambtgenooten van mijnen vriend Ironio Satyrini! Onze beklagenswaardige patiënte Santa Thaliola is nog niet overleden!

MAIL-REIZEN.

„Alle poëzie van het reizen is voorbij.

Ds. J. F. G. Brumund 1).

I.

De golven der Middellandsche-Zee schommelden het stoomschip: de Pera zoo zachtkens heên en weêr, blonken van zoo smetteloos azuur en zoo liefelijken zonnegloed, de zachte zuidwester bries woei zoo vroolijk de uitgespannen zeilen bol, de dikke rookwolken klommen zoo statig, zoo fier en zoo wijsgeerig uit den zwarten muil der stoomschoorsteenen, dat het luide schellen van den opper-sterward, om de passagiers tot het diner te verzamelen, mij bijkans voor het eerst onwelkom verraste. Het diner toch is eene gewichtige periode van den dag voor een opgeruimd mail-reiziger, die van geene zeeziekte of stoornis in de digestie-organen te lijden heeft. Daarenboven, als men vier of vijf dagen achtereen steeds denzelfden heerlijken italiaanschen hemel boven 't hoofd zag welven, als men immer met dezelfde vroolijke snelheid door de nauw gerimpelde, kalme Middellandsche-Zee stoomt, als men altijd met onverstoorbare regelmatigheid om half negen ontbijt, en om twaalf uren een luchtig tiffin gebruikt, als men steeds een

1) Schetsen eener Mail-Reize van Batavia naar Maastricht op reis en thuis vervaardigd. Amst.-Bat. 1882.

paar uren na dit tweede maal de geheele lengte van het breede achterdek, tusschen het roer en de stoomschorsteenen, drok pratende met een beleefden en geestigen reisgenoot, op en neer wandelt, dan gewent men er zich langzaam aan, om naar het schellen van vier uren met zeker ongeduld uit te zien.

Op den juist vermelden middag echter kwam het mij voor 't eerst te vroeg. Niet, dat ik er geen genoeg in vond, om haastig naar het saloon te streven en mijne plaats aan de lange, smalle tafel in te nemen — maar ik was dien dag zoo buitengewoon ingenomen met het voorrecht in zulk een heerlijk ingerichten engelschen mailstoomer van Marseille naar Alexandrie te mogen reizen, het vergezicht over den wijd uitgestrekten, zacht kabbelenden Oceaan, een onbestemd mijmeren over de klassieke kusten, welke die golven bespoelden, over den geheimzinnigen invloed van het gemurmur der blauwe wateren, over de tallooze sagen door edele dichtergeesten bij hunne omzwervingen over de „eeuwige zee" gezongen, hadden zich zoo volkomen van mij meester gemaakt, dat ik over den rand der verschansing gebogen reeds met mijn oog de vochtige diepte doorboorde en op den bodem die gevloekte, rampzalige stad ontwaarde, waarvan een gevierd zanger dezer eeuw eene zoo heerlijke hymne aanhief.

Of deze opgewekte stemming mij nog aan tafel bezielde, zou ik niet durven beweren, daar de geurige ham, de sapprijke schapenbout en vooral de uitmuntende plumpudding mij wat meer materialistisch stemden en met zeker medelijden aan zekere spleenranke oudgasten deed denken, die, zoo dikwijls de mailreize ter sprake mag komen, eene hooggekleurde litanie over de afschuwelijke engelsche keuken aanheffen. Dit weet ik met zekerheid te bevestigen, dat ik het mij omringende gezelschap met optimistische blijmoedigheid overzag; dat ik luide redetwistte met Mr. Berriman, een kleinen zwart gebaarden Ier, over het gewicht onzer nederlandsch-indische koloniën; met Mr. Dupont, een langen, schralen franschen wijnkooper van Pondichery, over de letterkundige waarde van Gustave Flauberts Madame Bovary; met Mr. Allan Warburton, onzen eersten officier-

machinist, een korpulenten Yankee, blakende van gezondheid en levenslust, over de zonderlinge ijverzucht tusschen Engeland en Amerika.

Nooit denk ik aan dezen officier der Pera, of het beeld zijner echtgenoot rijst voor mijne herinnering. Te Valetta was zij aan boord gekomen. In het laatste tijdperk eener onverbiddelijke borsttering, beproefde men nog eene ijdele poging tot herstel, door haar eene reize naar Engelsch-Indië voor te schrijven. Elken middag kwam zij met langzamen tred in het saloon en scheen zij naar hare plaats te zweven naast haren echtgenoot, juist tegenover de mijne. Welk een treffend contrast, die Mr. Allan Warburton en zijne gade; die klankrijke lach en die onversaagde eetlust van den man, die half gesmoorde kuch en het albast bleek gelaat der vrouw. Meestal kwam eene vlaag van heftig hoesten haar beletten het minste deel aan den maaltijd te nemen, dan stond ze zwijgend op, wenkte Mr. Warburton te blijven, en verdween even langzaam en gelaten, als zij gekomen was.

Thands echter scheen ze een weinig beter, sprak ze een paar fluisterende woorden met haren echtgenoot en at ze voor het eerst een gebakjen in duodecimo zonder te hoesten. Het gesprek werd hoe langer hoe levendiger. De vruchten — perziken en peren van Malta — en de wijn werden opgedragen. Met een uiterst tevreden gelaat bestudeerde ik — en 't was niet voor 't eerst — de kleine dessertbordjens met het blazoen der Peninsular-and-Oriental-Steam-Navigation-Company en het trotsche devies: Quis Separabit? Eene gantsche reeks van denkbeelden scheen mij aan dit koninklijk woord verbonden, maar, 't zij beschroomheid, 't zij achteloosheid, nooit had ik aan mijne engelsche buurlieden gevraagd of mijne opvatting van dit woord de ware was.

— „Wat is er toch aan die bordjens te zien?” — vroeg Mr. Berriman eindelijk.

— „Ik denk na over de beteekenis van de woorden, Quis Separabit?”

— „Daar is niet veel bizonders aan. Psalm honderd en zoo-veel begint immers met de woorden: Quis Separabit ab

amore Domini? De hoeveelste psalm is het toch, Warburton?"

Een psalm! Arme illuzie! Ik had haar met zooveel geestdrift gekoesterd!

Quis separabit ab amore Domini? De eerste woorden van een psalm alzo waren de lijfspreuk van de Peninsular-and-Oriental-Company! En toch, zoo dikwijls ik het bla-zen op tafelkleed of theeservies gewaar werd, dacht mij er de stoute vraag te lezen: Wie scheidt ons nog langer van een, ons: Europa en Indië? Wat let ons elkaâr in eene korte spanne tijds te naderen? Wij hebben den afstand tusschen het nevelig Albion en het zonnig Bengalen opgeheven — wie zal ons scheiden?

II.

Levendig stond mij die misvatting voor den geest, toen ik de Schetsen eener Mail-reize van Batavia naar Maastricht op reis en thuis vervaardigd door J. F. G. Brumund, Predikant te Batavia, had doorgelezen. Eene mailreize! Waar beter gelegenheid tot waarneming en studie eener tallooze menigte van de verschillendste individuen: Engelschen, zoo heeren als dames, van alle rangen en standen, met hoffelijke statigheid, hunne onverstoorbare kalmte, hunne praktische vaardigheid de reisrampen en hunne ingenomenheid met whisten, grok en eentoonig gezang op het dek, als de maan schein en het diskoers was uitgeput.

Een mailreize! Waar ongedwongener aanleiding om met allerlei natiën en typen kennis te maken, om den eenen dag eene drok kakelende Française over den luister der „groote natie" te hooren stoffen en den anderen — ik begaf mij in Juli 1860 te Marseille aan boord — een verjaagden Napolitaan de tyranny van zijn, thands reeds lang afgedankten, Bourbon te hooren vloeken: om nu eens onder de saldetta de zwarte kijkers eener Malteesche te zien flonkeren en dan eens te raden naar het amberkleurige gelaat eener Egyptische onder een nijdigen aangezichtssluyer verscholen; om de eene

week geblakerd te worden door de straffe zonnestrallen der Roode-Zee en weinig tijds later in de palmwouden van Ceylon ter beëvaart te trekken naar de heiligdommen van Boedha; om bij elk nieuw station eene nieuwe waereld in te treden met een nieuw menschenras, nieuwe vegetatie en nieuwe zeden, en in een zestal weken door drie waerelddeelen te snellen, verbaasd en verblind over den rijkdom van tafereelen en kleuren, bij iedere landingsplaats voor het verrukte oog met heerlijker pracht ontvouwd.

Zoo spoedig we derhalven een titel lazen als: Schetsen eener Mailreize stellen we ons aanstonds eene rij belangwekkende landschappen of levendige genrestukjens voor oogen — freskoschilderingen, voor zoover het den reiziger slechts vergund was een vluchtig oog in 't ronde te werpen, uitvoerig gepenceelde studiebeelden, waar hij tijd en gelegenheid vond zijne origineelen nauwkeuriger waar te nemen en langer te doen pozeeren. En daar bovendien het grootste deel der mailreize aan boord van de verschillende stoomschepen voorbijgaat, zal hem overvloedig gelegenheid geschonken worden, zijne omgeving van nabij te leeren kennen en zijn verhaal met de luimigste en ernstigste intermezzoos te vercierden.

Wil men thands de meening van den mailreiziger, wiens Schetsen hier ter sprake worden gebracht? — Luister: — „Wat is er geworden van den schoonen tijd, toen overal op een indische reis ter zee en te land avonturen en lotgevallen waren; thans, ge neemt te Batavia uw passagebiljet, stapt op het horologie af van de eene stoomboot in de andere, een spoortrein jaagt met u door de woestijn (wellicht op leeuwen?) naar Caïro, Alexandrie; daar ligt reeds een rookende mailboot op u te wachten; nog eenige dagen, de koetsier schelt aan en gij stapt uit de vigelante die u thuis bragt, na een reis, gemakkelijker dan vroeger een trekschuitvaart van Amsterdam naar den Haag, zonder ook meer daarop ondervonden te hebben.

„Alle poëzij van het reizen is voorbij; het wordt met iederen dag gelijk alles, meer plat en prozaïsch.” bl. 67, 68.

En hoe is het den weemoedigen klager over het versterf der poëzij van het reizen dan gelukt een groot oktavodeel

van driehonderd-zeventien bladzijden te vullen met Schetsen eener Mailreize? Het geheim is spoedig te ontsluyeren. Hij heeft bij iedere plaats, bij iedere kust, bij iedere zee, waar zijn tocht hem bracht, zooveel mogelijk geografische, historische, soms ook bijbelsche navorschingen meêgedeeld en eene ijverige lektuur geopenbaard, zoowel van andere reisverhalen, als van het *Conservations-Lexicon*, en de *Allgemeine Encyclopädie van Ersch en Grüber*. Vraagt men naar het bewijs? Op bl. 5 en 6 treffen we eenige opmerkingen over de tinmijnen van Banka, als de mailboot te Muntok aankomt. Van bl. 8—15 vinden we een geschiedkundig vertoog over den riuwschen Archipel met eene bijlage over het inkomen van den Rezydent van Riouw. Historische mededeelingen over Singapore leest men op bl. 17, 18 en 37—40: over de kust van Malakka op bl. 45—49: over Poeloe Pinang op bl. 52 en 55: over Ceylon op bl. 59—63 en op bl. 80—90: over Aden en Ophir op bl. 92—94, 99, 100—101: over de straat Bab-el-Mandeb op bl. 128—130: over de Roode Zee op bl. 131—134. Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan eene historisch-geografische beschrijving van: „De Oostelijke Kustlanden der Roode Zee” bl. 142—158: idem aan een dito van: „De Westelijke Kustlanden der Roode Zee” bl. 158—168. Op bl. 196—197 vangen wederom geschiedkundige berichten over Suez aan: vervolgens op bl. 199—208 over de doorgraving der landengte, terwijl nogmaals een bizonder geografisch hoofdstuk aan: „Egypte en zijn Nijl” op bl. 207—224 wordt afgestaan en nog een dito historisch aan: „Een blik op de geschiedenis van Egypte” bl. 224—244. Een verslag over de vroegste geschiedenis van Alexandrie volgt op bl. 244—258: over Mehemed-Ali op bl. 286—289 en eindelijk over Malta en de malteezer Ridders op bl. 302—303.

Het onderscheid tusschen deze opvatting van het reisverhaal en de onze is hiermeê volledig uitgesproken. 't Is er wederom meê gelegen, als met het *Quis Separabit?* der *P.-and-O.-St.-Nav.-Company*: in plaats van een fier, uitdagend blazoen..... de aanhef van een boetpsalm, in plaats van landschap of drama..... aardrijkskundige of his-

torische opmerkingen. Men ziet het, 't is verschil van beginsel, 't welk mij de lezing van deze reize bedierf: voor wie de meening aanleeft, dat reisbeschrijving een deel der didaktische volkslektuur of wel der aardrijkskundige wetenschap uitmaakt, heeft zij zeker hare betrekkelijke waarde. Men versta mij wel. Reisbeschrijving kan met tweeërlei hoofddoel worden ondernomen: zij kan of wetenschappelijk of letterkundig zijn. Zij kan ten dienste der natuurkundige wetenschappen worden ontworpen: dan komt het hoofdzakelijk op den inhoud aan en der wetenschap alleen valt het recht toe, om over hare waarde en beteekenis te vonnissen; zij kan van zuiver letterkundigen aard zijn, dan komt het in de eerste plaats op den vorm aan en der kritiek verblijft de taak over hare volkomenheid of schoonheid recht te spreken. Dat zij min of meer didaktisch wordt, waar de toerist-auteur op belangwekkende toestanden stuit, waar kunst, volksleven of natuur tot treffende mededeelingen aanleiding geven, kan niemand betwisten, maar ieder zal tevens toestemmen, dat het nimmer geoorloofd kan zijn bij iedere mogelijke aanleiding de meest algemeen bekende historische en aardrijkskundige opmerkingen ten beste te geven. Wie zou in de *Reisebilder* het cijfer der inwoners van Göttingen of een historisch vertoog over de middeleeuwsche geschiedenis van Lucca kunnen verdragen? Hoe zoude H. Taine in zijne *Reis* naar de Pyrenaeën over geologische formatiën en mineralen kunnen handelen of Théophile Gautier in zijne *Reis* door Spanje over de verovering der Mooren kunnen spreken? Dit is de taak der Murrays, der Baedekers en ambtgenooten, die reisboeken samenstellen tot praktisch gebruik eener weelderige en genotzoekende toeristenwaereld.

Het letterkundig reisverhaal moet altijd de schepping van een kunstenaar zijn, behoort meestal lyrisch en behoeft nimmer uitsluitend didaktisch te wezen. Natuurschildering maakt er noodzakelijk een hoofdbestanddeel van uit: het volksleven met alle de veelvoudig verwikkelde toestanden eener uitheemsche maatschappij komen er daarbij eene bijna even belangrijk hoofdstuk voor aanbieden. Ten slotte blijft

het altijd aan den bizonderen schrijftrant, aan den individueelen aanleg van den toerist-auteur overgelaten, om bij de lyrische strekking van het geheel, 't zij door schildering (Haafner — de Lamartine — H. Taine) 't zij door fantazie (Lord Byron — Châteaubriand — Heinrich Heine) een bepaald karakter te verleen.

III.

Doch alle hier ter sprake gebrachte Schetsen eener Mailreize zijn niet geheel en al „thuis vervaardigd.” Sommigen zijn werkelijk „op reis” ontworpen en de belangrijkste bladzijden van het boek. Inzonderheid zijn de plaatsbeschrijvingen uit Egypte te roemen, terwijl wederom de schilderingen uit Ceylon en Malta of onvolledig en bekrompen, of onder didaktisch dilettantisme van den auteur als verpletterd zijn.

Ten voorbeelde. Onze mailreiziger is te Galle aangekomen en deelt zijner uitstapjens in de volgende bewoordingen mee: „Ik ging ook twee Boedistische tempels zien. Wij reden er heen in een palakijn, langs strand en door een moerasigen streek, rijk aan cocospalmen, die op Ceylon ook zoo heerlijk en overvloedig bloeijen. De eerste, nog geen half uur van Galle,” (de didaktikus mocht zich wel wat beter van de juiste spelling der eigennamen vergewissen) „had een Dagobkaklok, wit geverwd, nevens (naast) een achtkantig tempeltje of huisje staan, waarin een groote Boeddha zat en op welke muren rondom staande Boeddha's waren geschilderd. De tweede, iets verder, was belangrijker:” — enz. bl. 71.

Wat maakt grootscher indruk op het gemoed van den europeeschen mailreiziger, dan de kust van Ceylon, na weken achtereen met de verschroeyende Augustus-zon in de Roode Zee en in den Indischen Oceaan te hebben gekampt? De koele landwind kust uw geblakerd voorhoofd en schijnt u de liefelijkste aromen van bloem en vrucht over te brengen. Het oog, vermoeid van 't staren op de tintelenden hemel, rust met stille verrukking op de golvende groene lijnen van het strand, waar de trotsche kokospalm zijne fraaye vederbossen omhoog heft.

De passagiers van den stoomer de Malta hadden zich

reeds een uur te vroeg gereed gemaakt, om aan wal te gaan. Allen blikten met gretige oogen kustwaarts en zagen verlangend naar de talrijke booten uit, die tusschen de schepen op de reë heën en weër roeiden. Reeds drongen enkele Cingaleezen met hunne zonderlinge vaartuijgens, zoo smal en spits, alsof ze uit een enkelen, dunnen boomstam waren vervaardigd, tot aan den achterstevan van de Malta door. Maar het vreemdsoortige balanceerwerktuig, 't welk die kanoos tegen den onstuimigen golfslag beveiligde, en de bruine schipper met zijn net gevlochten kapsel boezemden te weinig vertrouwen in, om den tocht te wagen.

Talrijke cingaleesche knapen waren intusschen aan boord gekomen met hotel-kaartjens en brachten ze vriendelijk buigend en vroolijk glimlachend aan ieder der passagiers.

Van dezer jeugdige bewoners van Galle, opmerkelijk door de fraai bruingele kleur van zijn levendig gelaat en de lange, krullende blauwzwarte haren, bood mij eene kaart aan uit naam van Mr. Coleman, houder van een nieuw opgericht European and American Hotel. Schitterende beloften werden er in het program aan den gelukkigen mailreiziger gedaan. Niet alleen was het geheele hotel op den prachtigsten voet ingericht, maar daarenboven had Mr. Coleman zich een welgevestigden naam verworven door de uitvinding van sommige verfrisschende dranken met weidsch klinkende titels. De verschrooide passagiers der Malta mochten zich nu laven aan „Mr. Colemans celebrated beverages: the Nectarian Crasher, which with his: Gum Ticklers and Palate Irritators from the most delightful refreshment that Passengers arriving at Galle can partake of -” gelijk het program ons met echten jonathanschen humbug verzekerde.

Weinige oogenblikken later begaf ik mij met mijne mailvrienden: Booth, Jollywell, Berriman, Syme en Gibson Smith, allen jeugdige britsche officieren op reis naar China, ¹⁾ naar het hotel van den heer Coleman en hadden

¹⁾ Zie: Drie dagen in Egypte: Herinneringen uit eene Mail-reize in Juli, Augustus 1860. Rott. Nijgh. 1862.

wij in onzen waard den vindingrijksten en luidst zwetsenden Yankee onderkend, welke ooit door winzucht of tegenspoed naar Point-de-Galle gedreven werd. Hij ontving ons met zijn hoffelijksten glimlach en zijne deftigste buiging, verzekerde ons, dat hij nooit in persoon aan boord van de stoomers der P.-and-O.-C. kwam, om zijn hotel aan te bevelen, zooals anderen deden; dat zijn hotel zich zelf moest verdedigen en reeds een beroemden naam verworven had; dat hij niet in 't minst twijfelde, of de inrichting van tafel en vertrekken zou zich als uitmuntend doen kennen en ieder der jongst aangekomen mailreizigers zou zich ten zeerste beklagen, zoo hij niet aanstonds zijn intrek in het European and American Hotel kwam nemen.

Er viel dien avond een zwaren plasregen als in den westmoesson op Java. We plaatsten ons op easy-chairs van indisch model in de kleine voorgaanderij en maakten een drok gebruik van Mr. Colemans „nektarischen bruisdrank.” Op de straat vertoonden zich van tijd tot tijd cingaleesche knapen, die allerlei waren te koop boden, meest valsche edelgesteenten en nagemaakt goud. Zoodra ze bekwame gelegenheid zagen, drongen ze om onze stoelen en stalden hunnen voorraad uit. Ze spraken allen goed Engelsch en, hadde Mr. Coleman ze niet spoedig doen verjagen, hunne oostersche bespraaktheid zou nog menig onzer goede guinea's voor hunne slechte ringen en kettingen hebben doen plaats maken. Maar we waren niet in Galle gekomen, om in eene voorgaanderij naar eene verlaten straat te turen, valsche kleinnoodiën te koopen of Mr. Colemans „celebrated beverages” te beproeven. Ieder maakte plannen voor den volgenden dag en de schrandere Yankee, merkend dat een gelukkig toeval zijne gasten bijeenhield, stelde ons weldra voor, in de achtergaanderij een nieuwen kring te vormen en zoo mogelijk wat zang en muziek ten beste te geven.

De Engelschen hebben een sterken hartstocht voor gezang. Reeds aan boord der Malta hadden de jongelieden zich dikwijls op het dek saâmgeschaard en vooral des avonds met maanverlichting een groot aantal langdradige romances aangeheven. Meestal zong een hunner het kopplet en viel het

gezelschap aan 't slot in, om een soort van choor te vormen. Niets minder harmonisch en indrukwekkend dan ons gezang op de Malta! „Sweet home” en „Wilkins and Dinah” vormden er de vaste bestanddeelen van. Hoe meer koppletten, hoe verdienstelijker het gezang. 't Kwam meer op het onthouden der woorden, dan op het zuiver zingen eener bizarre notenstrofe aan. En in het eerste hadden de jonge britsche officieren het inderdaad ook zeer verre gebracht. Nauwelijks hadden we ons dien avond te Galle in de achtergaanderij, een ruim, welverlicht vertrek met overvloed van roode draperiën en inlandsch matwerk, neergezet, of allerwege klonk het: „Give us a song, Mr. Coleman! Give us a song!” 't Was of de hotelhouder op dat woord gewacht had. Aanstonds hief hij aan, en droeg met eene fraaye barytonstem tal van amerikaansche, komische zangen voor, waarin zijn koddig Neger-Engelsch, zijne deftige oratiën in proza en zijn voortreffelijk spel de luidruchtigste toejuichingen verwierven. Intusschen voegden zich de officieren der Malta met de passagiers, die in andere hotels hun verblijf hielden, bij ons gezelschap, en weldra was het getal der aanwezigen tot een vijftigtal geklommen, terwijl ook het getal der „songs” hetzelfde cijfer en dat der glazen „Gum Ticklers” en „Palate Irritators” meer dan het dubbele daarvan bereikte.

Des anderen morgens snelde ieder vroegtijdig naar buiten. Een wolklooze, tropische hemel en een luisterrijke zonneglans verwelkomden ons op de voorgaanderij. Talrijke gamins van Point-de-Galle stormden op ons af, om zich als wegwijzers naar de „Cinnamon-Gardens of naar de tempels der Boeddhisten aan te bevelen. Nadat Mr. Berriman en Mr. Jollywell zich overtuigd hadden, dat men tegen breakfast-tijd, omstreeks half tien uren, zou kunnen teruggekeerd zijn, besloten we met ons drieën eene wandeling in den omtrek der stad te ondernemen.

De straten van Galle bieden zeer weinig merkwaardigs aan. De europeesche woningen zijn meest hotels — de cingaleesche hutjens mogen wat grooter dan de inlandsche woningen op Java genoemd worden, maar zijn toch geheel naar hetzelfde model gebouwd; slechts bezitten zij een lager, naar

den grond afhellend dak. Onze gids, een kreoolsche knaap van portugeesche afkomst, die zeer goed Engelsch sprak, bracht ons naar buiten, midden in de tropische natuur. We volgden een geregelden weg, in den aanvang langs ééne zijde door cingaleesche huisjens afgepaald, die vruchten uitstalden: bananen, mangaas en klappernoten. even als op den grooten passar te Batavia. Weldra traden we een woud van kokospalmen binnen, waardoor onze tocht leidde, en waarin de felle morgenzonnestralen niet zoo ongehinderd tot onze stroo-
hoeden afaalden, als weinige oogenblikken te voren op den onbeschaafden weg. Mr. Jollywell had zijn witten zonnescherm vergeten en zoodanig her- en derwaarts geloopt, dat hij er een cingaleeschen payong van kokosbladen voor had aangekocht, waarmee hij thands zoo deftig voor ons uitwandelde, als een maleische modiste van Weltevreden, die des morgens om acht uren naar haar werk trekt.

't Was nu echter zeven uren in den ochtendstond. Onder het hooge, doorzichtige palmgewelf heerschte eene dragelijke, schoon tropisch warme atmosfeer. Van de stortbuyen des vorigen dags was niets merkbaar, dan 't geen in de fraaye, frissche tinten van het gras en van 't klappergroen, en in zekeren, eigenaardig scherpen plantengeur te voorschijn trad. Hier en daar vertoonden zich, ter zijde van den weg door 't woud, brokken van muren en oude gebouwen, die met onmiskenbare zekerheid hunnen neêrlandschen en zeventiende-
eeuwschen oorsprong verrieden. Weemoedige, aandoenlijke herinnering aan de fiere grootheid onzer vaderen! Welk een zonderling contrast, die sierlijke ceylonsche boschvarens aan den voet van een oud nederlandsch zomerhuisjen — eenmaal even puntig, even preutsch netjens als de villaas aan Vecht of Amstel, in de dagen toen Van der Helst den Schuttersmaaltijd penceelde en Van Campen het Stadhuis op den Dam bouwde.

't Waren maar brokken van muren, maar ruïnen van woningen — en toch riepen ze mij duizend herinneringen voor den geest aan Oud-Hollands eer en glorie, aan tallooze wapenfeiten, die de dierbare driekleur triumfeerend deden spiegelen in alle de golven, aan alle de oorden van den zonnigen

indischen Oceaan: en toch spraken ze luide van de vroedheid en kloekheid eens voorgeslachts, 't welk op het fel bestreden handbreed gronds zijner geboorte geene ruimte vond voor alle de stoute plannen zijner nobele, tot toejuiching dwingende eierzucht. En thands vallen de vlammend kussen der keerkringszon op die oude, verweerde bouwvallen, de koninklijke palmboom buigt hoog aan de lucht zijne doorschijnende, groene pluimen, een luid gonzende drom van insekten zweeft gedurig op en neër, een enkele azuren vlinder gaat schuilen in den kelk eener purperen lelie.

Reeds hadden we het woud verlaten. Het terrein verhief zich zachtkens glooyende. Onze breede, okerkleurige zandweg werd thands ter eener zijde verkwikkend beschaùwd door eene lange reeks van hoog geboomte. Statig boven allen schoot de nangka omhoog, met zijn donkergroen, 't gebledert en reusachtige vrucht op het midden van den stam. Naast hem hadden zich dikwerf de nipahpalm en de loofrijke tamarinde gevestigd, overal verhieven zich sago- en pinangboomen, kaneelstruiken en de breede, gelende reuzenbladeren van den pisang ontbraken nergens. Tallooze hutten en woningen schemerden door 't groen.

Mr. Berriman had zich sints eenigen tijd van onzen gids meester gemaakt en deed dezen een geregeld examen in de cingaleesche geografie, botanie en mineralogie afleggen, 't welk hem zeer goede resultaten opleverde, daar hij bij iedere nieuwe boomsoort den naam zeer tevreden in zijne reisportefeuille opteekende. Eindelijk stonden beide stil aan den voet eener snel stijgende hoogte, waar eene schare cingaleesche dorpskinderen hen met luid gejuich verwelkomde. Boven was het heiligdom van een Boeddha-priester, de kleinen wilden ons den weg wijzen in afwachting eener geringe aalmoes.

Naar boven alzoo, want de tempel was het doel van onze uchtendwandeling. De cingaleesche jeugd, olijbruin van wezen, met een vuilwitten doek om de lenden en lange, krullende, zwarte hairen, snelde steeds juichend vooruit en wees ons het voetpad naar den top der hoogte. We kwamen daar op een klein plateau, geheel overschaduw'd van klappers,

tamarinden, mangaboomen en klein hout. Een voetpad door 't groen bracht ons aan een open plek, waar eene soort van wit pleister monument stond in den vorm van eene reusachtige peperbos — of het ding „Dagobka-klok” heette, weet ik niet — waarvan onze gids verhaalde, dat het diende, om al het geld der priesters te ontvangen, dat het geld daar on-aangeroerd bleef voor den dienst van Boeddha, daar de priesters doodarm waren en van de aalmoezen der goë-gemeente leefden. Hij vertoonde, dit zeggende, zulk een schalk spottend gelaat, dat we alle drie in een eenigszins onstichtelijk lachen uitbarstten. Want er stond een geestelijke in onze nabijheid, de oude Boeddha-priester, door de kinderen van ons bezoek verwittigd.

't Was een afschuwelijk leelijke grijsaard, met fonkelende, listige oogen, gebogen hoofd, diepe groeven in het vaalbruin gelaat, en gewikkeld in een wijd kleed van vuilgele zijde, uit talloze lappen saámgeregen. Ieder zijner vereerders onder 't volk had er een stuk toe bijgedragen. Onze gids vroeg hem in 't Cingaleesch verlof, om den tempel te mogen zien, waar-toe hij met een deftig gebaar vergunning schonk. Deze tempel was een achthoekig gebouwtjen, 't welk me geheel den indruk van een oud-hollandsch zomerhuis verschafte. 't Was noodig ons hoofd te ontbloeten, toen we den priester naar 't binnenste heiligdom volgden. Daar vonden we op de helft van 't vertrek twee glazen deuren met kleine ruitjens, in netjens blauw geverfde randen gevat. En achter die ruitjens zat een reusachtige gouden Boeddha, wanstaltig grotesk, geheel zooals de gewone afbeeldingen hem vrij nauwkeurig plegen voor te stellen. Ter zijner rechter zijde zat een zeer klein afgodsbeeldjen, dat nauw aan Boeddhaas voeten reikte, evenzoo verguld, Siva voorstellend. Aan zijne slinker bemerkte ik een dergelijk, maar vergat te vragen wie er meê bedoeld was. De gantsche wand rondom ons was met gouden figuren op een hard rooden grond beschilderd en gaf — heeft onze tolk waarheid gesproken — een aaneengeschakeld tafereel der boeddhistische kosmogoniën en theologie.

Wat me het meeste trof was eene kleine tafel, tegen de glazen deuren aangeschoven en bedekt met een schat

van de heerlijkste witte en rooskleurige tropische bloemen.

„Vraag den priester” — zeiden we tot onzen tolk — „wat die bloemen beteekenen?”

Die grijsaart glimlachte vol geest, toen hem die vraag werd overgebracht. Hij antwoordde langzaam en plechtig, naar luid van onzen geleider: „Die bloemen hebben eene doodeenvoudige beteekenis. Zij stellen de zielen der geloovige afgestorvenen voor, en wachten hier in Boeddhaas heiligdom tot ze geheel verdord zijn. Want dan eerst zijn ze in Brahmaas Eden aangekomen!”

Toen we een oogenblik later het gebouw verlieten, bood een knaap ons eene bus aan, tot eene gifte voor Boeddhaas tempelschat — de grijze geestelijke was reeds lang tusschen het geboomte verdwenen.

Slechts eene enkele bladzijde onzer reisherinneringen hebben we geraadpleegd, om te staven, dat het niet noodig is eene uitvoerige kennis van Ceylons oude geschiedenis te bezitten, voor het zooveel mogelijk nauwkeurig zien en waarnemen van wat er thands nog voor den mailpassagier te zien en waar te nemen is: om te staven, dat men zelfs volkomen onkundig kan zijn van het bestaan der Dagobka-klokken en toch met bijzondere voldoening een bezoek kan brengen aan een klein Boeddha-tempeltjen in de nabijheid van Galle.

IV.

Ten slotte staan we nog onder de verplichting ons oordeel te staven, dat de plaatsbeschrijvingen uit Egypte de beste bladzijden dezer „Schetsen” uitmaken. Daartoe geven we een oogenblik het woord aan onzen mailreiziger:

„Ik kan zeer goed begrijpen, dat de meeste reizigers Suez een akelige stad noemen, vol bedelende kinderen; smerige vrouwen en luije mannen, en den hemel danken haar te mogen verlaten. De naauwe en kronkelende straten zijn ongeplaveid en zeer stofferig en gelijken veel op berggangen; de huizen zijn zonder vorm en aanzien, de bevolking ziet er

armoedig uit, en overal ontwaart ge vuilnis en onreinheid. Men kan Suez gevoeglijk in twee deelen verdeelen: in het zuidelijke of stille, en in het noordelijke of bedrijvige gedeelte der stad.

„Een lijn, westelijk van het hotel (waar de mail-passagiers verblijven) getrokken, zou de grenslijn van beide kunnen zijn. Hoe eenzaam en verlaten zijn de straten van dit stille gedeelte! verscheidene loopen ook blind, ik moet denzelfden weg terug. Daar wonen misschien de renteniers en ambtenaren van Suez, maar niemand kan het mij zeggen: overal zijn poorten en deuren gesloten; ik ga alleen over straat. Ik wandel een eind langs den muur aan strand. Eenige huizen komen daaraan uit of zijn daarop gebouwd. Zij herinneren mij het huis van Rachab (stichtelijker gedachtenisse) te Jericho, die de twee joodsche verspieders, welke bij haar hun intrek hadden genomen, redde. „Zij liet hen neder met een zeel aan het venster, want haar huis was op den stadsmuur en zij woonde op den muur.” (Jozua 11; 15). Door het noordelijke gedeelte kronkelt zich de bazaarstraat, met haar stegen en pleintjes als de levensader van Suez' bedrijvigheid. Daar staan ook twee, drie karavanserai's; (daar) wordt gelost en geladen; (daar) ziet men een bezige menigte op en neêr gaan, en de kameelen in lange rijen voorbij komen, welke met de kostbare goederen, zoo even uit Indië en China aangebragt, de woestijn ingaan.

„Wij gaan door de bazaarstraat. Aan beide zijden zien we kraampjes of liever vierkante vakken, eenige voeten hoog en breed, uitgespaard in muren, die zich daarboven grauw en zwart-grijs verheffen: kale, eenvoudige muren, waarin hier en daar een klein venster is, van houten traliewerk voorzien, onregelmatig aangebracht. In die kraampjes of vakken zitten de kooplieden met Oostersche deftigheid te midden van hun koopwaren. Ik zie nergens voorwerpen van luxe of weelde; maar te meer overal overvloed van spijzen en vruchten. Daar zit er een te midden van mandjes met oranjes en noten, dadels en vijgen. De dadels en vijgen verkeeren in gistenden toestand. Zwermen van vliegen gonzen er om heen, of vergasten zich daaraan. Wij staan voor een vleesch-

kraam. Stukken vleesch, ruw en zonder vorm afgehakt, hangen buiten aan roestige haken. Aan een vrouw, die een stuk heeft gekocht, ontvalt haar sluijer. Eenige doorreizende soldaten, die even als ik, over de bazaar slenteren, lagchen er om. Gramstorig trekt zij haar hoofddoek om het gelaat en ijlt weg. Naast de vleeschkraam is een bakker bezig, om ten aanschouwe van het publiek, zijn bedrijf volijverig uit te oefenen. Hij heeft eenige ballen deeg voor zich liggen. Met de hand platgeslagen, weet hij ze iedermaal zeer behendig omdraaijende, op de smerige toonbank, tot groote en looverdunne pannekoeken uit te slaan, waarin hij ze overvloedig met olie besprenkeld, in elkander slaat. Naast hem brandt in een oven een kolenvuur, waarnevens hij op een ijzeren plaat, die hij iedermaal omdraait, zijne oliekoeken bakt. Hier (elders) wordt fijn gekorven tabak verkocht, en aan de overzijde is een pijpenkraam. De koopman slaat achter zich om met een gard naar een jongentje, die het zeker heeft verbruid en bukkende en schreeuwende de slagen ontvangt, die hij niet kan ontloopen. Hoe stofferig en smerig ziet alles (er) uit, vooral in de olie-kramen. Hoewel de zon helder aan den hemel straalt, is het in de naauwe bazaarstraat slechts half dag. Balken liggen van de huizen over de straat. Met matten en riet gedekt, vormen zij op de meeste plaatsen daken, die met de hitte ook het licht van de zon weren, tevens zorgen(de), dat de stank en onreine dampen niet ontsnappen. Overal zijn ze gedrapeerd met groote stofferige spinraggen. Hier en daar is daarin een scheur of gat waardoor de zon, als verontwaardigd over de lichtschuwe bazaar, met bundels van lichtstralen boort: waarin myriaden van stofdeeltjes vrolijk dansend golven, als verheugden zij zich over de tooneelen van onreinheid om hen heen.

„Wij komen uit op een klein pleintje. Daar liggen hoopen koren en mokkaboonen, onder den blooten hemel uitgestort. Ze blijven er soms verscheidene dagen en nachten ongedekt liggen. Geen vrees voor regen; die valt nimmer (nooit), althans hoogst zelden te Suez. Daar naast droogen eenige huiden, door in den grond geslagen pennen uitgespannen in de zon. Er zitten ook verscheidene vrouwen, tusschen twee op

elkander wrijvende ronde steenen, boonen te malen; mannen staan er om heen en zien het, hun pijp rookende, bedwaard en zwijgend aan. Maar zij kakelen druk onder elkander, en vragen mij van haar werk opziende, met uitgestoken hand, een baksjie.

„Ik neem voor een koffijhuis plaats, op een breede bank en vraag een kop koffij. Daar zitten ook twee deftige rookers met lange baarden en jassen, de beenen voor het ligchaam geslagen, voor hun kop en schijnen verwonderd, dat die baardelooze reiziger ook al een kop koffij durft vragen en zoo familiaar over hen plaats nemen. Er zitten ook eenige doorreizende soldaten. Zij komen over Dsjedda van Mekka en keeren over Alexandrië naar Konstantinopel terug, en zijn in buisjes en broeken van grof blaauw laken, met rooden opslag en kraag, gekleed. Ik zie hen aan en denk: wat is er toch geworden van de prachtige en schilderachtige kleeding der dapperen van het oude Turkije en Egypte, van die der Janitsaren en Mammelukken. Ik heb wel eens gelezen, dat geen Muzelman een vrouw op straat zal aanspreken. Zelfs de man zou zijn vrouw, de vader zijn dochter voorbij gaan, als kende hij haar niet; maar hier zie ik toch een Arabier met een vrouw, die een kind op den arm draagt, staan praten, en niemand ergert er zich aan. Misschien zijn ze wel menschen zonder opvoeding, dat men er daarom niet op let. — Een paar jongens loopen, in hunne lange sleepjassen, krijgertje spelend voorbij en een paar pakkendragers tegen het lijf — zij schelden en schreeuwen den jongens in het arabisch toe, die weglopende, hun het antwoord niet schuldig blijven. Het is waarlijk om alle achting voor die eerwaardige taal te verliezen, wanneer gij ze zoo als straat-en scheldtaal, uit den mond van spelende kinderen en pakke-dragers hoort.

„Op een ander pleintje liggen eenige kameelen in een kring, om een hoop dor en fijn stroohaksel, dat zij zich laten smaken als onze koetjen de klaver. Wel zijn ze sobere dieren, geheel voor de woestijn geboren. Achter hen zitten een paar Arabieren, die boonen in zakken meten, welke zij hen later om den kop binden, om er hun stroohaksel-maal meê te be-

sluiten. Een kameel draait klaauwende den kop des langen hals naar de boonen, even als wil hij zeggen: die zouden toch lekkerder smaken; maar hij wordt met een slag afge-
wezen, dat hij van schrik den kop opslaat." Bl. 170—174.

Gaven wij onverbloemd onze bezwaren tegen de methode van den auteur dezer „Schetsen” te kennen, even gereedelijk willen we onze ingenomenheid met het zeer waardeerbaar talent van schildering uitspreken, 't welk zich in de meêgedeelde tafereelen openbaart. Jammer slechts, dat ze — sommige vlekjens van stijl en enkele overhellingen tot didaktiek niet meêgerekend — geheel alleen staan, of althands met eene wandeling door Kaïro (bl. 262—268) en eene, overigens zeer oppervlakkige, beschrijving van het leven aan boord der Bengal (bl. 103—110) de eenige belangwekkende bladzijden van het boek uitmaken. Hadde de schrijver zijne gantsche mailreize met denzelfden takt als deze schildering uit Suez geschreven, wellicht zou hij zich dan ook gewacht hebben voor de even stoute als onberaden uitspraak: „Alle poëzie van het reizen is voorbij!”

GUSTAVE FLAUBERT.

„Es ist eine Literatur der Verzweiflung. Das Hässliche, das Grausame, das Nichtswürdige mit der ganzen Sippschaft des Verworfenen in 's Unmögliche zu überbieten, ist ihr satanisches Geschäft. Man darf und muss wohl sagen Geschäft; denn es liegt ein gründlichen Studium alter Zeiten, vergangener Zustände, merkwürdiger Verwickelungen und unglaublicher Wirklichkeiten zum Grunde, so dass man ein solches Werk weder leer noch schlecht nennen darf.“

Goethe aan Zelter, Juni 1831.

I.

„Wie zal ons verlossen van de Grieken en Romeinen?“ — riep Berchoux bij den aanvang dezer eeuw, had hij het jaar 1863 beleefd, hoe geheel anders zou zijne klacht geklonken hebben. De Grieken en Romeinen zijn reeds lang verdwenen, Mevrouw de Staël-Holstein en Château-briand hebben hen voor goed uit al hunne verschansingen verdreven. Eene geheel nieuwe waereld van melancholische Renées, tweelingbroërs van Childe Harold, van dwepende Jocelyns, van wanhopende Rollaas en zieltogende Chat-tertons vulde plotseling den voorgrond van 't letterkundig tooneel. Weldra werd de jonge Romantiek stouter en in plaats van sombere, onbegrepen heroën, die voor een goed deel nog de traditiën der Wertherperiode bewaarden, traden er gedrochtelijke pariaas te voorschijn: Han van IJsland, Qua-

simodo, Triboulet: wanstaltige wezens, afschuwelijk, ijzingwekkend, vol onmenselijke hartstochten en lyrische poëzie. Maar weldra was de voorraad van schrille contrasten, van bizarre onmogelijkheden, van spookachtige effecten uitgeput; de fantazie zag naar een ander terrein om, en voorzag zich, om nieuwen bijval te winnen, van moreele of sociale strijdvragen, die in de drama of roman met de schitterendste welsprekendheid en de koelbloedigste nauwkeurigheid werden uitgewerkt.

Marion de Lorme en Angelo gaven het voorspel van den langen roman, die weldra aan de heldinnen der *Demi-Monde* zou worden gewijd, *Ruy Blas* werd eene inleiding op de *Misérables*.

De overgangperiode, door Antony en den Graaf de Monte-Christo gevormd, bereidde de menigte op de zonderlingste verrassingen. Terwijl Rodolphe zich als den Messias van 't laagste, parijsche grauw op den voorgrond stelt, terwijl Indiana en Lelia den nieuwen godsdienst der geëmancipeerde vrouw prediken, treden plotseling de finantiële spekulatiën van César Birotteau en van David Séchard met geweld te voorschijn, om met de chemische studiën van Balthazar Claes en de diplomatische koketteriën van Madame Marneff een nieuw geslacht van romanhelden aan te kondigen.

Honoré de Balzac was inderdaad de vader van het moderne, fransche realisme. Reactie tegen de teugellooze uitspattingen eener radeloze fantazie, die elken dag naar nieuwe, treffende vindingen moest streven, verscheen de nieuwe kunstleer met de bewering, dat zij slechts de werkelijkheid tot model stelde, dat waarneming, nauwkeurige waarneming alleen het waarachtige middel was, om eenig kunstprobleem naar eisch op te lossen. Reeds had de koning der romantische school, Victor Hugo, door zijne degelijke studiën van de middeleeuwen, door de warme kleuren zijner *Orientales* den stoot gegeven tot die hartstochtelijke ingenomenheid voor bonte kostumen en uitheemsche landschappen, waarin zijne jongeren: Alfred de Musset en Théophile Gautier zulk eene hooge virtuoositeit bereikten. Honoré de Balzac

vatte het realisme dieper op. In plaats der gemakkelijke triumfen met de kleurenrijke mise-en-scène van het Oosten of van spaansch-italiaansch tafereelen gewonnen, richtte hij alle zijne opmerkzaamheid op de waereld zijner onmiddellijke omgeving. Elk Parijzenaar, elke parisienne was hem een voorwerp van studie. En niet alleen de uiterlijke lijnen en vormen van het dagelijksche leven waren het doel zijner waarneming. Met kloekheid drong hij door op het gebied van den menschelijken geest, poogde hij er elk voorval te doorgronden, met oorzaak en gevolg in verband te brengen, om eindelijk met de fijnste empirische psychologie het levensproces en de ontwikkeling van elken hartstocht nauwkeurig te bepalen.

Schoon ontwijfelbaar een meesterlijk schilder van velerlei menschelijk leven en lijden, had echter het talent van den schepper der Comédie humaine zijne even ontwijfelbaar zwakke zijde. Uitgaande van eene trouwe, gewetensnauwe waarneming, welke hij door zijne anatomische en anthropologische onderzoekingen nog trachtte te verscherpen, vergat hij allengs het doel zijner studie en hoopte hij de uitkomsten er van zonder het noodzakelijk verband op een. Pessimist en materialist ter zelfder tijd, ontsnapte hem het waarachtig verhevene en reine in het menschelijke zieleleven, werd elke edele opwelling des harten als eene zenuwwerking opgevat, en mocht het hem alleen gelukken, hartstochten en driften met ongemeene nauwkeurigheid te ontleden.

Algemeen toegejuicht en bewonderd vond zijne manier ras gereede navolging. Weldra stond er een heirleger van leerlingen gereed, om de theorieën van den grooten meester met warmte te verdedigen en met dapperen ijver op de kunst toe te passen. Het realisme werd de kunstleer der mode. Schilders en romanciers wedijverden om den prijs der verste consequentiën. Léon Gozlan en Henri Murger openbaarden het meeste talent, Dumas fils het meeste vernuft in dezen strijd. De zwakke reactie door de aristocratische litteratuur van het tweede keizerrijk, onder aanvoering van Emile Augier en Octave Feuillet, tegen de school van Balzac ondernomen, ontving echter hare gevoeligste

nederlaag, toen er een nieuw kampioen in 't krijt verscheen, die met een enkelen roman een weergaloozen bijval en tevens versche lauweren voor het realisme wist te behalen. Wij bedoelen Gustave Flaubert en zijne Madame Bovary.

II.

Men kent de anekdote van Rubens' Kruisafneming. Toen de nieuwsgierige drom der leerlingen zich om de pas voltooide schilderij verzamelde, wischte een hunner door de anderen aangestooten, de wang en den schouder der Maria Magdalena uit. In hunne radeloosheid droegen zij Antony van Dijk op, de schade te herstellen. 's Anderen daags zijn kunstwerk op nieuw beschouwend, merkte Rubens in tegenwoordigheid van al zijne leerlingen op, dat de wang en de schouder van zijne Magdalena geenszins het minst geslaagde deel zijns arbeids mochten genoemd worden.

Had Honoré de Balzac Gustave Flauberts Madame Bovary mogen lezen, hij zoude tot dezelfde misvatting in staat zijn geweest. 't Was inderdaad of men een werk uit zijne eigene beste periode ontvangen had. In nauwkeurige waarneming scheen de leerling den meester nog verre te overtreffen. Het normandische dorpsleven met al zijn lief en leed, huwelijksplechtigheden, tentoonstellingen van vee en pluimgedierte, waren met de voorbeeldigste zorg gekopieerd. Er was niets vergeten, niets — zelfs de orgelspeler niet, met zijn verschoten hoed en de groote tabakspruim in den mond, waaruit men soms een flinken „jet de salive" zag te voorschijn komen.

Maar er was nog grootere toenadering tusschen den meester en den leerling. Flaubert wilde eene psychologische studie leveren en koos daartoe het leven van de echtgenoot eens plattelandsheermeesters, die, onder den indruk eener mystieke opvoeding en van talrijke zedeloze romans, van kwaad tot erger en eindelijk tot echtbreuk vervalt. Trek voor trek merkt hij de ontwikkeling van 't kwade beginsel op, en boekstaaft ieder symptoom met de onverschilligheid van een echt wetenschappelijken arts. Niets ontsnapt aan zijne analyse, het lo-

gisch verband der verschijnselen wordt met onwraakbare juistheid aangewezen — het geheel maakt den indruk van eene gedramatizeerde les in de anatomie des geestes.

Daarom wordt ook geen enkel détail gespaard. Mocht het kiesche ooren kwetsen, goeden smaak of zedigheid beleedigen, met het lancet tusschen duim en wijsvinger gaat de romancier-hoogleraar voort en stapelt feit op feit, om daaruit de noodzakelijke resultaten zonder eenige partijdigheid op te maken. Sommige kleine nuances in het zieleleven zijner ongelukkige heldin zijn met bijna mikroskopische juistheid teruggeven. Zoo spoedig *Madame Bovary* vergelijkingen begint te maken tusschen de weinige jongelieden van goeden huize, welke zij soms ontmoet, en haren burgerlijken, zeer middelmatigen echtgenoot, vangt tevens in haar gemoed een heimelijke onwil aan, die langzaam tot stillen haat en weldra tot kwalijk verholten afkeer aangroeit. Begeeft ze zich eens met den niets kwaads duchtenden *Bovary* en zijn leerling, een schuchter jonkman van een gunstig uiterlijk, op eene verre wandeling naar buiten, dan vindt de nauwlettende anatoom aanleiding om op te teekenen, dat ze dien dag een buitengewone weezin tegen haren echtgenoot gevoelde, dat ze de oogen ijlings afwendde, als ze hem voor zich uit zag gaan — daar alles in hem haar tegenstond, daar zelfs zijn rug, zijn onschuldige rug, haar met den hoogsten wrevel vervulde.

De eindindruk van Flauberts eersten roman was daarboven, spijt het buitengewone talent van waarneming en analyse, eene teleurstelling. De schildering van de langzame, maar steeds toenemende ontwikkeling van het kwade beginsel was zoo meesterlijk voltooid, de zelfmoord van de ongelukkige verdoolde met zoo wegslependen takt voorbereid, dat men telkens in den waan verkeerde, alsof de auteur, volkomen overtuigd van de heilige rechten der deugd en des zedelijken levens, eene scherpe kastijding had willen toedeelen, een ijzingwekkend exempel had willen stellen voor ontrouw en echtbreuk. De laatste regelen van het boek moesten die goede verwachting volkomen vernietigen. Als een dergenen, die haar het verst in den afgrond der schande stortte, haren dood vernomen heeft, zegt hij koelbloedig: „t Spijt

me, dat ik haar ooit ontmoet heb, maar 't was de schuld van het noodlot!"

Fatalisme en materialisme, ziedaar de twee hoofdpijlers in het gebouw van Gustave Flauberts waereldbeschouwing. Even als zijn meester heeft ook hij geen oog voor de reinste en edelste aandoeningen van 't menschelijke gemoed, ziet ook hij slechts de stof, het zenuwstelsel of het temperament. Mocht ook Balzac met den hem eigenaardigen, avontuurlijken overmoed tot het grilligste mysticisme overhellen, en eene diepe studie van Swedenborgs werken ondernomen hebben — Flaubert knielt voor de stof alleen, wil er alle geheimen van doorgronden, getroost zich de afzichtelijkste ziekteverschijnselen met geduld waar te nemen en mikroskopisch te onderzoeken, om eindelijk, als zijn patiënt bezwijkt, het lijk in triumf ter sekte weg te slepen. Zoo had het realisme wel een dapperen en bekwamen advokaat te meer aangewonnen, maar tevens op nieuw de krankheid en onbruikbaarheid van zijn hoofdbeginsel voldingend gestaafd.

't Mag geen wonder wekken, dat, toen Flaubert in December van 1862 na een vijfjarig stilzwijgen, zijn tweede werk aankondigde, er eene algemeene nieuwsgierigheid ontstond naar het nieuwe boek. 't Heette kortweg *Salammbô*, was in het groote, pretentiëuze oktavo-formaat der *Misérables* uitgegeven, en bood de uitgebreide lektuur van 474 bladzijden. Nauw had het eenige weken het licht gezien of allerwegen stak de kritiek der fransche dagbladen eene luidschallende loftrompet. *Salammbô* behaalde een reusachtig succes en werd in de vier maanden, die er sints hare eerste verschijning verliepen, drie malen herdrukt. Weldra echter verhief zich ook de stem der ernstige kritiek, en wat vroeger door Cuvillier-Fleury in het *Journal des Débats* en door Théophile Gautier in den *Moniteur* luide geprezen was, werd in de *Revue des deux Mondes* ¹⁾ door Saint René Taillandier en in de *Revue Contemporaine* ²⁾ door Frœhner even luide gelaakt.

¹⁾ Le roman épique. R. d. d. M. 15 Février 1863.

²⁾ Le roman archéologique en France. R. C. 31 Decembre 1862.

En daar het nu eenmaal eene daadzaak mag geacht worden, dat er in Nederland eene even openlijk uitgesproken afkeuring, als heimelijk aangekweekte beoefening van den franschen Roman gevonden wordt — daar we het zonder aarzelen een feit durven noemen, dat meesterstukken als Ferdinand Huyck en Graaf Leycester in Nederland minder nederlandsche lezers gevonden hebben dan de *Mystères de Paris* en *le Comte de Monte-Christo*, achten wij het plichtmatig over de jongste heldenfeiten eener letterkundige school te spreken, wier eerste proefnemingen reeds door Goethe te recht als „eene litteratuur der verwijfeling” zijn gevonnisd.

III.

Te Megara, eene buurt van Karthago, in de tuinen van Hamilkar, wordt een feest aangerecht voor het leger van huurlingen, 't welk in Sicilië onder zijne bevelen gestreden had. Liguriërs, Lusitaniërs, Kantabriërs, Grieken, Egyptenaren, Negers, Kappadociërs en Lydiërs zijn bont dooreen gemengd. Hamilkar zelf is afwezig, de Senaat van Karthago heeft aan de eischen der ruwe benden, wier soldij nog onbetaald bleef, moeten toegeven, en het paleis van den generaal is de plaats der feestviering. Welhaast doet het overdadig gebruik van grieksche en kampanische wijnen hun overmoed ten top stijgen. In weinige oogenblikken vuurt de beschonkenheid hen tot woeste uitzinnigheden aan, de tuin wordt vertreden, gebouwen in brand gestoken, stallingen opengebroken, leeuwen en olifanten gedood.

Te midden der verwoestings-orgie verschijnt Salammbô, Hamilkars dochter, met de priesters van Tanit. Zij poogt den storm te bezweren, maar doet slechts een hevigen, plotselingen hartstocht bij Narr-Havas, chef der Numidiërs, en bij Mátho, aanvoerder der Libyërs, geboren worden. Twee dagen later verlaten de huurbenden Karthago, verleid door de goede beloften der stad, die hun eene aanstaande aflossing der soldij voorspiegelt. Er wordt een legerkamp te Sikka betrokken, men wacht het geld der Republiek. Inder-

daad verschijnt Hanno, de aan eene afschuwelijke meelaatscheid lijdende Suffect, maar de menigte is met zijne voorstellen niet voldaan, plundert zijne bagage en verjaagt hem met schande.

Weldra trekt het gantsche heir der huurlingen weder op Karthago aan. Nieuwe onderhandelingen mislukken, men vangt een geregeld beleg der stad aan. Intusschen wordt Mâtho, de Libyër, door zijne plotselinge liefde voor Salammbô gepijnigd. Met behulp van Spendius, een romeinsch vrijge-latene, „den zoon van een griekschen rhetor en eene kampanische lichtekooi”, sluipen zij des nachts binnen Karthago door middel der waterleidingen, onder wier bogen ze met levensgevaar doordringen. Spendius voert den aarzelenden soldaat naar den tempel der maangodinne Tanit, en doet hem den heiligen sluyer, den Zaimph, stelen. Hiermeê gewapend dringen zij in Salammbô's slaapvertrek door. De verschrikte karthaagsche prinses roept haar slavenstoet, maar niemand vermag den vluchtenden Mâtha te naderen, daar hij zich met den Zaimph bedekt en juichende de stad verlaat.

De heilige sluyer was de beschermgod van Karthago. Toen de burgers vernamen, dat hij gestolen was, vervielen ze tot de hoogste radeloosheid. De oorlog vangt thands met nieuwe woede aan. De barbaren zenden legerbenden af, om Utika te vernielen. Hanno vervolgt hen met een ontzachtlijk leger en vele olifanten, maar wordt door Mâtho volkomen verslagen. Ter goeder ure verschijnt thands Hamilkar Barkas. Trots zijn hevigen toorn tegen den Senaat over de verwoesting zijner tuinen en stallen, besluit hij Karthago in den uitersten nood bij te staan en den smaad, hem door de huurbenden aangedaan bloedig te wreken. Bij den Makarstroom behaalt hij eene schitterende overwinning op de benden van Spendius en zendt tweeduizend gevangenen naar Karthago.

De oorlog wordt vervolgens met omzichtigheid voortgezet. Hamilkar vermoeit zijnen vijand door marschen en kontramarschen, en verschanst zich eindelijk in een versterkt legerkamp tegenover de benden van Mâtho. Maar de Karthagiers zijn uitgeput en lijden hongersnood. Men verwjtt Hamilkar zijne werkeloosheid en schrijft alle rampen der Republiek aan

het verlies van den Zaïmph toe. Dezelfde gedachte wordt thands ook bij Salammbô, door een opperpriester van Tanit aangewakkerd. Zij besluit zich zelve der godinne ten offer te brengen, en vertrekt in stilte naar het kamp der Barbaren. In Mâthoos tent doorgedrongen, eischt zij den Zaïmph terug en betaalt den prijs, welken de liefdedronken soldaat er voor eischt.

Op hetzelfde oogenblik loopt Narr-Havas met zijne Numidiërs naar Hamilkar over. In het kamp der huurbenden ontstaat eene hevige paniek; plotseling vallen Karthagers en Numidiërs uit hunne verschansingen en richten een vreeselijk bloedbad aan onder de vluchtende Barbaren. Salammbô brengt den Zaïmph in de tent haars vaders en wordt plechtig aan Narr-Havas verloofd.

Zegevierend trekt Hamilkar Karthago binnen, op den voet gevolgd door de overblijfselen van het barbaarsche leger. Wederom volgt een beleg van Karthago. Spendius vernielt de groote waterleiding en brengt der stad een gevoelig nadeel toe. De huurbenden ontvangen van allerwege versterkingen uit het binnenland, in Karthago begint hongersnood en pest te heerschen. Na verschillende hardnekkige aanvallen berusten de Barbaren bij het omcingelen der stad. Een orakel verkondigt den burgers, dat ze zich allen kunnen redden door eene groote offerhande aan Moloch, den verslinder. Geheel Karthago brengt zijne kostbaarheden en kleinoodiën, eindelijk zijne jonge kinderen, welke bij hekatomben aan den krijgsgod werden geofferd.

Aanstands valt een overvloedige regen, die 't martelend gebrek aan water doet ophouden. Narr-Havas trekt met veertig olifanten en zesduizend Numidiërs des nachts binnen de stad. Van dat oogenblik is het lot der Barbaren beslist. Hamilkar verstroot hunne benden. In aller ij vluchten zij naar 't gebergte. Maar de karthaagsche generaal heeft hun daar een zekeren dood bereid. Hij lokt hen in een nauw ravijn, welks uitgang door eene valdeur gesloten is en doet achter hen den ingang door rotsblokken afpalen. Daar komen allen om, na een afgrijselijk lijden. De verstrooide afdelingen, die her- en derwaarts onder bevel van Mâtho rondzwerven,

worden vernietigd, de aanvoerder zelf wordt gevankelijk binnen Karthago gebracht en op den grooten dag des triumsfs onder de afschuwelijkste martelingen vermoord. Weinige oogenblikken voor zijn dood ontmoet zijn oog den blik van Salammbô, die van schrik bijna in zwijm valt. Men plaats haar op een koninklijken zetel:

„Narr-Havas omvat hare leest met den linkerarm en, met den rechterhand eene gouden drinkschaal grijpend, wijdt hij een drank aan Karthagoos beschermgod.

„Salammbô staat van haren troon op als zijne echtgenoot met een beker in de hand, om ook te drinken: maar plotseling valt zij achterover tegen den rug van haren zetel, bleek, verstijfd, de lippen geopend — het losgewonden hair over den grond sleurend.

Zoo stierf de dochter van Hamilkar omdat ze den mantel van Tanit had aangeraakt.”

IV.

Dit is inderdaad de gantsche inhoud van *Salammbô*. Het overige is aangevuld met schilderingen, kortere of langere, maar steeds terugkeerende schilderingen van karthaagsche zeden, godsdienstige gebruiken, veldslagen en belegeringen. 't Is of de auteur zich geërgerd heeft over den gemakkelijken bijval, welke zijn eerste roman verwierf, en als of hij thands zich een verwijderd, geheimzinnig terrein heeft gekozen, om ook daar de macht van zijn plastisch talent te doen schitteren. De onderneming was gewaagd. Vijf jaren van studie, eene reize naar Tunis en Konstantine, om het landschap op de plaats zelve te schetsen, schein Gustave Flaubert te recht noodzakelijk, om de eerste en dringendste eischen van zijn nieuw ontwerp te kunnen bevredigen.

Hoe hij geslaagd is? Men heeft uit zijne hand een Karthago ontvangen, 't welk tot in de minste bijzonderheid nauwkeurig schijnt geschilderd — er is niets vergeten, straten pleinen, tempels en paleizen zijn met name genoemd. Regeeringsvorm en staatsregeling zijn uitvoerig beschreven, de vereering van de maangodin Tanit, van den zonnegod Eschmoûn, van

Baal Moloch, den verslinder, wordt tot in de geringste kleinigheden bepaald, de wijze van krijgvoeren, de oorlogswerktuigen van twee en een halve eeuw vóór onze jaartelling zijn met de wijdloopigste uitgebreidheid geteekend — er is niets vermeden, niets overgeslagen, niets onvermeld gebleven. Is het wonder, dat er bij den overgrootten rijkdom van licht in dezen historischen roman over het der wetenschap bijna gants onbekende Karthago verspreid, van allerwege vragen rezen, of men zich hier op vasten bodem bevond, of Karthago werkelijk uit zijne puinhoopen verreezen was, dan wel, of de stoute fantazie des dichters eene geheel nieuwe, onbekende stad in 't leven geroepen had, die even goed den naam van Karthago, als dien van Babylon of Tyrus mocht voeren?

De kunstleer, door den auteur van Salammbô omhelsd, moest de tweede vraag terstond afwijzend beantwoorden. Als duchtig realist, was Flaubert genoodzaakt het oude, waarachtige Karthago naar de natuur terug te geven, geen détail te vergeten, het geheel met onmiskenbare wetenschappelijke zekerheid te herbouwen. Reeds voor den grondigen kenner der Oudheid zou deze opgave buitengewoon moeyelijk, zoo niet onmogelijk geweest zijn; voor den romancier, die haar slechts als middel, nimmer als doel mocht beschouwen, moest zij onvermijdelijke, onoplosbare zwarigheden aanbieden, die geene vluchtige studie ooit uit den weg zou kunnen ruimen. En dit is zonneklaar uit Salammbô.

Gustave Flaubert heeft zijn werk op de vier laatste hoofdstukken uit het eerste boek der geschiedenissen van Polybius gebouwd. Daar was de krijg, dien de Karthagers terstond na den eersten punischen oorlog met muitende huurbenden te voeren hadden, kort en sober beschreven, de hoofden der opstandelingen waren genoemd: Matho, Spendius, Naravas. De overwinningen van Hamilkar Barkas, het overloopen der Numidiërs, het slot van den krijg, alles was zonder eenige beschrijvende bizonderheid, bondig en beknopt uiteengezet. Uit deze geringe grondstof poogde de auteur van Madame Bovary een langen, epischen roman te bouwen. Mocht het hem al mislukken, belangwekkende heldenfiguren in 't leven te roepen, hij zoude door zijne nauw-

keurige schilderingen van een geheel onbekend deel der Oudheid toch ongetwijfeld aandacht en goedkeuring winnen. Of zijne reis naar de puinhoopen van Karthago, of zijne dilettantstudien van Polybius, Herodotus en Ammianus Marcellinus, hem dat diepe inzicht en die grondige kennis zijner stof zouden verschaft hebben, waarvan Cuveillier-Fleury in het *Journal des Débats* zoo hoog opgeeft — welke zelfs door de autoriteit van Ernest Rénan zouden bevestigd zijn — kan men in twijfel trekken, na hetgeen daaromtrent door een bevoegd beoordeelaar is in 't midden gebracht ¹⁾. Zeker is het, dat Flaubert zich degelijker studien getroost heeft, dan in het algemeen door zijne kunstbroeders uit de romantische of realistische school zijn ondernomen, dat hij wellicht geraadpleegd heeft, wat in den jongsten tijd door zijne geleerde landgenooten Falbe en Dureau de la Malle over Karthago in 't licht is gegeven ²⁾, maar of hij Movers doorwrochte monografie over de Fœniciërs, of hij Gesenius' artikel over Kathago in de *Encyklopaëdie* van Ersch en Grüber ooit ter hand nam, daaraan zal men het volkomenste recht mogen getwijfeld worden. Het geheele werk getuigt van veel kennis, maar tevens van eene door-eenmenging van waarheid en fantazie, van een ongehoorden moed in het scheppen van détails op goed geluk af — van een stout wagen, maar niet van een volkomen grondig weten. Bij den uittocht van Barbaren uit Karthago klinken hunne, der gantsche Oudheid onbekende, bronzen kothurnen op 't plaveisel der straten. Zij dragen wijn en mondbehoefden mede, gebak, vruchten, boter in vjgebladeren en sneeuw in linnen zakken, terwijl anderen hunne zonneschermen opsteken tegen de ongewone hitte. Grieksche en

¹⁾ G. Froehner zegt er t. a. pl. van: „Un savant orientaliste (Rénan) aurait, dit-on, sérieusement confirmé l'exactitude presque mathématique des détails, dont nous parlons; mais nous attendrons avant de croire à cette calomnie, imaginée sans doute pour porter atteinte à son crédit, que le savant ait rendu public son témoignage.” — p. 861.

²⁾ Flaubert zelf zegt in een brief aan Guillaume Froehner, den 31 Januari 1863 in *l'Opinion Nationale* gedrukt tot wederlegging van diens kritiek: „J'ai lu Falbe et Dureau de la Malle sur les ruines mêmes de Carthage.”

hebreuwsche zeden zijn op de zonderlingste wijze dooreengemengd. Naast de Sufteeten en den Raad der Ouden staat een gezelschap van handelaars, „die gemeenschappelijke maaltijden hielden,” en den naam van „les Syssites” droegen, waarmee zonder eenigen twijfel de Syssitia der Spartanen bedoeld worden. Als Salammô aan Narr-Havas verloofd wordt, geeft zij de romeinsche speer aan haren echtgenoot, werden hunne duimen op middeleeuwsche wijze saamgebonden en stort men hun naar hebreuwsch gebruik gerstkorrels over 't hoofd.

V.

De verwisseling van het normandisch terrein voor het kartaagsche heeft Gustave Flaubert weinig gebaat. Zijne poging tot rekonstruktie van het oude Karthago is niet geheel geslaagd, de dilettant-archaeoloog heeft eene kleine nederlaag geleden, wat is er van het talent geworden, eens door den auteur van *Madame Bovary* geopenbaard? De bijzondere vaardigheid in het beschrijven van kostumen, gebouwen, tafereelen, landschappen en binnenhuizen is geheel dezelfde gebleven, heeft zich wellicht nog krachtiger ontwikkeld — de schildering van karakters, hartstochten, gemoedsbewegingen is merkelyk zwakker geworden, bijna geheel op den achtergrond getreden.

Met een kort woord zij eerst het laatste gestaafd, om voorts het eerste eenigzins uitvoeriger te bewijzen. Reeds uit den aard der zaak moest het psychologische deel van den roman met minder zorg bearbeid worden, daar het den schrijver voornamelyk te doen was van de vruchten zijner geleerde onderzoekingen te doen blijken. Zijne hoofdfiguur *Salammô* is in waarheid eene onbeduidende verschijning, het waarachtige onderwerp van 't boek is de oorlog der Huurbenden, hunne tochten, hunne overwinningen en hunne nederlagen. *Salammô* leeft op de tinne van het paleis haars vaders, een dwepend, mystisch leven in gezelschap van den Opperpriester van Tanit en van eene zwarte slang, die onder lotusbladeren sluimert. Slechts een oogenblik treedt ze met

kracht op den voorgrond, wanneer ze in 't kamp der Barbaren doordringt en den heiligen sluyer uit Mâthoos tent wegneemt. Moge de realist der uiterste linkerzijde zich vermeyen in de onverbloemde teekening van dit tooneel, we wijzen er alleen op, om Salambôos verwantschap met Madame Bovary te staven, van welke laatste zij alleen de zinnelijke natuur heeft overgenomen. Hare gantsche figuur blijft een onopgelost raadsel, zelfs haar sterven is geheimzinnig. De overige karakters: Hamilkar, Mâtho, Hanno en Spendius zijn slechts met vluchtige omtrekken geschetst, daar de liefde des auteurs alleen voor uitvoerige teekeningen van het karthaagsche leven bewaard blijft.

En hierin mogen we voor 't eerst den jongen romandichter grooten lof toekennen. Er zijn portretten en tafereelen in *Salammô*, die, zonder eene diepe geleerdheid te vorderen, slechts het penceel van den kunstenaar vereischten — en daar heeft Flauberts letterkundig talent altijd gezegevierd. Zie hier het portret van Salammô, wanneer ze voor 't eerst onder de feestvierende Barbaren verschijnt:

„Plotseling werd de hoogste terras van het paleis verlicht, de middendeur werd geopend. Hamilkars dochter zelve, in zwart gewaad gehuld, verscheen op den dorpel. Zij daalde de drie trappen af en hield stand op de laatste terras, boven aan de trap der galeyen. Onbeweeglijk, het hoofd gebogen, zag zij naar de soldaten.

„Achter haar volgden aan beide zijden twee lange rijen van bleeke mannen, gekleed in witte mantels met roode franje, die recht op hunne voeten nederviel. Zij droegen geen baard, geene hairen, geene wenkbrauwen. In hunne, van ringen glinsterende vingers hielden ze buitengewoon groote lieren, allen zongen, met krijschende stem, eene hymne aan de Godin van Karthago. 't Waren de gesneden priesters van Tanit, die Salammô dikwerf in haar huis ontbood.

„Eindelijk steeg ze de trap der galeyen af. De priesters volgden haar. Ze sloeg de laan der cypressen in, en liep langzaam tusschen de tafels der chefs door, die een weinig achteruit weken, als ze haar zagen voorbijgaan.

„Naar de mode der kanaäneesche jonkvrouwen droeg ze heur hair, bestrooid met een violetkleurig poeder, in den vorm van een toren. Parelsnoeren, aan hare slapen vastgehecht, daalden af tot aan de hoeken van haren mond, rooskleurig als een geopende granaatappel. Op haren boezem flonkerden tallooze edelgesteenten, wier kleurcontrast de schubben van eene muraena nabootste. Hare armen vercierd met diamanten, kwamen onbedekt te voorschijn uit hare tuniek zonder mouwen, bezaaid met roode bloemen op een zwarten grond. Tusschen de enkels sleepte zij een kleinen ketting van goud, om hare schreden te regelen en hare lange mantel van somber purper volgde haar bij elken tred als eene breede golf.”

„De soldaten schaarden zich om haar heên. Ze verbaasden zich over haren tooi; maar Salammô wierp een langen, schuwen blik over hen allen, vervolgens, de beide armen uitbreidende en 't hoofd tusschen de schouders terugtrekkende, herhaalde zij verscheidene keeren:

„Wat hebt gij gedaan! Wat hebt gij gedaan!

„Gij hadt toch, om feest te houden, brood, vleesch, olie en al het graan der voorraadschuren. Ik had ossen van Hekatompylae doen komen, ik had jagers in de woestijn gezonden!” — Hare stem werd luider, hare wangen bedekten zich met purpergloed. Zij ging voort: „Waar zijt gij hier dan? In eene veroverde stad of in het paleis van uwen meester? En wie is uw meester? De suffeet Hamilkar mijn vader, dienaar der Baälim! — Kent gij er een in uw vaderland, die beter een veldslag weet te leveren? Ziet, de trappen van ons paleis zijn bedekt met onze zegeteekenen! Gaat voort, verbrandt het! Ik zal den beschermgod van mijn huis met mij wegvoeren, mijne zwarte slang, die daar boven slaapt op de bladeren van den lotus. Ik zal haar roepen, zij zal mij volgen en als ik in zee steek, zal zij mij nazwemmen op het schuim der baren achter mijne galei!”

Ziehier het portret van Hannibal, als knaap, die even te voorschijn treedt, toen het offer aan Moloch moest ge-

bracht worden, en die, door Hamilkar uit zijne schuilplaats buiten de stad opgeroepen, aan Salammbô wordt overgegeven, om hem te verbergen voor de priesters van den krijgsgod:

„Het kind was midden in het vertrek blijven staan, en beschouwde, eer oplettend dan verwonderd, de zoldering, de meubelen, de parelsnoeren over de donkerroode draperiën en die majestueuze, jonge vrouw, welke zich over hem heen boog.

„Hij was tien jaren oud, en reikte niet hooger dan een romeinsch zwaard. Zijne kroeze hairen overschaduwden zijn bol voorhoofd. 't Was of zijne oogen een verren horizon zochten. Zijne neusgaten bewogen zich met kracht, en over zijne geheele figuur zweefde een onbeschrijflijk waas van luister en belangrijkheid, als van hen, die tot groote ondernemingen bestemd zijn. Toen hij zijn te zwaren mantel had afgeworpen, kwam zijn kleed te voorschijn, gesneden uit de huid van een lynx, om zijn midden vastgehecht; zijne kleine naakte voeten, wit van stof, drukten de marmeren vloersteen. Maar hij begreep zonder twijfel, dat men over gewichtige belangen raadpleegde, want hij bleef onbeweeglijk staan, de eene hand achter den rug, het hoofd voorovergebogen, met een vinger in den mond.”

Ziehier de vergaderzaal der Ouden in den tempel van Baäl-Moloch:

„Eerst ging men door eene gewelfde zaal, die den vorm van een ei vertoonde. Zeven deuren, in verband met de zeven planeten, vormden aan de wanden zeven vierkante vakken van verschillende kleuren. Na eerst nog een lankwerpig vertrek te zijn doorgegaan, kwam men in eene tweede, gelijkvormige zaal.

„Een kandelaar, overdekt met gedreven bloemfestoenen van goud, brandde aan 't einde. Ieder der acht armen bevatte een pit van byssus in een kelk van diamanten. Hij was geplaatst op den onderste eener reeks van breede trappen, die naar een groot altaar voerden, ter zijde voorzien van koperen

hoornen. Hoog boven het altaar verhief zich het beeld van Moloch, geheel van ijzer, met groote, gapende openingen in de borst. Zijne wijd uitgebreide vleugels spreidden zich over den muur, zijne reuzenhanden reikten tot op den grond; drie zwarte steenen met gele cirkels vormden drie oogen in het voorhoofd, dreigend hief zich zijn stierenkop omhoog, als wilde hij loeyen.

„Rondom in 't vertrek waren zitbanken van ebbenhout gerangschikt. Achter ieder bevond zich een bronzen standert op drie klaauwen rustend, die eene toorts droeg. Al dat licht weerkaatste in de ruiten van elpenbeen, waarmeê de zaal bevloerd was. De zaal zelve was zoo hoog, dat de roode kleur der muren boven aan 't gewelf zwart scheen, de drie oogen van het monster geleken drie starren in de duisternissen van den nacht verloren.

„De Ouden plaatsten zich op de zitbanken van ebbenhout na den sleep van hunne mantels over 't hoofd te hebben geworpen. Zij bleven onbeweeglijk zitten, de armen gekruist in hunne wijden mouwen — het plaveisel van elpenbeen scheen een glinsterende stroom, die van 't altaar naar de deur onder hunne naakte voeten door vloeide.

„De vier hoogepriesters waren in 't midden rug aan rug op vier ivoeren zetels geplaatst, de hoogepriester van Eschmôun droeg een hyacintkleurig gewaad, de hoogepriester van Tanit een gewaad van wit linnen, de hoogepriester van Khamon een gewaad van bruingele wol, en de hoogepriester Moloch een purper gewaad.

„Hamilkar trad naar den kandelaar. Hij liep er om heen en onderzocht de brandende pitten, daarna wierp hij er een welriekend poeder op, dat plotseling violetkleurige vlammen deed te voorschijn komen.

„Daarop verhief zich eene schelle stem, eene andere antwoorden en de vier hoogepriesters, de honderd Ouden en Hamilkar hieven allen staande een hymne aan. Steeds dezelfde syllaben herhalend en den toon verheffend, werden hunne stemmen hoe langer hoe luider, barstten ze met geweld los, klommen ze met schrikwekkenden galm, om eindelijk, allen te gelijk, plotseling te zwijgen.”

Nog eene proeve van het merkwaardig talent, dat in de laatste schets reeds eene groote, krachtige fantazie tot bondgenoot had. Hamilkar heeft het leger der Barbaren in het nauw ravijn gelokt, welks uitgang hij met eene valdeur deed afsluiten, welks ingang hij met rotsblokken versperde. Negentien vreeselijke dagen van onmenschelijk lijden worden tot in de geringste bijzonderheden beschreven. We kiezen er hier en daar een fragment uit, wijl het réalisme van den auteur hem somtijds verleidt tot dien wansmaak en dat opzettelijk zoeken naar bloedige en afschuwelijke tafereelen, waarover we weldra vonnis zullen moeten vellen, na eerst alle voordeelen zijner methode met onbekrompenheid te hebben uiteengezet:

„Eindelijk brak de dag aan, van alle zijden in 't ronde verhief zich een hooge witte muur met stijl opwaart rijzende spitsen. De twee natuurlijke uitgangen van het ravijn waren afgesloten door de valdeur en door de rotsblokken.

„Toen zagen ze malakaar aan zonder een woord te spreken. Ze zonken moedeloos ineen, eene ijskoude huivering drong door hunne ledematen, een loodzwaar gewicht drukte op hunne oogleden.

„Daarna sprongen ze weer overeind en wierpen zich tegen de rotsblokken. Maar de laagsten, door het gewicht van anderen gedrukt, bleven onwrikbaar. Toen poogden ze naar boven te klimmen, maar de bolronde vorm der ontzachlijke steenmassa bood geen enkel steunpunt. Ze beproefden een doorgang te graven aan twee zijden van 't ravijn, maar hunne zwaarden en instrumenten braken tegen den rotssteen. Ze maakten een groot vuur met het houtwerk der tenten, het vuur vermocht het gebergte niet in brand te steken.

„Ze kwamen terug naar de valdeur; deze was met lange puntige spijkers bezaaid, scherp als de stekels van een egel, dichter op elkaar geplaatst dan de pennen van eene egge. Maar zoo groot was hunne woede, dat sommigen er zich tegen aan wierpen. Allen werden op de vreeslijkste wijze doorboord en stortten zieltogend ter aarde.

„Toen de eerste wanhoop een weinig geweken was, onder-

zocht men hoeveel proviand er voorhanden was. Sommigen der huurbenden bezaten voor twee dagen mondkost, anderen in 't geheel niets; daar ze op nieuwen voorraad rekenden, welken de dorpen van 't Zuiden beloofd hadden.

„Er zwierven evenwel eenige stieren rond, door de Karthagers in 't ravijn gedreven, om de Barbaren binnen te lokken. Men doodde ze met lansworpen; men bereidde er een maaltijd van, en, na gegeten te hebben, begon men de toekomst minder donker in te zien.

„Den volgende dag doodde men alle muilezels, ten getale van veertig; vervolgens bereidde men eene spijs van de ingewanden en de beenderen en wanhoopte nog niet: het leger van Tunis, zonder twijfel van hun gevaar onderricht, zou spoedig opdagen.

„Maar des avonds van den vijfden dag verdubbelde de honger met nieuwe woede; sommigen schreeuwden het luide uit. Ze knaagden op de lederen draagbanden der zwaarden en op de stukjens spons uit het binnenste der helmen.

„Veertigduizend mannen waren alzoo in de halfronde engte opgesloten. Sommigen bleven bij de valdeur staan, of aan den voet der rotsbarrikade — de anderen waren hier en daar over de vlakke verspreid. De krachtigsten weken voor elkaar uit den weg, de zwakken en vreesachtigen riepen de hulp der dappersten in, die hen toch niet konden redden.

„De meesten der Barbaren lagen in diepe moedeloosheid op den grond — tusschen hunne rijen liep soms een veteraan voorbij: allen huilden luide verwenschingen tegen de Karthagers, tegen Hamilkar en tegen Mâtho, hoewel deze laatste onschuldig was aan hunne ramp. Vervolgens barstten ze in wanhopig geklaag uit, sommigen weenden in stilte als kleine kinderen.

„Zij kwamen naar hunne aanvoerders en smeekten om het een of ander, dat hun lijden zou kunnen verzachten. Maar de hoofden antwoordden niet, of wel, door eene plotselinge woede aangegrepen, namen dezen een steen op en wierpen er hen meê in 't aangezicht.

„Enkelen toch van hen bewaarden zorgvuldig in eene verborgen schuilplaats een kleinen voorraad spijs, een handvol

dadelen, een weinig meel; en aten dat in stilte des nachts, het hoofd onder den mantel gedoken.

„Intusschen waren zij allen op afzichtelijke wijze vermaerd; er vertoonden zich blauwe vlakken aan de opperhuid. Des avonds van den negenden dag stierven drie Iberiërs.

„Hunne medegezellen verlieten uit vreeze de plaats des doods. Men schudde hen uit en liet de naakte lijken op 't zand liggen in den zonnenschijn.

„Toen begonnen de Garamantijnen er langzaam om heen te loopen. 't Ware menschen, gewoon aan de eenzaamheid der woestijnen: zij vereerden geene enkele godheid. Eindelijk gaf de oudste van hen een teeken, en zich over de lijken henen bukkende, sneden zij met hunne messen er repen uit en aten. De anderen zagen het van verre, en slaakten kreten van afschuw — maar toch benijdden velen in stilte den moed der Garamantijnen.

„Vervolgens kwamen sommigen van dezen in 't holste van den nacht naar die plaats, en hun honger ontveinzende, vroegen ze kleine beten, alleen om te proeven, zeiden ze. Weldra kwamen er, die moediger waren — hun getal nam toe; 't was alras eene groote menigte.

„Toen de drie lijken verdwenen waren, zagen ze overal rond in de vlakte om andere te vinden.

„Maar er waren immers nog Karthagers, twintig krijgsgevangenen uit den laatsten strijd, die niemand tot nog toe had opgemerkt. Ook zij verdwenen, het was immers eene rechtvaardige wraak. Voorts, daar men toch tot elken prijs het leven behouden wilde, omdat men zich aan het afschuwelijke voedsel meer en meer gewende, omdat er elken dag stierven, ging men weldra over om de waterdragers, de trosknechten, alle de dienstbaren in 't leger te dooden.

„Weldra was ook dit hulpmiddel uitgeput. Toen vestigde zich de aandacht op de gewonden en de zieken. Daar ze toch niet konden herstellen, ware het beter hen van hun lijden te verlossen, en zoo spoedig een man wankelde, riep men, dat hij verloren was en dat hij tot redding der anderen moest dienen. Om hun dood te verhaasten gebruikte men allerlei list; men ontstal hun het aandeel van hun afgrijpselijk

voedsel; maar de zieltogenden spanden hunne uiterste krachten in, om te doen gelooven, dat zij nog welvarend en sterk waren, ze poogden hunne armen uit te strekken, op te staan, te lachen.

„Een dikke en lauwe mist, als in deze streken tegen het einde van den winter pleegt in te vallen, zonk den veertiensten dag over de vlakke neêr. Deze verandering van temperatuur had talrijke dooden ten gevolge, en de ontbinding der lijken greep met ijzingwekkende snelheid plaats in den vochtig-warmen dampkring tusschen de wanden van het gebergte. Sints dat oogenblik koesterden ze een heftigen tegenzin voor hun ellendig voedsel, ze wilden er niets meer van gebruiken, ze verkozen liever te sterven.

„Maar twee dagen later brak de zon weêr door den nevel en de honger begon op nieuw. Soms scheen het hun, of men met nijptangen hun de maag uit het lichaam wilde rukken. Dan wentelden ze zich stuiptrekkend over de vlakke, wierpen handen vol zand in den mond, beten zich in de armen en barstten los in waanzinnig gelach.

„Nog meer folterde hen de dorst, daar ze geen droppel waters bezaten: reeds den negenden dag was heel hun voorraad verdwenen. Om nog eenige lessching te verkrijgen, staken ze de metalen schubben van hunne gordels in den mond, of het ivoren gevest hunner zwaarden, of het blanke lemmer zelf. Anderen zogen op een steen. Zij die vroeger karavanenleiders geweest waren, snoerden zich den buik vast met touwen.

„Nog altijd wachtte men het leger van Tunis. Juist het lange tijdsverloop, meenden zij, deed eene aanstaande komst hoe langer hoe waarschijnlijker worden. Daarenboven Mâtho, de dappere Mâtho, zou hen niet verlaten. „Morgen zullen ze komen!” zeiden zij — en morgen ging voorbij zonder uitkomst.

„Mannen van een heftig karakter stierven het eerst: de Afrikanen bleven langer in leven dan de Galliërs. Men was te zwak, om de raven, die over de lijken vlogen, met een steenworp te dooden. Als een gier zich op een kadaver had neêrgezet en reeds geruime pooze bezig was het te verscheuren, zag men somtijds een man met eene werpspies in

den mond, naar hem toekruipen. Hij verheft zich op den linkerhand, mikt lang, en slingert zijn wapen. De roofvogel, door het gerucht gestoord, houdt op en ziet rustig rondom zich heen, vervolgens buigt hij zijn afzichtelijken gelen snavel weder over 't lijk — de man valt wanhopend voorover in 't stof.

„Sommigen ontdekten slangen en kameleons. Maar wat hun het leven voornamelijk behield was de ingeschapen zucht voor het leven. Zij trokken alle krachten van hun geest op dit denkbeeld samen, en bleven langer leven door eene uiterste inspanning van wilskracht. De kalmsten schaarden zich bĳeen in een kring, midden op de vlakte, hier en daar, tusschen de dooden — en in hunne mantels gewikkeld, gaven ze zich onder die stilzwijgen aan hunne droefheid over.

„Zij, die in steden geboren waren, herinnerden zich het gerucht der straten, het gewoel op de pleinen, in de schouwburgen en in de barbierswinkels, waar ze naar vertellingen hadden geluisterd. Anderen zagen fraaye landschappen bij ondergaande zon, zagen het gele koren golven en de groote trekossen bergopwaarts spoeden met het ploegijzer op de breede schonken. Reizigers droomden van oasen, jagers van hunne wouden, veteranen van hunne slagvelden — en in de dommeling, die zich van hen meester maakte, schenen hunne gedachten de grilligheid en spookachtigheid van droomen aan te nemen. Soms tijds werden zij door hallucinatiën aangegrepen, dan zochten zij eene opening in het gebergte en wilden er door heen vlieden. Anderen waanden een schip in een storm te besturen, gaven luide bevelen, of wel weken plotseling terug, daar ze in de wolken een punisch leger ontdekt hadden. Er waren er, die aan een festijn meenden deel te nemen en plotseling een gezang aanhieven.

„Velen herhaalden met zonderlinge hardnekkigheid steeds hetzelfde woord of maakten voortdurend hetzelfde gebaar. Maar, wanneer ze soms hun hoofd ophieven en elkanders blikken ontmoetten, braken ze in snikken en weeklachten uit, als ze ontdekten, welke vreeselijke verwoesting de honger over hun wezen had uitgeoefend. Sommigen leden niets meer, en verhaalden malakaâr, om de uren te verdrijven, van de gevaren, waaraan ze ontsnapt waren.

„De dood was voor allen aanstaande, onvermijdelijk. Hoevele keeren hadden zij reeds gepoogd eenen uitgang te vinden? Hoe konden ze met Hamilkar onderhandelen, zij wisten volstrekt niet, waar hij zich bevond. Alles bleef onbeweeglijk; elken morgen scheen het onveranderlijke gebergte hun nog hooger.

„Soms vlogen er groote zwermen vogels voorbij, midden in den vrijen, blauwen hemel. Dan sloten zij de oogen, om hen niet te zien.

„Op den negentienden dag waren er twee duizend Aziaten gestorven, vijftien honderd Grieken van den Archipel, acht duizend Libyërs, de jongste soldaten der huurbenden — in 't geheel twintig duizend soldaten, de helft van het leger.”

De pest te Athene werd eens door een uitstekend attisch geschiedschrijver, de pest te Florence door een smaakvol, wuft, italiaansch dichter aan het slot der middeleeuwen beschreven en, voor zoover men beide wegens de uitnemende juistheid der afschrikwekkendste détails heeft geprezen, voor zooverre is Gustave Flaubert niet te laken, wanneer hij met stoute plasticiteit en forsche fantasie het zieltogen dier twintigduizend Barbaren teekent.. We bevinden ons hier juist op die grenzen der kunst, waarover het moderne, fransche réalisme zoo gaarne poogt heen te springen. De voorhanden toestand was juist van dien aard, dat ze een alles wagend schilder, als Flaubert moest aanlokken. Wij kozen er alleen die regelen uit, welke ons nog binnen de grenzen der kunst schenen te vallen; zoo spoedig het réalisme tot platheden en afschuwelijkheden afdaalde, zijn we stilzwijgend voorbijgetreden. Tot nog toe evenwel merkten we de lichtzijde van Flauberts manier op — laat ons thands de keerzijde der medalje beschouwen.

VI.

Maar voor we hiertoe overgaan, roep ik u eene bladzijde uit een meesterstuk van duitsch genie in 't geheugen terug — we zullen er voor onze beschouwing aanmerkelijk bij winnen.

We zijn in het kabinet van Hettore Gonzaga, Vorst van Guastalla. Een kamerdienaar meldt de komst van den schilder Conti. De kunstlievende Vorst haast zich den kunstenaar met warmte te verwelkomen:

„De Vorst. Goeden morgen, Conti, hoe gaat het met u en met uwe kunst?

Conti. Prins! de kunst loopt om brood.

De Vorst. Dat mag, dat kan zij niet — ten minste in mijn klein vorstendom niet — maar de kunstenaar moet ook willen werken.

Conti. Werken? Dat is zijn genot! Maar te veel werken zou hem licht den naam van kunstenaar kunnen doen verliezen.

De Vorst. Dat bedoel ik niet! Ik meen niet velerlei werkzaamheden, maar ernstig werken en met vlijt. Gij komt toch niet met leëge handen, Conti?

Conti. Ik breng u het portret, 't welk gij me besteld hebt, edele heer!.....

(Conti plaatst eene schilderij op een stoel.)

Conti. Veroorloof mij, Prins! u op de grenzen onzer kunst opmerkzaam te maken. 't Aanvalligste, 't liefelijkste waas der schoonheid ligt dikwijls geheel buiten 't bereik van het penceel. Ga hier staan!

De Vorst. (na eene korte pooze beschouwens). Voortreffelijk Contil zeer voortreffelijk! dat is uw talent waardig — maar geveleid, Conti! buitengewoon sterk geveleid!

Conti. Het origineel was het niet met u eens. Ook is hier inderdaad niet meer geveleid, dan de kunst vleyen moet. De kunst moet schilderen, zooals de scheppende natuur, wanneer er eene zulke bestaat, zich het beeld gedacht heeft, zonder de gebreken, welke der onvolkomen stof noodzakelijk aankleven, zonder den noodzakelijken invloed, welken de tijd er onvermijdelijk op uitoefent.”

Zoo luidt het bij den aanvang van Gotthold Ephraim Lessings Emilia Galotti: een voortreffelijke tekst bij

de beoordeeling van het moderne, fransche Réalisme. We spraken reeds over de krankheid en onbruikbaarheid van het hoofdbeginsel dier kunstleer, en schoon we in stilte verzet vreesden tegen ons vonnis, mochten we het niet vroeger met redenen omkleeden, voor we eerst onpartijdig de lichtzijde der veroordeelde methode hadden uiteengezet.

Want Gustave Flaubert meent het zoo ernstig met zijn réalisme, dat men hem niet onder het ongeduldig schouderophalen kan voorbijgaan, 't welk den talrijken epigonen, van Honoré de Balzac met recht ten deel valt. 't Is met den auteur van Madame Bovary en van Salammbô als met den dwependen priester eener strijdende, verdrukte kerk; hij zet alles voor zijne overtuiging op het spel, hij predikt haar met onwrikbaren moed, met alles tartende geestkracht, hij heeft zijne laatste droppels bloeds veil voor de goede zaak, hij wil er gaarne martelaar voor worden — il ne demande pas mieux! Met ruwe lijnen bakenden we reeds den inhoud dezer overtuiging af — hier dient ze op nieuw wat nader in oogenschouw te worden genomen.

Het moderne Réalisme ging van een reactie uit tegen de overdrijving van de grondbeginselen der Romantiek. In plaats van onmogelijke fantasiën en bizarre wangedrochten, wilde het waarachtige menschen van vleesch en bloed scheppen. Tot dusver was zijn streven alleszins juist. Maar zoo spoedig het dit doel bereikt had, waande het zijne taak voltooid. Het Réalisme deed dan ook somtijds menschen van vleesch en bloed optreden, maar bekommerde er zich luttel om, welke moreele en aesthetische gehalte zijnen helden mocht worden toegerekend. Het kopiëerde, kopiëerde... zonder onderscheid, zonder keuze, alles wat zich maar in de meest onmiddellijke nabijheid tot model mocht stellen. Van daar de talrijke kruyeniers-binnenhuizen van Honoré de Balzac, de grisettes van Léon Gozlan, de studenten van Henri Murger, de demi-monde van den jongen Dumas. Men opperde nooit de vraag, of alle natuurvoorwerpen eene kopie verdienden — men greep ieder voorwerp aan, bootste het na — en dacht daarmee der kunst uitmuntend te hebben gebaat. 't Was of het letterkundig talent van het jonge Frankrijk zich partij

stelde tegen de fotografie, en eene kampstrijd aanving, wie van beide de werkelijkheid beter op de daad betrappen zoude.

En hierin schuilt zonder eenigen twijfel de eerste en voor- naamste misgreep der nieuwe kunstleer. Wat de fotografie gants niet euvel kan geduid worden, het onberispelijke teruggeven van het model in zijne volkomenste realiteit, moet de romanschrijver niet aanstonds lof worden toegerekend. Alles komt op de keuze van het model aan. Het licht werkt met noodzakelijkheid, volgens vaste natuurwetten — het licht is volkomen in zijn recht, wanneer het een leelijk beeld even leelijk terugkaatst.

Maar de kunstenaar is aan hogere wetten gebonden — hij staat op het terrein van den menschelijken geest, waar aesthetisch gevoel zijne gedachten moeten regelen — zonder welke beide er van geene kunst hoegenaamd sprake kan zijn. De harmonisch ontwikkelde kunstenaar zal daarom, evenals de Conti van Lessing, slechts door het waarachtig schoone getroffen worden — zijne inspiratiën ontkiemen nimmer bij eene studie van hetgeen in de natuur of het maatschappelijk leven absoluut leelijk is — hij verwijlt niet met Balzac in den kapperswinkel van César Birotteau, om cijfer voor cijfer van winst of verlies met warmen ijver te boeken, of bij het sterfbed van le Père Goriot, om alle de snijdende kreten eens zieltogenden, wanhopenden grijsaard met angstvallige nauwgezetheid op te teekenen. De waarachtige kunstenaar staaft door zijne herschepping der schoonheid, dat de kunst boven de natuur gaat, dat nabootsing der natuur wel een onvermijdelijk middel, nimmer het doél der kunst kan zijn.

Er is meer. Het moderne, fransche Réalisme blijft zijn met zooveel ophef gegeven program niet getrouw. Reeds Balzac kwam met zijne psychologische richting tot eene eenzijdige schildering van een enkelen hartstocht: zijne figuren zijn allegorieën, bezielde driften en tochten des gemoeds — op 't allergunstigst beschouwd hoogst zeldzame uitzonderingen, die veeleer tot het domein der zielkunde, dan tot het gebied der kunst behooren. De jongere réalisten volgden dit spoor, en vervielen, of tot een zouteloos katalogizeeren van meubelen of kostumen, of tot eene voorstelling van karakters en harts-

tochten, die zoo ver buiten den kring der eerbaarheid lagen, dat ze zich slechts den bijval van een schandaal konden verwerven.

De Madame Bovary van Gustave Flaubert scheen aanvankelijk hoogere vlucht te zullen nemen — weldra echter was de teleurgestelde lezer zeker, dat ook dit opmerkelijk plastisch talent, zonder aesthetische grondbeginselen, slechts op zijn vermogen van nabootsing en schildering steunde. Dat dit talent zich ook in Salammbô krachtig heeft gehandhaafd, werd aangetoond — thands zij het mijne taak ten slotte in 't licht te stellen, hoe weinig het jongste, fransche Réalisme in staat was de kunst oefeningen zijner bekwaamste aanhangers op een veilig spoor te leiden.

VII.

Hadde het groote, vorstelijke genie van Lessing een letterkundig verschijnsel te beoordeelen gehad, als de jongste Romantiek der Franschen ons naar aanleiding van Salammbô te beschouwen gaf, hij zoude niet alleen zijne grondige, veelomvattende wetenschap tegen enkele antiquarische en historische dwalingen van den dilettant-archaeoloog gericht hebben, hij zou allereerst met nadruk zijn opgekomen tegen het smakeloos misbruiken van een krachtig talent, dat zelfs dwalende bewijst, hoe voortreffelijk het op den goeden weg zou kunnen slagen. Flaubert was volgens zijne overtuiging verplicht tot eene onberispelijke, fotografische schildering van eene waereld, die voor een goed deel in 't donker der vroegste tijden verholen lag. Een weinig lektuur, eene reize naar Algiers, eene groote vaardigheid tot combinatie en tevens — zijn réalisme ten trots — eene veérkrachtige fantazie — ziedaar de middelen, waarmee hij deze hoogst moeyelijke taak poogde te vervullen. Lezen we thands hier en daar een paar regelen uit de Salammbô, om te betoogen, tot welke uitersten het parti-pris van den jongen kunstenaar geleid heeft.

Reeds bij den aanvang van het feest der Huurbenden in Hamilkars tuinen vindt men eene veelzins merkwaardige opsomming van de spijzen en wijnen der soldaten, waarbij de volgende, echt réalistische opmerking gevoegd is:

„De barbaren zwolgen alle soorten van grieksch en wijn met volle teugen — er lagen wijnplassen op den grond, waarin men uitgleed. De wasem van het gekookte vleesch verspreidde zich onder het loofdak met den wasem der ademhalingen.”

Wat verder, als 't feest in eene woeste plundering der eigendommen van den afwezigen Hamilkar is ontaard, dringen de soldaten in de stallen der olifanten door „om hun de tromp af te houwen en ivoor te eten.”

Als Hanno, die, zonder eenigen historischen grond, met eene afzichtelijke melaatschheid is bedeed, bij Utika eene overwinning op de Barbaren behaalt, springt de réalist hem aanstonds ter zijde, om eene uitvoerige inventaris van zijn maaltijd en der geneesmiddelen tegen zijne kwaal op te maken. De Suffeet baadt zich in „kaneelolie” en drinkt een „bouillon de vipère.” Men brengt drie krijgsgevangenen uit het leger der Huurbenden. Hanno vermaakt zich hen zooveel mogelijk met beschimpingen te overladen. En van zijne violetkleurige lippen stroomde eene ademhaling, afschuwelijker dan de lucht van een lijk.” Plotseling komt de tijding, dat de Huurlingen een nieuwen aanval wagen — Hanno wil aanstonds naar het tooneel van den strijd, maar geeft vooraf last de drie gevangenen om hals te brengen.

„Een neger trok een langen dolk uit zijn gordel — de drie hoofden vielen. Een er er van stortte toevallig tusschen de schotels van Hannoos feestmaal, dompelde in eene vaas met vloeistof en dreef er eenigen tijd in rond met gapende mond en wijd geopende oogen.”

Als Hamilkar in Karthago terug is gekomen en de verwoesting gewaar wordt, door de Huurbenden in zijn paleis en tuinen aangericht, barst zijn toorn op hevige wijze los en beveelt hij eenige slavenopzichters en nalatige bedienden op voorbeeldige wijze te straffen. Ziehier een staaltjen dezer karthaagsche strafoefening:

„Allen werden met het gelaat naar de zon gerangschikt, naar de zijde van den tempel van Moloch, den verslinder; voorts uitgestrekt over den grond, 't zij ruggelings, 't zij op

den buik. Zij, die tot geeseling veroordeeld waren, werden staande aan een boom vastgebonden, terwijl twee mannen zich bij hen plaatsten, een, die de slagen telde, en een, die ze toedeelde.

„Deze laatste sloeg met beide handen — de geesel vloog snerpnd door de lucht en rukte de bast van de plataanboomen. Het bloed der gegeeselden spatte als een regen door het gebladerte — huilend wrongen de rampzaligen zich als bloedende massaas aan den voet der boom. Iets verder bij de keukens zag men de knechten in lompen en met loshangende hairen een kolenvuur met waayers aangloeyen — een lucht van brandend vleesch kwam u daar aanstonds te gemoet. Zij, die men aan 't voorhoofd brandmerkte, rukten zich met de nagels de oogen uit. De gegeeselden, in zwijm gevallen, maar tegengehouden door de banden om hunne armen, wentelden met gesloten oogen hun hoofd over de schouders.”

Te midden van den slag aan den Markarstroom wordt eene worsteling van olifanten en soldaten dus voorgesteld:

„Om hen beter te bekampen, wierpen de Barbaren zich in dichte drommen op de olifanten, maar deze drongen midden onder hen door, en stieten de kohorten omver met de stalen spitsen van hunne borstharnassen. Met de tromp verworgden zij de strijders, of hieven ze van den bodem op, en gaven ze over hun hoofd aan de soldaten, die in versterkte torens op hun rug zaten. Met hunne scheenplaten verbrijzelden ze den vijand en wierpen hem in de lucht — groote stukken ingewand hingen van hunne ivoren slag tanden, als dikke bossen touwwerk van een scheepsmast.”

Als er na den strijd bij den Makarstroom tweeduizend Barbaren naar Karthago worden gezonden, leest men het volgende omtrent hun einde:

„De tweeduizend Barbaren werden naar eene voorstad gevoerd en op de begraafplaats aan de grafteekenen vastgebonden.

Kooplieden, koksmats, passementwerkers, zelfs vrouwen, weduwen van de gesneuvelden, met hare kinderen, ieder, die maar lust had, kwam om hen te dooden met boog en pijlen. Men mikte langzaam, om hun lijden te rekken: men deed den boog rustig op en neêr gaan — men verdrong elkaar onder de schare met woedend gehuil. Daar kwamen er, die verlamd waren, op draagbaren aangebracht; velen hadden uit voorzorg mondkost meêgedragen, en bleven er tot het vallen van den avond; anderen vertoefden er den gantschen nacht. Men had er kleine kramen opgeslagen, waar men ververschingen konde bekomen. Velen wonnen er hoog geld door het verhuren van boog en pijlen.”

Na Hamilkars overwinningen, tijdens zijn verblijf in een versterkt legerkamp, grijpt Flaubert gaarne de gelegenheid aan, om de eene of andere afschuwelijke wreedheid bij een uitval op de Huurbenden gepleegd, met de warmste kleuren meê te deelen:

Hamilkar deed de verschansing openen, vast besloten om zich een doortocht te banen. De Karthagers rukten met woedende vaart driehonderd passen vooruit. Maar de Barbaren wierpen zich met zoo talrijke drommen tegen hen in, dat zij teruggeworpen en naar hunne verschansingen weggedreven werden. Een der ruiters van het eerelegioen bleef achter en stortte op de rotssteenen neêr. Zarxas, de balearische slingeraar, vloog op hem af, wierp hem ter aarde en stiet hem zijn dolk in den hals. Vervolgens trok hij het wapen terug, wierp hij zich op de wonde, en zoog hij er het bloed met volle teugen uit, onder vreugdekreten en stuiptrekkingen, die zijn lichaam tot aan de hielen deden schokken. Daarna zette hij zich rustig op het lijk neder, hief hij zijn gelaat op, en boog hij den hals achterover, om de lucht beter in te ademen, als eene hinde, die aan een bergstroom gedronken heeft. Toen ving hij met schelle stem een lied der Balearische-Eilanden, aan, eene geheimzinnige melodie vol lang gerekte modulatiën — ophoudende, van nieuws beginnende als de echoos, die 't ge-

bergte weërkaatst. Hij riep zijne broeders, die gestorven waren, tot het feestmaal — voorts zijne handen tusschen zijne knieën verbergend, boog hij het hoofd langzaam voorover en weende. Dit schrikwekkend voorval boezemde afschuw in aan alle Barbaren, bizonder aan de Grieken.”

Zie hier eene beschrijving van een slagveld, na Hamilcars groote overwinning, door het verraad van Narr' Havas tot stand gebracht:

„Toen het volkomen donker geworden was, kwamen er honden met lange gele haren, afzichtelijke beesten, die het leger volgden, zachtkens op het slagveld onder de Barbaren aan. Eerst lekten zij het geronnen bloed van de gapende wonden, weldra vingen zij aan de lijken te verslinden, beginnende met den buik.

„Er kwamen vrouwen, die met brandende touwen als toortsen rondliepen, om de lijken te herkennen. Deze lagen in lange rijen op den rug, met geopenden mond en hunne lanssen naast zich; of wel in groote hoopen, zoodat men ze omver moest werpen, om te vinden wien men zocht. Dan hieven de vrouwen hare toortsen op, en lieten ze langzaam over de ge-laatstrekken schijnen. Vreeselijke wapenen hadden den dooden allerlei saámgestelde wonden toegebracht. Groenachtige repen huid hingen hun van 't voorhoofd; sommigen waren in stukken gehouwen, anderen verbrijzeld tot aan het merg van 't gebeente, enkelen blauw geworden door verwurging, of wel van 't hoofd tot de voeten opengescheurd door de ivoren slag-tanden der olifanten. Hoewel ze allen bijna ter-zelfder tijd gestorven waren, merkte men toch verschil op in den staat hunner ontbinding, De mannen van het Noorden waren opgezwollen, lijk-kleurig, de Afrikanen schenen door rook ingekrompen en begonnen uit te droogen.”

De Huurbenden herinneren zich thands, dat er nog karthaasche gevangenen in 't kamp waren overgebleven;

„Men rangschikte hen in rijen op den grond. Schildwachten vormden een cirkel rondom hen heen. Daarna liet men de vrouwen bij dertig of veertig te gelijk binnen. Ze wilden zoo veel mogelijk gebruik maken van de weinige oogenblikken, die men haar toestond, liepen eerst verward en onzeker rond en wierpen zich vervolgens, terwijl ze de namen hunner gesneuvelde echtgenooten uitgilden, op de ongelukkige slachtoffers, verscheurden hen met de nagels en staken hun de oogen uit met de naalden van haar hoofdhaar. Vervolgens kwamen er mannen, die ze martelden van de voeten, welke ze bij den hiel afhieuwen, tot aan het hoofd, waarvan ze de huid afrukten. Men vergiftigde de wonden, en wierp er stof, azijn of scherven van aardewerk in. Anderen wachtten achter hen, om op hare beurt te martelen. Het bloed liep in volle stroomen en allen verblijden zich als de arbeiders van den wijnoogst bij de rookende kuipen.”

VII.

Laat ons thands Salammbô sluiten. Er zouden nog meer dergelijke plaatsen uit zijn aan te halen. Maar de bovenvermelde kunnen genoegzaam volstaan. Men heeft er den réalist in zijne volle kracht kunnen aanschouwen, door zijne stoutheid de opmerkzaamheid boeyende, door zijn talent hooge belangstelling inboezemde, door zijn gebrek aan smaak en aan vaste aesthetische beginselen te veroordeelen.

Het absoluut leelijke, het gedrochtelijke, het afzichtelijke behooren zonder twijfel tot het rijke gebied der aesthetische verschijnselen, als tegenstellingen van het absoluut schoone, het bevallige, het lieflijke. De waarachtige kunstenaar mag het bestaan van het leelijke niet ontkennen, hij neemt het waar als toets voor het waarachtig schoone, hij stelt het zich tot model, waar het dienen mag tot aesthetische dissonant. Shakspeare, de réalist bij uitnemendheid, maar de réalist van den waren stempel, Shakspeare schept volkomen booze karakters, schildert de uitbundigste, misdadigste hartstochten, maar plaatst ze als contrasten tegen zijne hoofdfiguren, maar

schakeert ze naast de grootsche gestalten zijner helden met de juiste harmonie der kunsteenheid. Daarom is Jago naast Othello op zijn ware plaats, daarom is Lady Macbeth volkomen gerechtvaardigd.

Het moderne, fransche Réalisme heeft nergens van een dergelijk streven blijken gegeven. Uitgaande van een rechtmatig verzet tegen de uitspattingen eener idealizeerende fantazie, heeft het in zijn zoeken naar het waarachtig doel der kunst middel voor doel gegrepen, heeft het met de uiterste gemakkelijheid de leer verkondigd, dat kopiëren scheppen was, dat alle voorwerpen, ook de stuitendste, eene kopie verdienden, dat de walgelijkste modellen de beste schilders zouden vormen. Van daar al het bloed en al de lijkucht in Salammbô, van daar die beschonken soldaten, die ivoor willen eten — van daar die afgehouden hoofden, die in Hannoos spijzen vallen — van daar die gegeeselde en gebrandmerkte slaven — die ingewanden om de ivoren slagstanden der olifanten geslingerd — die bloeddrinkende Zarxas — die vrouwen, welke de gevangenen de oogen met hairnaalden uitsteken. En alle deze beschrijvingen zijn door geene enkele aesthetische gedachte gewettigd, zij verschijnen, omdat de réaliste er zich in vermeit de gruwelijkste tafereelen te schilderen, zij bezitten geene reden van bestaan, dan in de dwaalleer van den auteur. Gustave Flaubert is ontegenzeggelijk een talentvol kunstenaar, maar een kunstenaar als de pianist, die eene ongehoorde virtuositeit bereikte in het aangrijpen van dissonanten, doch geen enkel middel kende om ze harmonisch op te lossen.

HET LANTSPEL

VAN

JOOST VAN DEN VONDEL.

I.

Van outsher was de Pastorale eene kunstschepping van den geschokten, ontrusten dichter, die zich in het domein der idealen terugtrok, als de werkelijkheid van daar buiten hem al te vijandig aangrijnsde. De Pastorale was aanstonds een protest tegen den geest der eeuw, een fantastisch contrast met de gebrekkigheid van het bestaande — een lyrisch-dramatisch pleidooi voor de verstoorde illuziën van den kunstenaar. Theokritus en Vergilius beide zochten hun heil in de herderswaereld, toen het krijgsumoer hunner dagen en de eerzuchtige woelingen hunner medeburgen het toenemend zedebederf tot den uitersten trap deed stijgen. Arkadië was het rijk der beminnelijkste reinheid en deugd geworden. Zijne herders zagen zich eensklaps met lyrische moraliteit en paradijseenvoudigheid getooid — de Idylle was geboren.

Theokritus, de Columbus dezer nieuwe waereld, had aanstonds eene eigenaardige verf gekozen voor zijne landschap-schilderingen, had van den beginne het denkbeeld doen geboren worden van een idealenland met idealische bewoners en idealische gevoelens, door des dichters heimwee naar iets

schooners en beters dan den voorhanden toestand, soms door 's dichters melancholie in 't leven geroepen. De Germania van Tacitus is in dezen zin eene historische pastorale. Van daar de ongewone bijval, welke der Idylle in den modernen tijd ten deel viel. Zij was reeds voor een deel romantisch door het begrip van waereldwarsheid, 't welk zij in kiem bevatte, 't welk eenmaal tot het centraaldogme der Roman-tiek zou worden verheven.

Het lievelingsoord der Pastorale werd Italië in den loop der zestiende eeuw. In 1502 had Sannazaro zijne Arcadia te Venetië doen uitgeven en, mocht hij er zich zelve als Azzio Sincero in hebben geschilderd, het idyllische herdersland was er niet minder nieuw om herboren als contrast tegen het woelig, oorlogvoerend heden, maar ook als dichterlijke klacht over eigen ongelukkige liefde. Deze laatste trek schonk der moderne ekloge iets karakteristieks, iets erotisch in den trant van Dantes Vita nuova. De melancholie van den dichter ontstond ditmaal niet alleen door waereldsmart over het zedenbederf der eeuw, de droefheid over eene verlorene of trouwelooze geliefde verleende der italiaansche pastorale eene geheel nieuwe kleur. Allermeeest kwam dit uit in de voortreffelijkste van alle, in Aminta van Torquato Tasso.

Aminta, een der kostelijkste juweelen aan Italiëns dichterkroon, is op nieuw eene voortzetting van Sannazaroos manier. De dichter verbergt zich onder den naam van Tirsi en looft zijn meester Alfonso II van Ferrara en zijne beschermsters de Princessen Lucrezia en Eleonora in heerlijke lyrische verzen. Geschreven op jeugdigen leeftijd ¹⁾ was het de harmonische uiting van den frisschen, veërkrachtigen geest des zangers. die den tijd nog niet beleefd had, toen zijne roerende klacht:

„Non avere una candella
Per inscrivere gli suoi versi!”

¹⁾ Dafne zegt tot Tirsi: Atto II, Scena II:

— „Sei giovane ancora,
Nè passi di quattr' anni il quinto lustro”

l' Aminta, Favola Boscarecia, Firenze 1816, p. 48.

in een onverbiddelijken kerker geklonken had. Zachte toespeelingen op eene liefde, ¹⁾ die schuchter scheen, omdat ze vermetel was, juichende triumfzangen over de almacht van god Amor, in abito pastorale, hymnen aan de jonge lente in een landstreek, die trotsch zijn arkadisch voorkomen naar Ferraraas natuur scheen geschilderd — dit alles vormde zulk een voortreffelijk kunstgeheel, dat Guarini door zijn welberoemden Pastor fido geen schitterender roem zocht te verwerven, dan de algemeen gevestigde overtuiging, dat hij met zijne pastorale de waardige wederga van Aminta had in 't leven geroepen.

Maar Battista Guarini had van de erotische tint der Pastorale slechts een zijdelingsch gebruik kunnen maken. Ver over de middelbare jaren, vader van een groot huisgezin, ging het niet aan als Petrarca met het beeld eener verzierde geliefde te dweepen — verborg hij behendiglijk het leed zijner gekrenkte eerzucht in de weeklachten van den mistroostigen herder Carino. De europeesche letterkunde had intusschen te midden der reusachtige worstelingen van den hervormingstijd zich vermeid in het poëtische toevluchtsoord, 't welk de Arkadisten op nieuw hadden geopend. Montemayor voerde in Spanje den herderroman in, toen hij zijne Diana ontwierp, zijn Diana, eene welluidende, sombere echo van de teleurstelling eener eerste liefde. Honoré d'Urfé schreef den eersten franschen roman, die in geheel Europa opgang maakte — schreef *Astrée*, welke ruimte aanbood voor eene kunstig ingevlochten épizode, waarin 's dichters heimelijke hartstocht voor de echtgenootte zijns broeders met uitvoerigheid gevierd wordt. Sir Filips Sidney, die voor onze vrijheid bij Zutphen zoo heldhaftig sneuvelde, deed hetzelfde met zijn *Countess of Pembrokes Arcadia*. In Nederland ontwierp de kluchtige, maar voortdurend amoureuze Breëroô een herderspel *Angeniet*, 't welk door den vroegen dood

¹⁾ Tirsi antwoordt Dafne op haar spotten met zijne voorzichtige courtoisie:

— „Amor nascente ha corte l'ali, appena
Può su tenerle, e non la spiega a volo.”
t. a. pl. p. 50.

van den dichter niet voltooid werd, maar volkomen de erotische methode van de italiaansche school huldigde.

Met het aanbreken van de achttiende eeuw was de bloeitijd van de Pastorale verloopen — om slechts later door duitsch genie onder den invloed van Napoleons zegetochten op nieuw voor korte pooze aan te breken. Toch wijdde de achttiende eeuw eene buitengewone belangstelling aan de herderswaereld en zocht zij om strijd in kleuren en verzen de idyllische stemming levendig te houden. Slechts harer overmatige bewondering van het gladde, het blinkende, het vloeyende, het zottelijk-gemaniëerde valt de schuld ten deel, dat haar streven geen duurzamen indruk mocht maken. Florian en Watteau werkten voor markiezinnnetjes, die het hoofd niet durfden bewegen uit vreeze voor stoornis in het wit besneeuwde torenkapsel à la jardinière, die door langdurige oefening een volkomen meesterschap bereikt hadden in het opplakken der verraderlijke moesjens, die met volmaakte gratie zich balancerden op de spits toeloopende, hooge talons rouges, terwijl ze een schuimenden feestkelk overreikten aan de gasten van den Regent.

II.

Toen het den Amsterdammers in het vredejaar 1648 aan eene jubelhymne ontbrak, om de vreugde der neringrijke stad naar waarde recht te doen, schreef Joost van den Vondel zijne Leeuwendalers, een „lantspel”. Oppervlakkig mocht het vreemd schijnen, dat „Melpomens treurpoëet” eene pooze hare dienst verliet, voor wie geen vreemdelingen zijn in de ontwikkelings-geschiedenis van Vondels zieleleven en zijne daarmee overeenstemmende uitingen in de kunst heeft het woord lantspel niets geheimzinnigs meer. De geschiedenis van Vondels dichterleven, van zijn kloeken, ernstigen, vromen dichtergeest, is tot lof der nederlandsche natie niet langer een ongeschreven boek. Mr. J. van Lennep heeft door zijne uitgave van Vondels werken, door zijne biografische, kritische en grammatische ophelderingen een belangrijken dienst aan de geschiedenis der nederlandsche letterkunde bewezen, heeft

onzen hoofddichter en zich zelve een „monumentum aere perennius” gesticht — heeft voor het eerst eene voldoende chronologische ordening in de rijke goudmijn van Vondels poëzie aangebracht, Maar des ondanks blijft het, helaas! waar, dat de schoonste zangen van den dichter der Leeuwendalers slechts voor eenige ingewijden schijnen geschreven, dat de belangstelling in den roem van onzen grootsten Poëet zich slechts tot een scherm en knutselen met enkele aanprijzende bijvoegelijke naamwoorden bepaalt.

De wijze, waarop men een vijftiwintigtal jaren geleden over Vondel sprak, zijn we nog niet geheel te boven. Men zocht eenige epitheten, men vond den dichter verheven, stout en gemoedelijk-vroom, men rakelde daartoe een handvol citaten uit zijne werken op en schikte ze onder de verschillende rubrieken in de naïve overtuiging, dat men eene bijdrage tot „billijke” waardeering van 's dichters genie had geleverd. Maar de goede weg was reeds lang geweest. Dr. R. C. Bakhuijzen van den Brink had in zijn kernachtig artikel: Vondel met Roskam en Rommelpot eene geheele periode uit Vondels leven en schriften kritisch en historisch toegelicht in een der vroegste jaargangen van: de Gids (1837). In een opstel van E. J. Potgieter: het Rijksmuseum te Amsterdam, eenige jaren later, (1844), viel eene bladzijde te lezen, die door zinrijkheid met den keurigen vorm om den voorrang dong, die een aanschouwelijk beeld van Vondels streven op lyrisch en dramatisch gebied zonder eenig misbruik van epitheten aanbood. De uitgave van Mr. J. van Lennep ronde, wat hier en elders aangewezen was, volkomen af — ze wierp een helder licht op duistere plekken in 's dichters leven en werken, ze verhaalde met haren aangenamen, bevattelijken, zaakrijken stijl de eigenaardige, belangwekkende ontwikkeling van den dichter en van den denker Joost van den Vondel. Trots dit alles, zeiden we, bleef de „billijke” waardeering van dien meest bevoorrechte zoon der nederlandsche Muzen nog altijd iets onbillijks, iets konventioneels, iets ploertigs aankleven. Men ging telken jare Gysbrecht zien vertoonen, tot onkenbaar wordens toe verminkt in zijne gekastigeerde tooneel-uitgave, meestal ongenietbaar bovendien

door gebrek aan smaak bij de nederlandsche tolken van den treurspeldichter. Men las op school de eene of andere rei uit den Lucifer of den Palamedes: men leerde haar zelfs van buiten, maar vergat haar even spoedig en met even weinig gewetenswroeging, als men de zooveelste ode uit het zooveelste boek van Horatius' Lierzangen uit het geheugen verloor. Vondel was en bleef impopulair.

De oorzaken van dit verschijnsel zijn van verschillenden aard. Mochten we ons hier eene uitwijding veroorloven, er zou dan allereerst moeten gewezen worden op den mensch Vondel, op zijn eigenaardigen aanleg in verband met den tijd en de plaats, waar hij verscheen — er zou hier sprake zijn van die gulden eeuw, toen het Gemeenebest der geüniteerde Provinciën met kloeken klem een zelfstandig bestaan won — toen Amsterdam onder de eerste steden der waereld geteld werd. Er zou hier eene herinnering gevoegd hebben aan de ijverige pogingen der taalbeschavers, der puristen, der latinisten en der kameristen: „In Liefde Bloeyende” — er zou met allen nadruk op gewezen moeten worden, hoe Vondels bijbelsch gemoed in verband met zijn choleric temperament, onbeschaafd en onbesnoeid in den aanvang, weldra door de ernstige studie der beste latijnsche dichters een louteringsproces onderging, 't welk hem niet altijd voor eenzijdigheid en onhandigheid bewaarde. Vervolgens zou er hier eene teekening moeten beproefd worden van den nieuw herboren, klassisch arbeidenden Vondel, terwijl iedere gebeurtenis van den dag in zijn dichterhart eene welluidende echo wekt — terwijl hij als kampioen voor den Advokaat — en de Remonstranten eenige zijner schoonste lyrische liederen zingt en zich geheel eigenaardig als satyrenschrijver openbaart. De treurige teleurstelling van den strijdenden dichter, die in den triumpf zijner partij eene vaste overtuiging omtrent hare onfeilbaarheid verliezen moest, de woelingen van den vromen, naar licht en waarheid dorstenden Christen, de welsprekendheid van Leonardus Marius, het langzaam overhellen van het dichterhart naar de aesthetische vormen van den katholieken eeredienst, 'twelk in Gysbrecht een weemoedig praeludium aanheft en in Maeghden met volle geestdrift

uitbarst — dit alles zou de stof leveren voor eene volgende schildering, die den dichter van Altaergeheimnissen zou hebben aangekondigd. De katholieke Vondel in den vollen ijver eens nieuw bekeerden zou wellicht minder aandacht verdiend hebben, dan de blijde amsterdamsche poëet, die in de Leeuwendalers den altijd stijgenden luister zijner vurig geliefde stad in de heerlijkste verzen profeteert, en zich, om den wille der goede zaak, angstig onthoudt van zijne eigene sympathiën op staatkundig terrein uit te spreken. Ten slotte zoude er eene verdubbelde inspanning moeten aangewend worden bij de beschrijving van 's dichters hoogste vlucht in Lucifer, bij 's mans huiselijk leed door het wangedrag zijns zoons — bij zijne aandoenlijk smartelijke grijsheid, toen hij in den kerker eener amsterdamsche Bank van Leening verzen schreef, waar hij panden boekte.

En dit alles zou overvloedig gestaafd hebben, waarom Joost van den Vondel, impopulair voor zijne tijdgenooten, tevens impopulair is gebleven voor het nageslacht. Het feit pleit te sterker voor den dichter, naarmate het de bewonderaars van Cats en de zijnen te gestrenger veroordeelt. Gedurende zijn leven zag Vondel zijn meesterwerk: Lucifer, na de tweede vertooning van het tooneel gebannen, omdat hij er den naam van „God en al zijn engelen” te dikwijls in genoemd had. Lucifer was ongetwijfeld te goed voor den amsterdamschen schouwburg, maar de arme dichter, die men zeker niet van overdreven zelfwaardeering mag beschuldigen, werd tot op zekere hoogte gedwongen een mythologisch treurspel Salmoneus te voltooyen, ten einde men van de dekoratiën en het „hemelwerk”, opzettelijk voor Lucifer aangeschaft, het noodige gebruik zou kunnen maken. Mannen als Jan Vos, de glazenmaker-auteur, en Samuel Coster, de arts-tooneeldirekteur, hadden het opperste gezach in handen en vielen in den smaak van een publiek, 'twelk het talent van den waarachtigen dichter met dezelfde achting bejegende, als waarmede men thands een akrobaat of goochelaar zou toejuichen. En zelfs mannen van talent, van letterkundige beschaving, als Hooft, hadden den dichter van Palamedes en Altaergeheimnissen den rug gewend. Hij had zijne remonstrant-

sche, later zijne katholieke overtuiging met te veel aandrang uitgesproken, deurbane en fijn beschaafde Hooft zou zich door zijne luide stem op het hooge huis te Muiden gekompromitteerd geacht hebben.

III.

Eene andere oorzaak voor Vondels impopulariteit — welke ons te gelijk naar zijne Leeuwendalers en de studie der Pastorale zal terug voeren — eene andere oorzaak voor Vondels impopulariteit ten onzent schuilt in de verwaarloozing van de studie der vaderlandsche letterkunde door het opkomend geslacht van voor vijftien, twintig jaren geleden. De schoone teekenen des tijds, des dags vooral, schijnen weldra ook dit bezwaar uit den weg te zullen ruimen — niet alleen de Aensis, niet alleen de Cid, niet alleen les Aventures de Télémaque, niet alleen die Jungfrau von Orleans zullen door de hollandsche jongens onzer gymnaziën genoten worden, zij zullen Vondel lezen, zij zullen zijne Leeuwendalers in handen nemen. Dr. Eelco Verwijs heeft het allergelukkigste denkbeeld opgevat, een uitgezochte verzameling van nederlandsche klassieken voor gymnaziën met aantekeningen en inleidingen te voorzien. Reeds zagen twee nummers het licht, Leeuwendalers en Episoden uit Hoofts Historiën, twee boekjens, welke onzen gymnaziasten een schat van taalkennis zullen aanbieden, zoo ze onder opzicht van een smaakvollen gids worden beoefend.

Het uitstekend beleid en het praktisch doel der uitgave maken het onzes inziens onnoodig over kleinigheden uit te weiden en onze aankondiging zou zich tot een hartelijk woord van toejuiching bepaald hebben, had niet eene enkele uitdrukking van de inleiding op den omslag in hooge mate onze aandacht getrokken.

— „Wat schoon is, wat goed is, wat edel is,” — lezen we daar — „treft het vatbare gemoed van den knaap en jongeling van zelf, en uitweidingen van aesthetischen aard treffen althans een hollandschen jongen niet. De leeraar moet al met een uiterst fijnen smaak en veel tact begaafd zijn, om zoo

iets zijne(n) leerlingen aangenaam te maken: holle exclamaties van „Hoe heerlijk, hoe onovertreffbaar schoon!” in alle toonaarden, dienen eer om den revolutionairen geest, die ieder jong mensch ingeboren is, aan te wakkeren en hem tegen die onovertreffbaarheden in verzet te doen komen, of, dat nog erger is, zoo die geest niet in hem is gevaren, hem tot dezelfde holle exclamaties te laten vervallen.”

Vernuftig, en menschkundig als wij de opmerking achten, bevat zij toch eene onjuistheid, die we uit geestdrift voor het streven van Vondels en Hoofts geestigen interpreet niet mogen onderdrukken. De ijver van den grammaticus voert hem te verre. Er zou recht zijn in de bewering, die volhield, dat een gymnaziast gewoonlijk niet dweept met taalvergelijking, dat een leerling der hoogere burgerschool de toelichtingen uit Kiliaan volkomen onbruikbaar moet oordeelen, omdat hij geen Latijn verstaat. Maar nader aandringen op dit stuk, zou onbillijk zijn, daar we vernamen uit dezelfde inleiding, dat de aantekeningen ook met het oog op den leeraar zijn saamgesteld. Er is iets geheel anders — een verschil van beginsel.

Het „aesthetische gevoel bij de nederlandsche jongelingschap te ontwikkelen” komt ons gants niet indentisch voor met „holle exclamaties van: „Hoe heerlijk, hoe onovertreffbaar schoon!”” Dergelijke uitroepingen behooren tot de aesthetische geloofsbelijdenis van letterkundige geschiedschrijvers, als Matthijs Siegenbeek en Jeronimo de Vries, als de baron Collot d'Escury en sommige nog levenden. De hollandsche jongen, de hollandsche student zou er met recht protest tegen aanteekeenen. Is eene grammatische verklaring van Vondel en Hooft eene onmisbare vereischte bij de lezing hunner werken, eene historisch-aesthetische moet er zich onmiddellijk bij aansluiten. De rokoko-aesthetiek van de achttiende eeuw, die met bijvoegelijke naamwoorden manoeuvreert, zij voor goed het zwijgen opgelegd, maar de wenken door genieën als Lessing, in zijn *Laocöon*, als Goethe in zijn *Wilhelm Meister*, als Gervinus in zijn *Shakespeare* gegeven, mogen door geen enkel beschaafd man onverschillig worden voorbijgegaan. De exklamatie-aesthetiek is reeds lang op de vlucht geslagen door

de historisch-réalistische methode, die uit Lessing spruit, die in Engeland een vereerder in Macaulay vond, die in Frankrijk door Taine met zooveel talent wordt gepredikt, die door Robbert Zimmermann met den besten uitslag in Duitschland op de geschiedschrijving der aesthetische wetenschap is toegepast.

Dr. Eelco Verwijs zal de eerste zijn, om dezen eisch toe te stemmen, daar we reeds in zijne „Inleiding” ¹⁾ op het voetspoor van Mr. J. van Lennep, eenige historische bijzonderheden vermeld vinden, die de verschijning der Leeuwendalers in 1648 uitleggen. Die bijzonderheden tot een samenhangend geheel te verwerken, de persoon des dichters en zijne gemoedsstemming er meê in verband te brengen, de geheele kunstschepping in hare verhouding tot de mogelijke modellen, welke zij uit oudheid of latere dagen ontleende, nauwkeurig af te bakenen — dit alles behoort tot de gezonde interpretatie eener tragœdie of pastorale van Vondel, nadat eerst alle grammatische zwarigheden overwonnen zijn en taalstudie en taalvergelijking ieder hare billijke aanspraken hebben doen gelden. Ware het alleen om het laatste te doen, dan mocht elk brok proza, elk gedicht onzer taal even geschikt geacht worden, maar kiest men met uitstekenden smaak een zoo voortreffelijk kunstwerk als de Leeuwendalers, dan behoort eene historische, aesthetische verklaring de grammatische op den voet te volgen. Hoe men zeker niet verwachten mag, dat onze hollandsche jongens de kunstgehalte van Von-

¹⁾ Die echter zeer aan stijfheilen laboreert.

Wat is b. v. de bedoeling van een zin als deze: Het gemanierde en coquette is altijd eenigermate eigen geweest aan het lantspel der nieuweren, doch de onnatuurlijkheid, die onze verfranschte Hollandertjens uit de XVIIIde eeuw er aan gaven, had nooit kunnen tieren bij — Hooft en Vondel en het lantspel „de Leeuwendalers” is dan ook in vele opzichten vrij gebleven van de fouten, die het later ontstonden.” bl. 11.

Zie dit laatste het op het l. de Leeuw., of op het l. der nieuweren?

Kakofoniën vonden we in: „de plannen (van Richelieu) loerden vooral op de vele en uitgebreide erflanden der Spaansche kroon, waarvan de Zuid-Nederlanden vooral ook voor Frankrijk belangrijk waren. De politiek van Frederik Hendrik nu was vooral zeer Fransgezind”, enz. bl. III.

Nog een voorbeeld: „In zulk eene feeststemming mocht hij de algemeene blijdschap van het algemeen niet ontstemmen”, enz. bl. IV.

dels lantspel aanstonds „van zelf” zullen vatten, rest ons thands nog een weinig nader te staven.

IV.

Letterkundige kunstgewrochten gaven dikwijls bij beoefening en waardeering met eigenaardige moeilijkheden te kampen. Rembrandt sprak door kleuren en heel Europa begreep hem aanstonds — Shakspere schreef de vorstelijkste meesterwerken in de tragödie en komödie, om eerst na twee eeuwen op zijn waren prijs te worden geschat. Een verminkt fragment van een grieksch standbeeld schonk oogenblikkelijk kunstgenot — een blijspel van Aristofanes bleef onverstaanbaar voor wie niet tot de innigste geheimen van Oud-Athenen was ingewijd. Eene Madonna van Rafaël, een Messias-kop van Guido Reni, een bedelknaap van Murillo maakten een verrassenden, onmiddellijken, overweldigenden indruk — een lied van Hooft, een leerdicht van Huygens, een treurspel van Vondel konden alleen op middellijke wijze, door kennisneming van de omstandigheden waaronder ze worden opgesteld, tot hoofd en gemoed van den lezer doordringen. Inderdaad kleeft deze zwarigheid al de kunstwerken van den menschelijken geest aan, die zich eene taal tot uitdrukkingsvorm kozen. Zoo eenige menschelijke schepping, dan voorzeker staat de taal onder de machtigste invloeden van tijd en plaats. Van daar, dat tot juiste waardeering van eenige litteraire schepping de taalkundige verklaring in de eerste plaats in aanmerking komt.

Doch hiermeê is slechts een deel der moeyelijkheid overwonnen. Nieuwe bezwaren rijzen er uit het heerlijk voorrecht van den letterkundigen kunstenaar, die eene onbepaalde ruimte voor zijnen geest ziet uitgebreid, als hij naar eene stof voor zijne scheppingen mocht omzien. Rafaël koos slechts den type van jonkvrouwelijk schoon, van het naïve, blonde, rooskleurige kinderfiguur. Van der Helst schilderde amsterdamsche poorters aan den disch, Van Dijk engelsche vorsten en hovelingen in hunne weidsche zalen, maar ieder hunner was aan de grenzen zijner kunst gebonden, ieder hunner vermocht

slechts een enkel oogenblik van menschelijk leven op het doek te brengen. Verheugt zich de schilder, dat zijne kleuren tot ieder oog, tot elk hart eene onmiddellijk verstaanbare taal spreken, den dichter valt het voorrecht te beurt door zijn woord eene reeks van momenten te schilderen, een te-zamenhangend geheel van gebeurtenissen te scheppen — de dichter ontwerpt het drama, dien hoogsten trap van alle menschelijke kunst.

Naarmate echter de stof, waarover de litteraire kunstenaar beschikken mag, rijker wordt, naar diezelfde mate treedt zijne persoonlijkheid meer op den voorgrond, naar diezelfde mate wordt het noodzakelijker zijne ontwikkeling en hulpbronnen tot recht verstand van zijn arbeid nauwkeuriger te leeren kennen. Leeft zoodanig dichter daarenboven in meer of min verwijderd tijdvak, zoo wordt eene grondige kennis van de invloeden, die op de vorming zijner denkbeelden eene beslissende werking oefenden, meer en meer eene vereischte om hem te verstaan. De grammatische verklaringen zijner taal voeren niet meer in het binnenst heiligdom zijner kunst, de scheppingen van zijnen geest blijven onverklaarbaar zonder eene historisch-aesthetische interpretatie. Dit hebben Euripides en Aristofanes, Calderon en Molière, Vondel en Bredero, Shakspere en Goethe tot hunne schade ondervonden; dit wordt door het heirleger der commentariën op het treffendst bewezen.

Een voorbeeld stave het nogmaals.

Voor wie geen vreemdeling is, zeiden we, in de ontwikkelingsgeschiedenis van Vondels geest, konde de tweede titel zijner Leeuwendalers geene bevreemding wekken. In 1648 zoude eene idylle alleen den welkomen vorm voor 's dichters kunstplan leveren. Vele redenen liepen saâm, om hem tot deze keuze te nopen. Amsterdammer in zijn hart, deelde hij volkomen de amsterdamsche politiek: Vrede tot elken prijs om het welvaren der stad te bevorderen. Mocht hij uit gevallen de verbindtenis van den tweeden Willelm met eene dochter van Karel Stuart bezingen, zijn Hymen van Oranje en Brittanje in 1641, waarbij ook zijne katholieke sympathiën hare rekening vonden, was niet volkomen met

dezelfde geestdrift voltooid als zijne beide jubelzangen aan de amsterdamsche Burgemeesteren bij den munsterschen vrede. Daarbij kwam, dat de dichter anderhalf jaar te voren eene gevoelige les ontvangen had na de uitgave van zijn lyrisch-dramatisch gedicht, Maria Stuart. Zijn katholicisme had hem tot overdrijving geleid. De openbare gisping van de handelingen eener staatkundige partij, die bij de hollandsche Heeren-Staten met heimlijk welgevallen werd begunstigd, kon niet ongestraft blijven en den katholieken poëet werd honderdtachtig gulden boete opgelegd, zonder dat iemand der Burgemeesteren of Raden zich zijner aantrok, als ruim twintig jaren geleden bij de Palamedes-zaak was geschied. Langzamerhand had hij de openbare stemming tegen zich ingenomen. Reeds in 1643, toen hij zijne eerste sympathie met den bedreigden engelschen koning in zijne Klachten over de weërspannighen in Groot-Brittanje uitsprak, regende het schot-schriften tegen den paapschen zanger. Maar toen twee jaren later zijn fanatisme de bezadigdheid zoo verre vergat, om de legende van eene mirakuleuze hostie in een Eeuwgety der heilige Stede Amsterdam te bezingen, viel hij volkomen in ongunst bij den muider Drossaart en zijnen kring, alleen mocht hij slechts bij de goed-roomsche weduwe Crombalchs geene verkoeling bespeuren, die al zijne beleefde hulpvaardigheid bij hare vertolking van Tassoos Gerusalemme met de volkomenste sympathie beantwoordde.

Arme, hartstochtelijke Dichter! die zijn geloofsijver op 't schitterendst wilde doen blijken en den Aartsbisschop van Mechelen zijne Altaergeheimnissen wijdde, om er de aartsbotte getuigenis voor in te oogsten: „'t Gaat al wel, sinjeur Vondel, maar ge zijt nog op lange na geen Cats!” Was het wonder, dat hij, de mensch van gevoel en smaak bij uitnemendheid, zich eene wijl terugtrok in de altijd geliefde klassieken en zijn boven allen uitverkoren Vergilius in proza vertolkte, om zijne pittige, clerlijke en trouwe vertaling den veelbegaafden Raad en Rekenmeester van „Mooi Heintjen” te wijden? Dat hij in een geestigen brief aan Hooft, welke dezen laatsten letterkundigen arbeide begeleidde, op nieuw de verstorven vriendschap poogde te doen

ontvlammen — nu al zijne „Maecenaten” vast waren afgestorven, nu Reaal onder de zerken der Westerkerk sliep en de goede, wijze Grotius ook reeds verscheiden was — laat zich zoo lichtelijk verklaren uit het warme, diep gevoelige, melancholische dichterhart, dat we wenschen mochten minder duidelijk te begrijpen, waarom de voorzichtige, wereldwijze Hooft er zulk een kort, schamper antwoord op inzond. Toen zich hierbij nu nog de laatste vernedering voegde, welke hem berokkend werd door zijn al te heftig ijveren voor zijne nieuwste overtuiging, na de uitgave zijner Maria Stuart — toen zag hij zich genoegzaam geïsoleerd en trots zijne beste pogingen door vriend en vijand miskend.

Joost van den Vondel was in alles zoozeer gevoelsmenschen, zoozeer onder den indruk van de sterk sprekende eischen van zijn zwaarmoedig, echt godsdienstig, uiterst prikkelbaar gemoed, en tevens zoozeer lijdende onder de veelvuldige verguizing van hetgeen hij het nobelst en hoogst achtte in al zijn streven, dat het hem eene behoefte werd de geringe sympathiën te bewaren, welke de reeds zestigjarige dichter voor zijn grijsheid nog op prijs stelde. En dit was zijne dwepende ingenomenheid met Amsterdam, met alles wat Amsterdam, zijn bloei, zijn rijkdom, zijn handel, zijne gebouwen, zijne Burgemeesters betraf. Dat zijne ziel van jubelhymnen overvloeide, toen de heugelijke vrede tegen de politiek van Frederik Hendrik en van den jongen, naar krijgsglorie en wapenroem dorstenden Willem II gesloten was en de Amsterdammers dubbel triumfeerden, lag geheel in den aard van Vondels karakter en stond met de naast voorgaande gebeurtenissen in het nauwste verband. De plechtige, officiële viering van den vredeshandel in de hoofdstad, de algemeene ijver der kunstenaars, waarvan zeven jaar later het weergalooze Stadhuis van Jakob van Campen en Arthur Quellijn zou getuigen, waarvan nog in 't zelfde jaar de prachtige Schuttersmaaltijd van Bartolomeus van der Helst in schitterende kleuren sprak, dit alles ware geenszins noodzakelijk geweest, om een ontvlambaar gemoed als dat van Vondel te ontvonken.

Hier kwam bij, dat de katholieke zanger van lieverlede

zijne ingenomenheid met Prince Frederik Hendrik, met Willem II vooral verloor. Na den coup d'état van 5 Juni 1650 uitte hij zich weder volkomen amsterdamsch-staatschgezind, gelijk voorheen in de dagen van den Advokaat. Heeft de amersfoortsche uitgave zijner hekeldichten uit geene onzuivere bronnen geput, dan schreef hij welhaast eene satyrische klacht op den vroegen dood van den ongelukkigen, trotschen en overal gedwarsboomden stadhouder: Vertroosting over de doodt van zijne Hoogheit Willem II. In ieder geval schreef hij een schimpdicht op Cornelis Musch: Grafschrift op een musch en begroette hij de Bickers en Amsterdam met luide juichtonen na het mislukken van den aanslag. De stadhouderlijke partij vond zich door den adel en de volbloed-kontra-remonstranten omringd, de amsterdamsche-loevensteinsche faktie onderscheidde zich door een vinnigen afkeer tegen de onaesthetische, onverdraagzame, door en door bekrompen orthodoxe geestelijkheid. Juist hierin stemde Vondels amsterdamsch hart met de staatkundige overtuiging der Heeren overeen en daarom verkeerde hij in de juiste stemming, om bij de vredevreugde van het voorjaar van 1648 den goeden toon te treffen.

Wat de politieke quaestie aanbelangt, die met den vrede van Munster beslist werd, deed hij zijn uiterste best een volkomen onzijdig standpunt in te nemen. De zaak van het Gemeenebest, zijn lijden, strijden en zegevieren mocht hij uit zijn katholiek beginsel niet al te luide prijzen. De vrede alleen maakte het middenpunt zijner blijdschap uit. In zijne toeëigening aan Michielle Blon, Gezant van de katholieke Christina van Zweden, betuigt hij zijne vreeze, dat men uit zijn Lantspel eenige staatkundige toespeling of hatelijkheid mocht willen opduiken. — „Indien by ongeval een spinnekop hier venijn uit trecke; het komt bij haren aert, niet by de bloem toe. Wie hier te diep in verzinckt, en neuswijs, in alle personaedjen, vaerzen en woorden, geheimnissen zoekt, zal ze 'r niet visschen. Wy hebben slechts eenige verwen en geuren, die ons voornemen dienen konden, uitgezocht en onder een gemengt, en het

beloop van oorloge en vrede handel aldus in het klein ten ruighsten ontworpen, om alle hatelijkheid te schuwen; anders had men de bloem van deze verzierringe netter op de zaeck zelf kunnen passen."

Deze woorden zijn uiterst merkwaardig voor de juiste waardeering der Leeuwendalers. Staatkundige partijdrift zou er geen vlekken in mogen ontdekken, de blijde vrede alleen zou er in mogen worden toegejuicht. En zoo men nu hierbij voegt, wat we in den aanvang van dit opstel poogden uiteen te zetten, dat de Pastorale vooral in Italië de geliefkoosde dichterlijke vorm werd voor hen, die eene verborgen bedoeling, 't zij van erotischen, 't zij van politischen aard, in fraaye lyrische verzen wenschten in te kleeden — dan wordt Vondels keuze, om door een landspel het vredefeest te vieren, dubbel merkwaardig. 't Mag geen twijfel wekken, of hij kennis genomen had van Tassoos en Guarinies landspelen, schoon we weten, dat hij niet veel Italiaansch kende.

Hooft had reeds door zijne Granida, de vrucht van een levendig italianisme, ontstaan door eene pas voltooide reis, den smaak voor de moderne Idylle in Amsterdam doen ontluiken, schoon zijn herderspel eer eene stijlloefening dan een in alle deelen volkomen gelukt kunstwerk mag genoemd worden. Breëroô, de „slecht-rechte Amstelredammer, die maer een weynigh kindt-schoolfransch in sijn hooft hadt ramelen" — Breëroô bewees door het ontwerpen van zijne Angeniet, dat hij Aminta of Diana, den Pastor fido of Astrée gelezen had ¹⁾. Vondel had daarenboven eene fransche, wellicht eene nederlandsche vertolking van Aminta in handen kunnen nemen. Ginguéné getuigt in zijne „Geschiedenis der italiaansche Letterkunde", (Tome V, p. 189): „Bientôt l'Aminta fut traduit ²⁾ en français, en espagnol, ensuite en anglais, en allemand, en flamand, même en illyrien, en un mot, dans tou-

¹⁾ Uitvoeriger gestaafd in mijn Gebr. Ariaensen Brederoô, enz., Boek II, blz. 225—232.

²⁾ De Aminta was in 't voorjaar van 1573 vertoond.

tes les langues, et toujours avec le même succès." Vondels vriendschap voor Tesselschade en later voor de weduwe Crombalchs, niet alleen blijkende uit de opdracht van zijne Elektra, of uit de toeïgening van zijn Peter en Pauwels, maar gestaafd door hun voortdurend letterkundig verkeer, romantisch zelfs te voorschijn tredende door de anekdote van Brandt, zou genoegzaam uitleggen, waarom de bijbelsch-klassieke dichter een oogenblik van aandacht voor de italiaansche pastorale afzonderde. Een vergelijking van Tassoos' en Vondels werk zal hiervan echter het beste betoog leveren.

V.

Schoon het even gemakkelijk is aan te toonen, dat Vondel zoowel Aminta, als den Pastor fido voor oogen had, toen hij zijne Leeuwendalers bewerkte ¹⁾, is de overeenkomst met het eerste kunststuk sprekender, dan de toevallige aanrakingspunten met het tweede. De hoofdfiguren van Aminta staan in het nauwste verband met de Hageroos en den Adelaert uit de Leeuwendalers. De hopelooze liefde van Aminta en Adelaert en de kokette afkeer van Silvia en Hageroos zijn op dezelfde wijze gemotiveerd, mocht de ontkenning om de verschillende oekonomie der beide herdersspelen ten eenemale uiteenwijken. Beide herderinnen geven aanstonds bij hare eerste verschijning eene volkomen overeenstemmende teekening van smaak en karakter. In het eerste duo d'amour van Hageroos en Adelaert noemt de eerste zich:

„Een maeght, die dagelijcks door woud en weide rent,
En meer behagen scheidt in hazen, en konijnen,

¹⁾ Te recht schrijft de heer A. S. Kok, (Vondel in eenige van zijn vrouwenkarakters) dat „het geen twijfel overliet, of Vondel was met de beide Italiaansche herdersspelen, die in zijn tijd zulk een belangrijke rol vervuld hebben en bij talloze navolgingen tot model hebben gediend, door en door bekend. In de verwickeling, in den gang van het stuk, in enkele karakters worden wij bepaald aan de bedoelde kunstvoortbrengselen herinnerd". Blz. 44-45.

In dootsche wildernisse en zandige woestijnen,
 Dan in de tronien van al de jonge jeught,
 Die zich ten reie schikt, en noemt de min een deught
 Van 's levens lentebloem, en schiept vermaeck in verven
 Van lip en wang, die ras verbleecken en versterven."
 1ste Bed., 8de Toon., blz. 616. der Editie Van Lennep.

Het eerste woord van Silvia tot hare speelnoote Dafne luidt:

„Een' andre volge 't zoet genot der minnesmart,
 Indien naar waarheid minne blijdschap baart.
 Aan mij het vrije jonge leven — en de vreugd,
 Die mij de zorg voor boog en pijlen schenkt:
 Aan mij 't vervolgen van het vluchtend wild,
 De strijd en 't dooden van het sterkste beest:
 Zoo lang mijn pijlenkoker mij nog pijlen biedt,
 Zoo lang in 't woud nog vluchtig wildbraad leeft,
 Zal 't aan genoegen mij niet falen ooit! 1)“

Dezelfde verwantschap blijkt uit den raad door Adelaert aan Hageroos geschonken in hetzelfde tooneel, een der treffelijkste plaatsen uit de gantsche pastorale:

„De vrede en vrientschap houdt de weerelt in den bant.
 De hemel drijft op haer: de bare kust het strant,
 De zee omhelst de duin, de duiven treckebecken,
 Het dartel klimop klimt, en hart en hinde lecken
 Elkandere, op 't muzjck van een' geljcken aert.
 De hemel met zijn bruit, het aertrijck, dus gepaert
 In liefde en eendraght, wint ons maght van goente en telgen,
 Terwijlze gratigh is met zon en dauw te zweigen,
 Mijn lieve Hageroos mijn dauw, mijn lentevuur,
 Woudt ghy u spiegelen aen d'edele natuur,
 Gelyckghe met de zon u spiegelt in de beecken;
 Ik zagh een zon van troost voor mij de nevels breecken.”
 1ste Bed., 2de Toon., blz. 617, t. a. pl.

Juist dezelfde, niet minder lyrisch schoone ontboezeming legt Tasso in Dafnes mond, als ze Silvia dus vermaant:

1) — „Altri segua i dilette dell' amore,
 Se pur v'è nell' amor alcun diletto.
 Me questa vita giova, e 'l mio trastullo
 E la cura dell' arco, e degli strali:
 Seguir le fere fugaci, e le forti
 Atterrar combattendo: e se non manca
 Saette alla faretra, o fere al bosco
 Non tem'io, ch'a me manchino diporti.”
 Atto I. scena. 1. t. a. p. blz. 7, 8.

„Acht ge dan vijandig
 De ram en de ooie?
 De stier en de vaarse?
 Acht ge dan vijandig
 De tortel en zijne trouwe duiye?
 Acht ge 't dan een jaargetij
 Van vijandschap en toorn
 De zoete Lente?
 Die thands hoogtij viert en lachend
 Lokt tot leven
 De aarde, en de dieren,
 En man en vrouw — en merkt ge niet
 Hoe alle schepselen
 Thands beminnen en blaken
 Van blijde, heilspellende liefde?
 Zie ginds dien doffer,
 Met welk zoet kirrend liefkoozen
 Hij zijn gaaiken kunst!
 Hoor gindschen nachtegaal,
 Die van tak tot tak springt
 Zingende: Ik bemin, ik bemin: — en weet ge niet,
 Dat de adder haar gif vergeet en voortsmelt
 Begeerig naar heur minnaar:
 De tigers verkwijnen van liefde:
 De trotsche leeuw bemint: en gij alleen, woester
 Dan alle wilde dieren,
 Weigert der liefde eene plaats in uw hart!" 1)

1)

— „Stimi dunque nemico
 Il monton dell' agnella?
 Della giovenca il toro?
 Stimi dunque nemico
 Il tortore alla fida tortorella?
 Stimi dunque stagione
 Di nemicizia, e d'ira
 La dolce Primavera?
 Ch'or allegra, e ridente
 Riconsiglia ad amare
 Il mondo, e gli animali,
 E gli uomini, e le donne: e non t' accorgi,
 Come tutte le cose
 Or sono innamorate
 D'un amor pien di gioia, e di salute.
 Mira là quel colombo,
 Con che dolce susurro lusingando,
 Bacia la sua compagna!
 Odi quell' usignolo,
 Che va di ramo in ramo
 Cantando: Io amo, io amo: e se nol sai,
 La biscia lascia il suo veleno, e corre
 Cupida al suo amatore.
 Van le tigri in amore

De verwickeling in Aminta, als Silvia door haren trouwen, steeds afgewezen minnaar uit de strikken van een satyr verlost wordt, komt op dezelfde wijze voor in de Leeuwendalers. Slechts wordt Hageroos op de jacht, Silvia in het bad verrast. Beide worden door haar luid hulpgeschreiered. Hageroos is alleen, Silvia wordt van Dafne vergezeld — de laatste roept Aminta en, daar bij Tasso de schildering der grillige behaagzucht van Silvia op den voorgrond stond, geeft de komst van den verliefden herder, die plotseling aanschouwt:

„aan eenen boom gebonden
De naakte jonkvrouw — 1)”

een nieuw belang aan de handeling.

Vondel laat Hageroos kort de zaak aldus verhalen:

„hy (de Satyr) quam my op van achter,
Gelyk een looze vos een velthoen grijpt, wel stijf.
Hy sloegh met alle maght zijn armen om mijn lijf,
Noch vaster dan het veil een eicke kan omvatten;
En ick, om 't allereelste en waertste van mijn schatten,
Mijn eerbaerheit, in noot te bergen, nam al heel
Mijn toevlught tot mijn stem, en stack een klock, en keel
Zoo luide en schriklijck op, datze over hegh, en tuinen
Gingh wentelen in zee, door d' omgelegen duinen.
Op zulck een' luiden kreet liep Adelaert hem in,
En greep dien onverlaet bij 't hair, bij kop, en kin,
Dat hy gedwongen wert my bange maeght te slaecken.”
8de Bed., 1ste Toon., blz. 640, t. a. pl. 2).

Ama il leon superbo: e tu sol, fiera.
Più che tutte le fere
Albergo gli dineghi nel tuo petto.”
Atto: I. Sc. 1, p. 814, t. a. p.

2)

— „a un albero legata
La giovinetta ignuda.”
Atto. III. Sc. 1, p. 66, t. a. p.

2) Bij Tasso verhaalt Tirsi de zaak aldus aan het Choor: Atto. III sc. 1. blz. 65—66.

— „Presentito avea Aminta....
che Silvia dovea
Con Dafne ire a lavarsi ad una fonte.
. or quando omai
C'era il fonte vicino, ecco sentiamo
Un feminil lamento: e quasi a un tempo
Dafne veggiam, che battea palma a palma;

Dat de ontkenning op geheel verschillende wijze tot stand komt, volgt uit het geheel verschillend terrein, waarop beide dichters zich bevinden — de italiaansche in de volle kracht van jonkheid en levensweelde eene erotische hymne zingend met een heimelijk verliefd hart — de amsterdamsche in de schemering zijner grijsheid een vredelied aanheffend te midden der veelvuldige stormen en worstelingen zijns levens. Toch spreekt er uit de vermaning der Rey van Leeuwendalers aan Hageroos, dat zij Adelaert niet mag doen vertwijfelen:

„Hou op zijn min met sporen
Te noopen, dagh op dagh, door 't afslaen van een beë.
Ick zie hem van een duin nog plompen steil in zee.” —

toch spreekt er uit dit verwijt een lichte toespeling op de wanhoop van Aminta, die zich uit minnesmart van eene rots stort, om zich van 't leven te berooven.

Dat Vondel Tassoos Aminta tot model zijner Leeuwendalers bezigde, zal na de aangevoerde plaatsen moeyelijk te ontkennen zijn. Dat hij daarenboven bewust was van de geheimzinnige strekking, die de meeste europeesche idylenschrijvers met hunne fraaiste kunstwerken beoogden en juist daarop verkoos den vrede in een Landspel te bezingen, staat tevens boven allen twijfel verheven. De dichter had eene fabel noodig, die hem gelegenheid gaf zich geheel vrij te bewegen. Een feestspel, dat opentlijk de worsteling der geünieerde Gewesten met Spanje vermeldde, dat de namen der overwinnaars noemde, wilde zijne pen niet ontvloeyen. Hij wilde zich in een zuiver fantastisch land terugtrekken, waar hij jubelen mocht over de gelukkige toekomst zijner geliefde stad, waarin hij te midden zijner arkadische landlieden mocht zingen:

La qual come ci vide, alzò la voce:
Ah correte, gridò: Silvia è sforzata.
L'innamorato Aminta, che ciò intese,
Si spiccò com'un pardo, ed io seguillo.
.....
Aminta con un dardo, che tenea
Nella man destra, al Satiro avventossi
Com' un leone, ed io fra tanto pieno
M' avea di sassi il grembo: onde fuggissi.”

„Wij zien de huisliên blijde
En vrolijk, nu alree
Vol hoops van wederzijde
Krieoelen onder t vee.

„De Heemraet leit den Haet aen toom.
De koelen geven melck en room.
Het is al boter tot den boom.
Men zingt al PAIS en VRE.”

VI.

Trots 's dichters uitdrukkelijke verklaring, dat men in zijn spel geene geheimnissen zou kunnen vinden, dat de „bloem (zijner) verziëringe netter op de zaeck (zou) kunnen passen”, als hij niet alle hatelijkheid had willen schuwen, komt hier en daar zijne heimelijke bedoeling ongemerkt om den hoek gluren. De zuid- en noordzijde van Leeuwendal, de eigenamen der heemraden en heerschappen worden reeds door den „Voorredenaer” uitgelegd. Lantskroon is een „Heerschap” der zuidzijde, hij houdt het „woort voor Spanje”. Vrerick treedt in dezelfde hoedanigheid bij de noordzijde op en „gaet voor Oranje.” De heemraad der zuidelijken wordt Heereman genoemd, de stedehouder, die zijn vorst getrouw bleef. De noordelijke heemraad heet Volckaert en verschijnt voor Hunne Hoogmogenden. 't Springt in het oog, dat Vondel zijne voorkeur aan Lantskroon, den pleegvader van Adelaert, heeft geschonken. Adelaert zelf, de edele, jonge vertegenwoordiger van het Zuiden, is met alle ridderlijke deugden getooid en offert zich, als het lot hem aanwijst, om tot zoen van den vertoornden Pan te sterven, met edelmoedige blijdschap voor het gemeenebest op.

Men vergete echter niet, dat Hageroos als voedsterkind van „grootte Vrerick” optreedt. „Waar men beweert, dat Vondel de vertegenwoordigers van de Zuidelijke Nederlanden, de onderdanen van den wettigen landsheer in 's dichters meening, in een schooner daglicht stelt en de edelste rollen aan die zijde doet scharen, daar kom ik met den meesten nadruk voor 's dichters patriotisme op, en ik houd staande, dat het ook voor den onbeduidendsten lezer in het oog vallend is, dat Hageroos, de vertegenwoordigster van de

jeugdige Republiek — zoo men niet wil zeggen een beminnelijker — dan toch een belangrijker, veel volkomener persoonlijkheid is dan Adelaert; dat Vondel met blijkbare voorliefde het karakter van Hageroos heeft behandeld en voltooid." Voor een goed deel kan deze opmerking van den heer A. S. Kok ¹⁾ als volkomen juist worden gehandhaafd. Vondel wilde licht en schaduw naar beide zijden gelijkelyk verdeelen, daar hij uitdrukkellyk had aangekondigd, dat men in zijn arbeid niets partijdigs zou kunnen ontdekken, opdat geen „spinnekop er venijn uit (mocht) trekken." Berust Adelaert kloekmoedig in de harde uitspraak van het lot, Hageroos stelt zich aan zijne zijde, om met hem te sterven — en mocht ook hier en daar de noordzijde in min gunstig daglicht verschijnen, de poëtische lieflykheid eener figuur als Hageroos werpt een gewicht in de schaal, 't welk van overwegende zwaarte is.

Als echter de uitstekende vertolker van Shakspere in zijne beschouwing van Vondels vrouwenkarakters zich uit geestdrift voor Nederlands hoofddichter zoo verre laat meeslepen, dat hij Vondels Hageroos boven Tassoos Silvia verheft, kunnen wij hem niet ten volle gelijk geven. Wij wenschen in bewondering van Vondels genie voor niemand onder te doen — wij deelen met den heer A. S. Kok de overtuiging, dat er „drie vierde der negentiende eeuw schijnt voorbij te zullen gaan, zonder dat men bij ons volk van een algemeene waardeering van zijn hoofddichter spreken kan" — maar wij wenschen even als hij, dat die algemeene waardeering tevens billijk in den waarachtigen zin des woords zij. Stavende, waarom we Vondel, den landspeldichter, niet onvoorwaardelyk boven den zanger van Aminta kunnen stellen, vinden we ongezocht aanleiding de aesthetische waarde van den arbeid des nederlandschen dichters eenigszins nader te bepalen.

Eene vergelyking van Aminta en der Leeuwendalers kan onmogelyk ten ongunste van den italiaanschen dichter afloopen. Torquato Tasso schreef zijn woudspel in het

¹⁾ Vondel in eenige van zijn vrouwenkarakters, blz. 50, 51.

gulden tijdperk der jongelingsjaren, toen zijne ziel overvloedig van levenslust en levensweelde — zijn geheele drama is een lange glimlach van frissche vreugde en juichenden jubel ¹⁾. Joost van den Vondel, zestiger, wars van strijd en zat van onlust, poogde zich rustig te vermeyen in den statigen kadans zijner alexandrijnen en de welluidende strofen zijner lyrische reyen. De Italiaan beschikte over taalvormen, die in zangerigheid reeds der toonkunst hare kroon poogden te ontfutselen — de geheele Aminta, van den aanvang tot het einde, is gesproken muziek ²⁾. Vondel daarentegen moest over de volle veerkracht van zijn genie beschikken, om de nederlandsche taal in hare worsteling naar reiner, schooner en helluidender vormen tot de heerlijke hoogte op te heffen, welke zij met zijne schoonste zangen besteed. Tasso staat aan het einde eene periode van letterkundigen bloei, Vondel aan het begin van een dergelijk tijdvak. Tasso had Petrarca, Dante, Boccaccio en Ariosto voor zich. Vondel trad met Hooft voor het eerst op, om de nederlandsche Muzen te dienen, toen er nauwelijks een dialect bestond, waarin de ruwe strijdzangen en psalmen der Geuzen gerijmd waren — toen de amsterdamsche rhetorikers een boekjen poogden saam te stellen, waarin voor 't eerst een kort begrip der „nederduytsche Spraekkonst” werd gegeven.

Daarenboven de Italiaan had eene voor de Pastorale meer geschikte natuur, hij was weeker, buigzamer, élegantier, dan de forsche, mannelijke, licht tot toorn te prikkelen geest van Vondel. De zoete minnekoozerijen der arkadische her-

¹⁾ „Que l' Aminta soit un vrai sourire de bonheur, il n'y a rien là qui doive étonner; étant données la nature du sujet et les passions, que le poète avait à peindre.”

„D'un bout à l'autre de l'Aminta regnent cette candeur sans innocence, cette licencieuse ignorance, cette naïveté malicieuse, marques distinctives des âmes adolescentes, qui ne connaissent des passions que les douceurs de leurs débuts, chez qui la sensualité, nouvellement éveillée, est encore voisine de la pudeur de l'enfance.” Emile Montégut. De la nature du génie du Tasse; *Revue des deux Mondes*. 1 Sept. 1864, p. 223, 228.

²⁾ „Le Dante forme le passage entre la poésie, qui dit en lui son dernier mot, et la musique, qui balbutie en lui ses premières mélodies. D'une main il fait le salut d'adieu à la lignée de Dante et d'Arioste, de l'autre il donne le salut de bienvenue, à travers les siècles, à la race des Pergolèse, des Rossini et des Bellini.” Montégut, t. a. p. 233.

derinnen, de courtoisie dier ideale minnaars en minnaressen, hunne woordspelingen en concetti, dit alles zou met oneindig meer vaardigheid en geschiktheid door den zeventwintigjarigen Tasso dan door den vast grijzenden Vondel kunnen worden bezongen ¹⁾. En toch had de dichter, die reeds de eerste trotsche verzen van zijn Lucifer in 't harte droeg, toch had hij in vroeger dagen de heerlijkste lyrische gave doen genieten, toen hij zij Geusenvesper aanhief, zijn Geboorteklock voor Willem II luidde, zijn gelukwensch aan Mevrouw Maria van Reigersbergh aanbod, zijne feestliederen ter hoogtijd van Gerard Brandt en van den raadpensionaris-bruidegom Jan de Witt deed ruischen of Badelochs oprechte trouw vereeuwigde. Hij zou er op nieuw van doen blijken in de Leeuwendalers. Enkele regelen zijn den benijdenswaardigen zanger uit het innigst heiligdom zijner dichtersziel ontvloed. Adelaert zal het staven, als hij de schoonheid zijner geliefde prijst: als hij van haar tot Kommerijn zegt:

— „Men noemtze Hageroos:
Hoe schoon de morgenstont, hoe schoon ook d' avont bloos,
Zy hoeft noch avontstont noch morgenstont te wijcken.
Wanneerze in onze beeck zich toie en ga bekijken,
En spiegel en dan zietze alleen heur wederga.

Al wieze ziet, bemintze oock tegens zijnen danck.
Zy houdt met eenen wenck zoo menigh oogh in dwangk
Als haer belonckt. De felste en vreesselijkste stieren
Bedaeren in 't gevecht, waer zy voorby komt zwieren.
De boterbloem vergult de weide op haren tredt.
De stroom gevoelt een' gloet in 't koelste van zijn bedt.”
1ste Bed., 3de Toon., blz. 620 t. a. pl.

Ook de Rey van Leeuwendalers zal het bewijzen, wanneer hij Adelaert beklagt, die voor zijne trouwe liefde, gebleken uit zijn heldenmoed bij de verrassing van den satyr, zoo slecht beloond wordt:

„Misloonde knaep, hoe valt u 't minnejuck zoo zwaer,
Gelijck het ros den ploegh door vetten klay te trecken.

¹⁾ „L'Aminta est un long dialogue entre jeunes gens sur le sentiment, qui leur est cher entre tous, celui de la volupté! Caractères, langage, passion, comme tout cela porte le cachet de la jeunesse!” Emile Montégut. t. a. p., p. 227.

Ghy ziet vol hartewee de duiven treckebecken,
 En elke wederga genegen tot heur ga.
 De beeckzwaan bruist vol viers het witte wijfke na,
 En strengelt hals om hals: zy weet van wederkussen,
 Daer 't kille water zelf haer gloet niet weet te blussen;
 En ghy, getrouwe knecht, beschermer van haer eer,
 Verwacht van Hageroos geen' troost nog vrientschap weér.
 O, winterroos, te scherp gewapent met uw doren."
 8de Bed., 1ste Toon., blz. 641. t. a. pl.

Of elders, als de Rey beweert, dat ze niet geheel ongetroffen bleef door de nobele trouw van Adelaert.

"Zy vindt zich zelf beschaemt
 Om zijn getrouwicheit. Ick zagh haer wangen blozen,
 My docht de minne doock in lommer van die roozen."
 blz. 642, t. a. pl.

Maar dikwijls vindt ge juist naast een gulden alexandrijn, als de laatste, eene uitbreiding van het beeld, die den eersten, goeden indruk volkomen bederft. Het is de wezentlijke zwakke zijde van onzen grooten Vondel. Naast de kostelijkste lyrische gedachte komt eene onhandige, nuchtere opmerking, eene figuurlijke zegswijze, die uit de reflectie van den amsterdammer winkelier, geenszins uit de bezieling van den kunstenaar spruit. In de Leeuwendalers moest de plaatselijke kleur geheel aan het nederlandsch landleven worden ontleend — en of er goede grepen gedaan zijn, daarvan getuige wat reeds hier en vroeger werd aangehaald. Maar ook misgrepen, helaas!

Juist na de uitmuntende regelen, waarin ge Adelaert zijne herderin hoordet prijzen, gaat de opsomming van Hageroos' schoonheid dus voort:

— „Wat zou men van den mont al zeltzaamheên vertellen?
 Een moerbay, rijp van pas, geen moerbay, twee morellen.
 Wat zou men roemen van dat levendige git,
 Of liever van de kool, die onder 't voorhoofd zit,
 En gloeit my al te heet? wat zou men van de vlechten.
 Zoo geel en eel, als gout en barrensteene hechten,
 Verhalen, daer mijn hart en ziel zich in verstrickt."
 blz. 617, t. a. pl.

Wanneer Kommerijn, de minne, nu vraagt:

— „Ick hoor, ghij hebt de bloem van 't lantschap uitgepickt.”

antwoordt Adelaert:

— „Ja wel te recht de bloem: maar praetme van geen tulpen,
Noch van Augustus zelf. Geen parlemoere schulpen
Zijn schooner dan dit vleesch!”

Hoe de couleur locale van 't Lantspel den Dichter tot min bevallige beelden verleidt, stave ten slotte nog Adelaert, als hij tot Hageroos spreekt:

— „De meit ontlast het vee zijn uiers, stijf gespannen
Van zoete melck en room, wel tweemaal alle daegh:
En ick, die, dagh op dagh, u mijn ellende klaegh,
Wordt nimmermeer ontlast van 't juck der minnezorgen.”
1ste Bed., 2de Toon., blz. 617., t. a. pl.

Rechtvaardig te zijn, ons eenigst streven, zou ons wellicht meéslepen tot het aanwijzen van meerdere kleine vlekjens in de zon van Vondels dichteroem — terwijl we zoo veel degelijks en schoons onopgemerkt voorbijgingen, terwijl het er ons alleen om te doen was te bewijzen, dat de pastorale van Tasso nooit aan de Leeuwendalers mag worden opgeofferd. Dissonanten hier en ginds in de statige muziek van Nederlands hoofddichter zal niemand, die aandachtig luistert, mogen ontkennen — maar hij erkenne tevens welk eene zoete verrukking zijne ziel doorstroomde, als de gewijde zanger zijn liefste akkoorden aansloeg — als hij der amsterdamsche maagdenschaar eene jubelhyme op de lippen legde, om de verlossing van Gysbrechts trouwe stad te vieren; als hij Ruben deed weklagen over de smart zijns grijzen vaders; als hij Sidonia de bitterste klachten over hare vernedering uit het hart lokte, wijl ze, in rozen geboren, in tranen onderging; als hij Rafaël ter zijde stond, om door zachte overreding den gevallen Engel op te heffen; als hij eindelijk met den stoutsten greep in de gulden snaren zijner harp den Psalmidichter voorbij streefde en het: „Heilig, heilig, heilig!” deed ruischen met weërgálooze kracht.

Joost van den Vondel was autoditakt in den aanvang van de schoonste der Republiek, toen belezeneid in de klassieken eene veel indrukwekkender aanbeveling was dan het schoonste talent. Wrake het wie wil — Vondels vergoding van den klassieken modesmaak was natuurlijk en wettig,

somtijds zelfs heilzaam voor zijne ontwikkeling. Maar er ontstond tevens een dualisme in zijn talent, er ontstond een streven naar latijnsche sierlijkheid naast een driftig, onbelemmerd opbruischen van zijn echt amsterdamschen, helderzienden poortersgeest — een dualisme, dat de even aangevoerde onvolkomenheden van zijn Landspel volledig verklaart en veelszins vergoelijkt.

Torquato Tasso had van den aanvang den koninklijken weg eener welbewaakte ontwikkeling gevolgd, de Muzen hadden hem glimlachend in de wieg begroet, de liefelijke drevan van Ferraraas omstreken had hem eene eerste liefde voor de natuur ingeboezemd. Voor geluk, genot en weelde geboren, bleef zijne dichtergave altijd jong en veërkrachtig, immer zoekend naar den frisschen morgenstond van elken nieuwen dag, daar hij al de geheimen der rozenvingerige Aurora vernomen had — en moest hij reddeloos schipbreuk lijden, zoodra eene machtige hand het kleurenrijk weefsel zijner illuziën verstoorde. Dat hij, die bestemd was het woudspel door gantsch Europa te doen zegevieren ¹⁾, in zijn *Aminta* den Leeuwendalers tot onnavolgbaar, onovertreffbaar voorbeeld strekte, is even licht te verklaren uit zijne weelderige en weeke, schitterende en vurige dichternatuur, als het gemakkelijk te bewijzen valt, dat Vondel in de pastorale niet den hoogsten trap zijner glorie als kunstenaar zou bereiken.

Eene enkele plaats uit den *Aminta* betooge nogmaals het kenschetsend onderscheid tusschen beide edele zangers. *Tirsi* vraagt aan *Dafne* bij den aanvang van het tweede bedrijf, of *Silvia* inderdaad onbewust zoude zijn van de macht, welke hare schoonheid op *Aminta* had uitgeoefend. Daarop antwoordt zij:

¹⁾ „Le Tasse a donné le baptême du génie au dernier des genres poétiques enfantés par la Renaissance, à celui, qui marque le terme de la fécondité de ce grand renouvellement intellectuel. Nous voulons parler de ce genre du drame pastoral, éclos à la cour de Ferrare d'une pensée de divertissement, et qui, parti d'un commencement modeste, allait arriver à la plus haute fortune et parcourir la plus enviable destinée” *Emile Montégut*, t. a. pl. p. 240.

— „k Zag gistren nog een teeken,
 Dat mij deed twiſſen. Want ik vond haar
 Niet verre van de stad in gindsche schoone drevn,
 Waar tuſſchen 't meirkriſtal een eiland groent, ¹⁾
 Waar diep doorschijnend breede ſtroomen vloeyen —
 Daar zag ik haar vooroverbukken, in dien ſchijn,
 Of zij zich zelve minlijk ſpiegelde in den vliet,
 Of zij het water raad vroeg, op wat wijze
 Zy 't blonde hair zou ſchikken langs heur voorhoofd,
 Den sluyer over 't hoofd en op den sluyer
 De bloemen, in haar ſchoot vergaard — en telkens
 Nam ze of een blanke lelle of een roode roos,
 En paarde d' eene bij heur wit albaste boezem
 En d' andere bij 't robijn van haren wang — of zij
 De kleuren vergeleek: en eindelijk, blijde
 Door haar triumf, vergulde een glimlach heur gelaat,
 Als had ze willen zeggen: Toch verwin ik U,
 O, bloemen! die 'k voor mijnen tool niet drage,
 Die mij slechts cieren tot uw eigen bittren ſmaad,
 Daar elk wel zien kan, hoe 'k U doe verbleeken.”

Atto. II: Sc. 11, t. a. pl., bl. 48, 44 ²⁾.

Liefelijker en ſchitterender ſtrofen — eene melodieuze
 kommentaar bij eene badende nymf van Palma den ouden,

¹⁾ In de platte en smakelooze vertolking, welk de idyllen-minnaar Jan Baptista Wellekens van Aminta gaf, lezen we op dezen plaats de aantekening: „Hier word geſproken van Belvedere, een zeer vermaakelijk Eilandtje in 't midden van de Po, bij Ferrara, en volgens Leander Albertus, eene halve Italiaanſche mijl lang, en een boogſchout breed; alwaar ook een ſchoon luſthuis van Alfonsus den 1ste was.” — Amintas, enz. met eenige verklaringen v. J. B. W. Amst. 1715, blz. 45.

²⁾

— „Jer vidi un segno,
 Che me ne dette dubbio. Io la trovai
 Là presso la cittade in quei gran prati,
 Ove fra stagni giace un' isoletta,
 Sov' esso un lago limpido, e tranquillo,
 Tutta pendente in atto, che pareo
 Vagheggiar se in edesma, e 'nsieme insieme
 Chieder consiglio all' acque. in qual maniera
 Dispor dovesse in sulla fronte i crini,
 E sovra i crini il velo, e sovra 'l velo
 Il fior, che tenea in grembo, e spesso spesso
 Or prendeva un ligustro, or' una rosa,
 E l'accostava al bel candido collo,
 Alle guance vermiglie; e de' colori
 Fea paragone: e poi, siccome lieta
 Della vittoria, lampeggiava un riso,
 Che pareo, che dicesse: Io pur vi vinco,
 Nè porto voi per ornamento mio,
 Ma porto voi sol per vergogna vostra,
 Perchè si veggia quanto mi cedete”. —

of bij eene Diana van Allori — heeft wellicht Aminta niet aan te wijzen. Vondel, die Tassoos woudspel, ware het ook in eene fransche vertolking ¹⁾, gelezen had, heeft van dezen gulden verzen geen ander gebruik gemaakt, dan in een vrij plat distychon, waar Adelaert van den satyr tot Hageroos zegt:

— „Hy had aen 't Braesemmeir uw schoonheid korts beloert,
Toen ghy met Zwaentje, daer ter jacht, U wiescht en bade.”
3de Bedr., 3de Toon, blz. 648, t. a. pl.

Maar Vondel schreef een Lantspel en meende, dat hij hoorder en lezer slechts „aen den boerendisch by simpele herders en ackerluiden (had te) noodighen op natuurlyck velt-gewas, in teene korfkens, houte nappen, en aerdewerck aengerecht” ²⁾.

VII.

— „Plaats beide gestalten (Vondels Hageroos en Tassoos Silvia) naast elkander: aan de eene zijde de fantastische, norsche, onvrouwelijke Silvia, en aan de andere zijde dat beminnelijk maagdenbeeld aan de volle werkelijkheid ontleend, gelijk de kunstenaar die opvat, en, Nederlanders! het pleit voor uw dichtervorst, is voldongen”!

In dezen de hand te reiken aan den Heer A. S. Kok ³⁾ zou eene gewaagde onderneming zijn. Niemand, die niet gaarne Vondels genie met vuur aan Nederland zou prediken, maar toch achten we hem een waaghals, die den italiaanschen woudspeldichter beneden den zanger der Leeuwendalers stelt. Het argument, waarop onze vurige advocaat van Vondels Vrouwenkarakters zijne redeneering bouwt, is een

¹⁾ Voor 1648 schijnt Aminta niet in 't Nederlandsch vertolkt te zijn. De oudste bekende is anoniem: Aminta, Herders bly-eindende Treurspel, 1660, 12° — dan volgen C. Hooffman, Am. bly eindig treursp. Amst. 1711, 8°; Jan Baptista Wellekens, Aminta, enz. Amst. 1715, 8°, en C. Boon van Engellant, Amintas Harderspel. Leiden, 1722, 8°. Vergelijk: „Naemrol der Nederduitsche Tooneelspelen, bijeen verzameld en nagelaten door wijlen Johan van der Marck A.Ez”. 28 April 1774. Leiden.

²⁾ Uit de toewijding aan Michiel le Blon.

³⁾ t. a. pl., blz. 49.

paralel tusschen Hageroos en Silvia. Silvia is hem eene „drieste” kokette, „on gevoelig voor zachte aandoeningen”, die — „zich, ja, door een onafhankelijk, vrij karakter kenmerkt, maar overigens hoegenaamd geen maagdelijke bevaligheden ten toon spreidt. Zelfs als Aminta” — gaat de Heer Kok voort — „haar beschermd heeft tegen de aanvallen van een booswicht, zien wij geen spoor van dankbaarheid, veel minder van genegenheid. Alleen het gerucht van Amintaas dood kan haar hart vermurwen” ¹⁾).

Ware ook deze waardeering van Tassoos herderin juist, ze moest in hare volle kracht op Vondels Hageroos toepasselijk zijn. Want Hageroos is eene trouwe kopie van Silvia. Zekere wijzigingen werden door de oekonomie van het nederlandsche lantspel vereischt. Dat Hageroos op de jacht gaat, om, naar haar zeggen, eene hinde voor Pan te verschalken, is haar slechts eene welke verschooning voor haren jachtlust, als de Rey haar verwijt, dat ze:

— „op het zoenfeest loopt uit jagen,
Alleen, en onverzelt; nu alle de gemeent,
Bekommert en beducht, al hangends hoofts, beweent
D'onzekerheit der keure, en 't zekre lot van 't outer.
De Heemraet gaat te keur, verdaeght van blinden Wouter:
En scheptghe noch vermaeck in jaght, en wilt, en duin?”
Sde Bedr., 1ste Toon., blz. 639, t. a. pl.

Hageroos weet met gantsch Leeuwendal, dat:

— „Vader Pan —
— 't vlek bezwaert met zulck een' wreedden eisch,
En zich niet zoenen laet, dan och door menschevleisch.”
1ste Bedr., 1ste Toon., blz. 618, t. a. pl.

Hare hinde zou dus niets vermogen.

Hare uitvlucht, dat ze van onbekende geboorte is, vloeit wederom uit Vondels uitmuntende verwikkeling en schenkt zijner heldin niets bijzonder beminnelijks. Voor het overige treedt zij geheel in de voetstappen van Silvia en ontdekken we bij haar even min een spoor van dankbaarheid, als Adelaert haar uit de handen van den satyr gered heeft. De volgende dialoog tusschen beide jongelieden, waarin

¹⁾ t. a. pl., blz. 46.

Adelaert haar vraagt een boog, aan den satyr ontvreemd,
als geschenk aan te nemen — bewijze dit nader:

Adelaert.

— „Dien ouden kluitboogh nam ik hem, en brenge en biede
U dien, op datghe my hier eeuwig by gedenckt.

Hageroos.

Ick ben te vrede, dat ghy dit een ander schenkt.

Adelaert.

Ick bidde U, laet dien boogh in uw slaepkamer hangen.

Hageroos.

't Was mijn gewoonte noit van iemand iet t' ontfangen.

Adelaert.

Ick bidde U, weiger my zoo klein een vrientschap niet.

Hageroos.

Ghy zijt een groeter waert. Het oog, dat alles ziet,
Grondeert mijn hart en weet hoe zeer ick U bezinne.

Adelaert.

Zoo toon ten minste blijck van ongeveinsde minne
Te mywaert; bleeck mijn trouw, zoo trouw als gout, in noot.

Hageroos.

Al lengde ick uwen tijt door mijn verhaeste doot,
Noch bleef uw goude deught en weldaet onvergouden.

Adelaert.

Ick zie men zoektme slechts aen 'tlange touw te houden.

Hageroos.

O, borst, ghy houdt u zelf; ga hene, waer 't u lust.

Adelaert.

Dat lijtghe niet. Helacs, ter weerelt wort geen rust,
Noch troost, noch laefenis voor mijne quael gevonden,
Des avonts rust het wilt in neet en hol: de honden
Gaen rusten, na de jaght, in 'thock; het vee op stal;
De vogels in geboomte en heggen over al:
Maer Adelaert, ocharm, magh rust noch lust gebeuren.

Hageroos.

'k Heb lust by wijlen 't wilt zijn rust in duin te steuren,
Met brack en hazewint, by wijlen met een' valck
Te vliegen over 't veld; daer hy, doortrapt en schalck,
De vogels in haer vlucht versteure, en weet te grijpen;
Maer ree ten dans te staen, op al wat vryers pijpen,
Vermaectme niet. Hebt ghy wat stemmighs in den zin,
Zoo breng wat stemmighs voort; ick luister naar geen min."

3de Bedr., 2de Toon., blz. 647, 648, t. a. pl.

In deze regelen — uitmuntende proeve, hoe stugheid schilderachtig kan worden voorgesteld — eene buitengewone aanminnigheid en toeschietelijkheid der jachtlievende herderin te ontdekken is even ondoenlijk, als om in Silvia een voorbeeld van alle onvrouwelijke woestheid te zoeken. Silvia is slechts eene typische figuur, gelijk de pastorale van den aanvang af ten tooneel had gebracht. Zij ving aan in de Carmosina van Sannazaro en had met de Galathée van Honoré d'Urfé hare laatste inkarnatie nog niet bereikt. Zij is behaagziek, schuwt de liefdesbetuigingen van den verliefden Aminta, en openbaart eerst het waarachtig gevoelen van haar hart, als ze van de wanhopige poging tot zelfmoord des teloorgestelden herders verneemt ¹⁾.

Maar genoeg reeds, waar het ons slechts op het hart lag eene overschatting te verhoeden, eene billijke waardeering uit te lokken. Wie voor Vondel pleit, heeft van den aanvang zoo volkomen onze sympathie, dat we alleen door streng vasthouden aan ons beginsel ons doel konden bereiken. Want we achten Vondels karakterteekening in zijne tragédie verre beneden zijne onwaardeerbare gave van lyrisch zanger. Onze hoofddichter muntte immer meer uit door den gloed zijner gewijde, staatkundige of tragische hymnen, dan door de opvatting zijner personen, hunne karakters, hartstochten en dialogen. Mochten we ons over de grenzen van ons onderwerp: het Lantspel, vrijelijk bewegen, we zouden den lofredenaar van Vondels „Vrouwenkarakters” op dit stuk nog veel meer te antwoorden hebben, vooral ten opzichte zijner waardeering van Badeloch en van Jempсар.

Vondels tragédie spruit geheel uit reflectie en nabootsing, door een veêrkrachtig, schitterend talent gesteund. Waar Seneca, Vergilius, de bijbelsche geschiedverhalen, of Huig de Groots Latijn de stof leverden, waar uit eerbied voor het model trouw werd nagevolgd, trouw tot bekrompen wordens toe, daar zouden van oorspronkelijke karak-

¹⁾ Volkomen juist zegt Emile Montegut t. a. pl., p. 238: „Pas de personnage rusé (dans l'Aminta), pas de traître, pas de coquetterie artificieuse, pas d'effronterie vicieuse, comme chez Guarini.”

terteekening slechts zeer geringe sporen merkbaar zijn. Zijne tragische figuren spreken naar de traditie, welke de Dichter volgt. In welluidende, gespierde, sierlijke alexandrijnen uit te drukken, wat de held volgens een gegeven bron te zeggen had — was het hoofdstreven des dichters, die slechts enkel, als in de Broeders van den Jozef in Dothan, of in de Sidonia van den Salomon, eene oorspronkelijke karakterteekening onderneemt, daar hij zich weldra zal schadeloos stellen, als waarachtige, dichterlijke bezieling hem aangrijpt, als hij de forsche vingers in de snaren zijner elpenbeenen luit zal slaan.

Fluisterde de Faam ons waarheid in 't oor, dan is (1864) de dag niet meer verre, dat Amsterdam een standbeeld voor Joost van den Vondel zal zien verrijzen. Op dien dag zal er een aandoenlijke hoogtijd gevierd worden in de hoofdstad, door ieder, wien de naam: Vondel een schat van onvergetelijk kunstgenot, van liefelijke herinneringen, van treffende lessen voor den geest roept. Och, konde de gantsche nederlandsche natie te zaâm vloeyen op dien dag, als de huive wegvalt, waaronder het dichterbeeld was verborgen. Och, mocht het volk gevoelen, wat het aan zijn edelen amsterdamschen bard is verschuldigd: mocht het triumfgejuich uit dankbare harten rijzen!

Want het nederlandsche volk heeft groote verplichtingen aan Joost van den Vondel. Hij verscheen in dagen, toen de worsteling met de bastaardij onzer nog half boergoensche taal op het krachtigst was. Hij was één in streven met Muydens urbanen Drost, waar het er op aan kwam het zuiver Nederlandsch onder de puinhoopen van Rhetorica uit den toestand van schijndood te verlossen. Hij doorbladerde wel de Antieken en den bijbel, om stof voor zijne tragœdiën, maar zijne taal was de levende, veërkrachtige, welke hij uit den mond van amsterdamsche patriciërs en plebejers met fijnen takt opving en in zijn hart bewaarde. Vondel heeft voor een groot deel onze moderne nederlandsche taal in 't leven geroepen — de rijkdom onzer spraakvormen zijn we in ruime mate aan zijn genie verplicht. Uit vlaamsche ouders

geboren, in zijne eerste jonkmansjaren te Amsterdam geheel onder vlaamschen invloed, was zijne poging tot taalzuivering en taalvorming dubbel verdienstelijk en dubbel moeyelijk — door het bastertspraakjen, 't welk hij als kind in zijne onmiddellijke omgeving vernomen had.

Hooger nog stijgt de kunstenaar, de dichter. Naarmate Vondel zwaarder strijd met de schepping zijner taal voerde, naar die mate is zijne overwinning luisterrijker. Dat men bij de onthulling van zijn standbeeld dit gedenke! In de ziel van dien grooten amsterdammer ruischten de heerlijkste melodieën en daaronder het liefst van al de gewijde, het andante-maestoso zijner verzen en liederen. Kracht, die hier en daar tot ruwheid ontaardde, geestdrift voor iedere overtuiging, die op den bodem van het diep gevoelend dichtergemoed geliefkoosd werd — geestdrift, die tot ijver, tot toorn, tot woede toe kon geprikkeld worden, eene koninklijke gave voor poëzie, zonder weergâ in de geschiedenis van de ontwikkeling des nederlandschen geestes — koninklijker, naar mate de dichter zich bescheiden geringer waardeerde, tot vastklemmens toe aan de leer zijner eenzijdige autoriteiten — zie daar eenige der hoofdtekken van Vondels genie.

Als het gordijn wegvalt, 't welk zijn beeld aan de hoofdstad zal ontdekken, dan zal menig nederlandsch hart van aandoening en verrukking sneller kloppen bij het overdenken wat er door dien man in die stad is doorleefd, welke viktoriën zijn vorstelijke geest over den stuggen tijdgenoot en over het even stugge nageslacht heeft behaald. In Amsterdam is Vondel opgegroeid te midden van het alles beheerschend gedruisch van drok bedrijf en bloeyenden handel — hij heeft er het woelige leven der neringlievende burgers bespied, hij heeft de grenzen der stad ieder jaar zien terugwijken, hij heeft er tal van paleizen zien optrekken, waar vroeger het rund vreedzaam graasde, of de warmoezenier op hoop van winst zijne vruchtengaaarde verzorgde. Hij heeft aan de knieën zijner ouders de vertooningen der vlaamsche rhetorijkerkamer: de Witte Lavendelbloem bijgewoond — hij heeft er leeren lezen, schrijven en denken, hij heeft er den eersten wenk der Muzen vernomen en menigte van proeven ontworpen,

om in maat en vers te zeggen wat in zijn hart leefde.

Hij heeft er door de Warmoesstraat gedooft, 't liefst voor de woning van den passementwerker Hans de Wolff in 1610 — hij heeft onder de luifel plaats genomen en met Maaiken gejokt en gekoosd, tot ze hem naar zijn eigen huis en nering volgde, om er vijfentwintig jaren lang zijne trouwe, zorgende, liefdevolle gade te zijn. In de Warmoesstraat is zijn zoon Joost geboren, die bestemd was om hem op het hart te treden en tot den bedelstaf te brengen — in de Warmoesstraat heeft hij het eerste kunstwerk voltooid, waarin de prikkelbaarheid van zijn warm dichterhart op het luidste sprak en zijn benijdenswaardige gave zich voor het eerst krachtig openbaarde, het protest van den kunstenaar tegen den moord van den Advokaat, den Palamedes. Hij heeft er bange dagen gesleten in een zijvertrek van zijn zwager Hans de Wolff en menig botte toespeling op het nuttelooze van rijmen te maken moeten verduwen, toen Adriaan Paauw hem deed vervolgen wegens zijne seditieuze poëterij. Hij heeft er den harden oorlog met Roskam en Rommelpot gevoerd, heeft er Huig de Groot in stilte de hand gedrukt, toen het deltsch orakel ter sluik de hoofdstad kwam bezoeken. Hij heeft er ook bittere tranen geweend op het kinderlijkjen, dat weldra uit zijne woning zou gedragen worden — hij heeft er het hoofd in stomme smart gebogen, toen hem ook de moeder ontnomen werd en zijn huisvertrek de liefste bewoonster ging missen.

En datzelfde huisvertrek heeft de worsteling zijns geestes bespied, toen de bangste twijfel zijn vroom gemoed verstrikte en hij zich in vurig gebed op de knieën wierp, zijn hemelschen Vader smeekend om rust en licht en waarheid. Datzelfde huisvertrek is er getuige van geweest, met welken fieren moed hij de laatdunkende verachting van vroegere vrienden voor den paapsch geworden dichter heeft gedragen — met welke diepe overtuiging hij in den strijd volhardde en niet vertsagde, toen zelfs de heeren van den Gerechte de openbare afkeuring zijner gedichten met eene geldboete bevestigden. Datzelfde huisvertrek zag hem eindelijk na veertig jaren van betrekkelijken voorspoed met weemoed heengaan,

wijl hij zijnen zoon en diens echtgenoot het beheer der handelszaak vertrouwdde. Het was eener andere woning voorbehouden den grijsen, maar altijd kloeken dichter aan de zijde zijner dochter Anna met nieuwe geestkracht aan den arbeid te zien, aan den arbeid, die den onsterfelijken naam van Lucifer zou dragen.

Maar dan zal Amstels Stee'maagd, zoo dikwijls door den dichter verheerlijkt, ook mogen getuigen van bekrompenheid, die een meesterwerk niet tot de openbare vertooning wilde toelaten — maar tevens van edelen kunstzin bij een hoffelijken patriciër als Huydecoper van Maerseveen, die het feest der St. Lukas-Gilde door zijne tegenwoordigheid luister bijzette en er getuige mocht zijn van het schoonste schouwspel, dat ooit in de jaarboeken der kunstgeschiedenis is vermeld: de miskende zanger gekroond door zijne broeders in Apollo. En later, aan den langen, somberen avond zijns levens heeft dezelfde Stee'maagd den zeventigjarigen grijsaard in het maffe kantoortjen eener Bank van Leeninge gevonden, suppoost, boeken houdend, gekluisterd aan zijne dagelijksche taak door het zwarte spooksel des hongers! Heerlijke triumf van het genie! Uit dat goore kamertjen zijn de liefelijkste liederen omhoog gestegen — de dichter heeft gesproken van uit zijn kerker. Amsterdamsche Burgemeesteren van 1668! gij hebt den tachtigjarigen grijsaard uit uwen dienst ontslagen met eene klacht over zijne onbruikbaarheid en . . . eene aalmoes voor zijn nooddrift!

Kondet ge thands in ons midden verschijnen, hooghartige Patriciërs! wier vroedheid en kloek beleid mij even verkwikkend aandoen, als uw gebrek aan smaakvolle heuschheid tegenover den grootsten man, die uwe stad had aan te wijzen, mij smartelijk kwetst. Kondet ge op den dag der ont-hulling aan de voeten van zijn standbeeld post vatten, ik zou u dringend aanmanen in die ure het fiere burgemeesterlijke hoofd te ontblooten en te buigen — Joost van den Vondel heeft den zilvergelokten schedel eerbiedig ontdekt, zoo ras hij over den dorpel uwer trotsche raadzaal was binnengetreden.

FRANSCH ROMANS.

— „Hollandsch lezen! Een hollandsch boek lezen, meneer! dat doe ik nooit! Die dingen zijn me veel te duf!”

De dame, die deze bewering uitsprak, was evenwel eene hollandsche vrouw, eene hollandsche vrouw in de mannelijke en vrouwelijke linie — want het was te Batavia, dat ze deze gewichtige uitspraak in 't midden bracht. In 't moederland zal dergelijk orakel wel nimmer van de lippen eener beschaafde vrouw gehoord worden — maar wie las al de titels van de kleine gele, roodkleurige of grasgroene romans, die uit de magazijnen van Lévy of Charpentier op de toilettafels van jeugdige of min jeugdige hollandsche dames verdwalen? Ginds in het heerlijk schoone, tropische eilandenrijk komt men er met koelbloedigheid voor uit — hier in Nederland prijst men de presbyteriaansche novellen van katechizeerende engelsche romancières en men leest al stillekens de min stichtelijke fransche.

't Is of de fransche poëten met eene buitengewone tooverkracht over 't meestal vrij nuchter hollandsch gemoed hebben weten te heerschen. En dat van ouden datum. De goede, praktische vader Maerlant klaagt er al in de veertiende eeuw over, dat de „valsce, walsce poëten” veel te innig hier te lande werden aanbeden en bood voor hunne „trufen ende faloerden” zijn degelijk, nuttig, vlaamsch brood. Maar de

fransche Muze scheen met heimwee naar het land der „canaux, canards, canailles” om te zien, en mocht het haar niet gelukken aan den hollandschen haard een plaatsjen in te nemen, toen Jan en Jannetjen nog in goeden doen waren, en Janmaat kloek opgroeide naast Jan Kompánjie — later toen de oude Jan van zijne renten begon te leven, toen hij eene villa aan de Vecht betrok en den kraag van zijn rok met het poeyer van zijn pruik bedierf, toen vooral liet hij zich van Mademoiselle wat voorzingen, totdat ze hem onontbeerlijk was geworden en hem onder de pantoffel kreeg tot slaaf wordens toe. Hij is later wel weér op nieuw zelf baas geworden, maar zijne zonen waren verwend; bij voorbeeld, Jan Salie had eens den muskusgeur van de moderne fransche romantiek in den neus en sints dien tijd is hij voor goed geparfumeerd.

Zonderlinge tegenstelling! Niets wordt gemeenlijk met grooter antipathie bestreden, driftiger miskend en toch heimelijk hartelijker geliefkoosd — dan de fransche Roman onzer dagen. Daarbij is de studie van dezen tak der europeesche litteratuur natuurlijk verwaarloosd, men vergenoegde zich met het zedige anathema en de onzedelijke lektuur. Men las dan ook niet uit letterkundige belangstelling, en men vonnisde uit moreel konventionalisme. Toch heeft de jongere fransche letterkunde eene eigenaardige waardij voor onzen tijd — zij huldigt de eeuw, zij is de getrouwe weérkaatsing van de sociale krankheden, zij waarschuwt soms door haar voorbeeld, maar zij sticht tevens door ongemeen talent en onnavolgbare schoonheid van vorm. En indien de lezers van deze Opstellen over zoodanig onderwerp eene vluchtige causerie zouden willen volgen — dan zijn de volgende bladzijden op 't onderdanigst tot hunnen en haren dienst.

I.

Romantiek en klassiek, twee oude strijdleuzen uit de dagen van Madame Dacier, hebben elk voor zich een goed recht van bestaan. Graaf Molé zei eens: „— Je voudrais voir adopter le programme du classique, moins les entraves; du

romantique, moins le factice, l'affectation et l'enflure!" — En dit was onmiddellijk toepasselijk op de fransche, romantische school van de Restauratie. Alleen van deze kan er dan ook hier ter plaatse sprake zijn. Na 1815 vangt de eigenlijk gezegde Romantiek in Europa aan. De naaste oorzaak daarvan ligt in de politieke gebeurtenissen dier dagen. Na het diktatorschap van den eersten Napoleon over het vasteland der oude waereld, werden de natiën uit een langen, bangen droom wakker. Men begreep, dat men te veel fransche begrippen had geliefkoosd, te veel Fransch had gesproken en te veel Fransch had gelezen. Men was zoo eene lichte prooi van den Veroveraar geworden. Men ving nu aan de eigen nationale traditiën in 't geheugen terug te roepen. Sir Walter Scott en Lord Byron gaven den toon aan, de Burggraaf de Châteaubriand en Madame de Staël-Holstein stemden bij en weldra zouden de groote duitsche Tweemannen staven, dat ze de nieuwe kunstleer met wijsgeerige zorgvuldigheid hadden gewogen en alles verre van zich hadden afgeworpen, wat ze in de aanvankelijke toepassing er van hadden te licht bevonden.

Maar de eerste en de belangrijkste voorstander der nieuwe aesthetiek in Frankrijk was een jong edelman, wiens vroegste bundel poëtische meditatiën met een zeldzamen en ongehoorden bijval begroet werd. Alphonse de Lamartine was de beste en talentvolste leerling van den auteur der *Natchez*. Hij overtrof hem in innigheid van gevoel en welluidendheid van stijl, maar moest achter blijven, waar het op juistheid van waarneming en grondig oordeel aankwam. Van geboorte legitimist, ving hij aan de gestelde machten te bewierooken en verkondigde hij luide zijne hulde voor de ridderlijke traditiën der oude koningsfamilie en de symbolische mystiek der katholieke kerk. Als romanschrijver heeft hij weinig geleverd. Zijne *Graziëlla* is wellicht het beste, wat hij in dien trant geschreven heeft. 't Was eene herinnering uit eene reize door Italië, een verblijf op het eiland Procida, waar hij te midden van een visschersgezin leefde en de schoone *Graziëlla* lief had. Een brief zijner moeder riep hem naar Parijs terug en.... de arme Italiaansche stierf van weedom. Zijn Rafaël

heeft insgelijks eene dergelijke herinnering ten doel, maar de heldin Elvira heeft zoo diepen indruk op het week melancholische gemoed van den dichter gemaakt, dat het hem ergens inviel uit te roepen: „De eeuwen zullen over uw stof heenvlieden en toch zult gij leven, o mijne Elvira!” Het karakter zijner romantiek lag in zijne melancholie, hij lachte met de bittere grijns van Child-Harold en weende overvloediger dan Werther. Naar den inhoud waren zijne scheppingen romantisch, daar zij geene andere bron hadden dan 's dichters eigen zwaarmoedige en sentimenteele ziel, naar den vorm behoorden ze evenzoo tot de nieuwe leer, daar ze met eigen oorspronkelijk, bandeloos, maar zoet klinkend rhythmus daarheen vloeiden. Zijne grootste virtuoositeit openbaarde hij in zijne Meditatiën, in zijne Harmoniën en in zijn Jocelyn. Doch ook zijn innigst individueel bestaan, zijne lievelingsdenkbeelden, zijne illuziën waren romantisch. Toen de Julirevolutie hem verraste, sprak hij aanstonds met den hem eigenaardigen pathos de stelling uit, dat men gebruik moest maken van de nieuwe vrijheid door de revolutie in 't leven geroepen, dat men de katastrofe der koninklijke familie kon beweenen, maar daarom niet behoorde stil te zitten, maar daarom moest handelen als een man van het heden en de toekomst.

Toenmaals leefde de Lamartine door een rijk huwelijk en de opbrengst zijner gedichten in vorstelijken overvloed. Hij werd in de Akademie gekozen en zou als Gezant naar Griekenland reizen, toen de Juli-omwenteling uitbrak. Thands reisde hij als privaatman naar 't Oosten en had hij er die welbekende samenkomst van Lady Esther Stanhope, waaruit zijne eerezucht nieuwe prikkelen ontleende. De vruchten zijner reis werden hoofdzakelijk neêrgelegd in een nieuw romantisch gedicht: de Val eens Engels — waarin ijdelheid, fantazie, dweepzucht en mystiek een zoo zonderlingen sabbath vierden, alsof ze den zanger in een ongelukkig oogenblik van waanzin of dronkenschap hadden verrast. Meer en meer trad hij ook als romanticus op in staatkundige betrekkingen. Zijne improvisatiën in Lodewijk Filips parlement wekten algemeene verbazing, bewondering bij velen,

verzet bij enkelen. Zijne politieke verdiensten schuilen dan ook in zijne frazen. Daar het goevernement zijne deklamatorische menschenliefde niet toejuichte, daar men de doodstraf niet afschafte, ging hij plechtig met het woord, „Frankrijk verveelt zich!” tot de oppositie over. Afdoender uitwerking had zijn historische roman de Geschiedenis der Girondijnen. Met de pretentiën van geschiedschrijver optredend, staaft hij door den schitterenden stijl van dit romantisch gewrocht, dat hij wel eene nieuwe staatkundige omwenteling in 't leven kon roepen, maar nimmer aanspraak zou mogen maken op den naam van wetenschappelijk geschiedvorschcr. En toch waren er in deze boekdeelen zooveel uitnemende grepen, was er zooveel plastische gave, zooveel wegslepemde eloquentie te bewonderen, dat men den Dichter-Redenaar gaarne de zonden vergaf van den dilettant-historicus. Eene Geschiedenis der Restauratie volgde en gaf dezelfde licht- en schaduwzijde ter beoordeeling. Intusschen was de auteur de populairste man van Frankrijk geworden en vond de Februari-revolutie hem gereed, om als haar schitterendste redenaar op te treden. Gelukkig slechts voor korten tijd! De bewierookte dichter-staatsman sprak wederom effectmakende frazen, hij versloeg Thiers, die in de Assemblée législative tegen de romantiek der Februari-mannen met de argumenten der gezonde rede te velde trok, en belette, dat de driekleur plaats zou maken voor de roode vlag der Jakobijnen.

Hoe onhoudbaar de waereldbeschouwingen der Romantiek voor den praktischen staatsman op den duur zou worden, bleek uit de bijna komische rol, welke de dichter der Meditatiën in 't Voorloopig Bewind speelde. Door eene revolutie aan 't bewind gekomen, werd hij verjaagd door eene insurrektie. Zijne gefimprovizeerde filantropische staatkunde werd tot de orde geroepen door het eenvoudig gezond verstand van het parijsche grauw. Van het tooneel der politieke gebeurtenissen met een waas van belachelijkheid verbannen, verbleef hem zelfs de troost niet als martelaar te sterven. Andere Saint-Just had hij het morgenkrieken eener nieuwe waereldorde geprofeteerd, maar het heroïsme en de overtuiging van den ouden-jakobijn had bij den nieuwerwetschen roman-

ticus slechts den vorm van welsprekende frazenmakerij en vrouwelijke gevoeligheid aangenomen. Alphonse de Lamartine heeft nadrukkelijk bewezen, dat een wezentlijk poëtisch talent, een levendig en licht te roeren gemoed geen waarborgen zijn voor het welslagen van den man, die door zijne onbegrensde ijdelheid geprikkeld wordt, om met klem en nadruk op staatkundig terrein te schitteren. Zijne latere werken zijn geheel van industriëlen aard. In den somberen mantel van het martelaarschap gehuld, moge hij de aalmoes van een parvenu-keizer afwijzen, moge hij zich vermeyen in het elegisch woord: „Ik leef niet meer, ik overleef mij zelven!” — er bestaat gegronde vrees, dat het oordeel van een schrandere tijdgenoot over hem waarheid behelze: „Hij heeft het hof gemaakt aan de heele waereld, maar niemand liefgehad dan zichzelven.”

II.

Doch de meester, de profeet, de reformator, bij wien het jonge, romantische Frankrijk eenmaal zou zweren, had reeds lang zijne krachtige stem doen hooren. Vuriger, fantastischer, energischer natuur dan de welsprekende advokaat der Girondijnen, had, even als deze, de jonge Victor Hugo zijne vroegste inspiratiën gevonden in het katholieke royalisme der Restauratie. Beide bezongen de zalving van Karel X op den troon der Bourbons. Victor Hugo, de zoon van een generaal uit den keizertijd, had eene moeder, die als koningsgezinde in de Vendée voor de legitimisten geijverd had. Vandaar zijne eerste sympathiën voor eene schitterende herstelling van het oude koningschap en de oude kerk. Al aanstonds springt hier het echt romantisch beginsel van den jongen poëet op den voorgrond, wiens eerste bundel Oden en Balladen, als negentienjarig jongeling voltooid, hem oogenblikkelijk eene eereplaats op letterkundig en politiek terrein verzekerde. In stede der achttiende-eeuwsche kalme logika, in plaats van de klassieke soberheid en konventie, van het formeel strenge beginsel der oude meesters, schiep hij eene nieuwe, buigzame, kleurenrijke taal, die zich in al de moge-

lijke wendingen van zijn grillig rhythmus met gemakkelijheid bewoog. Als lyrisch dichter plukte hij weldra nog bloeyender lauwer door de uitgave zijner *Orientales* — waarin een rijkdom van beelden, van verblindend schitterende kleuren, van zinnelijk treffende gestalten met onovertroffen talent werd onthuld. Slechts scheen het den jongen zanger aan diep, echt menschelijk gevoel te mangelen en moest men erkennen, dat zijn glansrijk koloriet en zangerige strofenform geen middelen waren, om een verheven dichterlijke gedachte te uiten, maar dat ze op zich zelve geheel alleen het doel waren, waarnaar de vurige jonkman streefde.

Doch allermeeft zou hij toongever worden voor den modernen franschen Roman, ware het ook, dat zijn lyrisme niet terugbeefde voor den gebonden stijl en op elke plaats zich krachtig openbaarde. Hoe hij zijne roeping als zoodanig opvatte, bleek reeds zonneklaar uit de allereerste zijner romantische scheppingen in proza: *Han van Ysland*. Een afzigtelijk monster, dat bloed drinkt en menschen moordt uit theorie en temperament, daar hij een afstammeling is van *Ingolf den Verdelper*, is de held van dit boek, 't welk het hoofdtooneel zijner handeling meestal in de morgue van *Christiania* of in het hol van den bloeddrinker plaatst. *Bug Jargal* volgde en ontwikkelde al de gruwelen van een negeroorlog op *St. Domingo*, daar de *Negers* sints *Lamarlines* pathetisch treurspel *Toussaint Louverture* in de mode waren. Het drama *Triboulet* zette de begonnen taak voort en bracht in een boosaardigen, gebochelden hofnar een anderen *Han van Ysland* ten tooneele — slechts was de taal van den hofnar op sommige plaatsen lyrisch sentimenteel en bleek hij uit een zonderling mengsel van laagheden en geparfumeerde gevoeligheid te bestaan. De triumpf der methode werd zonder tegenspraak in de *Nôtre-Dame de Paris* gevierd. Wel trad *Quasimodo* in de plaats van *Triboulet*, maar ditmaal had de dichter eene uitmuntende, aan zijn talent passende stof gekozen. Uit kracht van zijne romantiek dwepend met de gothische architectuur, had hij eene grondige studie der vijftiende-eeuwsche archaeologie ondernomen en wist hij zijne *Nôtre-Dame* tegen een achtergrond

van historische en antiquarische détails te plaatsen, welke eene weldadige en boeyende verpoozing opleverden voor de groteske schildering zijner hoofdfiguren. Uit dit alles trad echter een zeer bepaald streven op den voorgrond: het zoeken naar contrasten en de vereering van het Buitengewone. Het Afzichtelijke, het Leelijke, het Gedrochtelijke zijn krachtige elementen in de rij der aesthetische verschijnselen. Volkomen verwaarloozing dezer verschijnselen leidt even zeker tot eentonige kleurloosheid, als eene al te sterke vereering. Had de klassieke leer zich bepaald tot de behandeling van algemeen menschelijke onderwerpen in streng afgemeten vormen — een romanticus als Victor Hugo meende zijne met krachtige geestdrift en eerbiedwekkend zelfvertrouwen aanvaarde taak van hervormer niet beter te kunnen vervullen, dan door een uitsluitende vereering van de schreeuwendste tegenstellingen en uitgezochtste zonderlingheden. Van daar de moreele dissonanten in karakters als Triboulet en Quasimodo, die met recht gegispt worden, daar ze buiten alle waarschijnlijkheid vallen en dus als kunstschepingen geene beteekenis meer behouden. De landschapschildering echter van Bug Jargal en de architectonische uitweidingen in de Nôtre-Dame zijn met het schitterendst talent voltooid en pleiten op nieuw voor de allergewichtigste lyrische gave van den Dichter.

Voor het tooneel werd door den „Koning der Romantiek” met hetzelfde talent en dezelfde beginselen gewerkt. Eene aandachtige lektuur van Calderon, Shakspeare en Schiller oefende hierbij eene zichtbaren invloed. Cromwell en de Burchtgraven mislukten door gebrek aan grondige, historische kennis. Marion De Lorme en Angelo, tyran van Padua zochten het tragisch contrast in de noblesse van eene ourtisane, die door eene waarachtige liefde op nieuw maagd en heldin wordt, die uit kracht dezer beginselen met de edelste zelfopoffering eindigt. Hernani, Marie Tudor en Lucretia Borghia zondigen op nieuw tegen de geschiedenis, maar behooren, wat de dramatische contrasten aangaat, tot de beste stukken der school. Met Ruy Blas komt een geheel nieuw beginsel om den hoek gluren. De

held is een lakei, die zijne oogen opheft naar de koningin van Spanje — het contrast is bewaard, maar met *Ruy Blas* begint tevens 's dichters sympathie voor den waarachtigen souverain der eeuw: het Volk.

In waarheid was Victor Hugo nooit oprecht legitimist geweest. Zijn koningschap was eene gants ideale voorstelling met al de kleurenpracht der middeleeuwen — eene dichtelijke fantasie van eene ridderwaereld vol grandezza en bravoure, die eens met de werkelijkheid in pijnlijke botsing zou komen. Van daar zijn voortdurend wankelen en veranderen op staatkundig gebied. Onder de Restauratie ijverig royalist, werd hij onder Lodewijk Filips konstitutioneel-liberaal en aanvaardde hij met graagte den titel van Vicomte en Pair van Frankrijk. De Februari-revolutie vond hem op zekeren dag te midden der roode republikeinen en sinds dien dag bleef hij zijner laatste konfessie getrouw. Met dezelfde romantische geestdrift, die hem in zijne jeugd onderscheidde, omhelsde hij thands de zaak van het socialisme, getemperd door een zeker waas van poëtische sentimentaliteit. Balling bij dekreet van den December-man, van uit Hauteville-House op Jersey zijn oog richtend naar het diep vernederd vaderland, staaft hij weldra, dat een krachtig maar avontuurlijk talent zijne waardigste bezieling niet zoeken zoude in een boek vol smaadwoorden tegen den heerschenden tyran. Hij voltooide er zijne *Legende der Eeuwen* en zijne *Misérables* — twee nieuwe proeven van den immer werkzamen, immer woelenden geest des dichters. Het eerste was een schitterend pleidooi voor het recht der volken, der individuën, der armen en lijdenden vooral, een voldingend bewijs, dat de lyrische poëet der Orientales bij het klimmen der jaren nog niets van zijn eersten gloed en fantastische weelderigheid had verbeurd. Het tweede werk was een woedende aanval tegen de maatschappij in 't gemeen, met al de hulpbronnen van lyrische studie en ervaring, waarover de auteur te beschikken had. Eenzijdig en partijdig, als altijd, had thands zijn romantisch beginsel zich geheel ten dienste gesteld van het sociale vraagstuk en was het ditmaal zijn vurigst streven, de wapenen eens tegen klassicisme en officiële bekrompenheid

onder zoo veel schitterend gevolg gevoerd, met de meeste klem op te heffen tegen het gantsche samenstel der fransche, wellicht der europeesche maatschappij. En voortdurend herkende men nog steeds den ouden, krachtvollen kampioen van den aanvang — alleen de namen waren veranderd: Marion en Thisbé heetten thands Fantine, Hernani was verdoopt in Marius en Han van IJsland met Triboulet en Quasimodo herrezen in Jean Valjean. ¹⁾

III.

De drie hoofdmannen, welke de slippen van den mantel des grooten „Konings der Romantiek” hebben opgevat, dragen de namen van Henri Beyle, Théophile Gautier en Jules Janin, — de eerste een soldaat van fortuin, die de Russen en de klassieke tragedie met hetzelfde vuur heeft bevochten; de tweede een schilder van beroep, die zijn warm gevoel voor kleur beter met woorden dan met verwen wist te bevredigen; de derde, een feuilletonist, die de theoriën der school met schitterend vernuft en onder ontelbare aardigheden in systeem bracht. Van deze drie neemt Henri Beyle de meest onafhankelijke plaats in. Gedurende zijn leven weinig gevierd en steeds onder den pseudoniem van Stendhal verborgen, werd zijn letterkundige naam eerst in 1852 gegrondvest, toen een herdruk van al zijne werken 't licht zag. Schoon ouder dan Victor Hugo, schreef hij evenwel zijn beste werken: *le Rouge et le Noir* en *la Chartreuse de Parme* in het tijdvak van 1830—1840 onder den beslissenden invloed van diens romantiek. Beyle had met Napoleon in Italië gestreden, had den keizer in Duitschland gevolgd en den tocht naar Rusland meëgemaakt. Sints 1830 leefde hij te Milaan, Parijs of Londen van het vermogen, gedurende zijne veldtochten verzameld. De hoofdrichting van zijnen geest was een cynisch skepticisme op ieder terrein. Hij ontkende

¹⁾ Voor de latere werkzaamheid van Victor Hugo raadplege men het opstel: „Jongste poëzie van Victor Hugo” in een volgend deel dezer „Opstellen en Kritieken.”

elken pozitieven godsdienst en bestempelde ze met den naam van priesterbedrog of noemde ze: „des niaiseries, qu' on nous a mises dans la tête à trois ans." Daar de wereld slecht was, bestond er geen God, want, zegt hij ergens: „ce qui excuse Dieu; c'est qu'il n'existe pas!" De betrekkingen der zedelijke en maatschappelijke instellingen achtte hij tartuferij: het doel zijns levens was de gemakkelijke en oogenblikkelijke bevrediging van elken wensch — de viktoriën van een smaakvollen aristokratischen Don-Juan behoorden tot zijne lievelingsdenkbeelden. Gelukkig evenwel was deze levensbeschouwing veel meer de vrucht van zeker koppig parti pris, dan van eene ernstige overtuiging. Beyle speelde grootendeels eene rol uit vrees van in schrift of woord alledaagsch en plat te zijn. Vandaar zijn oorlog aan de klassieke alexandrijnen, die zoo uitnemend geschikt waren, om de holste gemeenplaatsen te vergoelijken en waarin b. v. een woord als pistolet nimmer eene plaats zou kunnen bekleeden. Daar hij het grootste deel zijns levens in Italië doorbracht uit sympathie voor het naïve en hartstochtelijke van het italiaansche karakter, voert hij eene ernstige polemiek tegen het fransche, 't welk alleen uit ijdelheid en vrees voor belachelijk zijn wordt gevormd.

Als auteur heeft Beyle-Stendhal eenige zuiver historisch-aesthetische werken nagelaten, eene Geschiedenis der schilderkunst in Italië en één italiaansch boek: del Romanticismo nelle arti — voorts reisherinneringen: Rome, Naples et Florence, — Promenades dans Rome, en Mémoires d'un touriste, een erotisch-wijsgeerig boek: de l'Amour en drie romans: Armance, le Rouge et le Noir en la Chartreuse de Parme, benevens vele omwerkingen van italiaansche novelli. In zijn boek de l'Amour poogt hij door een schat van anekdoten zijne theoriën over liefde, hoofdzakelijk in seksuële betrekkingen, te openbaren. Het geheel rust op materialistischen grondslag en heeft een chirurgischen bijmaak, slechts door Michelet in zijn boek van gelijken naam overtroffen. Praktisch komt het resultaat van Beyles beschouwingen neêr op eene emancipatie van den hartstocht op een vertoog tegen

het huwelijk, op de stelling: „Une femme appartient de droit à l'homme, qui l'aime et qu'elle aime.” Zijne romans spelen in den Faubourg St. Germain of in Italië. In *le Rouge et le Noir* wordt de hoofdrol door een boerenjongen vervuld, die eerst goeverneur bij een landedelman, voorts priester en jezulet wordt, die aanvangt met de vrouw des huizes, waar hij dient, te verleiden — en daarna, als geestelijke, eene adellijke jonkvrouw tot schuldige wederliefde beweegt. Het geheel, gekroond door een moord en de terechtstelling van den held, levert een sprekend bewijs van 's schrijvers jacht op zonderlingheden en haat tegen gemeenplaatsen. En zoo verre gaat zijn afkeer tegen alles wat gemaniëreed of overdreven is, dat hij reeds de sentimentaliteit in de jonge Romantiek bevecht door pikante ironie en als zoodanig de voorlooper wordt van de Realistische School, die met 1840 reeds in vollen aantocht was.

Théophile Gautier was de ware leerling van Victor Hugo. Voor het atelier bestemd, wierp hij weldra het penneel ter zijde, om met een schat van artistische herinneringen en schilderstermen als dichter en romancier op te treden. De *Orientales* waren hem steeds zijne opperste poëzie. Van daar zijn hartstocht voor de kleur en de uiterlijke lijnen zijner tafereelen, die tot in de kleinste *détails* getrouw wordt gehoorzaamd en meestal met oogverblindende verwenpracht tooverft. Zijne proza staat bijna nog hooger dan zijne poëzie. Zijne gedichten van langeren adem; *Albertus* en *la Comédie de la Mort* bezitten bij de uiterste zorg voor koloriet een zeker streven naar het afzichtelijke en groteske, 't welk volkomen romantisch, maar tevens volkomen krank is. Uitmuntend zijn daarentegen zijne reisbeschrijvingen in proza: *Voyage en Espagne*, *Zigzags* en *Loin de Paris*. Het spaansche landschap, de spaansche steden, kerken en zeden zijn met de bevalligste virtuositeit geschilderd, iedere bladzijde is bijna een genre-stukjen of een *paysage*-en-prose. Omdat inderdaad Théophile Gautiers letterkundig karakter door zijn talent als kolorist wordt bepaald, moest hij juist daar uitmunten, waar beschrijving en teekening de hoofdmomenten vormen, gelijk in de schetsen van

den letterkundigen toerist. In zijne Romans en Novellen openbaart zich dezelfde kracht van schildering met een voortdurend streven naar het bizarre en onverwachte. Zijn *Fortunio* is eene hymne aan „de Liefde, het Geluk en den Rijkdom” — „de drie eenige Goden, welke wij in deze eeuw erkennen”, voegt hij er in de Préface bij; wellicht een ongelukkig woord van den jongen dichter, die in elk geval van eene sterke overhelling tot zinnelijkheid niet kan worden vrijgepleit. *Fortunio* is de beschrijving eener aaneengeschakelde reeks van feesten, door den vorstelijk rijken jonkman aan zijne vrienden aangeboden, schoon reeds het oude Europa hem walgt en hij in een geheimzinnig moorsch paleis, midden in Parijs, zich in al de verfijnde genietingen der Duizend en Een Nacht poogt te vergeten.

Niet alleen de moderne maatschappij, vooral de oorspronkelijke in oud-historischen toestand trekt 's Dichters aandacht. In zijn *Une nuit de Cléopâtre* is eene uitmuntende beschrijving van het landschap aan den Nijl, in zijne *la Chaîne d'or de l'hétaïre de Lesbos* eene prachtige, kleurenrijke schets van de zilveren kusten en de violetblauwe golven des griekschen Archipels. Zijn *Roman du Momie* is geheel oud-egyptisch, zijne *Jettatura* geheel modern-italiaansch. Zijn beste roman heeft in 1864 het licht gezien: *le Capitaine Fracasse*. Ook in dit gewrocht heeft de jonge romantikus, die toen drie en vijftiger was, zijn schilderstalent op de schitterendste wijze gestaafd. De vertelling is geplaatst in den tijd van Lodewijk XIII en geeft zoo aanleiding tot het uitstellen eener groote menigte van historische en letterkundige studiën. Kostuum en architectuur, ameublement en stoffaasje zijn dikwerf zoo overnauwkeurig beschreven, dat men den dichter in zijne vrees moet bijstemmen, „que tout cela sent plutôt son tapissier que son écrivain.” De intrigue is eenvoudig en bepaalt zich tot de avonturen van een doodarm, jong edelman uit Gaskonje, die met een gezelschap reizende tooneelsten naar Parijs trekt uit liefde voor de ingénue. De taal van den dialoog is meesterlijk gekopieerd naar Montaigne, Rabelais en Etienne de la Boétie — de beschrijving van een tooneelstuk uit dien

tijd: les Rodomontades du Capitaine Matamore is op zich zelve een meesterstuk. Het oude sensualisme is door de jaren merkelyk getemperd — de vergoding van den uiterlyken vorm en de oppervlakkigheid in het voorstellen van karakters zijn dezelfde gebleven. Théophile Gautier, wiens verfijnde kleurendienst zich ook nu nog in de kleinste bijzonderheden uitspreekt, wiens Marquises ook thands nog des yeux verts-de-mer of couleur tabac d'Espagne bezitten, behoorde tot de verdienstelykste leden der romantische school en wachtte altijd te vergeefs op een zetel in de Akademie. ¹⁾

Beter lot trof Jules Janin, den getrouwen en geestigen feuilletonist van het Journal des Débats sints 1830. Schoon men eigentlyk niet durft beweren, dat Janin een volkomen overtuigd kampioen voor het romantisch beginsel is, mag men het toch voor zeker houden, dat hij tot de verklaarde tegenstanders van het classicisme behoort. Bovendien is hij de vurige aanhanger van Victor Hugo, wiens proza en poëzie hij bij elke gelegenheid luide verheft. Zijn stijl heeft in het feuilleton bijval gevonden en vertoont een zeker tintjen van humor, 't welk aan Sterne en Heinrich Heine herinnert. Met dezen laatsten heeft hij inderdaad nog iets meer dan eene geboorte uit Israël gemeen. Grillige invallen, melancholische ironie en plastische schilderingen komen bij beide in denzelfden trant voor, schoon bij Heine treffender, forscher en genialer. In schitterenden stijl dingen beide met hetzelfde geluk om den voorrang. Jules Janin heeft zich geheel aan de vluchtige causeriën van een dagblad gewijd, en, steeds jacht makend op het voorbijgaand effect van het oogenblik, het vermogen verloren een kunststuk van grooteren omvang te scheppen. Zijne weinige romans en historische studiën hebben daarom alleen de aantrekkellykheid van den vorm behouden, als kunstgeheel maken ze zelden den gewenschten indruk. De belangrykste dezer is: l'Ané mort et la femme guillotinée, een raadselachtig boek,

¹⁾ Zie verder een uitvoeriger artikel in een volgend deel dezer „Opstellen en Kritieken” over Théophile Gautier.

vol uitgezochte gruwelijkheden met een humoristisch adertjen er door heen — 't welk sommigen tot de meening brengt, dat het gantsche boek eene doorlopende satyre op de overdrijving der romantiek levert. Evenwel zijn de schilderingen van de Morgue, van de infernoos der partjsche prostitutie, van de beruchtste hospitalen, van de Beulswoning en der terechtstelling, met zooveel ernst en gemoedelijkheid ondernomen, dat er van ironie niet het minste zweempjen te bespeuren is. *La Confession*, *Barnave* en *le Chemin de traverse* leveren dezelfde verschijnselen op, terwijl vooral een uitstekende takt in de beschrijvingen van achttiende-eeuwsche toestanden te waardeeren is en het overal duidelijk in 't oog valt, dat het den auteur geen ernst is met den inhoud van zijn roman, maar uitsluitend met de ingevlochten uitweidingen over godsdienst, litteratuur en sociaal leven. In 1850 verwierf Janin een groot succes met *la Religieuse de Toulouse*, eene historisch-romantische studie met zekere religieuze koketterie geschreven, geheel in den trant van de in die dagen aanvangende christelijke reactie, die met *Sands Mademoiselle la Quintinie* en *Feuillets Histoire de Sibylle* haar belangrijkste triumfen vierde.

IV.

Eene volledige behandeling van al de aanhangers der Romantiek zou thands tot de vermelding van twee dichters voeren, wier beider naam met de hartelijkste vereering wordt gevierd, wier beider stof reeds op *Père-la-Chaise* is bijgezet: Alfred de Musset en Alfred de Vigny. Hoe veel schoons en beminnelijks zich ook aan hunne namen verbindt — thands volsta de naam alleen — we zouden van fransche Romans spreken. Wel heeft Alfred de Musset eenige bevallige novellen geschreven, als *Emmeline*, *Frédéric et Bernerette* — eene meesterlijke navolging van *Manon Lescaut* en een middenterm tusschen dit boek en *la Dame aux camélias* — *Margot* en *les Aventures de Lauzun*, maar zijn wezentlijk talent school in de lyrische poëzie. Van Alfred de Vigny kunnen we echter niet geheel zwijgen.

Drie zijner geschriften komen hier in aanmerking: *Cinq Mars*, *Stello* en *Servitude et grandeur militaires*. De auteur was edelman en soldaat in de zuiverste en schoonste opvatting des woords. Hij was een leerling van de *Lamartine* en van *André Chénier* — een voorlooper der nieuwe leer, gelijk uit zijne studiën over *Shakspeare* blijkt. Van heel den talrijken drom der romantische scholieren was hij de nobelste in leven en schriften. Navolger van *Sir Walter Scott*, ontwierp hij in *Cinq Mars* de geestig geteekende schets eener samenzwering van levenslustige, onnadenkende jonge edellieden tegen den almachtigen Kardinaal de *Richelieu*. In *Stello* verschijnen de mannen der *Terreur*: *Robespierre*, *St. Just* en *Couthon* naast *André Chénier* in scherp en smaakvol contrast, terwijl twee jong gestorven dichters, *Gilbert* en *Chatterton* met den Zanger der *Ode aan eene jonge gevangene* eene trits vormen, die bewijzen moet, hoe het geniale gemoed des dichters in den strijd met de materialistische waereld moet ondergaan. Zijne *Servitude et grandeur militaires* verheerlijken het denkbeeld van krijgsmanser met al de geestdrift eener gevoelige, nobele dichternatuur. Sommige tooneelen, waarin de groote Keizer optreedt, zijn met verrassende frischheid en warmte geschreven. De Burggraaf de *Vigny* was sints 1846 lid der *Akademie*, vooral om zijne zacht zwaarmoedige, lieflijk vloeyende elegieën.

Maar we zouden van fransche Romans spreken en juist het tijdvak, dat tusschen 1830—1850 verliep, geeft ons de rijkste stof, schoon er slechts uiterst zeldzaam eene-zoo be-minnenswaardige verschijning als die des dichters van *Cinq Mars* zal mogen gewaardeerd worden. Juist in dit twintig-jarig tijdvak veroorloofde de Romantiek zich door hare jongere zonen de zonderlingste en gedrochtelijkste invallen — die echter zoo zeer op den geest des tijds berekend waren, dat ze niet alleen in Frankrijk, maar vast in heel Europa een algemeen opzien wekten. Hadden reeds de hoofdleiders der school met elke kunsttraditie gebroken, hunne epigonen begrepen, dat er thands van geene enkele wet meer sprake kon zijn, dat alles geoorloofd, alles mogelijk was. 't Kwam

er thands maar op aan de belangstellende menigte door de bizarste invallen en de vreemdste verdichtselen te boeijen, om snel en veel te schrijven, om al de tochten en verwachtingen van het nieuwere geslacht op de slaafste en nederigste wijze te vleyen. Zoo sloot de roman een innig huwelijk met de industrie en het socialisme. Hij werd industriëel, omdat men hem als middel bezigde tot rijkdom — socialistisch, omdat hij, bij gebrek aan nieuwe stof, zich veiligst bij de mode-theoriën der uiterste linkerzijde konde aansluiten.

Koning in deze richting is zonder eenigen twijfel Alexander Dumas. Als twintigjarig jongeling naar Parijs gekomen, zoon van een mulat, die tot den rang van generaal was opgeklimmen, had de jonge Dumas tot op dat tijdstip slechts eene buitengewone bekwaamheid in schermen, rijden en in het biljartspel verworven. Door bescherming van een vriend zijns vaders tot sekretaris bij den Hertog van Orleans benoemd, oefende hij zich destijds in de lektuur van Shakespeere, Goethe en Schiller, welke hij uit slechte vertalingen leerde kennen. Geheel in den smaak van Victor Hugo beproefde hij weldra het historisch-romantisch drama en voerde het Théâtre Français in Februari 1829 zijn Henri III met buitengewoon gunstig gevolg op. Sints dien dag wijdde hij zich bijna uitsluitend aan het tooneel, waarvoor hij gedurende twintig jaren werkte en waarmede hij ongehoorde rijkdommen verwierf. Uit de ontelbare menigte zijner dramaas, tragœdiën en komœdiën, kiezen we alleen den Antony, la Tour de Nesle en Mademoiselle de Belle-Isle. Vooral de Antony is met indrukwekkenden, wegslependen, brutalen hartstocht opgevat. Het stuk werd om de stouthed der situatiën en van den dialoog luide toegejuicht door discipelen der school — de camaraderie verhief het tot type der richting. De held is een vondeling, die met de sombere vertwijfeling van een Manfred begaafd, na eene langdurige reize verneemt, dat zijne bruid met een ander gehuwd is. Door een avontuurlijk middel weet hij haar wederom te naderen — het gordijn valt aan het eind van 't vierde bedrijf juist op het oogenblik als Antony in woeste drift de slaapkamer zijner geliefde binnendringt. Om hare eer te redden

doorsteekt hij haar bij de ontkenning van het stuk. In la Tour de Nesle worden de orgieën van Koningin Marguerite, echtgenoot van Louis X, ten tooneele gebracht — in Mademoiselle de Belle-Isle de galanteriën van den Hertog de Richelieu met meesterlijken takt in vijf zeer goed geschreven akten verdeeld.

Schoon Alexander Dumas na de Februari-omwenteling in persoon het Théâtre Historique bestuurde en er zijne romans met fabelachtige pracht en ontelbaar personeel deed vertoonen, maken echter die romans zelve den voornaamsten titel van zijn letterkundigen naam uit. De meeste verschenen als feuilletons in de beroemdste dagbladen van Parijs, en kenmerkten zich zoowel door de vruchtbaarste, kloekste en vermetelste fantazie, als door het voortdurend streven de kunst zooveel mogelijk aan de industrie ondergeschikt te maken. Het karakteristieke van Dumas' methode is de naïve geringschatting van historische feiten en de aardige gemakkelijheid, waarmede hij er nieuwe verzint. Gewone fysische of psychologische wetten treedt hij zoo openhartig en ongegeneerd met voeten, dat de uitwerking meer komisch dan onaangenaam is. Trots vele dergelijke gebreken, is die cyclus zijner vertellingen, welke met de Trois Mousquetaires aanvangt en met den Burggraaf de Bragelonne eindigt, ontwijfelbaar de beste van zijn geheelen, eene redelijke bibliotheek uitmakenden, romantischen arbeid. De drie figuren van Athos, Porthos en Aramis hebben bijna eene europeesche vermaardheid gewonnen, en de schat van de avonturen, die in deze dertig deelen door de drie Muskietiers tot een gelukkig einde wordt gebracht, is met dezelfde frischheid, levendigheid en gloed verteld, als in den fraaisten roman van Quevedo of Lesage. Dat de geschiedenis hierbij geene rekening maakt, is weinig beteekenend voor een parijsch publiek, 't welk haar slechts uit het feuilleton van een dagblad leert kennen — zelfs als er beweerd wordt, dat onder het schavot van Karel Stuart een fransch edelman verborgen was, die de terechtstelling zonder eene toevallige hindernis zou belet hebben — dat de Muskietiers den Generaal Monk uit zijn leger in eene kist naar Frankrijk brachten — enz.

Maar het kunstwerk, 't welk als het meest kenschetsend ten opzichte van des schrijvers richting en eigen gemoed moet genoemd worden, is de Graaf van Monte Christo. Daarin zijn al de illuziën van den industriëlen romancier op het krachtigst uitgesproken. Monte Christo wordt als eene soort van wonderdoend Messias voorgesteld — wiens kracht in zijne ongehoorde schatten bestaat, wiens levensopgave gesteld is in wraakneming over vroeger onrecht. In den roman-cyclus, waarvan les Mémoires d'un Médecin en le Collier de la Reine de belangrijkste fragmenten vormen, heeft hij Cagliostro tot held gekozen, wiens wonderen de coups-de-main van Monte Christo nog verre overtreffen. Dat zijn industriële geest hem op den inval bracht zijn fantastisch schrijverstalent door vreemde hulp nog vruchtbaarder te maken is geen geheim meer, sints een proces tusschen hem en een tot nog toe meestal gemaskerden medearbeider, Auguste Maquet, beslist heeft. Spijt dit alles, spijt de dolle onverschrokkenheid, waarmede over de wichtigste zwarigheden wordt heëngestapt, blijft er in Dumas' verhaaltrant iets vlugs en aantrekkelijks, 't welk menig zijner mededingers te vergeefs zou pogen na te volgen.

De tweede industriële en socialistische romandichter is Eugène Sue. Zijne vroegste letterkundige proefnemingen staan in nauw verband met zijne reizen en lotgevallen als officier van gezondheid der marine. Uit eene familie van beroemde geneeskundigen gesproten, koos hij het beroep zijns vaders en woonde hij eerst als militaire-arts den veldtocht van 1823 in Spanje bij; om later bij de zeemacht over te gaan en verschillende kruistochten naar West-Indië te ondernemen. Na den zee-strijd van Navarino nam hij zijn ontslag uit den dienst en schilderde hij eene pooze op het atelier bij Gudin. Sints 1830 ving hij aan enkele zeeromans uit te geven, die om de warme schildering der tropische planten- en dierenwaereld algemeen de aandacht trokken. Onder dezen waren Kernock le Pirate, Plick et Plock, Atar Gull, la Salamandre en la Vigie de Koat-Ven de belangrijkste. Een rij van historische romans volgde. La Barbe bleu, les Calvinistes, Latréaumont zijn de bekendste. Wat

hier ook reeds van de bizondere richting des auteurs om den hoek mocht komen gluren, duidelijk en stout springt die te voorschijn in zijn socialen roman — vooral in zijne *Mystères de Paris*, in zijn *Juif errant*, in zijn *Martin*, in zijne *Zeven Hoofdzonden* en in zijne *Mystères du Peuple*.

De Romantiek had tot toe bij voorkeur eene aesthetische emancipatie gepredikt — van eene ethische was slechts in 't voorbijgaan sprake geweest, toen Victor Hugo het dogme der tweede virginiteit uitvond. Van eene sociale emancipatie was tot nog toe niet gerept. Maar reeds waren de schrilste contrasten en de bontste kleuren uitgeput. Het parijsche publiek was aan de zonderlingste verrassingen gewend — er werd iets nieuws gevorderd..... en Eugène Sue was de rechte man van 't oogenblik. In zijne jeugd en op later leeftijd apostel der verrijndste zinnelijkheid, had hij de wildste droomen, die het materialistische romantisme zich te Parijs durfde voorstellen, in 't geheim zijns harten verre overtroffen. Daar hij een wezentlijk, onbetwistbaar talent tot zijne beschikking had, daar hij door de reflectie, die uit overspannen zinnelijk genot volgt, zich eene zekere som van eigenaardige overtuigingen gevormd had, besloot hij door zijne kunst een geweldige revolutie op het gebied der officiële moraal en der officiële staathuishoudkunde te weeg te brengen. Had reeds Victor Hugo in zijne *Nôtre-Dame la Cour des Miracles* uit den tijd van Lodewijk XI geschilderd, hij begreep oneindig krachtiger op het overprikkeld zenuwgestel zijner lezers te zullen werken, zoo hij den *arrière-ban* der maatschappelijke bedorvenheid in de XIX eeuw, zoo hij eene heele bende van schavuiten en zakkenrollers uit de onooglijkste holen der *Cité* met onovertroffen plasticiteit ten tooneele bracht. Deze gantsche kohort deed met de Verborgenheden van Parijs zijn eersten inval in de wereld der kunst. Bijna alle de personen van dezen roman zijn met zekere typische juistheid geschilderd, zoodat ze zich voor goed in het geheugen der lezers prenten. *Tortillard*, *Squelette*, *le Chourineur*, *de Schoolmeester* en *la Chouette* hebben de zonderlinge verdienste tot deze soort

van romantische typen te behooren. In Rodolphe en Fleur-de-Marie openbaren zich de hoogere wijsgeerige denkbeelden van den auteur. Rodolphe, een duitsch groothertog, neemt op zich de ongerechtigheid der menschenkinderen naar zijne wijze en naar zijne krachten te straffen — de onvolkomenheid der menschelijke jurisprudentie wordt hierdoor ten duidelijkste zichtbaar — de Voorzienigheid Rodolphe alleen grijpt met krachtige hand in de raderen der misdaad... en de arme maatschappij deinst verlegen af, schaamrood van spijt en schuldgevoel. In Fleur-de-Marie komt eene tweede Marion de Lorme ten toonee; evenwel is zij ruim zoo problematisch en zoo onoplosbaar als hare grootmoeder. La Goualeuse, alias Fleur-de-Marie, stelt eene lichtekooi der Cité voor, die uit onlust en werkeloosheid tot haren rampzaligen staat vervalt, maar evenwel hare ziel zoo rein bewaart als de katholieke koningin des hemels, naar welke men haar noemt. De gedrochtelikheden van Marion en Thisbe zijn tegen dergelijke toovenarijen niet meer bestand. Wijsgeeriger en met nog grootere berekening is de figuur van Adrienne de Cardoville in den Wandelenden Jood geschilderd. Zij is de ideale priesteres van het zinnelijk genot, die iedere ruwheid, iederen overmaat, iedere disharmonie met het fijnste overleg schuwt en zonder eenigen twijfel tot de grootste heiligen in het kalender van den welbeschaafden auteur behoort. Rodin is een monster in den trant van de Quasimodoos; maar mist het poëtische waas zijner voorouders en strekt alleen om de polemiek des schrijvers tegen de kongregatie der Jezuiten harder kleuren te verleenen.

Tot nog toe evenwel had zijn socialisme slechts eene onbeduidende rol gespeeld, zijne ethische hervormingsleer alleen had zich met geweld op den voorgrond gedrongen. Hij had zelfs in de vermelde romans figuren op den tweeden grond doen verschijnen, gelijk Rigolette en la Mayeux, die met wezentlijk en bevallig talent waren ontworpen. In den Martin en de Zeven Hoofdzonden vertoont zich de volleerde socialist. De maatschappij heeft eene algeheele omkeering noodig — de lakei Martin zal wetgever worden, deze openbaart zelfs zijne geliefkoosde idealen in een schrijven aan

den koning van Pruisen. Iedere maatschappelijke waardeering van deugd en ondeugd, van verdienste en schuld is valsch, de zonde in hare natuurlijke uiting is wettig en kan tot de nuttigste doeleinden worden aangewend. Toorn, Luiheid en Wellust kunnen, zoo men ze verstandig weet te leiden, tot het opperst heil der menschheid gedijen. Met deze apotheoze des kwaads is de romandichter natuurlijk buiten het gebied der kunst getreden — en elke verdere beschouwing onwaardig. Door den schitterenden rijkdom zijner fantasie, door de opgewonden hartstochtelijkheid, waarmeê hij zijne socialistische waereldbeschouwing predikte, oefende Eugène Sue echter een zoo rampzaligen invloed, dat, zoo men er ooit naar om mocht zien een valschen, verachtelijken en liederlijken Leider der menigte in al zijne verderfeljkheid aan de kaak te stellen, men niets beters te doen had, dan eene getrouwe teekening te geven van zijne lievelingsdenkbeelden en zijner meest bewierookte romans.

V.

Doch de maat der zonden was volgemeten. De Romantiek had het uiterste gewaagd en stond nu spoedig vervangen te worden door eene nieuwe kunstleer, die met dezelfde geestdrift zou gepredikt en met hetzelfde talent zou worden toegepast. De nieuwe kunstleer heette het Réalisme en stichter der school was Honoré de Balzac.

— „Honoré de Balzac was inderdaad de vader van het moderne, fransche Réalisme. Reactie tegen de teugellooze uitspattingen eener radellooze fantasie, die elken dag naar nieuwe, treffende vindingen moest streven, verscheen de nieuwe kunstleer met de bewering, dat zij slechts de werkelijkheid tot model stelde, dat waarneming, nauwkeurige waarneming alleen het waarachtige middel was, om eenig kunstprobleem naar eisch op te lossen. Reeds had de koning der romantische school, Victor Hugo, door zijne degeljkje studiën van de midden-euwen, door de warme kleuren zijner Orientales den stoot gegeven tot die hartstochtelijke ingenomenheid voor bonte kostumen en uitheemsche landschappen, waarin zijne

jongeren: Alfred de Musset en Théophile Gautier zulk eene hooge virtuoositeit bereikten. Honoré de Balzac vatte het Réalisme dieper op. In plaats der gemakkelijke triumfen met de kleurenrijke mise-en-scène van het Oosten of van spaansch-italiaansche tafereelen gewonnen, richtte hij alle zijne opmerkzaamheid op de waereld zijner onmiddellijke omgeving. Elk Parijzenaar, elke Parisienne was hem een voorwerp van studie. En niet alleen de uiterlijke lijnen en vormen van het dagelijksch leven waren het doel zijner waarneming. Met kloekheid drong hij door op het gebied van den menschelijken geest, poogde hij er elk voorval te doorgronden, met oorzaak en gevolg in verband te brengen, om eindelijk met de fijnste empirische psychologie het levensproces en de ontwikkeling van elken hartstocht nauwkeurig te bepalen.

— „Schoon ontwijfelbaar een meesterlijk schilder van velerlei menschelijk leven en lijden, had echter het talent van den schepper der *Comédie Humaine* zijne even ontwijfelbaar zwakke zijde. Uitgaande van eene trouwe, gewetensnauwe waarneming, welke hij door zijne anatomische en anthropologische onderzoekingen nog trachtte te verscherpen, vergat hij allengs het doel zijner studie en hoopte hij de uitkomsten er van zonder het noodzakelijk verband op een. Pessimist en materialist ter zelfder tijd, ontsnapte hem het waarachtig verhevene en reine in het menschelijke zieleleven, werd elke opwelling des harten als eene zenuwwerking opgevat en mocht het hem alleen gelukken hartstochten en driften met ongemeene nauwkeurigheid te ontleden.”¹⁾

We hebben niets op deze reeds vroeger door ons gegeven schets van den hoofdleider der Réalisten af te dingen. Slechts willen we te dezer plaatse de schets afwerken. Honoré de Balzac verdient alleszins de belangstelling, welke hij als kunstenaar en stichter eener nieuwe school sints 1830 wist op te wekken. Hij was de zoon eener verarmde adellijke familie uit de provincie en vertrok als jonkman naar Parijs, om er zijn fortuin te beproeven. Léon Gozlan heeft in latere

¹⁾ Zie blz. 51 en 52.

dagen de treffendste bijzonderheden omtrent Balzacs eerste proefnemingen en levensstrijd meêgedeeld. Te vergeefs bepaalde hij zich aanvankelijk tot het historische genre der Romantiek — talrijke romans verschenen, maar werden niet opgemerkt. Eindelijk gaf hij een kunstwerk uit, waarin hij zijne eigene richting, zijne eigene waereldbeschouwing alleen op den voorgrond stelde. Het boek heette *la Peau de chagrin* en wekte eene dubbele belangstelling. In de eerste plaats trok het ongewone talent van schildering — zoo wel genre-schildering als psychologische analyse — in de tweede plaats het wijsgeerig mystisch streven de aandacht. Rafaël, een wanhopend en geruïneerd lid der parijsche jeunesse dorée wil zich van het leven berooven, maar ontdekt bij een geheimzinnigen antiquiteitenkoopman een panterhuid, die de wonderdoende eigenschap bezit, van, even als Fortunatus' hoed of Aladdins Wonderlamp, elken wensch van zijnen bezitter te bevredigen, schoon de huid zelve daardoor telkens inkrimpt en eindelijk, als zij geheel verdwijnt, ook den dood van den eigenaar ten gevolge zal hebben. Met deze mystisch-allegorische vinding was het Balzac te doen, om aan te toonen, dat het leven zich zelf verslindt en doodt. Hij had ijverige studiën gemaakt van natuurkunde, anthropologie, vooral voor anatomie — hij wilde voor alles waarheid, réaliteit in de kunst, hij was vermoeid van de dolle afwijkingen der romantische fantazie, hij wilde menschen van vleesch en bloed schilderen en ving zijne kunst oefeningen niet aan, voordat hij bij de medische en chirurgische wetenschap was ter school geweest. Hieruit volgde een materialistisch skepticisme, dat het dichtergemoed onbevredigd liet en hem weldra in het tegenovergesteld uiterste: het Mysticisme deed vervallen. Uit deze eerste periode dagteekenen: *l'Histoire intellectuelle de Louis Lambert*, *le Livre mystique* en *Seraphitus*, waarin zelfs Swedenborgs theorieën en vizioenen worden verdedigd.

Allens echter keerde nu de zucht naar realiteit in verdubbelde mate weder — de supranatureele psychologie werd volkomen in den steek gelaten en de dichter vestigde zijn sterk en veerkrachtig talent alleen op de verschijnselen der werke-

lijke waereld. In 1834 deed hij la Recherche de l'Absolu verschijnen — een boek, 't welk voor Balzacs richting typisch geworden is. Het schildert de verterende kracht van een enkelen hartstocht, die zich geheel van een menscheijk leven heeft meester gemaakt. Balthasar Claes, een welgegoed vlaamsch burger, wordt plotseling door de zucht aangegrepen, om met chemische proefnemingen de grondstof te vinden, waaruit goud en diamanten kunnen gevormd worden. Het langzaam verval van zijn rijkdom, het lijden zijner echtgenoot en het kloek gedrag zijner oudste dochter worden met onnavolgbaar meesterschap ontwikkeld, de schildering van den door hartstocht verblinden chemikus is zoo uitmuntend gelukt, dat men in de fransche letterkunde dezer eeuw te vergeefs naar eene bladzijde zoekt, die daarmede te vergelijken is. Op dezelfde wijze heeft Balzac de verterende kracht geschilderd eener hopelooze, ongeoorloofde liefde in le Lys dans la vallée. De verkeerde waan van een provinciaal genie: dat men te Parijs alleen een groot man wordt, is in Illusions perdues en Un grand homme de province à Paris aan de kaak gesteld, terwijl hij eindelijk den strijd van het waarachtige genie tegen hardvochtige kapitalisten in David Séchard op voortreffelijke wijze veraanschouwelijkt. 't Is onmogelijk al de scheppingen van Balzac nauwkeurig te ontleden. Onder de beste rangschikt men nog steeds Eugénie Grandet, le Père Goriot, Grandeur et décadence de César Birotteau en les Parents Pauvres, schoon dit laatste werk reeds als de uiterste grens der méthode kan worden aangemerkt.

Inderdaad mocht het buitengewoon talent van den grooten réaliste hem niet voor dwaling behoeden. Hij klemde zich, uit oppositie tegen de Romantiek, zoo vast mogelijk aan de werkelijkheid in de volle beteekenis des woords; hij kopiëerde.... kopiëerde en hoopte de uitkomsten zijner waarneming in één adem te zaam. Daardoor ontstond iets overladens en verwards, 't welk den rechten indruk bedierf en den lezer vermoeide. Ook was de keuze zijner stof niet altijd gerechtvaardigd. Vele zijner romans, vooral zijne Physiologie du mariage, zijne Mémoires de deux jeunes mariées bevatten veel

wat overdreven en ongezond is. Honoré de Balzac was volstrekt geen moralist. Hij ontleedde elke aandoening, zonder te vragen naar eenige ethische drijfveer. Zijn talent was gezond en krachtig, zijn zedelijk gevoel liet te wenschen over. Ook zondigde hij tegen de kunst door zijn beginsel al te streng vast te houden. Het Réalisme was als reactie zeer heilzaam, maar bevatte van den beginne af iets ziekelijks in de bewering, dat nauwkeurige nabootsing van het bestaande reeds kunst zou doen ontstaan. Ging deze stelling op, zoo ware de beste fotograaf tevens de geniaalste kunstenaar. Neen! de Muzen der hemelsche kunst hebben het anders gewild! Nabootsing der natuur is een middel, geenszins een doel der kunst! Zoo iemand hiervan het bewijs verlangen mocht, hij leze Aristoteles en Lessing, passim.

Het Réalisme vond algemeen bijval in den jongsten tijd, vooral na den dood van den grooten Meester. De jonge Dumas, Henri Murger, Gérard de Nerval, Champfleury, Léon Gozlan, vooral Gustave Flaubert hebben de theorieën van Balzac met min of meer geluk voortgezet en uitgewerkt in hunne romantische scheppingen. Grooten opgang maakte la Dame aux Camélias van Alexandre Dumas fils, een werk, waarbij een oud dogma der Romantiek: un peu d'amour rend à une femme sa chasteté perdue met echt réalistische studie van den Demi-Monde werd verzinnelijkt.

Het boek was de nauwkeurige afspiegeling der parijische werkelijkheid en had dus ongemeen succes — voor zoover men in het parijische leven belang stelt... en hiermede is slechts eene kleine schaar uitgezonderd. Aan den Demi-Monde plag ook Murger zijne inspiratiën te ontleenen — hij schreef enkele levendige en uitmuntend gestelde novellen. De Revue des deux Mondes nam zijne Vacances de Camille op. De belangrijkste leerling uit Balzacs school evenwel was Gustave Flaubert, die door zijne ernstige en gemoedelijke pogingen, om de nieuwe kunstleer te handhaven, algemeene erkenning en bijval won. Zijne Madame Bovary is wellicht de beste roman, die na Balzacs dood geschreven is, — de genre-schildering is onberispelijk en met het zeld-

zaamste talent volbracht, de psychologische analyse verraadt eene diepe studie, de totaal-indruk echter is somber en staaf op nieuw de onhoudbaarheid van de grondbeginselen des Meesters. Salammô is eene toepassing van het Réalisme op historisch terrein, waarbij het noch aan de verrassendste uitkomsten, noch aan de grievende teleurstelling faalt ¹⁾.

VI.

Inmiddels had zich naast de beide richtingen, naast Romantiek en Réalisme, een enkel individu geplaatst, had er zich een enkel kunstenaar een eigen weg gekozen en door zijne schitterende gaven eene eigen school gesticht. Deze kunstenaar was eigenlijk eene kunstenaar, mocht ze er ook een karakteristiek genoeg in vinden zich in mansgewaad te vermommen en alle de privilegiën der sterkere sexe zich toe te eigenen — mocht het haar ook gelukt zijn den pseudoniem George Sand eene europeesche vermaardheid te schenken, terwijl haar familienaam Aurora Dupin, of die van haar echtgenoot Dudevant genoegzaam onbekend bleven. George Sand staat geheel geïsoleerd met haar hartstochtelijk, revolutionair idealisme, mocht ze overigens door vele banden aan beide letterkundige scholen verknocht zijn. George Sand trad op als pleitbezorgster van de gehuwde vrouw en predikte in de eerste plaats: emancipatie van de kluisters der officiële moraal en emancipatie van de onrechtvaardige letter der kerkelijke wet — ter vernietiging eener ongelukkige of ondragelijke echtverbintenis. Van deze zijde is zij volkomen romantisch.

Maar zij vatte hare emancipatie-leer veel dieper op, dan de hoofdmannen der romantische school. 't Was haar niet om eene algeheele ethische omwenteling, veel minder om eene volkomen sociale wedergeboorte te doen — zij wilde kampioen zijn voor de rechten der lijdende vrouw vooral der gehuwde lijdende vrouw. Zij wilde het recht van den hartstocht bewijzen, zij poogde te staven, dat liefde, onder welke gedaante en in welk

¹⁾ Zie blz. 50—80.

oogenblik ze zich ook mocht voordoen, immer eene heilige aandoening des gemoeds is — en op dit terrein wederom staat ze geheel aan de zijde van Henri Beyle en zijne leer: „Chaque femme appartient de droit à l'homme, qui l'aime et qu'elle aime.” In een katholiek land als Frankrijk is zoodanige leer begrijpelijker, naar mate het huwelijk daar meer door de autoriteit der oudste dan door de genegenheid der verloofden tot stand komt — en gewichtiger, naar mate het huwelijk meer als onverbreekbaar sakrament beschouwd wordt. Van uit deze formalistische autoriteitsleer heeft George Sand zich in de ideale waereld des gevoels teruggetrokken, en met de welsprekendste geestdrift, de geniaalste psychologische intuïtie en de uitgezochtste sofismen hare stelling verdedigd.

De gebeurtenissen van haar leven, hare opvoeding, haar huwelijk en haar uitstekend groot talent hadden er haar toe gebracht. Zij was de dochter eener parijsche grisette en van den officier Dupin, wiens moeder, de fijn beschaafde aristokratische Madame Dupin, eene natuurlijke dochter van den Maarschalk Maurits van Saxon was. De vroege dood van den heer Dupin bracht zijne echtgenoot en zijn kind onder het dak van Mevrouw Dupin, waardoor er eene worsteling op leven en dood ontstond tusschen de voorname dame en de wilde dochter van 't parijsche gepeupel, wie van beide zich van de liefde der kleine Aurora zou meester maken. Het kind bleef eerst aan hare hartstochtelijke, ruwe, opvliegende moeder verknocht, later eerst voegde ze zich bij de welgemanierde, hooghartige grootmoeder, die bij haar sterven bepaalde, dat Aurora aan de voogdij harer moeder moest onttrokken worden. De wet besliste ten voordeele der moeder, met wie de vast opgewassen jonkvrouw nu een hevigen oorlog van dagelijksche kleine plagerijen voerde. Daar haar toestand onhoudbaar werd, trad zij in het huwelijk met zekeren heer Dudevant, die haar om zijne koude, apathische natuur beviel. Zij leefden twaalf jaren op het van Madame Dupin geërfde kasteel Nohant in tamelijk vriendschappelijken echt, waarin Aurora aan een zoon Maurits en eener dochter Solange het leven schonk. Aan het eind van dit tijdperk besloten beide echtgenooten wegens toenemende onstuimige

krakeelen en geldgebrek zich op vriendschappelijke wijze te scheiden. De toekomstige George Sand zou met hare kinderen het eene half jaar te Parijs, het andere te Nohant vertoeven, haar echtgenoot stond haar te dien einde eene som gelds toe. Daar deze echter niet voldoende was, besloot ze haar fortuin in de letteren te beproeven en sinds dit tijdperk begint hare buitengewone ingenomenheid voor heerenlaarzen en paletots, vangen hare eerste letterkundige proefnemingen aan.

Het karakter der haar omringende personen had intusschen op de vorming van haar talent een allergewichtigsten invloed geoeffend. Van hare moeder had zij het opruisend hartstochtelijk karakter des enfants de Bohème geërfd, van hare grootmoeder de spitsvondige drogredenen eener moraal à la mode ingezogen. Haar echtgenoot eindelijk had hare ziel met verbittering, toorn en afkeer vervuld — een afkeer, die haar later bij het schrijven harer *Histoire de ma vie* tot grove partijdigheid verlokke. In den strijd haars levens had ze een goeden voorraad oproerige stellingen verzameld, die met de fijnste reflectie en de vurigste hartstochtelijkheid tot een systeem geordend werden. In die dagen was Mevrouw Dudevant—Dupin eene alleropmerkelijkste persoonlijkheid. Heinrich Heine heeft haar dikwijls te Parijs bezocht, vooral in de dagen van haar eersten roem (1831—1841). „— George Sand” — schrijft hij in zijne *Lutezia*, (*Vermischte Schriften II*, bl. 43, 44) — „de groote schrijfster, is tevens een schoone vrouw. Zij is zelfs eene uitstekende schoonheid. Gelijk het genie, 't welk zich in hare werken openbaart, is haar gelaat eer schoon dan interessant te noemen: het interessante is altijd eene gracieuse of geestrijke afwijking van den typus der schoonheid en de trekken van George Sand zijn bijkans grieksch regelmatig. Toch is er daarom niets scherps op dat gelaat, daar de uitdrukking er van verzacht wordt door een waas van sentimentaliteit, 't welk er als een sluyer der smart is over heên geworpen. Haar voorhoofd is niet hoog en haar kostelijk kastanjebruin hair valt in lokken op hare schouders. Hare oogen zijn wat mat, ten minste ze schitteren niet — hun gloed kan wel door vele tranen uitgedoofd zijn — of zich in hare werken

verplaatst hebben, welke laatste hun vlamdend vuur over de geheele waereld verbreid, menigte van troosteloze kerkers verlicht, misschien ook vele stille tempels van onschuld verderfeljk hebben doen afbranden. De auteur van *Lelia* heeft stille, zachte oogen, die noch aan Sodom noch aan Gomorra herinneren. Zij bezit evenmin een geëmancipeerden adelaarsneus, als een geestig wipneusjen, zij heeft een gewonen rechten neus. Om haar mond speelt een goedhartige glimlach — ook hare schouders zijn schoon, ja prachtig. Evenzoo armen en handen, die zeer klein zijn, gelijk hare voeten. De schoonheid van haren boezem mogen andere tijdgenooten beschrijven; ik beken mijne inkompetentie.”

Trots het ondeugend sarkasme treedt toch in deze beschrijving de gestalte van George Sand duidelijk genoeg te voorschijn. Aldus kwam ze in 1831 te Parijs en bezocht in het kostuum van student de schouwburgen en de verzamelplaatsen van parijsche weelde en parijsch vermaak. Ze schreef aanstonds haar eersten roman *Rose et Blanche*, die door Jules Sandeau omgewerkt en op den naan van Jules Sand werd uitgegeven. Later koos zij den pseudoniem van George Sand, daar Sandeau zijn halven naam niet wilde afstaan aan kunstwerken eener andere. Arme novellist, die met zijn geheelen naam geen vierde deel van den roem mocht winnen, welken Aurora Dudevant met de helft er van behaalde. Reeds aanstonds openbaarde de richting der schrijfster zich in *Rose et Blanche*. De heldin Rose wordt door eene laaghartige moeder als kind verkocht, weet zich te verlossen, komt in een klooster, ontvlucht, daar zij tegen de holheid en eentonigheid van het geestelijk leven op het heftigst is ingenomen, en ontwikkelt zich tot een gevierde zangeres, die, als ze in haar liefde bedrogen wordt, op nieuw naar het klooster terugkeert — doch in alles zich de kloeke, wel vurighartstochtelijke, maar tevens schrander-verstandige vrouw betoont. Het was de eerste variatie op George Sand's levensthema: de vrouw, hoe ook verdrukt of vernederd, triumfeert door de sterkte van hare geestkracht en door de warmte van haar gemoed.

Was hier reeds uit de ervaring van haar eigen leven geput,

in haar tweede kunstwerk *Indiana*, ditmaal geheel zelfstandig voltooid, komt de geschiedenis van haar huwelijk een grooter invloed uitoefenen. De ongelukkige echtgenooten *Delmare* en *Indiana* voeren onophoudelijk krijg door gebrek aan genegenheid en verschil van karakter. De echtgenoot is een ruw soldaat van fortuin, de gade eene fijn gevoelende aristokrate. Door velerlei „verzachtende omstandigheden” komt *Indiana* tot echtbreuk. Haar minnaar verschijnt als type bij *George Sand*. *Raymond de Ramière* is een week, karakterloos gemoed, 't welk door diep nadenken alle zelfstandige vastheid heeft verloren, roué, egoïst en skeptikus. Hij verstoot *Indiana*, die met haar echtgenoot naar 't eiland *Bourbon* vertrekt. Daar ontvangt zij een schrijven van *Raymond*: „Viens, j'ai besoin de toi!” en vlucht naar *Parijs*, om er door de vrouw van haren minnaar, die intusschen gehuwd is... aan de deur te worden afgewezen. In hare wanhoop ontmoet ze *Ralph Brown*, ook eene vaste figuur bij *George Sand*, *Engelschman*, droog, praktikus, positief, maar tot de ongelooflijkste opoffering en liefde geschikt. Met hem besluit ze naar *Bourbon* te trekken, waar ze zich van 't leven berooven wil, in gezelschap van den edelmoedigen *Brit*. Door een toeval behouden zij bij hunne poging tot zelfmoord het leven en *Ralph Brown* bekent *Indiana* zijne heftige, nooit uitgesproken liefde. En wederom blijkt uit deze schepping, welke nieuwe leer de auteur heeft te prediken. De lijdende gehuwde vrouw komt het recht toe zich van hare kluisters te ontdoen, maar de noodlottige macht der liefde, zelfs voor onwaardigen, stort haar in 't verderf. De uitmuntende stijl evenwel, waarin het boek was geschreven, oefende over menig ernstig beoordeelaar eene soort van tooverkracht. *Gustave Planche* heeft er met geestdrift van gesproken.

Doch een volledig beeld van eigen geliefkoosde droomen, van eigen wenschen en willen gaf ze in haar berucht en beroemd boek, 't welk de eerste periode van haar kunstenaarsleven volkomen afspiegelt, hare *Lelia*. Er is hier bijkans geene sprake van roman, want slechts de zonderlinge theoriën van vier saâm keuvelende allegoriën: *Trenmor*, *Lelia*,

Pulcheria en Stenio vullen het werk. Hunne theorieën zijn zoowel van godsdienstigen en van zedelijken, als van erotischen aard. Lelia zelve is de figuur, die de wijsbegeerte der auteur uitspreekt. 't Is of er eene groteske navolging van Platoos dialogen of van Xenofons Apologie bedoeld ware. Lelia heeft zeer bepaalde begrippen aangaande godsdienst en zedelijkheid. Vraagt men haar of ze aan God gelooft, zoo antwoordt zij: „Presque toujours!” Maar ze haat het farizaïsme der katholieke geestelijkheid, ze heeft een anderen godsdienst noodig dan den hunne. Droomen, dwepen, beminnen — schijnen haar levensvoorwaarde voor hare religie. De geest heeft eene heilige nieuwsgierigheid naar het onbekende, naar den Hemel. Als we een wezen liefhebben van gelijke beweging als wij, wanen wij den Hemel ontdekt te hebben. Maar als we de onvolkomenheden van ons ideaal hebben leeren kennen, werpen we het van zijn voetstuk — we zien in, dat we het schepsel voor den Schepper hebben liefgehad en keeren eindelijk ons hart van de aarde af. Ook over het wezen der liefde geeft Lelia eenige zeer merkwaardige denkbeelden. Ze bemint den jongen dichter Stenio, maar duldt niet, dat hij haar liefkooze, daar zij zelve als man wil optreden, daar zij zelve de rol van minnaar wil spelen. Zij verklaart openlijk een heftigen oorlog aan de zogenoemde fatsoenlijke waereld, die door hare instelling van het huwelijk slechts een verfiind egoïsme heeft aan den dag gelegd. Want geen huwelijk ter waereld vermag de menschelijke genegenheid aan banden te leggen; het streven naar het onverdeeld bezit van echtgenoot of gade is belachelijk door zijne zelfzucht en door zijn onvermogen den menschelijken wil te kluisteren.

Door de brutale driestheid harer Lelia heeft George Sand haar eigen streven volkomen gevonnisd. Haar woeste aanval tegen sociale en christelijke zedeleer moge eene verklaring vinden in de geschiedenis van haar gemoed, in den toestand der franschē maatschappij — moge gesteund worden door de vurigste hartstochtelijkheid en het schitterendst lyrisme — hij blijft in wezentelijkheid even krank als wanhopig, even belachelijk als redeloos. Lelia bestijgt de rouci-

nante van Don Quixote en jaagt naar avonturen op het gebied van zinnelijken hartstocht, terwijl eenige onbestemde idealen van zwervende liefde en mormoonsche polygamie haar voor den geest zweven. Maar hare leer is gevaarlijker, dan die des ingenieuzen hidalgoos van de Mancha. Zij werpt met hare meesterlijke predikatiën gloeyende bommen in de eeuwenheugende bolwerken der maatschappij en der zedeleer, waarvan de naschok door de beschaafde waereld met huivering wordt waargenomen, waarvan de ontploffing met grenzeloos jammer dreigt.

VII.

De voorbereiding van eene nieuwe letterkundige werkzaamheid vond George Sand in hare reizen naar Italië, in hare vriendschapsbetrekkingen met dichters en denkers van 1836 tot 1848. Terwijl hare vrienden de fouten van Lelia poogden te verdedigen, met de bewering, dat het boek in eene periode van overspannen zenuwleven was voltooid, reisde zij naar Venetië en vond zij er Alfred de Musset, die met eene zware ziekte worstelde. Dat de zorgvolle ziekenverpleegster weldra eene vurige minnares werd, is van algemeene bekendheid. Ook Henri Beyle leerde zij op dien tocht kennen en bleef sinds dat tijdstip eene warme vriendschap met den schrijver van het pseudo-wijsgeerig gewrocht: *De l'Amour* onderhouden. Thands echter begon hare betrekking tot haren echtgenoot haar hoe langer hoe ondragelijker te worden. De heer Dudevant had door verkeerde ondernemingen groote verliezen geleden en de geldquaestie vooral werkte met noodlottige kracht, om de echtgenooten verder van elkaâr te verwijderen. Een heftige twist deed Madame Dudevant een eisch tot scheiding instellen, welke haar door den rechter in Februari 1836 werd toegestaan. Alleenheerscheres op Nohant ontving ze er thands hare vrienden: Frans Liszt, Madame d'Agoult — de bekende historischrijfster, die onder den naam van Daniel Stern de belangrijkste medewerking aan de *Revue Germanique* verleende — Madame Dorval, de beroemde tooneelkunstnares

en Frédéric Chopin, den genialen virtuoos. Met den laatste leefde zij acht jaren in de nauwste verbindtenis. Heine zegt wederom met zijne lachende luim: Onze veelgevaardeerde Frédéric Chopin, de groote toonkunstenaar en pianist, was langen tijd haar cavaliere servente: voor zijn dood echter ontsloeg zij hem, zijn ambt was toch al in den laatsten tijd eene sinecure geworden."

Langzaam begon er zich nu eene omwenteling in hare denkbeelden te vertoonen. Michel de Bourges, de bekende republikein, die als cavaliere servente Alfred de Musset had opgevolgd en die Chopin voorafging, had haar in aanraking gebracht met Pierre Leroux en Emile de Girardin. Zoo spoedig ze een weinig van het socialistisch idealisme harer nieuwe vrienden begrepen had, scheen ze haar eigen streven te vergeten en ving ze aan met hunne medewerking — versterkt nog door de mystisch-socialistische hulpbroepen, welke Mickiewicz en Laménais aanvoerden — eene eigene Revue indépendante uit te geven. Gedurende den overgang tot dit tijdvak, 't welk in 1841 begon, had zij echter nog menige belangrijke romantische schepping volschreven. We kiezen uit den talrijken drom van geschriften slechts de meest bekende en noemen: Jacques, Leone Leoni en Mauprat. Jacques is een ideaal van George Sand, die zijne grootheid wederom op het gebied van den hartstocht openbaart. Hij acht eene eeuwige trouw een belachelijk droombeeld, en brengt zich zelven om het leven, zoodra hij bemerkt, dat zijne Octave een ander lief heeft, welken hij door zijne tegenwoordigheid niet in den weg wil zijn. De emancipatie van den hartstocht en het tooververmogen der liefde bereiken echter hun uitersten graad in Leone Leoni, een afschuwelijken italiaanschen schavuit, een genialen en gracieuzen bravo, die het gemoed eener edele vrouw zoodanig weet te beheerschen, dat ze met hem in zijne schande en misdaad deelt. Als hij haar daarna trouweloos verstoort en zij door een anderen Ralph Brown wordt opgenomen, behoeft Leone Leoni slechts in 't voorbijgaan een enkelen blik op haar te werpen, om haar wederom als slavin zijne voeten te zien. Beide romans behooren tot de laatste van hare eerste periode.

De eigentlijke overgang begint met Mauprat, om den vlekkeloozen vorm door vele bewonderaars van George Sand als haar beste kunstwerk geprezen. In vinding en karakters doet zich een nieuw element voor. De roman speelt in de eerste jaren der achttiende eeuw op een adellijk slot in een afgelegen oord van Frankrijk. De familie de Mauprat leeft er van roof en diefstal. Eene edele jonkvrouw vervalt op noodlottige wijze onder deze bandieten en wordt door den jongste en minst verdorvene van allen, Bernard de Mauprat, op voorwaarde, dat zij de zijne worden zal, gered. Om aan hare belofte te voldoen wil Edene echter vooraf het woeste gemoed van haar redder beschaven, welken zij met de grondstellingen van Lelia poogt te bekeeren, niet zonder angstig opzien tegen den dag des huwelijks, 't welk eindelijk na jaren uitstel gesloten wordt. De landman Patience, die den trotschen adel en der weelderige bourgeoisie de naderende revolutie voorspelt, geeft het boek zijne socialistische kleur. Zoo was reeds de stap gedaan, welke de rustelooze dichteres in een anderen kring zou voeren, waar ze hare emancipatieleer der vrouw voor de propaganda van Pierre Leroux zou verwisselen — waar ze met de oude geestdrift en de oude hartstochtelijkheid zou kampen voor het evangelium der Socialisten en Saint-Simonisten — waar ze tevens op het onverwachtst, eenige harer schoonste scheppingen zou ten beste geven.

Haar eerste socialistische roman, die nimmer voltooid werd, droeg den titel van *Le compagnon du tour de France*. De belangrijke zijde van het boek was in de uitmuntende schildering der handwerkersverenigingen gelegen. De typen der ouvriers zijn met krachtig talent afgewerkt en herinneren Balzacs *Histoire des Treize*. De invloed van het realisme begint zich hoe langer hoe meer te doen gelden, schoon er genoeg van eigen idealisme in de figuur van de hooggeboren jonkvrouw Isauld de Villepreux, die hare hand aan den timmerman Pierre Huguenin schenkt, blijft om den hoek gluren, om nog steeds de auteur der *Indiana* te herkennen. Veel hooger staat de *Consuelo*, naar mijn gevoelen het voortreffelijkste werk, 't welk ooit uit

George Sands vruchtbare pen gevloeid is. Herinneringen uit haar verblijf in Italië, vooral uit Venetië, historische studiën over de hoven van Frederik den Groote en van Maria Theresia, muzikale terminologiën en de mystisch-socialistische propaganda — hoofdzakelijk in het vervolg der *Consuelo*, in la Comtesse de Rudolstadt merkbaar — vormen de bestanddeelen dezer uitgebreide schepping. Onovertrefbaar schoon is de aanhef der *Consuelo*. De oude komponist Porpora met zijne teedere zorg voor het in het slijk der straten gevonden meisjes, 't welk eene zoo buitengewoon fraaye stem bezit, dat hij haar in zijne verrukking: Troost mijner ziele, *Consuelo* di mia alma noemt, verschijnt bij den aanvang van het boek onberispelijk van teekening en kleur. Ook *Consuelo*'s vlucht met den jongen Haydn is meesterlijk geschilderd. De emancipatieleer heeft geheel plaats gemaakt voor de socialistische theorieën, welke in de eerste deelen der *Consuelo* door een heerlijk toeval geheel ter zijde blijven en slechts met den geheimzinnigen, spookachtigen Graaf van Rudolstadt hare eerste schreden in dezen veelszins voortreffelijken roman komen afdaggen. Het geheel maakt een gemengden indruk, maar de goede is overwegend.

't Is onnoodig al de geschriften dezer periode uitvoerig te ontleden. *Le Meunier d'Angibault* en *le Péché de Mr. Antoine*, twee jaren voor de Februari-revolutie voltooid, zijn geheel aan de propaganda gewijd, schoon enkele figuren met ongemeene nauwkeurigheid en fijnheid zijn geteekend. Juist de studie van het volksleven bracht George Sand op den weg, waar ze nieuwe en kostelijke lauweren zou winnen. De twee laatstgenoemde kunstwerken hadden het tooneel hunner handeling reeds op het land geplaatst. Langzamerhand was het mode geworden de zeden der provincie te schilderen. Balzac had het streven en worstelen van kleine fabrikanten en dorpelingen bestudeerd met al den ijver en de fijnheid van analyse, welken den grooten meester der réalistes zoo gunstig onderscheidde. George Sand zou haar elastisch talent niet zonder eenige vrucht aan den socialistischen roman wijden — en terwijl ze zich met kunstenaars-

nauwgezetheid op de teekening harer landelijke figuren toelegde, werd haar tendenzwerk eene dorpsgeschiedenis. Juist hierdoor heeft ze eenige der lieflijkste idylles geschreven, welke de fransche letterkunde onzer eeuw heeft aan te wijzen. Jacht makende op bewijsstukken van eene met parti pris omhelsde overtuiging, werd ze door haar instinct van kunstenaars verleid, om eenvoudig te verhalen, wat ze gezien en gehoord had — en ieder harer vertellingen werd een meesterstuk.

In de groep harer dorpsgeschiedenissen, welke met enge banden van bloedverwantschap aan Balzacs studiën der boerenwaereld verknocht zijn, plaatsen wij den vinger op *La petite Fadette*, *La mare au diable*, en *François le Champi*. Er is in deze trits van eenvoudige, landelijke vertellingen zoo veel trouwe studie der natuur, zoo veel wegslepende landschapsschildering, zulk eene trouwhartige, naïve, en toch poëtische taal, als wellicht niemand ooit van de auteur der *Lelia* zou verwacht hebben. Mocht er wellicht een vlekjen op te merken zijn in de wel wat avontuurlijke gedaanteverwisseling van de kleine *Fadette*, die van een woest, ontembaar kind, van de geschuwde kleindochter eener heks, eene welgemanierde, fijngevoelende jonkvrouw wordt, de uitmuntend geslaagde beschrijving van het ontwaken eener ernstige genegenheid bij het tot nog toe verwaarloosde kind, de voortreffelijke groep, die er in de voorstelling der tweelingbroeders *Landry* en *Sylvinet* is tot stand gekomen — dit alles beslist met vollen klem ten gunste dezer allerliefste novelle.

Juist in dit tijdperk harer schoonste triumfen bevond *George Sand* zich eensklaps au beau milieu der Februari-revolutie verplaatst en kwamen de deklameerende volkstribunen van het voorloopig bewind haar om haren stijl voor hunne proklamatiën bidden. Dat ze zich met echt vrouwelijke spontaneïteit bij hen aansloot en in vurige welsprekendheid allen, niet alleen de *Lamartine* maar ook *Louis Blanc*, verre overtrof, behoeft geene melding. Te dieper moest haar ook daarom de val harer helden treffen. Opmerkenwaardig echter is het verschijnsel, dat zij, wel verre van

de théâtrale konsequentie door een balling als Victor Hugo of door een gevallen grootheid als de Lamartine aan den dag gelegd, zich aanstonds eene gedragslijn koos, waardoor ze oogenblikkelijk allen schijn van staatkundige werkzaamheid vermeed. Meestal op reis en ver van het tooneel der woelingen van 1848—1851, trof ze eene verzoening met Buloz, den machtigen bestuurder der *Revue des deux Mondes*, en begon ze eene nieuwe reeks van romans door den druk gemeen te maken, die al de afdwalingen harer eerste en tweede periode zouden herstellen.

Revolutionair en negatief in hare jeugd en rijperen leeftijd, werd ze op haar ouden dag eene pleitbezorgster voor de edelste denkbeelden eener vrijzinnige christelijke moraal, en was het de pen van Lelia, die de edele gestalte van *Mademoiselle la Quintinie* ontwierp. Het zonderlinge en onverwachte dezer bekeering ter zijde latende, mag niet ontkend worden, dat George Sand ook in deze derde periode van hare letterkundige loopbaan eenige welverdiende lauweren verworven heeft. Ik herinner thands alleen aan *l'Homme de neige*, met zijn glansrijke schildering der zweedsche natuur, zijne boeyende verwickeling en zijn onovertreffbaren marionettenspeler, waarvoor zij den prototype in haren zoon Maurice gevonden had. Wat *Elle et Lui* aangaat, gewetenswroeging schijnt der bekeerde romanière te hebben ingegeven, om hare betrekking tot Alfred de Musset in eene soort van doorzichtig romantischen sluyer te verhalen, waarbij er geen twijfel overblijft, of Elle heeft zich in deze geheele omstandigheid met de fijnste kieschheid en de edelste zelfopoffering gedragen. Paul de Musset, de verontwaardigde broeder van den vroeg gestorven dichter, schreef tot antwoord een *Lui et Elle*, dat te veel ongelooflijke en onbewezen beschuldigingen bevat, om geheel onpartijdig de waarheid te huldigen!

Aan het hoofdbeginsel van haar vroeger streven, het idealizeeren van elke uiting des gevoels en van den hartstocht, is George Sand met hare jongste novellen in zoo verre getrouw gebleven, dat ze het konflikt niet meer buiten; maar binnen den kring der algemeen aangenomen zedelijke be-

grippen plaatst. In een zeer toegejuichten roman: le Marquis de Villemer heeft ze de lange worsteling van adeltrots en liefde in de geheime neiging van een markies voor de gezelschaps-jufvrouw zijner moeder beschreven — een thema, 't welk voor den engelschen en duitschen novellist reeds al de aantrekkelijkheid der eerste jeugd heeft verloren. Echter wist ze dit, voor de fransche romantiek nieuwe onderwerp de behoorlijke afwisseling te verleenen, door eene figuur als de Duc d'Aléria, eene schertsende, geestige, tamelijk geblazeerd, maar allesgoedhartigste ci-devant Don Juan. George Sand vaart nog dagelijks (1864) voort de vruchten harer werkzaamheid in de Revue openbaar te maken. En mocht er hier en daar iets wat naar industrie zeeamt merkbaar worden, het blijft een door bijna alle kritische autoriteiten toegestemd of luide uitgesproken feit, dat de onvermoeibare, overvruchtbare dichteresse den zuiversten, bloeyendsten en boeyendsten stijl schrijft van alle tegenwoordig levende fransche dichters of prozateurs.

VIII.

Met George Sand zijn echter de groote namen van het bloeyend tijdvak, 't welk tusschen 1830 en 1848 verliep, uitgeput. De letterkunde van het tweede keizerrijk heeft slechts talenten van den tweeden rang opgeleverd. Verre van ons thands tot ieder dezer dii minorum gentium te begeven, volsta hier een vluchtige omtrek van het aktuëele letterkundige leven in Frankrijk à vol d'oiseau. De merkwaardigste verschijning sints 1848 is in elk opzicht Octave Feuillet, sints eenigen tijd lid der Akademie. Men zou van hem kunnen beweren, dat hij beproefd heeft een gekorrigeerde Alfred de Musset in proza te zijn. Hij ving aan met eenige geestige Proverbes, die tegenover de moreele waagstukken der romantische school en der realisten een heilzamen eerbied voor erkende zedelijke waarheden stelden. Feuillet werd hierdoor het hoofd eener reaktie, die reeds door den beminnelijken Emile Souvestre en door den strengen en vroeg gestorven Charles de Bernard, den spirituëelen auteur

van Le gentilhomme campagnard, was voorbereid; waarbij zich ook George Sand in hare laatste periode aansloot. Deze reaktie bedoelde eene volkomen bestrijding der begrippen, door den modernen roman in omloop gebracht. In de eerste plaats schuwde zij alles wat naar revolutie op sociaal of ethisch gebied mocht rieken. Zij wilde de kunst beoefenen zonder eenige bijbedoeling — de bizarre scheppingen van Sue en zijnen navolger Frédéric Soulié, van den George Sand der eerste periode, de zonderlinge belangstelling van den jongen Dumas, van Murger, van Ernest Feydeau, van Arsène Houssaye en hunne akolyten voor alles wat den Demi-Monde aanging, wekte hare volkomen antipathie en drong haar betere Muzen te huldigen dan de geblankette koninginnen der poudre-de-riz.

Octave Feuillet had er smaak, takt en talent genoeg voor, om deze reaktie aanvankelijk glansrijk te steunen. Dalilah, een drama in dialogen, schein nog als eene verwijderde echo uit den bloeitijd van de romantiek te klinken, maar weldra kwamen, zoowel La petite Comtesse als Le roman d'un jeune homme pauvre den juisten maatstaf reiken van zijn streven en zijn talent. Vooral het laatst genoemde werk. De held is een jong edelman, die, als hij door den plotselingen dood zijns vaders gewaar wordt, dat hij arm is, aanstonds besluit op kloeke wijze voor zijn brood te werken. Zijne eerste pogingen te Parijs, door den ouden notaris der familie geleid, zijn meesterlijk in de détails en met een réalisme bewerkt, 't welk niets ongezonds aankleeft. Zijne plaatsing als intendant op het kasteel eener familie van indische parvenus geeft aanleiding tot de belangrijkste verwickelingen, zoo spoedig de schoone dochter des huizes Marguerite hem ten onrechte als fortuinzoeker verdenkt. Volkomen gelukt is de type der oude adellijke jonkvrouw: Mademoiselle de Porhoët Gaël, die nooit heeft willen huwen uit vreeze haren ouden, eeuwenheugenden naam te zullen verliezen, die deftig met haar breinaald in de grijze krullen van heur tour steekt en statig antwoordt, als men haar oordeel over den adeldom der Bourbons vraagt: — „De Bourbons zijn van goeden adel, maar we hebben wel

wat beters!" — Dat zij juist het middel wordt, waardoor de held zich krachtig kan handhaven tegen de verdenkingen van Marguerite, waardoor eindelijk de verzoening tot stand komt, voldoet des te aangenamer bij de ontkenning, naar mate hare figuur van den aanvang gunstiger afsteekt tegen sommige konventioneele personaadjes, als de goevernante, de dokter en de moeder van Marguerite.

Hoeveel smaak en vernuft Octave Feuillet ook bij het voltooien van deze wezentlijke schoone schepping moge hebben ten toon gespreid, valt er echter door het geheele werk een zekere weekheid van gevoel, eene zekere gekunstelde fijnheid van gewaarwording in 't oog, die in zijn jongsten roman: *Histoire de Sibylle* niet is verdwenen. De propaganda voor de christelijk zedeleer en den Code Napoléon wordt scherper afgebakend en gaat langzaam over in een pleidooi voor Frankrijks katholieke kerk en Frankrijks keizerlijken regeeringsvorm. De persoon eener engelsche goevernante, die, sinds hare komst in het kasteel van Sibylles ouders, zoodanig wordt getroffen door de noblesse van een ouden bijgeloovigen edelman en de vroomheid van een kinderachtigen curé, dat ze tot de katholieke kerk overgaat, schijnt minstens vrij problematisch. Maar de jonge, fijnbeschaafde romandichter heeft hiermede zijn laatste woord niet gesproken. Als hij voortgaat op den weg door zijne *Proverbes*, door zijn *Roman d'un jeune homme pauvre* ingeslagen, als hij zich minder getimproviiseerd kampioen voor de heerschende machten wil betoonen en minder angstig streven wil naar gladheid en overpolijsting van stijl, dan is er van den jeugdigen Académicien nog wellicht eene reeks van uitmuntende werken te wachten.

In den aanvang werd zijn streven op het vurigst gesteund door Edmond About, die eene pikante satyre schreef over de staatsregeling van het Rome van 1858 onder den welbekenden titel van: *La question Romaine*, die nog zeer onlangs met een lijvig oktavo-deel vol sociale en vluchtige wijsbegeerte optrad en het gulden woord op den titel: *Le Progrès*. De echte, waarlijk poëtische gewrochten, waarmee de handige jonkman ten tooneele der litteratuur debu-

teerde, deden eene hooge verwachting van zijn talent opvatten. Reeds zijne reisherinneringen uit Griekenland in het kleed eener geestige novelle: *Le Roi de la Montagne* hadden de beste beloften gedaan, toen zijn volgende roman *Germaine* een volledig sukses behaalde en den auteur in de klasse der reaktionairen uit de school van Octave Feuillet en Emile Souvestre plaatste. *Germaine* is de zieke, teringkranke dochter van een zeer verarmd edelman, den Hertog de la Tour d'Embleuse, die ergens in Parijs op eene vierde verdieping zijn pover bestaan zoo goed mogelijk verbergt. De teekening van zijn koud, misanthropisch egoïsme, waaronder de kwijnende dochter en de hooghartige moeder met de uiterste zelfverloochening het hoofd buigen, is uitnemend gelukt. De kerngedachte der verwikkeling spruit uit een voorstel van den huisdokter, die den vader op het denkbeeld brengt, dat zijne dochter wellicht nog in 't huwelijk zou kunnen treden met een Kraesus, die bij voorbeeld noodig had eenig natuurlijk kind na een wettig gesloten echt door hem en zijne echtgenoot te doen erkennen. Er bestaat zoo iemand in den persoon van een schatrijk spaansch edelman. *Germaine* zal spoedig sterven, de zaak zou voor haar volkomen onverschillig zijn.... en de Spanjaard wil zijn aanstaanden schoonvader eenige honderdduizenden franken als blijk zijner achting aanbieden. De hertog de la Tour d'Embleuse schijnt een oogenblik te weifelen — maar plotseling roept hij uit: „*Merci! je ne vends pas ma fille!*” Doch hij heeft buiten *Germaine* gerekend, die het gesprek vernomen heeft en aanstonds verklaart, dat zij in het huwelijk toestemt, om haar vader tot den ouden luister van zijn geslacht terug te zien keeren — zij zelve zal toch spoedig door hare ongeneeslijke krankte worden gedood. Ook de persoon van den spaanschen grande met zijne hoffelijke zorg voor zijne stervende echtgenoot, met zijne heimelijke genegenheid voor *Germaine*, die alras tot vurige liefde toeneemt, als zij door Frankrijk naar Italië en eindelijk naar Zante reizen, om eene laatste poging tot herstel te beproeven, is voortreffelijk geslaagd. De ontkenning is vrij melodramatisch. *Germaine's* herstelling door middel van arsenicum, 't welk haar

als vergif wordt toegediend, tengevolge eener intrigue der vroegere minnares van den spaanschen Edelman — en 't welk juist hare herstelling bewerkt, schijnt ons vrij mirakeleus... voor medische lezers. Intusschen was het boek met een haut goût van stijl, gevoel en geest geschreven, die volkomen tot de school der reaktionairen behoorde. Edmond About scheen eene gewichtige aanwinst voor den salonroman en frac noir, maar stelde weldra ieders verwachting te leur door een tweetal allerzonderlingste verhalen: *Le nez d'un Notaire* en *Le Cas de Mr. Guérin*. Beide behooren tot het gebied der chirurgisch-medische wetenschap en zijn met zooveel woeste stoutheid en grillige luim ontworpen, dat er geen twijfel meer kan bestaan of de auteur waarlijk à bout de tout zal geraken.

Een tegenovergesteld geval deed zich in deze afdeeling der letterkundige waereld voor met de bekeering van Ernest Feydeau, den beruchten schrijver van *Fanny*, van *Daniël*, van *Catherine d'Overmeire* en van *Sylvie*. Ernest Feydeau heeft in 1864 eene nieuwe vertelling het licht doen zien met het opschrift: *Le secret du bonheur*. De lezers zijner vroegere werken zullen ongetwijfeld door de allerhoogste verwondering getroffen zijn, toen ze de radikale wijziging in de denkbeelden en stijl van dezen auteur ontdekten, welke plotseling met zijn jongste werk scheen aan te vangen. *Octave Feuillet* en de zijnen mogen hier het timeo Danaos met luider stemme verkondigen. De beschrijver van *Fanny's* lotgevallen had zijne bekendheid alleen aan zijne letterkundige zonden te danken. Zijn eerste gewrocht maakte het gerucht van een groot schandaal — en was met een brutaal cynisme geschreven, dat alleen werd opgewogen door een zenuwlooze weekheid, welke beide de hoofd-factoren van des jongen schrijvers zeer twijfelachtig talent uitmaakten. Al het oorspronkelijke van zijnen trant bestond in de schildering van den vrouwentype, zooals *Fanny*, zooals de echtgenoot van *Daniël*, wezens zonder eenig gevoel, zonder eenige zedelijke aandoening, zonder hart, zonder geweten, koud, zelfzuchtig en dom, maar met sterken harts-tocht, uit redeloos temperament geboren. Het waren altegaar

slechte boeken met een luchtjen van gemeenen muskus. Alleen de gekunstelde stijl, die sterk aan Théophile Gautier herinnerde en die hier en daar een zeker waas van letterkundige bekwaamheid vertoonde, had den schrijver de eer verschaf't van soms door een ernstig en bekwaam beoordeelaar in een der Revues te worden aangetast.... met de uiterste minachting. In 1864 echter vertoont hij zich volkomen bekeerd. Zijn nieuwe roman speelt „sur les limites du désert” — anders gezegd in Algiers. In zijne opdracht aan Louis Bouilhet, bekent hij, dat hij voortaan afziet van „la peinture des faiblesses humaines”, schoon hij zich daardoor berooft „d'un puissant moyen d'intérêt” — gelijk hij allerduidelijkst inziet. Hij wil thands jacht maken op: „des mœurs pures, de nobles sentiments, des exemples”, en trekt er voor naar Afrika, want, zegt hij ten slotte, „les modèles manquent autour de moi” — eene bekentenis, die allernaangenaamst moet zijn voor den kring zijner verwanten en vrienden.

Daar de nieuw bekeerden altijd zeer vurig in hun ijver zijn, heeft Ernest Feydeau gemeend in zijn *Secret du bonheur* louter voortreffelijke menschen te moeten schilderen. De hoofdpersoon is zekere kolonel de Bugny, die zijn ontslag genomen heeft, daar hij geen kruidamp of bloed kan zien, die nu eene hoeve bewoont en door de Arabieren met den bijnaam „el kebbir” (de voortreffelijke) wordt begroet. Hij en zijn gezin zorgen voor een douar (dorp) van povere Arabieren en trots hunne gestadige attentien blijft het er steeds even jammerlijk en rampzalig gesteld. Eene kleine liefdesintrigue is door den loop der vertelling geweven, die uit louter menschlievende spekulatiën van den kebbir ten gunste zijner Arabieren uit den stam der Beni-Haoua, en uit landschapschildering en natuurbeschrijving bestaat. Schoon de laatste niet zonder verdienste is en zekere couleur locale bezit, die de auteur op de plaats zelve bestudeerd heeft, maakt het boek echter den indruk van verveling en overdrijving en is het eenigste resultaat der lektuur, dat alle de figuren van Ernest Feydeau den prix Monthyon der Akademie verdiend hebben, zonder daarbij in 't minst

iets af te staan van hunne langdradige stichtelijkheid en gemaakte vroomheid. ¹⁾

IX.

De reaktie ten gunste der kerk en der moraal belette evenwel niet, dat de epigonen der romantiek en van het realisme tot de uiterste consequentiën hunner leerstellingen volhielden. Inzonderheid drong zich eene enkele soort van romans op den voorgrond, die het meeste kans van welslagen bood, gelijk de ervaring leerde — en het is kenschetsend voor de fransche maatschappij der laatste tien jaren, dat men dezen roman met geen anderen titel dan met dien van *Roman-Demi-Monde* kan bestempelen. Balzac had in zijne *Splendeurs et misères des courtisanes* eene wonde der maatschappij aangeraakt, die hem even als elke andere afdwaling stof aanbood, om eene belangwekkende studie te ondernemen zonder ingenomenheid of tegenzin voor zijn sujet. De jonge Dumas had menigte van lauweren vergaderd, toen hij, na zijne *Dame aux Camélias*, het blijspel *le Demi-Monde* deed vertoonen. Sints dat oogenblik trokken vele fortuinzoekende jonge letterkundigen naar dit Dorado der parijsche galanterie, om er een onderwerp op te duiken, 't welk hen op ééne lijn mocht plaatsen met den advokaat van Marguerite Gauthier en van de *Baronnes d'Ange*.

En nog is er hier zelfs in de verte geen sprake van dien uitersten ban der industriële romans, die zoo lang reeds door een ex-hollander als Charles Paul de Kock en later door min komische en meer onbeschaamde chefs, als de *Markies de Foudras* en *Xavier de Montépin*, is aangevoerd. Wat ook de tegenwoordige fransche maatschappij kranks en verdorvens moge bevatten, 't welk verderfelijk op de letteren dezer eeuw zou kunnen werken, tot zoodanige leproosheid, als uit de vertellingen van den schepper der *Filles de plâtre* walmt, is zij waarlijk nog niet gezonken. De

¹⁾ In de periode van 1864—1874 is Ernest Feydeau weder tot zijn oude manier teruggekeerd met een vijftal dubbelzinnige geschiedenissen.

roman van den Demi-Monde heeft daarentegen altijd zekere pretentiën van ethischen aard doen blijken — hij wil waar-schuwen door onthulling van waarheden, die zelden luide worden uitgesproken, hij wil stichten door de schildering van ziektegevallen, die beter binnen de muren van het lazareth verborgen bleven. Aan het slot onzer schets over fransche romans kunnen we niet aanschouwelijker rekenschap geven van deze jongste richting der littérature facile, dan door in eene eenigszins nadere beschouwing te treden over een auteur, die tot de Romantiek zou behoord hebben, als hij niet verkozen had liever de historieschrijver der parijsche overspeliheden te worden: Arsène Houssaye.

Auteur van eenige voortreffelijke studiën over fransche kunst in de XVIII^{de} eeuw, en eener uitmuntende proeve van letterkundige satyre: Histoire du 41de Fauteuil de l'Académie, heeft Arsène Houssaye, redakteur van het geachte tijdschrift l'Artiste, ter kwader ure begrepen, dat hij niets beters te doen had, dan eenige zeer gewaagde romans te schrijven, waarin de heldinnen van het Château des Fleurs de cavatines zingen. In zijn opdracht van den roman: Mademoiselle Cléopâtre aan zekere Princesse de trois Etoiles vangt hij aan met de bewering, dat hij eene waereld zal beschrijven, „que ne connaissent bien maintenant, que ceux qui n'en sont pas.” Zijne heldin heeft drie namen. Haar wettige doopnaam is Angèle d'Hercigny, haar pseudoniem mademoiselle Cléopâtre en eindelijk voert ze nog een derden naam bij bijzondere gelegenheden, die van Markiezin Vittoria Cavoni. 't Is onnoodig te zeggen, dat Angèle van goede geboorte is, dat zij martelares eener wufte verleiding is geworden, dat zij in den chaos der parijsche behoeften en genietingen verloren ging, en sinds eene der glansrijkste verschijningen geworden is in de uitgelezen cirkels „de la haute bicherie.” Noodzakelijker schijnt het ons op te teekenen, dat Cléopâtre hare lievelingslektuur maakt van eene fransche overzetting der Imitatio, dat zij een parelsnoer draagt met eene zwarte parel, waarin: le vin qui endort — een heftig vergif; dat zij met het masker van markiezin eenige hertoginnen uit

den Faubourg St. Germain tot hare vriendinnen heeft gewonnen, dat zij met haar vernuft en smaak wonderen doet, dat zij hare kantwerkster eene huwelijksgift van twintigduizend franken schenkt en naar Londen reist om de fraaiste paarden van Parijs te bezitten.

De man, die haar zoo groote weelde schenkt, is de zoon van een beroemd kunstenaar, „qui centuplait la valeur de l'or en le travaillant”, is Max Auvray, een partijenaar, een kind van zijne eeuw, zonder overtuiging, met eenig instinkt voor kunst en een bleek, fijn, verwijfd gelaat, „où la perversité s'accusait sous la raillerie.” Geruïneerd door het spel en door Cléopâtre heeft hij de handteekening zijns vaders nagemaakt en komt hij eindelijk op de gedachte om een engelsch handelaar in diamanten, die aan tafel bij zijn vader eene porte-feuille met 800,000 franken vertoont, op de laaghartigste wijze te bestelen. Na de ontdekking van de misdaad zendt Auvray, de vader, zijn zoon weg met een geladen pistool en den uitdrukkelijken last zich van het leven te berooven.

Trots haren langdurigen omgang met een zoo diep bedorven mensch, heeft Cléopâtre echter al de fijnheid van heur zedelijk gevoel, al de teederheid van heur weleer jonkvrouwelijk gemoed ongeschonden bewaard. Hierin is zij volkomen eene achterkleindochter van Marion de Lorme en van Fleur de Marie. Als hare zuster in 't huwelijk treedt, gaat zij weenend naar de kerk, om voor het geluk der jonggehuwden te bidden. 't Zal niet onbelangrijk zijn de plaats in haar geheel meê te deelen:

— „Cléopâtre, de trotsche Cléopâtre trad met gebogen hoofde de kerk Saint-Philippe-du-Roule binnen: zij hijgde, zoo bang was zij te laat te komen. Echter had ze zich op den hoek van de Coliseumstraat even opgehouden, om eene aalmoes uit te reiken. Eene arme vrouw ging voorbij, met een kind in de armen en twee kleine jongens, die haar bij den rok vasthielden — een luide kreet van armoede in den vroegen morgenstond. Parijs ontwaakt en sluimert in met dien kreet. Cléopâtre gaf haar twintig franken op dezelfde wijze als iemand, die haar twee sous toereikte, maar daar-

enboven met zooveel kiesche bevalligheid, alsof zij zelve de weldaad ontvangen hadde.

De mis begon in de kapel der H. Maagd, toen Cléopâtre hare vingeren in den wijwaterbak doopte. 't Scheen haar of ze geen recht had van bidden in die kapel, welke naar hare meening slechts voor vrome jonkvrouwen, voor gelukkige of rampzalige moeders bestemd was. Zij trok haar sluyer dieper over 't gelaat en trad er binnen, denkende, dat zij voor hare zuster ter mis kwam. Langzaam scheidte zij moed in het gebed — het gebed, die onzichtbare trap, welke de zondares uit de nachtelijke duisternis van hare schuld naar die luisterrijke hoogte voert, waar God vergeving schenkt. Weldra barstte zij in tranen uit, 't was als een frissche dauw, die over haar werd uitgegoten en haar voor een uur een nieuw leven schonk. 't Scheen haar, dat ze het Déjanirakleed aflegde, 't welk haar sinds vijf jaren folterde. Want het was op weinige dagen na vijf jaren geleden, dat ze het huis haars vaders verlaten had.

Cléopâtre keerde in eene bijna blijmoedige stemming huiswaarts.

— „Lieve zuster,” zei ze in stilte, „ik heb voor uw geluk gebeden en ben zelve tevreden en gerust geworden!”

Zij vroeg om hare chokolade en bladerde in een roman. Voor ieder gejaagd gemoed is een boek, hoe het ook zij, eene toevlucht in den strijd des levens.

Men schelde.

— „Doe niet open!” zei ze tot haar kamenier.

— „Mevrouw, 't is meneer Max!”

— „Zeg hem dat hij morgen terugkome!”

— „Maar mevrouw! hij zal boos worden!”

— „Zoo zeg hem dan, dat hij nooit terugkome!”

Toen de kamenier terugkwam, had Cléopâtre den roman, die zij juist aanving te doorbladeren, ver van zich afgeworpen.

— „Dit werk bedoel ik niet,” zei ze, „breng me mijn boek!”

— „Welk boek?”

— „Je weet het wel, mijn boek!”

Leontine, die haar begrepen had, bracht een klein deeltjen,

gebonden in la-Vallière-leder. 't Was de Imitation de Jésus Christ.

Zes maanden na Cléopâtres vlucht, had hare zuster haar dit boek gezonden, een souvenir harer gelukkige jeugd. Beide hadden ze het gelezen en herlezen, toen Cléopâtre geloofde, dat het leven des geestes het eenige ware leven was.

— „Lief boek!” zei ze en kuste het alsof ze hare zuster omhelsd had.”

Eene tweede plaats geve nog nadere maatstaf van de amathusische moraal des heeren Arsène Houssaye. Cléopâtre heeft een tochtjen door het bosch van Boulogne gemaakt in hare victoria, bespannen en demi-daumont met twee wonderfraaye engelsche paarden: Stradella en la Pluie-qui-Marche. Plotseling bespeurt ze edne eenvoudige huur-calèche, waarin een deftig oud heer en eene jonge dame aan de zijde van een jong mensch. Verbleekend haast ze naar huis en ontvangt het volgend bezoek:

„Men schelde.”

— „Is mevrouw thuis?” — vroeg Leontine, terwijl ze harer meesteres een witten burnous met rooskleurige strepen aanbood.

— „Ja en neen, je weet het wel.”

Leontine vertrok en kwam oogenblikkelijk terug, om mademoiselle Cléopâtre te berichten, dat een heer, die er uitzag als een deurwaarder, voor vijf minuten audiëntie vroeg.

— „Een deurwaarder?”

— „Ja, mevrouw, zwart als een raaf in de sneeuw!”

— „Laat hem binnenkomen!”

— „Ik zou het niet doen, mevrouw, hij zal uw dag bederven.”

— Laat hem binnenkomen; ik ben alleen niet thuis voor galante jongelui!”

— „Dan mag die heer wel binnenkomen.”

Op het zelfde oogenblik werd de deur geopend en vertoonde zich een heer, geheel in 't zwart gekleed.

— „Mevrouw kan ik u alleen spreken?”

De heer in 't zwart verborg zijn gelaat halverwege achter zijn hoed.

— „Ja, meneer, ga zitten!”

De zwarte man bleef voor den fauteuil staan en nam den hoed van zijn gelaat weg — een gelaat, waarop studie, goedheid en kommer geteekend stonden.

— „O, mijn God!” — schreeuwde mademoiselle Cléopâtre, die haar vader herkende.

Zij wilde opstaan en viel bijna in zwijm op de sofa.

— „Mevrouw, ik heb de eer van door u niet gekend te worden.”

— „In Gods naam.....”

— „Laat mij uitspreken, mevrouw! Ik heet George d'Hercigny. Ik woon in Champagne, een land, dat u niet kent. Ik ben een arm advokaat, die altijd wanhopige zaken te verdedigen had, wanhopige zaken, die ik altijd verloren heb. Ik ga thands eene goede zaak bepleiten. Zal ik haar ook verliezen zoo als de andere?”

De heer George d'Hercigny zag Cléopâtre aan, die zachtkens trilde, gelijk het woud bij dreigenden storm, voordat de wind opsteekt.

— „Ik had twee dochters. God schonk ze mij heerlijk schoon. Haar moeder is voor een jaar overleden — eene heilige vrouw! Men zegt, dat de dooden daarboven over de levenden waken. Helaas! de levenden bidden niet altijd voor de dooden. Ik heb mijne vrouw beweend, eene van mijne dochters heeft met mij geweend, maar ik had mijne vrouw en mijne oudste dochter te betreuren!”

De heer George d'Hercigny zweeg. De stilte was verschrikkelijk.

— „Ik weet niet of mademoiselle Cléopâtre tranen begrijpt?”

— „Ja, ja, meneer!” snikte ze.

— „Ik had niet gedacht, dat mijne geschiedenis u zoo treffen zou. Ja, ik heb mijne vrouw verloren — ik heb een mijner dochters verloren, de schoonste en, zal ik het zeggen, de liefste. Zij heette Angèle..... als hare moeder. Even

als hare moeder was zij blond en had zij hemelsblauwe oogen. Men zou gezegd hebben, dat zij een engel was. Ze had van zich zelve een portret gemaakt in pastel, toen zij zestien jaren oud was. 't Was een wonder van gelijkenis, maar ik heb een zwarten sluyer over het portret gehangen en ik neem dien niet weg, dan in mijne dagen van penitentie!"

— „O vader, vader!" riep mademoiselle Cléopâtre.

— „Uw vader! Heeft u een vader, mevrouw? Maar dat gaat mij niet aan. Ik had misschien ongelijk u over mijne oudste dochter te spreken. Zij is dood, dat hare assche rustte! Mijne jongste dochter treedt in 't huwelijk!"

— „Caroline!" zei Cléopâtre.

— „Stil! u kent haar niet!"

— „U heeft gelijk, meneer! ik ken haar niet!"

— „Ik kom u verzoeken..."

— „Mij verzoeken..."

— „Luister. Mijn dochter treedt in 't huwelijk met een edel mensch. Hij waant, dat zij mijn eenige dochter is. Kleinzoon van een maarschalk van Frankrijk, zal hij zijn kruis winnen in den strijd der welsprekendheid. Ik wilde niet, noch voor hem, noch voor haar, dat zij te Troyes zouden trouwen. Dat zou te veel treurige herinneringen opgewekt hebben voor een feestdag. We zijn ons in Parijs komen verbergen. Men moet zijn geluk wel verbergen soms!"

De heer George d'Hercigny zuchtte treurig. Cléopâtre boog het hoofd voorover en verborg het in haren zakdoek.

— „Maar te Parijs, mevrouw! kan men onaangename ontmoetingen hebben! We hebben elkander zoo even ontmoet in de avenue de l'Impératrice. Indien we elkander eens weer mochten tegenkomen, als mijne dochter naar de kerk gaat..."

— „O mijn vader, mijn vader, denk aan Angèle!"

— „Ik zal voor haar bij de huwelijksmis bidden. Maar denk er aan, dat men na de mis mogelijk naar het Bois gaat wandelen..."

— „Ik begrijp u, meneer! u zal mij nimmer op uwen weg vinden. Ik zal misschien ook naar de mis gaan — maar naar de mis der dooden!"

De heer George d'Hercigny ging deftig heen, zonder om te zien.

— „Mijn vader, mijn vader!” snikte ze weder.

Maar de vader hoorde zijne dochter niet.

Zoude hij voor eene laatste reize de goede zaak voor deze verdwaalde ziel hebben willen bepleiten? Zou hij, die al zijne zaken verloren had, als hij zeide, zou hij deze winnen? Mademoiselle Cléopâtre had zich op hare knieën geworpen, de handen wanhopig ineengeklemd. Zij wilde haren vader volgen, maar plotseling maakte zich een gevoel van fierheid van haar meester — de trots kwam door het berouw heen.

— „Vergelijkt hij mij bij mijne zuster?” — zei ze als eene razende de kamer op-en-neer loopende. — „Was ik geboren, om mij in te burgeren in eene kleine provinciestad? Kan ik mijne neigingen uitroeyen? Kan ik het helpen, dat ik een zwak heb voor wat avontuurlijk is? Zoo is mijn vader altijd met zijne insinuatien! Hij gaat altijd langs zijwegen. 't Is zeer treffend wat hij mij daar gezegd heeft: ik dacht, dat ik in de Ambigu of in de Gaité was — doch ik had liever gezien, dat hij mij aan zijne voeten had ter aarde geworpen, maar dat hij mij in tranen badende, weer opgenomen had, om mij aan zijn hart te drukken. Hij is geen man, hij is een advocaat.”

Ze trok het koord van hare schel stuk.

— „Léontine!” schreeuwde zij, „geef me mijn hoed!”

— „Mevrouw is geheel ontsteld. Waar gaat mevrouw heen?”

— „Wat weet ik het! Recht voor mij uit!”

Mademoiselle Cléopâtre nam de fraaye ruikers van Max en wierp ze op het balkon.

— „Ach, mevrouw! hoe zonde! 't Is een achttiende brumaire, zoo als de prins laatst zei!”

— „Je zult nog wel wat anders beleven! Maak me niet kwaad, of ik werp je ook het venster uit en daarna zal ik zelf er uit springen!”

— „Ik zei het wel, dat die zwarte man een ongeluksvogel was!”

Op dit oogenblik, terwijl ze alles in hare kamer omverwierp, greep zij een klein schilderijtjen met een houten

lijstjen, waarin een gravure van twee sous, een priester voorstellend te midden van jeugdige kommunianten. Ze stond onbeweeglijk als een standbeeld en las hardop zonder zich aan Léontine te kreunen:

— „Mejufvrouw Angèle d'Hercigny heeft hare eerste communie gedaan den 23 Mei 1853 in de kathedraal van Troyes.”

— „Angèle d'Hercigny!” stamelde mademoiselle Cléopâtre, „wat is er van haar geworden? O, mijn God! o, mijn vader!”

Ze zeeg onwillekeurig op de knieën en smolt in tranen weg.

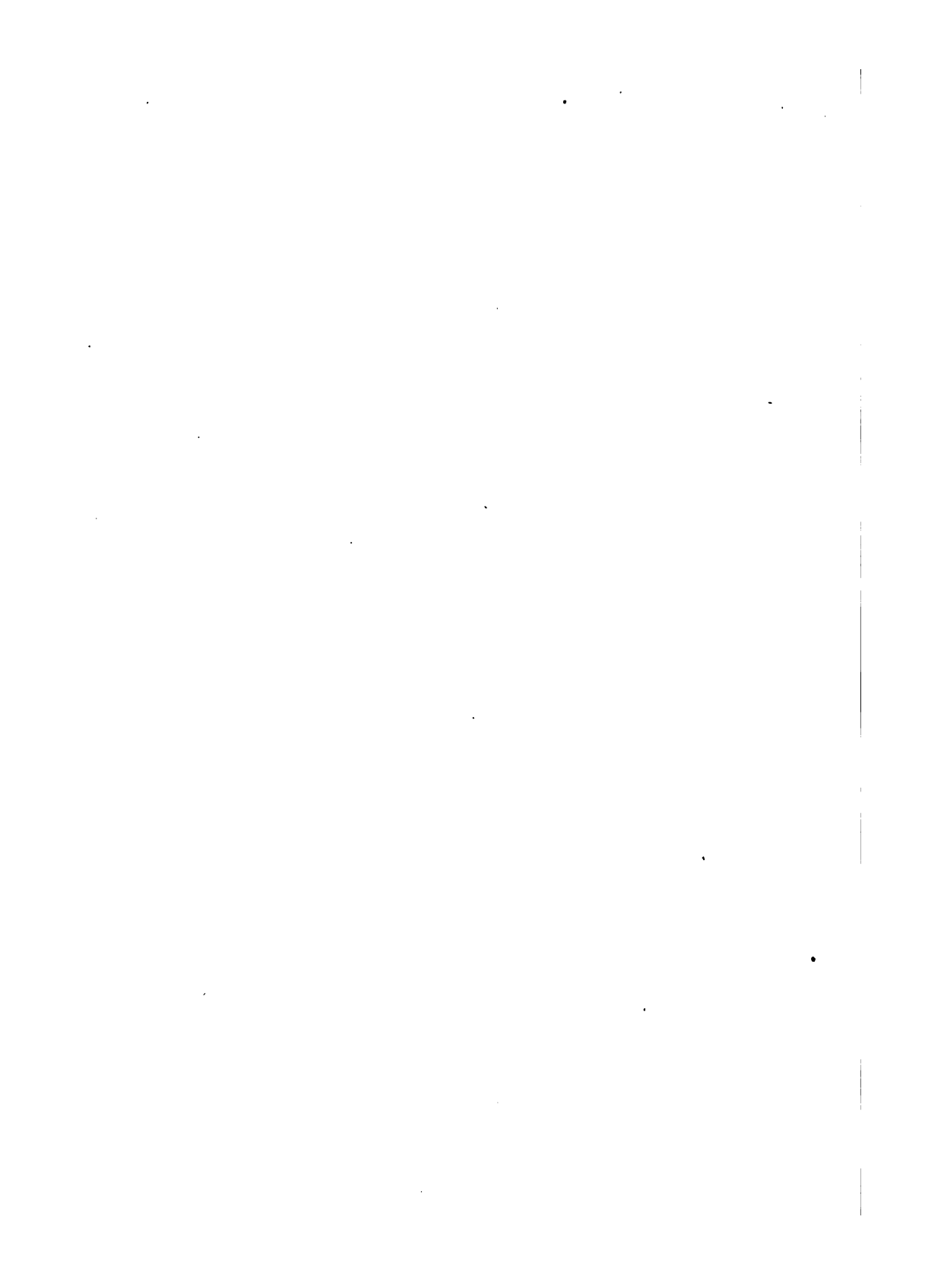
't Is niet te miskennen, dat dit laatste drama met talent is ontworpen en daarom alleen reeds had het wellicht hier eene plaats verdiend. Maar we toefden er vooral eene wijl bij, omdat het eene trouwe afspiegeling geeft van den roman des oogenblik, welken we zoo gaarne den roman van gisteren zouden noemen. Mademoiselle Cléopâtre is eene echte schepping van den dag, een werk van kunstige reflectie, zonder degelijke studie of gezonde beginselen ondernomen. De jonge Dumas had voor 't minst juist waargenomen, daarom is zijne Dame aux Camélias een roman, die in zijne eigenaardig genre eene soort van letterkundige en blijvende waarde bezit. Wanneer Armand Duvals vader Marguerite komt verhalen, dat de hartstocht, welken zij zijnen zoon inboezemt, een geheel gezin met ongeluk en jammer bedreigt, barst ze niet als Cléopâtre in tranen uit, zegt ze niet, dat ze een zwak voor avonturen heeft, noch dat ze niet geboren was om in eene provinciestad als eene fatsoenlijke burgervrouw te leven — maar doet ze het eenige, wat haar te doen overblijft, ze offert hare liefde op en verloochent zich zelven met den edelsten en bewonderenswaardigsten moed. Jules Janin kon eene lofredé op de Dame aux Camélias schrijven — wie zal mademoiselle Cléopâtre durven prijzen? De eerste is eene waarachtige figuur, met zwakheid, hartstocht en schuld, maar ook met grootmoedigheid, liefde en zelfopoffering — de laatste is eene opgesmukte fantasie-gestalte; met de groteske grillen eener oostersche

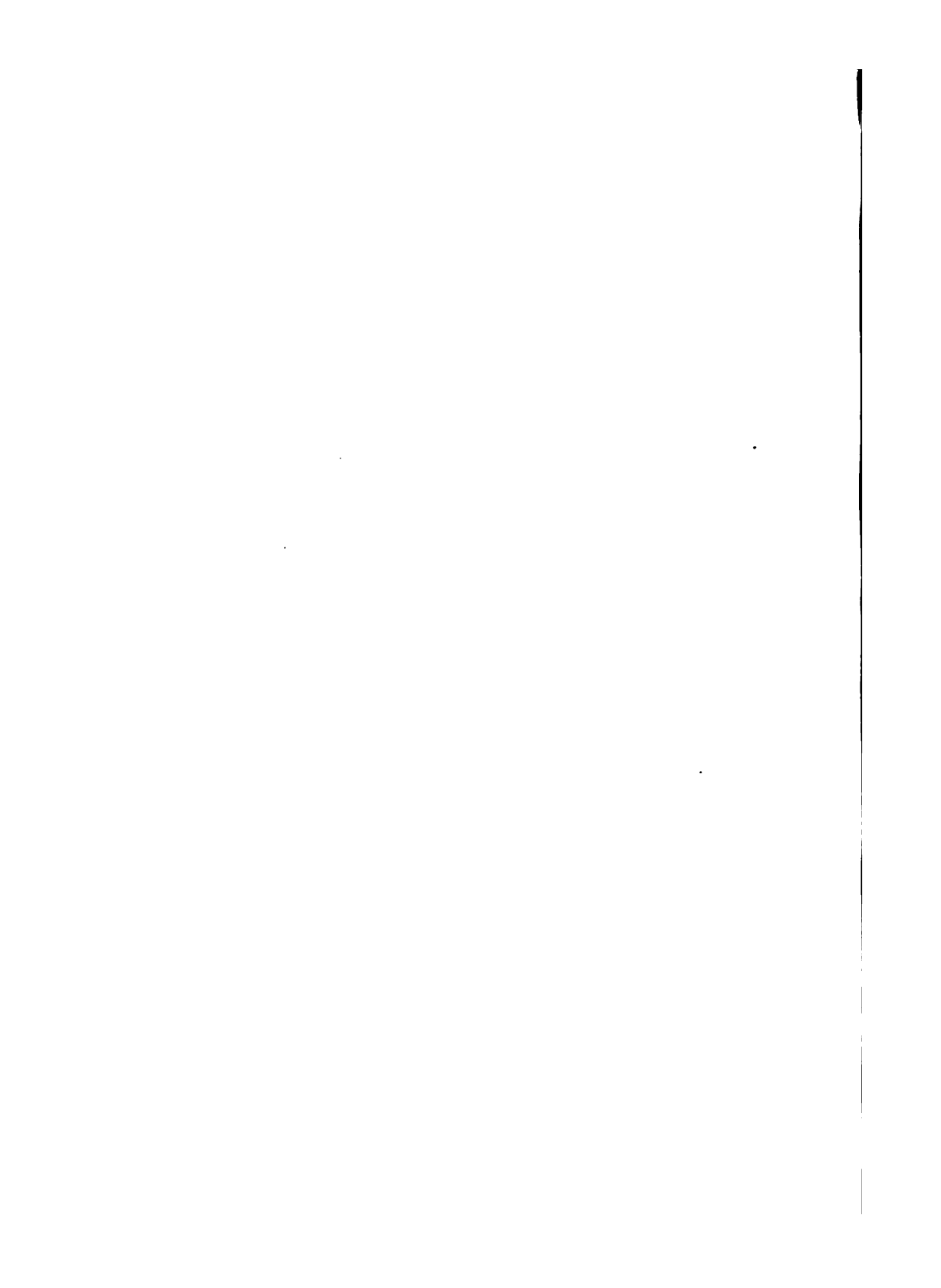
prinses en de melodramatische deklamatiën van eene Thisbe en eene Marion de Lorme.

En waar schuilt de kerngedachte, het ethisch of artistisch beginsel, dat de basis moet uitmaken dezer al te overdadig gemuskeerde vertelling? Arsène Houssaye schijnt dergelijke vraag voorzien te hebben en schrijft in zijne deklamatorische opdracht aan de Princes de Trois Etoiles:

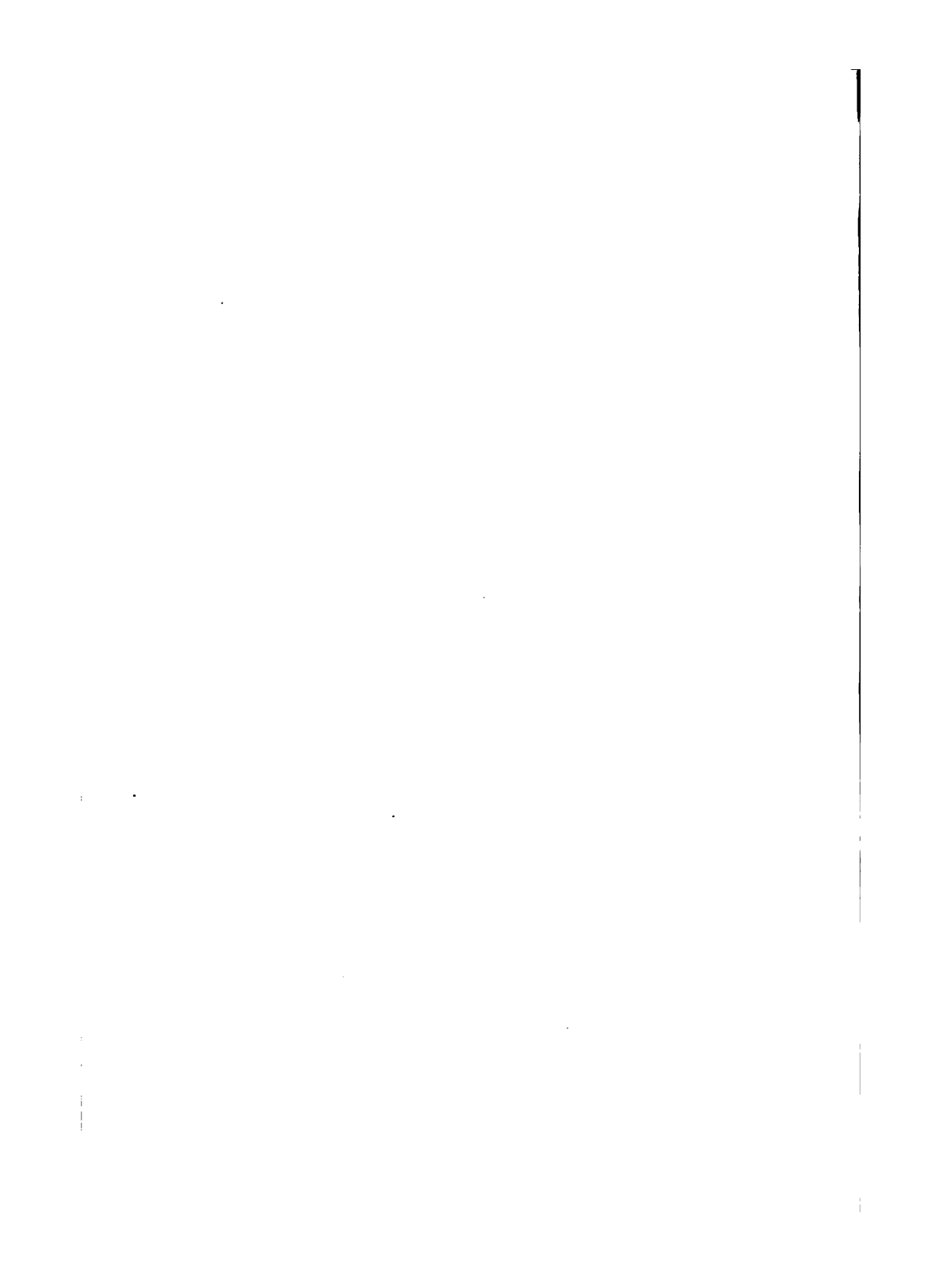
— „Als men u vraagt, waarom ik dit parijsche drama geschreven heb, terwijl ik Homerus had kunnen lezen, Leonardo da Vinci had kunnen bewonderen, Sfinxen met rooskleurige lippen had kunnen ondervragen, terwijl ik had kunnen reizen en droomen in het woud, terwijl ik een sigaar had kunnen rooken bij Tortoni — of wel naar u had kunnen luisteren, naar u, die de heerlijkste romans verhaalt:

„Zoo zult ge antwoorden, dat ik geschreven heb, omdat ik had waargenomen; omdat, als men het vuur van den hartstocht doet opvlammen, men de frische luchtstroomen der deugd gewaar wordt, even als men na den storm met blijdschap den lieflijken geur van meidoorn en eglantier inademt!”

LITTERARISCHE
SCHETSEN EN KRITIEKEN.

LITTERARISCHE
SCHETSEN EN KRITIEKEN

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

Lord Edward Bulwer Lytton.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.
1882.

EERSTE HOOFDSTUK.

De Student van Cambridge.

„Les premières idées que l'homme a reçues,
les relations qui l'ont habituellement entouré,
l'atmosphère au sein de laquelle il a vécu,
dominent sa pensée comme sa vie.”

Guizot.

Op den achttienden van Louwmaand 1873 stierf te Torquay Edward George Earle Lytton Bulwer-Lytton, eerste Lord Lytton.

De door geheel Europa beroemde poëet en romanschrijver had zeven-en-zestig jaren geleefd en daarvan zes-en-veertig aan den onverdroten dienst der letteren en wetenschappen gewijd. Hij was voor Engeland eene der eerste poëtische krachten van zijne eeuw, een novellist, die naast Dickens en Thackeray met eer genoemd werd. Hij was een man van veelzijdige kennis en wetenschap, die zonder ophouden onderzocht en navorschte, die de duitsche letteren grondig kende, die de geschiedenis der fransche omwenteling van 1789 met vrucht beoefende, die eene niet onverdienstelijke geschiedenis van Athene schreef. Hij was een geestig dichter en tooneelschrijver, die zoowel het heldendicht als het blijspel

met geluk beoefende; hij was een smaakvol kritikus en biograaf; hij was een redenaar van talent in het Huis der Gemeenten, een werkzaam minister van de engelsche kroon; hij beschermde zijne broederen in de letteren en was de welsprekende voorzitter van menig openbaar letterkundig banket.

Onder de kinderen dezer eeuw was Lord Lytton een der meest in 't oog vallende, een der meest bekende, ook in Nederland. Zijne plaats, zijn invloed in de europeesche letteren is niet van voorbijgaanden aard. Heeft hij niet in Pelham, bij zijn eerste optreden als novellist, het dandyïsme van den whigschen adel met meesterlijk vernuft gegeeseld? Heeft hij de elegante waereld van Bond-Street, de welgekuischte cause-riën der Almack-salons niet verloochend, om eene oplossing der ingewikkeldste psychologische problemen in de afzichtelijkste holen van Thames-Court te beproeven? Zouden Paul Clifford en Eugene Aram niet staven, dat aan moerasoevers heerlijk schoone bloemen prijken, dat het gemoed van den onder 't laagste boevengemeen opgevoeden knaap kostlijke schatten en het hart van den onder de heiligende indrukken van wetenschap en kunst ontwikkelden geleerde afzichtelijke geheimen kan verbergen? En heeft hij zijne processtukken, zijn somber Cour d'Assises en zijne psychologische kazuïstiek niet vaarwel gezegd, om de historie op cijns te stellen, om uit de ruïnen van Pompeji een veelkleurig — misschien al te veelkleurig — tafereel van het schitterende kampanische stadsleven in de dagen van Keizer Titus op te bouwen; om, na den laatsten der romeinsche Tribunen, den laatsten der saxische Koningen en der normandische Baronnen, omstuwd met hun bont — misschien al te bont — gevolg, uit het voorleden te doen opdoemen? Ving hij eindelijk niet als Pisistratus Caxton aan, eene geheel nieuwe, hoogst belangrijke schilderij van 't engelsche leven in zijne geheele veelzijdigheid, in zijne tallooze schakeeringen met zóo groote kunstvaardigheid te ontwerpen, dat er na zoo vele en zoo verschillende proefnemingen, geen twijfel meer overblijft, welke plaats men den rusteloos werkzamen priester aan 't outer der kunst zal moeten inruimen?

Lord Lytton achtte daarenboven met een twee-en-twintigtal romans zijne letterkundige taak niet afgewerkt. Dan eens greep hij naar den lauwer van den epischen dichter, dan eens naar dien van den dramaturg, om vervolgens als geschiedschrijver of staathuishoudkundige, als biograaf of als redakteur van the *New Monthly Magazine* te bewijzen, dat zijn ijver onverzwakt bleef, zijne energie nooit verdoofde. Bezat hij alzoo den vasten wil om de kroon van Lawrence Sterne en Sir Walter Scott te veroveren, met even groot verlangen haakte hij naar de glorie van Edmund Burke en van William Pitt.

Het zes-en-veertigjarig tijdvak (1827—1873), 't welk zoo vele en veelsoortige lettergewrochten van zijne hand zag voltooyen, mocht den auteur van Pelham tevens als afgevaardigde van St. Ives, Lincoln en Hertfordshire in het Huis der Gemeenten zien optreden, mocht hem zelfs gedurende het korte tijdvak van het tweede ministerie Derby (1858—1859) als Staats-Sekretaris voor de koloniën op de bank der ministers zien verschijnen, terwijl hij, bij het derde ministerie van Lord Derby in Juli 1866, tot Pair van Engeland verheven als Baron Lytton van Knebworth in het Huis der Lords zitting nam.

Bij de populariteit, welke Lord Lyttons naam ook in Nederland heeft gewonnen, schijnt mij eene korte historisch-aesthetische studie van zijn letter- en staatkundig leven niet ongepast. De volgende bladzijden mogen als eene geringe bijdrage tot de letterkundige geschiedenis onzer eeuw in biografischen vorm hier of elders hare bescheiden plaats innemen ¹⁾.

¹⁾ Tot bronnen voor de studie van Lord Lyttons leven en schriften zijn aanbevelenswaardig, behalven zijne gezamenlijke werken, later te vermelden, zijne biografie door Mark Rochester (Mr. Charles Kent, Lord Lyttons oudste en intiemste vriend) in dezes: *The Derby Ministry, a series of Cabinet Pictures*. London, 1858 — thands grootendeels gevolgd door Thompson Cooper F. S. A.: *Lord Lytton, a Biography*, London, 1873. Men vergelijkte verder: Julian Schmidt, *Sir Edward Bulwer Lytton und die Kinder des Jahrhunderts* — in *Westermanns Monatshefte*, 26 B. 1869. bl. 475, 627, — eindelijk het door mij geschreven opstel in het tijdschrift *Nederland: De Dichter-Staatsman* (1890. I Deel), waarvan deze bladzijden eene geheel herziene en veel vermeerderde uitgave vormen.

I.

Dertig mijlen noordwaarts van Londen, in 't graafschap Hertford, verheft zich te midden van wijduitgestrekte wouden een opmerkelijk kasteel. De huizing draagt den naam van Knebworth en is sints eeuwen in 't bezit van 't oudadelijk geslacht der Lyttons. Hier langs deze laan van lommerrijke olmen, komt ge in 't park. Statig rijst de burcht uit zijne donkergroene lijst voor u op. Nog een weinig verder en men zal van gindsch terras het landschap in trotsche pracht vóór zich zien. Ver verwijderde bosschen teekenen eene golvende lijn tegen den blauwenden horizon; rechts strekken zich de eiken van 't hertenkamp uit, waaronder de bevallige ree met luchtigen tred door het varenkruid snelt of dartelens moe zich neêrvlijt in de koele schaûw; links kruisen zich de tallooze wandelpaden van een kostelijk lustoord, waar te midden der schoonste bloemenweelde tal van heerlijk bloeyende rozen geurt. En daar recht vóór u eindelijk, de burcht Knebworth, welsprekende getuige der aloude grootheid van 't voor-geslacht.

Toen eens de sterke koninklijke forteres — door verloop van tijd tot het pittoreske slot verbouwd, 't welk we thands heel onze aandacht schenken — door Henry VII aan Sir Robbert de Lytton werd afgestaan, had het geslacht der Lyttons reeds eeuwen onder Englands adel eene aanzienlijke plaats bekleed. Tochtgenoot van den Veroveraar, deed het zijne zonen hunne koningen ter kruisvaart of in den burgerkrijg volgen. Sir Giles de Lytton streed met Richard Cœur-de-Lion voor Askalon. Sir Robbert, de eerste bezitter van Knebworth, ontving de Bath-orde op 't slagveld van Bosworth. Een derde telg dezer strijdbare Normandiërs ontplooidde de welberoemde banier met den gehoorden wolf der Lyttons in het Camp du Drap-d'or, en toen Koningin Elizabeth naar een hoofd voor hare uitgelezen keurbende van engelsche Baronnen omzag, koos zij daartoe Sir Rowland de Lytton.

Knebworth kan van al die glorie nadrukkelijk getuigen.

In den zuiversten Tudor-stijl onder Henry VII herbouwd, heeft de ridderlijke huizing ook nog heden niets van hare betekenisvolle schoonheid verloren. Aan alle zijden is zij met sierlijk in steen gebeitelde wapenborden getooid. Hare vier ronde torens schieten met talrijke koepelvormige spitsen uit de kanteelen op, en van iedere spits wappert de breede, vergulde weërhaan, als eene tong van vlamvend vuur in 't zonlicht schitterend.

Als 't u vergund wordt den burcht te bezichtigen, zal de deftig in 't zwart gekleede Majordomus u eerst na de groote ridderzaal voeren, waar ge het blazoën der Lyttons in ontelbare schakeeringen op de ouderwetsche in lood gevatte ruitjens geschilderd vindt. Hebt ge deze ruime hal verlaten, waarvan de gewelfde zoldering uit de dagen des eersten Tudor-Konings en het snijwerk uit die der laatste Tudor-Koningin dagteekenen, dan volgt ge uwen welbespraakten cicerone naar een eenvoudig vertrek, waar eens — naar zijn zeggen — door Cromwell, Pym en Vane het ontwerp van den grooten opstand werd gesmeed. Langs de breede, dubbele trap voert hij u voorts naar het met kostelijk tapijtwerk behangen slaapvertrek, waarin, tijdens de spaansche Armada, door Koningin Elizabeth de nacht werd doorgebracht, toen ze Sir Rowland de Lytton met een onverwacht bezoek verheugde. En overal, waar hij u ook binnenleide, merkt ge den kostelijken smaak van den laatsten eigenaar op, die alle deze getuigenissen van verzwonden eer aan de strengste eischen van een echt negentiende-eeuwsch comfort heeft weten te huwen. Uw statige gids heeft intusschen het gantsche slot met u doorkruist, en vergunt u thands met eene uitstekende buiging om de tuinen en bosschen van Knebworth, zooveel u lust, te doorwandelen.

Eerst dan die prachtige eikenlaan gekozen, welke u naar de grens van 't hertenkamp voeren zal. Verberg dien glimlach van blijde verrassing niet, als ge eensklaps den effen spiegel van dat kleine, maar diepe en doorschijnende meir gewaar wordt, tot nog toe door de hooge dennen en eiken voor uw oog weggescholen. Zwijgend zet ge u aan den voet van een reusachtigen eik neer en vestigt uw blik allereerst op dat

kleine vissershutten, daar juist tegenover u aan gene zijde van 't meir. Helder wit springt het eenvoudig huisjen uit een dicht bosch van berken, lorken en dennen te voorschijn. De roode bessen van den bergesch vlechten er een sierlijken krans om, het lange donkergroene oeverriet golft zacht klagend aan zijn voet. En heinde en ver, waar ge uw oog moogt wenden, het geheimzinnig ruischende woud in onmetelijke uitgestrektheid.

II.

Gedurende een heerlijken zomermaandsuchtend van achttienhonderd-vijf-en-twintig snelde een jonkman, welke nauwelijks een twintigtal jaren kon bereikt hebben, met haastigen tred door de breede eikenlaan van Knebworth naar zijne lievelingsplek, den oever van 't zoo even door ons bezochte meir. Blij glimlachend vlijt hij zich in 't zachte oevergras neêr, waar de zoete adem van den welriekenden tijd en van tallooze wilde bloemen hem gastvrij verwelkomt. Duizenden insekten gonzen vertrouweljk om hem heên; dan eens komt een groote bleekgele vlinder uit den kelk eener in 't riet verscholen waterlelie hem plotseling voorbijfladderen, dan eens nadert hem eene menigte kleine donkerblauwe kapellen in vast vertrouwen op zijne bewondering voor hare bevallige schoonheid, dan weder eens trekt een talrijke zwerm van goudgroene vliegen hem voorbij, die glinsteren in de schuine stralen der morgenzon en wemelen tusschen de hooge riethalmen van den meiroever. Op den rechterarm geleund, rust zijn blik langen tijd op het visscherskluisjen vóór hem. Zijn lichtblauw oog spreekt van stille tevredenheid, zijn gantsche wezen tuigt van wakkeren levensmoed en van rijke hoop voor de toekomst.

Een geduldig opmerker had wellicht nog meer op dat gelaat kunnen waarnemen. Die lichtblauwe, wat grijs getinte oogen zijn gewoon met starende, onbeweeglijke blikken een bepaald voorwerp vast te houden. Op het voorhoofd komt zich nu reeds een lichte rimpel vertoonen, voor een oogenblik door den loop der gedachten te voorschijn geroepen en even

ras weggevaagd met de fijn gevormde hand, die doelloos door het bruine krullende hair blijft woelen. De bovenlip, een weinig vooruitspringend en gants niet verborgen door een fijn kneveltjen, trekt soms scherpe lijnen om mond en kin, die van vasten wil, misschien van krachtige eerzucht spreken. De scherp gebogen neus, de bleeke doorschijnende tint van het gelaat, de lange, wat aristokratisch magere gestalte, de kleine voet geven u recht tot het vermoeden, dat ge hier wellicht een zoon van het eens zoo beroemde geslacht der Lyttons in geliefkoosd gemijmer hebt bespied.

De jonkman behoort inderdaad tot het geslacht der Lyttons; zijne moeder was de laatste erfgename van Knebworth. En wat zijne mijmerijen aangaat, in latere jaren heeft hij ze zelf geopenbaard. — „De meiroever in 't park van Knebworth” — schrijft hij — „was mijne lievelingsplek. Daar placht ik als jongeling mijn gantschen vakantietijd te slijten, daar bouwde ik kasteelen in de wolkenlooze lucht tot het vallen van den avond. Het ruischen en gonzen van den zomernamiddag deed de lieflijkste beelden voor mij verrijzen. De stille rust der natuur overstelpte mij met een stroom van levenskracht, van ongekende levensweelde, die mij uit haren rijkdom van rondsom tegenvloede. Wie bracht niet uren aan zoodanige plaats door, wie mijmerde er niet met stille vreugde, wie glimlachte er niet tegen de bevallige gestalten zijner idealen? Uitgestrekt op het geurige gras, werd ik aan de overzijde te midden van 't bosch de torenspits der kleine kerk gewaar, waarin het krachtig voorgeslacht sluimert — de grafsteé, waar ook eens mijne eigen asch rusten zal.

„Alles is stil en eenzaam en toch zoo welsprekend. Zie, daar beweegt het riet aan den oever, een hert komt met statigen stap naar 't meir om te drinken en te rusten. O, Nymfen, o, Feeën, o, Poëzie! — Ik ben weder de uwe!”¹⁾

III.

Edward George Bulwer Lytton werd in Bloeiimaand

¹⁾ The Student: a series of papers. By E. Lytton Bulwer. Paris, 1835.

van 1805 geboren. Zijn vader, de brigade-generaal William Bulwer, had in 't vorige jaar het kommando van een der legerkorpsen aanvaard, welke Engeland tegen den gedreigden aanval van Boulogne zouden verdedigen. Zijn vroege dood legde aan zijne echtgenoot, Elizabeth Barbara Lytton, de laatste telg van 't beroemd geslacht, de gewichtige taak der opvoeding van drie jonge knapen op de schouderen. Haar oudste zoon, William Lytton Bulwer, verwierf na zijne meerderjarigheid de vaderlijke landgoederen in Norfolk. Sir Henry Lytton Bulwer, haar tweede zoon, koos zich een diplomatischen werkkring en won als britsch gezant te Madrid, te Washington, te Florence, en eindelijk als opvolger van Lord Stratford de Redcliffe te Konstantinopel den welverdienden roem van uitstekende staatkundige ¹⁾ bekwaamheid. Lord Lytton — men gunne hem terstond den in 1866 verworven pairstitel — heeft, even als zijne oudere broeders, de hoogste verplichting aan de opleiding zijner moeder ²⁾. Omringd door zoovele trotsche herinneringen aan vroegeren luister op de huizing Knebworth, leerde hij aan hare knieën de naïve balladen van Bisschop Percy nastamelen en hoorde hij er gewagen van de glorie door den dichter van Marmion en Waverley gewonnen. Met levendige sympathie voor 't verzwonden heldengeslacht, vol weemoed en heimwee voor die dagen van kracht en feödale heerlijkheid, kiemde thands reeds in het gemoed van den knaap, den zoon der Bulwers en der Lyttons, de groote hartstocht, die zijn gantsch, volgend leven beheerschen zou, de eierzucht.

De scheppingen van den grooten Onbekende moesten den mijmerenden knaap wel 't meest treffen. De Middeneeuwen en hare krachtigste figuren, door den tooverstaf van Ivanhoe's auteur tot een nieuw leven geroepen, waren zijne eerste

¹⁾ Voor zijne letterkundige talenten gaf hij verdienstelijke getuigenissen in zijn: *An Autumn in Greece*; in zijn: *Life of Byron*, en in zijn: *France, Social and Literary*. Kort voor zijn dood (Mei, 1872) werd Sir Henry Lytton Bulwer tot Pair van Engeland benoemd met den titel van Lord Dalling.

²⁾ Hij droeg de eerste uitgave zijner verzamelde werken in 1840 aan zijne moeder op en getuigt, hoe zij hem de balladen van Bisschop Percy, de koppletten van Pope en hare eigene poëzie heeft voorgelezen als knaap.

liefde. De geschiedenis zijner voorouderen had hem tot die genegenheid uitstekend voorbereid. Want niet alleen de Lyttons streden met Richard Cœur-de-Lion voor Askalon en met Henry VII bij Bosworth. Des morgens na den slag bij Hastings was reeds door Aymer de Valence aan Turolf Bulwer, een van des Veroveraars dapperste tochtgenooten, de landstreek van Wooddalling — eens het erf van Lord Lyttons oudsten broeder — als bezitting toegewezen. De naïve poëzie der middeneeuwen, met hare schitterende toernooyen en veelkleurige banieren, met hare wuivende vederbosschen en fonkelende helmetten, met hare kinderlijke trouw aan den vorst en hare vrome vereering der vrouw vond in hem een welbereiden bewonderaar. En zoo onder de traditiën van vervlogen ridderlijke grootheid ontwikkeld, begon hij ijverig aan den meiroever te peinzen of hij den naam zijner vaderen geene nieuwe glorie zou kunnen schenken door den lauwer des dichters.

Terwijl hij intusschen onder toezicht van verschillende „zeer eerwaardige” mannen ¹⁾ een deel zijner jongelingsjaren met echt engelsche belangstelling aan de studie der klassieken en der mathezis wijdde, kwamen de eerste zangen van Childe-Harold zijne feëdale droomerijen verderven. In driest verzet tegen alle maatschappelijke konventie, luid schallende echo der teleurstellingen en verwachtingen zijns tijds, hartstochtelijk twijfelaar — althands in zijne vaerzen — aan de heiligste hoop des harten, geestdriftig apostel der vrijheid, geniaal zanger der natuur, moest Lord Byron het gemoed van den jongeling tot op den diepsten bodem treffen. Zachtkens zijne eerste geliefde vaarwel kussend, sloop er thands bij de lezing van Childe-Harolds schitterende en wanhopige koppletten een vurige dorst naar dat bedwelmende ideaal van schoonheid en vrijheid in zijne ziel, waarin Gœthe den grond voor 't zelfpijnigende lijden van zijn jongen Wer-

¹⁾ Mark Rochester noemt er drie: Dr. Hooker van Brighton, „the Reverend” Charles Wallington van Ealing en „the Reverend” H. Thompson van St. Lawrence bij Ramsgate. Thompson Cooper voegt er nog den geleerden orientalist Dr. Parr bij, die Bulwer gedurende zijne jonge jaren met raad en daad bijstond.

ther gevonden had; 't welk Chateaubriand als oorzaak der bittere levenswarschheid van zijn René had pogen te doen gelden. Latere dagen zouden daarom Lord Lytton voor geruimen tijd zich bij de talrijke nakomelingschap van Werther, René en Childe-Harold zien scharen, om, met den „Kainsstempel der vertwijfeling” gebrandmerkt, een bitterzoet genot in de ongeneeslijke weeën der waereldsmart te beproeven.

Thands echter had zich le premier soufflé de la Muse geopenbaard. Ismaël: an Oriental Tale, with other Poems had in 1820 een londenschen uitgever gevonden. Neemt men den titel alleen in aanmerking, men zou den vijftienjarigen knaap reeds toen onder den invloed van 't gloeyend oostersch koloriet der Bride of Abydos of van den Giaour kunnen stellen. Allerwaarschijnlijkst evenwel dankt deze bundel met zijn lang vergeten scholierspoëzie zijn bestaan slechts aan de natuurlijke toegeeflijkheid eener verheugde moeder en aan den kinderlijken overmoed van een eerezuchtigen knaap ¹⁾.

Tot nog toe door private opleiding ontwikkeld, trad hij, zonder dat men het gewone bezoek van Eton noodzakelijk oordeelde, onder de studeerende jongelingschap van Cambridge op. Een nieuw en hoogst gewichtig tijdperk zijns levens was hiermede aangebroken. Door een kring van aanzienlijke en talentrijke jongelieden met onderscheiding ontvangen, werkzaam lid hunner Debating-Society: de Unie — juist toen, dank zij Macaulays schitterende studenten-welsprekendheid, tot luisterrijken bloei geklommen — uitte zich hier zijne jongelingseerzucht in enkele opmerkelijke historische vertoogen, welke, door de vereeniging met warme belangstelling gehoord, hem weldra de eereplaats van Voorzitter der Unie deden verwerven. Mark Rochester moge verzekeren, dat deze verhandelingen door gezonde en uitgebreide historische kennis hebben uitgemunt, dat de staatkundige denkbeelden, door hem onder de jeugdige debaters voorgestaan, zich

¹⁾ Mark Rochester en Thompson Cooper citeeren beide een gedeelte uit dezen bundel: „Ode to a Poker” als reeds zeer merkwaardig voor den vijftienjarigen knaap.

door praktische voortreffelijkheid en bewonderenswaardige gematigdheid onderscheidden, men zal voorzichtig handelen, wanneer men den al te warmen lofredenaar niet op zijn woord geloof. Lord Lyttons historische vertoogen van Cambridge kunnen 't best gewaardeerd worden naar zijne latere historische romans, waarvoor hij zich ernstige en uitgebreide studiën getrooste. Want zoo deze -- om er hier terstond een enkel woord aan te wijden -- van ijverige en volhardende beoefening der bronnen spreken, ze staven tevens, dat de verkregen kennis op bekrompen wijze is meêgedeeld, dat de groepeerling der feiten met een angstig jagen naar effect is tot stand gebracht ¹⁾. Zoo zal ook de Unie meer het ontkiemend talent van den novellist, dan de wetenschappelijke verdiensten van den geschiedvorschcr hebben kunnen bewonderen. En zijne politieke katechismus konde toen nog weinig meer bevatten, dan eene vurige bewondering voor Oud-Englands krachtigen adel, getemperd door het liberalizeerend en satyrizeerend diletantisme van Childe-Harold.

Een feit uit zijn studentenleven te Cambridge zal het genoegzaam kunnen bewijzen.

Men had in de Unie de vraag geopperd naar de betrekkelijke verdiensten der engelsche en amerikaansche staatsregelingen. De jonge voorzitter sprak, naar aanleiding dezer quaestie, een zoo warm pleidooi voor Englands monarchalen regeeringsvorm en aloude aristokratie uit, dat de echo zijner rede tot in 't krachtig torykabinet van Lord Liverpool doordrong en eene aanbieding van een zetel in 't parlement ten gevolge had. Doch zoo sterk was reeds zijne eerezucht ontwikkeld, zoo gering zijne sympathie voor de

¹⁾ Hier slechts een paar vluchtige proeven om dit vonnis te motiveeren. -- Harold platonizeert in zijne verliefde gesprekken met Edith (passim). -- De Veroveraar waagt de volgende ontboezeming in den smaak van Rousseau: -- „De mensch heeft recht op zijne liefde, als het hert op de hinde; hij die mij mijne liefde betwist, heeft zich niet aan den Hertog, maar aan den Mensch vergrepen!” -- Richard van Gloucester (The Last of the Barons) roept met apokalyptische geestdrift uit: -- „Zoo is dan het geslacht van ijzer voorbijgegaan! De laatste der Baronnen is gevallen, der Baronnen, die den troon konden bewaken en het volk beheerschen. De eeuw der kracht verdwijnt met ridderschap en wapenfeiten. En over dezen grooten Doode zie ik de nieuwe eeuw aanbreken!” --

oprechte torypolitiek, dat hij zich, naar aanleiding zijner aesthetische en genealogische geestdrift voor den adel, niet verplicht achtte, om onder de vanen van een Liverpool en een Castlereagh als welverplicht partijganger op te treden. Het aanbod des Ministers werd door den voorzitter der Unie beleefdelijk gewezen van de hand.

Was op Knebworth de dichter voorbereid, in Cambridge werd de staatsman gevormd ¹⁾. De hoofdtrekken, die in latere dagen zijn optreden in de letterkundige en politieke waereld zouden kenmerken, hadden zich reeds bij den student van Cambridge geopenbaard: eene, deels ridderlijke, deels ziekelijke eerezucht en eene alles ondernemende, nooit teleurgestelde wilskracht. Had zich bij den knaap allereerst de gave der poëzie doen gelden, zijne jongensambitie streefde terstond haar te gebruiken tot vestiging van zijn naam. En toen Sir Henry Bulwer hem op het onafgebroken toernooi der diplomatie had gewezen, waarin voor den moedigen — en welgegoeden — ondernemer nog dagelijks ridderslag en ridderkruis te winnen was, wendde hij zich tot de politiek. Mocht al zijn geheele leven kunnen bewijzen, dat een uitstekend letterkundig talent zich niet altijd aan de praktische vaardigheid van den staatsman huwen zal, het zal tevens bevestigen met hoeveel recht de toekomstige auteur van: *The Caxtons*, *My Novel* en *What will he do with it?* op de nimmer verzwakte veerkracht zijns geestes mocht rekenen, toen hij, als student van Cambridge, te midden der bosschen van zijn voorvaderlijken burcht na eene plaats in het parlement te hebben afgewezen, tot de Poëzie durfde te zeggen: „Ik ben weder de uwe!”

¹⁾ In 1826 werd hij B. A. (Bachelor of arts), in 1835 M. A. (Master of arts). Later bevorderden Oxford en Cambridge (1864) hem honoris causa tot doctor in de rechten en letteren, D. C. L. en L. L. D.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Falkland en Pelham.

„On s'est donc fait misanthrope; on a verni
sa misanthropie d'une couche de fatuité; on
a médit des femmes et de Dieu.”

Philarète Chasles.

I.

Nadat Lord Lyttons akademieleven door het verwerven van den vereischten graad was gesloten, kwam hij niet in Cambridge terug, dan om er zijn met goud gekroond Gedicht over de Beeldhouwkunst ¹⁾ voor te dragen. Zijne belofte aan de poëzie alzoo getrouw, begon zijne kunstenaarsroeping allengs hoe langer hoe nadrukkelijker te spreken. Een voet-reize door Engeland en Schotland was reeds door den gebruikelijken vastelandstocht gevolgd, en zoo vond hem het jaar 1826 te Parijs, ijverig bezig de vruchten zijner kunst-oefeningen — voor rekening van den auteur — onder den titel: *Weeds and Wildflowers* ²⁾ uit te geven.

¹⁾ *Sculpture: a prize poem. 368 verses. Cambridge, 1825.*

²⁾ *Weeds and Wildflowers. One vol. pp. 108. Paris 1826.* Deze bundel bevat een fraai vers op Milton en aan 't slot eenige stellingen in den geest van La Rochefoucauld.

Misschien mocht hij daar tevens een anderen, toen zeer luid geprezen dichter leeren kennen, die, schoon hij als Frankrijks Gezant aan de kabinetten van Berlijn en St. James en als Legaat naar 't Kongres van Verona de persoonlijke vriendschap van Metternich en keizer Alexander mocht winnen, toch oneindig meer luister aan zijn naam geschonken had door zijne Atala en zijn René — het werk van den jongeling. De Burggraaf de Châteaubriand hield zich toen met de uitgave zijner komplette werken bezig. Voor 't oogenblik had hij geen dringender arbeid; — twee jaren te voren had men hem uit het ministerie Villèle verwijderd. Wellicht had de jonge zanger der beeldhouwkunst uit Engeland een woord van aanbeveling voor den veel bewierookten apostel der gemuskeerde Christenen van den Faubourg St. Germain meêgebracht, en zag men den een-en-twintigjarigen Bulwer Lytton bij de vertrouwelijke bijeenkomsten in 's Burggraafs fraai hotel der Rue d'Enfer dikwijls tegenwoordig. En zoo hem de toegang tot den gevallen minister gesloten was, moest toen juist Châteaubriands naam door zijne veelbeteekenende oppositie in de Kamer der Pairs menigwerf worden vermeld. De toekomstige Staats-Sekretaris had er voortreffelijke gelegenheid in kunnen vinden, om de waereld-smart van René en de dichterlijke droomerijen van den Pelgrim naar Jeruzalem met de quasi-konstitutioneele ontboezemingen van den goeden vriend des russischen keizers te vergelijken.

Het volgende jaar, 1827, in Engeland teruggekeerd, kocht hij zich plotseling eene kornetsplaats bij de Horse-Guards. Mocht men al met Mark Rochester „dit korte en zonderlinge tijdvak zijner loopbaan” bij eene bijzondere voorkeur voor 't krijgsmansleven willen aansluiten, we vermoeden, dat het hem aan eene geschikte gelegenheid ontbrak, om den grooten kruistocht zijns levens tot verovering van roem en eer zoo spoedig mogelijk aan te vangen, en dat het den naneef der Bulwers en der Lyttons niet ongepast voorkwam daartoe het leger te kiezen. Dat het evenwel louter eene proef was en dat hij zijne waarachtige roeping niet miskende, blijkt uit de verschijning van zijn eersten roman:

Falkland ¹⁾. Deze eerste arbeid in proza — ik wensch er welhaast op terug te komen — had den jongen kavalerieofficier van zijne ingenomenheid met het vers niets ontroofd, daar hij hetzelfde jaar eene poëtische vertelling: O'Neil, or the Rebel ²⁾ in 't licht zond.

Den negen-en-twintigsten van Oogstmaand, nog altijd van datzelfde jaar 1827, trad de twee-en-twintigjarige krijgsman-auteur in 't huwelijk met Rosina Massy Wheeler, dochter van een aanzienlijk iersch geslacht en — de toekomstige schrijfster van: Cheveley, or the man of honour. Een blik op het voorleden van een talentrijk kunstenaar behoeft zich juist niet angstig op de slagschaduw te vestigen, welke al te ijverige belangstelling in 't tafereel van zijn huiselijk leven ontdekt heeft. Wat ook in latere dagen aanleiding moge gegeven hebben tot de scheiding der echtgenooten, hoevele welbespraakte apologeten er op de zijde van Lady Bulwer Lytton of van Lord Lytton mogen staan, we achten de schriften van den kunstenaar en de handelingen van den staatsman aangenamer stof voor onze kritiek. Om beide in 't noodzakelijk verband, waarmeê alle verschijnselen van 't leven elkaâr bepalen, te leeren kennen, herinneren we de belangrijkste feiten van Lord Lyttons loopbaan: voor de chronique-scandaleuse der huiskamer gevoelen we slechts eene voorbijgaande belangstelling. — Nauw was zijn huwelijk voltrokken, of hij legde den fraai gepluimden helm en de schitterende tenue der Horse-Guards af, om eene landelijke villa te Woodcote in een uithoek van Oxfordshire te gaan betrekken. Hij had begrepen, dat zijne vaardige stift hem spoediger tot het gewenschte doel zou brengen dan eene werkeloze, zware kavaleriesabel ³⁾. Bijna drie jaren sleet hij onder de lieflijk lommerende beuken van Woodcote. De tijd werd er met verbazende vlijt en onverpoosde werkzaamheid op cijns gesteld. Tegen het einde van 1828 verscheen zijn

¹⁾ Falkland. One vol. pp. 264. 8°. Colburn. 1827.

²⁾ O'Neill, or the Rebel. 8°. pp. 140. Colburn. 1827.

³⁾ Wat de meening van Lady Bulwer Lytton geweest zij, wagen wij niet te beslissen.

eerste roman in drie deelen: Pelham ¹⁾. Tot nog toe waren de scheppingen van den jonkman slechts in zeer beperkten kring bekend geworden, Pelham verzekerde hem voor 't eerst de algemeene aandacht. Zoo verrassend en boeyend, zoo bitter en onmeêdoogend werden hier de fijn gepolijste en koele impertentiën van 't high life, de armzalige en lage intrigen van de londensche politieke waereld belachen en gegeeseld, dat men den jongen schrijver terstond een welverdienden eerezetel aan de voeten van den grooten Onbekende wilde inruimen. Na Pelham kwamen in den loop der beide volgende jaren: the Disowned ²⁾ en Devereux ³⁾, die, schoon met voorkomendheid ontvangen, schoon merkwaardig door flink geteekende figuren als Algernon Mordaunt en Morton Devereux, op niets meer dan een zedig succès d'estime mochten rekenen. Was thands reeds een deel zijner geliefkoosde droomen vervuld en overtuigend gebleken, welke baan de auteur van Pelham te volgen had, de student van Cambridge en zijne illuziën waren daarom in geen deele vergeten. De staatkundige horizon begon hem thands minder onheilspellend bewolkt te schijnen. Daarom verliet hij straks de rustige villa, die zijne eerste kunstenaarsglorie had mogen bespieden, en betrok hij eerlang een huis in Londen, Hertfordstreet, Mayfair. Te midden der politieke agitatiën van 1830, met een open oog voor alles wat hem zijn doel nader kon brengen, ging hij met noesten ijver voort, om zijn derden grooten roman: Paul Clifford ⁴⁾, zijn tweeden belangrijken letterkundigen triumpf, te voltooyen. Nauw had deze in 't volgende jaar het licht gezien of hij voegde er wederom een vrij dubbelzinnig satyrisch poëem bij: the Siamese Twins ⁵⁾, en mocht hij eindelijk de voldoening smaken, de lang gewenschte staatkundige loopbaan te kunnen aanvangen, daar het distrikt St. Ives — het waarom en

¹⁾ Pelham; or the Adventures of a Gentleman. 3 vols. Colburn. 1828. Colburn betaalde voor Pelham een honorarium van £ 500.

²⁾ The Disowned. 3 vols. Colburn. 1829.

³⁾ Devereux. 3 vols. Colburn. 1830.

⁴⁾ Paul Clifford. 3 vols. Colburn and Bentley. 1831.

⁵⁾ The Siamese Twins. one vol. Colburn and Bentley, 1831.

het hoe onbekend — hem tot zijn vertegenwoordiger in 't Lagerhuis koos.

De geschriften van den kunstenaar, de handelingen van den afgevaardigde rekenden wij het gepaste onderwerp voor eene historisch-aesthetische studie. Tot eene onpartijdige waardeering van Lord Edward Bulwer Lyttons opmerkelijk en te recht gevierd talent, zoo als het zich het krachtigst in zijne jongste werken heeft geopenbaard, zal zonder twijfel eene beknopte beschouwing van de belangrijkste zijner vroegere geschriften behooren. We kiezen daartoe thands bij voorkeur de zoodanige uit, welke de eigenaardige ontwikkeling van dat talent het best ontvouwen, of de zoodanige, welke den toekomstigen Pisistratus Caxton het best voorspellen. Zijne dramatische proefnemingen, zijn Epos over koning Arthur en zijne historische romans schuiven we voor dit doel gerustelijk op den achtergrond. Met volkomen recht is opgemerkt, dat de bloeitijd van den historischen roman met den dood des grooten scheppers van Quentin Durward en Old Mortality is voorbijgegaan. De gedramatizeerde historiën van Walter Scotts epigonen, de schitterende mise-en-scène van Bulwer Lyttons Rienzi en Pompeji mogen tot de geschiedenis van den historischen roman onzer eeuw behooren, voor de studie van het karakteristiek talent van Pisistratus Caxton hebben zij geringe beteekenis. Wederom bewijzen zij het nadrukkelijk, dat er geene kampplaats in 't groote gemeenebest der letteren gevonden wordt, waarin deze onversaagde ridder geene lauweren heeft pogen te winnen.

De worstelingen en teleurstellingen van den afgevaardigde, de middelen tot zijn triumpf, behooren daarentegen evengoed bij eene studie der figuur van Lord Edward Bulwer Lytton, als het onderzoek naar de letterkundige waarde van Pisistratus Caxtons kunstscheppingen. Slechts ten halve zou het veerkrachtig talent van den auteur van: *The Caxtons, My Novel* en *Whatwill he do with it?* begrepen worden, zoo de geschiedenis van den in 1859 gevallen Staats-Sekretaris voor de Koloniën geheel buiten reke-

ning moest blijven. Met den dichter aanvangende, zullen we weldra den volksvertegenwoordiger gaan vinden.

II.

Toen aan het eind der achttiende eeuw door Edmund Burke met krachtige hand protest werd aangeteekend tegen de gezondverstandsfilozofen en de gezondverstandspoëten, toen dezelfde machtige stem zich tegen de fransche Revolutie verheef, was de herleving der nationale kunst in Engeland aangebroken, die weldra met den naam van Romantiek zou bestempeld worden. De Renaissance der zeventiende eeuw had met de Stuarts zich van fransche pruiken en fransche parfumeriën bediend. De welbezochte school der vrijdenkers had tegen de rationeele regelmatigheid van Boileau-Despréaux niets in te brengen. En ging al de maarschalksstaf van den goeden smaak van Dryden op Johnson over, de komische roman werd daarentegen met zoo onloochebaar talent bewerkt, dat er toen reeds eene uitmuntende voorbereiding dier herleving was tot stand gekomen. Zoowel Horace Walpoles anekdoten van engelsche kunstenaars als Bisschop Percys volksballaden werkten tot dit doel krachtig meê. Burkes verzet tegen de fransche Revolutie had algemeene verkoeling tegen den geliefkoosden franschen smaak en tevens tegen het veel te lang gedulde aesthetische dwangbuis der fransche Akademie ten gevolge. Tegenover de dwepende vereering van 't gezond verstand plaatsten zich de dwepende verdedigers van de rechten des gevoels; tegenover de voorstanders van leerdicht en idylle, de ijveraars voor volksballaden en natuurpoëzie; tegenover den invloed eener ineerstortende uitheemsche konventie, de eischen van een herlevenden, krachtigen, nationalen geest.

Reeds had de Romantiek in Schotland gewichtige ondersteuning gevonden.

Robbert Burns, de zoete menestreele van 't schotsche landleven, had kort maar heerlijk gebloeid. Nauw nog was de echo van zijn liefelijk lied verstorven, of er trad op nieuw een menestreele te voorschijn, de menestreele van de trotsche

wouden en ongenaakbare rotsen der nevelige Hooglanden. Zijne zangen van 't schotsche grensland, zijne Lady van 't Meir, zijn Marmion en Rokeby waren de eerste heerlijke zonnestrallen van een langen, schoonen dag. Het tijdvak der voorbereiding was voorbijgegaan, het nationale kunstleven op nieuw tot frisschen jonkheidsbloei herboren. Naast hem schalt reeds het woeste, wanhopige, maar heerlijk schoon gemoduleerde lied van Childe-Harold. Met krachtig penceel had de dichter der Hooglanden woud en berg, waterval en rotskloof, burcht en abdij geschilderd, het frissche en beweeglijke leven der schotsche natuur met onnavolgbaar talent bezongen en de fiere gestalten van 't voorgeslacht met fieren eenvoud verheerlijkt. Maar de onstuimige en diep gewortelde verbitering tegen alle konventionalisme der oude waereld, welke in elken regel van Childe-Harolds verrukkelijke Reisebilder trilde, maar zijne grootsche, melancholische hymnen tot vergoding van Spanjes, Itaaljes en Griekenlands schoonste natuurafereelen, zijne snerpemde ironie, zijn gloeyende haat tegen oud Englands feödale vooroordeelen en officiële tartuferij moest de gemoederen dieper schokken, dan de rustige en kalme scheppingen van Walter Scott. Volkomen juist werd dit gevoeld door den dichter van Waverley. Het breede doek, waarop hij zijne historieschildering thands ontwierp, schonk hem gelegenheid, om de grootste en geliefdste figuren uit de geschiedenis zijner vaderen met strengen smaak, kernachtige wetenschap en virtuoositeit voor 't detail te penceelen. Beide richtingen werden door de behoeften van den tijd volkomen gerechtvaardigd. De gantsche poëzie der waereld-smart, door Goethe in zijn Werther tot een onvergankelijk kunstgewrocht en eene luid sprekende getuigenis van den geest des tijds gekristalliseerd, vond in Childe-Harold haren lang verwachten Messias. De deklamatiën van René werden hol en gekunsteld naast Manfreds pijnigende onrust, naast de vlamme wroeging van Kain. De dorst naar 't altijd vliedende ideaal, had in Lord Byrons genie een onovertroffen tolk gevonden, om weldra door het fantastisch en lijdend gemoed van Shelley, van 't byroniaansch satanisme gezuiverd, zich in eene hartstochtelijke aanbidding der natuur-

krachten uit te spreken en eindelijk in een spookachtig pantheïsme te vervloeyen en onder te gaan.

De historische methode van Sir Walter Scott was evenzeer door de eischen van den tijd in 't leven geroepen. De hevige, eindelijk zegevierende worsteling tegen den Zoon der Omwenteling had de engelsche natie geleerd, dat er niets gevaarlijkers voor haar bestaan te duchten was, dan de eens zoo alom gehuldigde taal en kunstsmaak der Franschen. Gantsche volken waren juist door dergelijke belachelijke galomanie den Veroveraar in enkele dagen ten deel gevallen. Het eigenaardig Engelsche, de echt nationale uitingen van 't volksleven werden nu uit de middeneeuwen of vroegere dagen met geestdrift saamgelezen. Percys volksliederen werden opgevolgd door Wordsworths germanizeerende balladen en door de tooverachtig vloeyende melodieën van den grooten ierschen dichter Thomas Moore. De wijsgeeren der achttiende eeuw hadden daarbij alleen het oog gevestigd op de eischen van het verstand. De geschiedenis was in hunne school eene redelijke aaneenschakeling van verschijnselen geworden naar het zoo dikwerf miskende verband van oorzaak en gevolg. 't Sprak van zelf, dat er hier geene plaats was voor waardeering van 't eigenaardig nationale kostuum en van de schilderenswaardige omtrekken van 't volksleven, noch voor studie van de psychologische geheimnissen in de groote karakters der historie. Sir Walter Scott begon het eerst deze dubbele behoefte zijner eeuw uit de mild vloeyende bron van zijn genie te bevredigen. En zoo zijne school in de nationale letterkunde spoediger is ondergegaan dan die van Byron en Shelley, de grootste geschiedschrijvers onzer dagen hebben zich aan zijne voeten neêrgezet en van hem geleerd, dat de historiografie niet alleen eene wetenschap, maar ook eene kunst is.

Waarom echter heeft de school van Lord Byron en Percy Bishe Shelley langer gebloeid, dan de degelijke, epische richting van Walter Scott?

Vooreerst de groote Schot was in 1771, Lord Byron in 1788 en Lord Lytton in 1805 geboren.

Juist in deze chronologie ligt de sleutel.

Sir Walter Scott stond met Bisschop Percy aan het hoofd van de engelsche, in zeker opzicht zelfs van de europeesche Romantiek. Hun streven was oppositie te voeren tegen den anti-nationalen geest der letteren in 't laatst der XVIII^{de} Eeuw; zij brachten de engelsche middeleeuwen, de engelsche groote historische figuren op nieuw naar den voorgrond. Hunne polemieken kon niet anders dan een zuiver engelsch karakter vertoonen. Van de woeste aanvallen, door Lord Byron tegen zijn volk en zijn tijd gericht, waren zij ver verwijderd. Zij beleefden de grootste gebeurtenis van hunne eeuw — de omwenteling van 1789 — als jongelingen, toen de vorming van hun geest bijna voltooid was. Zij stonden van verre en dweepten niet met de fransche be-
grippen van gelijkheid en vrijheid.

Lord Byron daarentegen groeide op met de revolutionaire beginselen van 1789 en 1792. Zijne persoonlijke neiging stroomde volkomen met den gang van den tijdgeest, zijn leven en streven sloot zich aan bij het nieuwe geslacht, dat de veroveringen van de Omwenteling in praktijk zou pogen te brengen. Hij wordt daarom de voorganger en gids van al wat in de laatste jaren der XVIII^{de} of in de eerste jaren der XIX^{de} eeuw geboren zijnde zich tot verdediging dier verworven rechten gereed maakte.

Plotseling kwam nu 1815 tusschen beide.

De heilige alliantie van alles wat Kerk- en Staatsgezach naar den goeden, ouden geest zou willen steunen, behaalde de viktorie. Priesters en edelen snelden allerwege toe en het lieve, feodale leven van voor 1789 zou in Europa gaan herbloeien. Geen wonder dat de jongelieden, die met de denkbeelden der revolutie hadden gedweept, zich jammerlijk bedrogen gevoelden en hun heimwee moesten uiten door bittere aanvallen op het bestaande in navolging van Byrons schitterende oppositie. De tweede periode van de Romantiek brak aan. De eerste kinderen der negentiende eeuw, zoo als Alfred de Musset ze noemde, kozen Byron, Goethe en Châteaubriand tot hunne aanvoerders, de poëzie der waereld-smart, de negatieve kritiek, de stelselmatige oppositie tegen de zegeningen der Restauratie van 1815 werd alom gehuldigd.

Daarom bleef Lord Byrons invloed machtiger bij het jonge geslacht, dat in aantocht was en meer groote namen tellen zoude, dan de generatiën, die tusschen 1810 en 1830 zouden geboren worden. Men zie de volgende lijst in van merkwaardige „enfants du siècle” tusschen 1795 en 1810 geboren en oordeele of de tweede periode der Romantiek met haar negatief karakter niet beslissend geworden is voor den algemeenen letterkundigen geest in Europa tot op 1848.

Het eerste levenslicht zagen in:

- 1795: Thomas Carlyle. — Leopold Ranke. — Petrus van Limburg Brouwer.
- 1796: Karl Immermann. — Graaf Platen. — Thorbecke.
- 1798: Jules Michelet. — Eduard Gans. — Des Amorie van der Hoeven.
- 1799: Heinrich Heine. — Balzac. — Alfred de Vigny. — Puschkin.
- 1800: Macaulay.
- 1801: Grabbe — Gioberti.
- 1802: Victor Hugo. — Nicolaus Lenau. — Arnold Ruge. — Jakob van Lennep.
- 1803: Alexander Dumas. — Hector Berlioz. — Mérimée. — Edgar Quinet.
- 1804: George Sand. — Eugène Sue. — Jules Janin. — Sainte-Beuve. — Eduard Mörike. — Ludwig Feuerbach.
- 1805: Lord Lytton. — Benjamin Disraeli. — Kaulbach. — Ida Gravin Hahn. — Ainsworth.
- 1806: John Stuart Mill. — Anastasius Grün. — Heinrich Laube. — Max Stirner. — Adalbert Stifter. — Oltmans.
- 1807: Samuel Warren.
- 1808: David Strauss. — Theodor Mundt.
- 1809: Gladstone. — Nathaniel Hawthorne. — Bruno Bauer.
- 1810: Alfred de Musset. — Robert Browning. — Bakhuizen van den Brink¹⁾.

¹⁾ Deze lijst gedeeltelijk gevolgd naar Dr. Julian Schmidt t. a. pl.

Het was deze uitstekende letterkundige en wetenschappelijke falanx, die ons waerelddeel leiden zou naar 1848.

Hoe verschillend ook de namen zijn van deze zoo geheel verschillende, talentrijke persoonlijkheden, naar den algemeenen toon van den tijdgeest brachten zij hunne invloedrijke stemmen uit. Zij hadden in hunne jeugd de vrijheidsliederen van 1792 gehoord en verloren door 1815 hun vertrouwen op de toekomst. De illuziën, waarvoor men van 1789 tot 1815 had gekampt, dikwerf ten koste van eene slecht verdedigde onafhankelijkheid, waren in rook opgegaan. De fransche veroveraars waren verdreven, maar de oude adel, die niets vergeten en niets geleerd had, deed de oude aanmatigingen weer gelden, terwijl de oude geestelijkheid, die vijf-en-twintig jaren lang op den achtergrond gestaan had, met de oude autoriteit te voorschijn trad. Het jonge geslacht had zijne idealen verloren en koesterde geene geestdrift voor het herstel der oude toestanden.

Thands eerst ving men aan met helden als Don Juan, Childe-Harold, Manfred, Faust, Werther en René te dwepen en wat bij oorspronkelijke geesten, als Lord Byron, Goethe en Châteaubriand, nog met den tooverglans van het genie was omstraald, kwam bij vernuften van den tweeden rang allengs met bonter en schreeuwerder kleuren te voorschijn. De poëzie en de roman, die sinds 1815 geschreven werden, kunnen het nadrukkelijk getuigen.

Lord Lytton behoort tot de „enfants du siècle”, die met Byron en Goethe een volledigen tegenzin voor de restauratie der achttiende eeuw in feodalen zin aan den dag legden. Hij koesterde hooge achting voor de rustige schepingen van Sir Walter Scott en beproefde ze zelfs later na te volgen, doch doorgaans heeft zijn roman een polemisch-ethisch doel. Hij heeft behoefte aan nieuwe grondslagen voor de moraal-filozofie en roept karakters en toestanden in 't leven, die de fouten der alledaagsche levenswijsheid op het duidelijkst zullen in 't licht stellen. Hij predikt eene hervorming van de

bl. 476. Eenige onnauwkeurigheden zijn gewijzigd. Jul. Schmidt stelt Lord Lyttons geboortejaar in 1808 — eene dwaling natuurlijk.

grondbeginselen der konventioneele zedeleer en ijver voor dieper, wijsgeeriger opvatting van het leven. Niet alleen hoogere intellektueele ontwikkeling, ook grondiger studie van de natuurwetten, die de menschelijke handelingen bepalen, schijnt hem eene vereischte voor den romanschrijver. Hij verdiept zich daartoe in het geheimzinnige en raadselachtige der menschelijke natuur en scheidt dikwijls onharmonische, onoplosbare karakters, daar hij de kunst niet verstond de som zijner studiën en overpeinzingen naar de hoogere eischen der kunstenaar te verwerken.

III.

Toen in 1827 Lord Bulwer Lyttons eerste novelle: Falkland verscheen, had de groote Onbekende reeds lang het masker afgelegd. Zijne voortreffelijkste scheppingen hadden allen het licht gezien. Met den onverzettelijken heldenmoed van dien ouden, echt trotschen adel, welken hij zoo lief had en zoo uitstekend begreep, ving hij thands eene reuzenworseling aan tegen den ontzachtlijken schuldenlast, welken het failliet zijns uitgevers hem op de fiere schouderen geladen had. Drie jaren te voren had Lord Byron te midden van het om zijne vrijheid worstelende Griekenland, in eene onaanzienlijke kamer van Missolounghi, slechts door den trouwen Fletcher en zijn ouden gondolier Tita beschreid, den laatsten adem uitgeblazen. Falkland kan het best getuigen, wie van beide door den jongen dichter 't meest beoefend was. Uit Parijs teruggekeerd, had de kornet der Horse-Guards nauw zijne eerste schreden op de prachtige tapijten van St. James afgelegd, toen Falkland zonder naam des auteurs werd uitgegeven. Mark Rochester getroost zich de moeite om twee malen te verzekeren ¹⁾, dat de schrijver van Falkland deze zijne eerste novelle in latere dagen zelf veroordeeld en nooit bij een herdruk zijner complete werken heeft

¹⁾ Herhaald door Thompson Cooper, die over het algemeen Charles Kent (Mark Rochester) naschrijft.

opgenomen ¹⁾. Schoon Falkland inderdaad een embryönisch kunstgewrocht is — indien er van kunstgewrocht sprake mag zijn — en gebreken te over heeft, om Pisistratus Caxton te mishagen, levert dit boek het onmisbare eerste hoofdstuk voor de natuurlijke historie van Lord Lyttons talent.

Falkland is de uiting van 's dichters gemoedsstemming bij den aanvang zijner letterkundige loopbaan. Erasmus Falkland is een zoon van den menschenhatenden Child-Harold met het geniale zegel der vertwijfeling op 't voorhoofd. Zijn vader was een groot country-gentleman, een groot jager en een groot tory, de drie bitterste vijanden, die een land ooit kan bezitten, merkt hij met naïve heftigheid op. Hartstochtelijk dweper voor het schoon der natuur, vertrouwt hij haar slechts de geheimen van zijn onrustig hart, als hij in vakantiedagen door zijne geliefde velden en wouden rondwaalt. In de maatschappij opgetreden, doorgrondt hij weldra den ongeneeslijken kanker, die hare fundamenteen doorknaagt. Zinnelijk en intellektueel genot, eenzaam wetenschappelijk onderzoek, de stoutste droomen der eerezucht hebben in zijn gemoed slechts den angel eener pijnigende teleurstelling achtergelaten. Reeds aan de akademie stond hij in eigen schatting hooger dan de voortrefflijkste zijner tijdgenooten; in de maatschappij, gelijk hij die in Londen leert kennen, vindt hij slechts mannen, die hem om zijn talent — welk talent, blijft een raadsel — met huichelende beleefdheid, slechts vrouwen, die hem om zijn vermogen met stuitende voorkomendheid ontvangen. In sombere wanhoop vlucht hij naar 't vaste land en zoekt er heul in eene hernieuwde jacht naar zinnelijk genot. Rusteloos dorstende naar liefde en sympathie, begint hij eene ernstige studie van 't menschelijke hart.... in de afzichtelijkste schuilhoeken der ondeugd. Schoon hij reeds geweigerd had in de staatkundige waereld op te treden, zet hij zijne historische onderzoekingen voort met eene ijverige lektuur van Bolingbroke en van Atala. In Engeland teruggekeerd, sluit hij zich in eene ruïne op,

¹⁾ In de fraai bezorgde Collection of British Authors van Bernhard Tauchnitz is Falkland met Godolphin in één band vereenigd.

waarvan eenige kamers met weelde gemeubeld en met boeken overladen zijn. Toevallig ontmoet hij zijne schoone buurvrouw, Lady Emily Mandeville, en terstond vestigt zich de hartstocht in zijn gemoed, welken hij zoo lang te vergeefs gezocht had. Hij heeft zijn ideaal weinig anders meê te deelen — behalven een hand vol cicaten uit Tassa en Alfieri — dan, dat het hem ten eenemale ontbreekt, niet alleen aan elken schijn van geestdrift, maar ook aan allen grond van hoop. Met de mystische diepzinnigheid van een herboren Swedenborg fluistert hij haar toe: — „Het verliezen van alle hoop heeft mij geleerd te denken en het denken heeft mij alle gevoel ontnomen!” — En met een sombere trilling in de gedempte stem voegt hij er weldra bij: — „Gelijk kinderen in de schemering, leven wij in een vreeselijk somber ledig, bevolkt met de gewrochten onzer fantazie. Het leven is onze waarachtige nacht en 't eerste uchtendkrieken, 't welk ons zekerheid brengt, is de dood!” — 't Spreekt van zelf, dat Lady Mandeville deze geniale kopie van Manfred hartstochtelijk liefheeft, schoon het der gehuwde engelsche vrouw altijd een gewetensbezwaar blijft, die liefde te bekennen.

Falklands voorstel, om te vluchten, wijst ze terstond van de hand. Maar als hij met stijgenden pathos haar toebuldert: — „Zoo ge mij liefhadt, als ik u, zoudt ge gevoelen, dat er iets fiers, een zekere trots in steekt, om alles te wagen, zelfs eene misdaad, voor hen, die we beminnen!” — als het hem eindelijk met een citaat uit Lopez de Vega mag gelukken haar van de noodzakelijkheid der ontworpen vlucht te overtuigen, stemt ze toe, om er des nachts onder de eiken van haar park de middelen voor te beramen.

Na hunne bijeenkomst op zijne ruïne teruggekeerd, heeft Falkland een droomgezicht. Hij ziet zijne geliefde, te veel geliefde Lady Emily, als een met bloed bespat lijk aan zijne voeten. Te vergeefs wacht hij haar den anderen morgen met zijne berline. In hare woning doorgedrongen, ontdekt hij, dat hun voornemen door eene trouweloze vriendin verraden is. Mandeville had zijne echtgenoot op woedenden toon om rekenschap gevraagd en bij den arm gegrepen. Het

springen van een bloedvat had daarop weldra den dood van Lady Emily ten gevolge gehad. Falkland sluit zich thands terstond bij Riëgoos guerilla aan en vindt spoedig den vurig verbeiden dood in een gevecht tegen de koninklijke troepen.

Duidelijk springt hier de strekking van den jeugdigen auteur op den voorgrond. Volleerd adept der byroniaansche wanhoops-filozofie, wilde hij in Falkland zijne jonkmans-mijmerijen belichamen. Daarom is ook Falkland de eenige figuur, die een soort van melodramatisch leven leidt, de overige personaadjes zijn figuranten. Daarom is de verwickeling van geene de minste beteekenis en voor zoover er in dit opzicht van navolging sprake kan zijn, herinnert deze vertelling voortdurend aan Goethes Werther, zonder de schoone eigenschappen van het duitsche voorbeeld. De bijeenkomst in 't park, den avond vóór de beraamde vlucht, wordt met dezelfde gesluyerde wulpschheid, schoon zonder den hartstochtelijken, levenskrachtigen gloed uitgewerkt, waarin weinige jaren later Indiana (1832) en Valentine (1833) van George Sand zoo hooge virtuoositeit bereikten. De stijl is pathetisch-rhetorisch; de briefvorm waarin de gantsche novelle, even als de Werther, geschreven is, bijzonder geschikt voor waereldsmartelijke ontboezemingen. Het geheel, de onrijpe vrucht eener onmiskembare letterkundige roeping, getuigt van den gewichtigen invloed door Byron en Châteaubriand op 't gemoed van den twee-en-twintigjarigen dichter geoefend. Zijne talrijke citaten uit grieksche, latijnsche en italjaansche moralisten staven echter zijne degelijke voorbereiding en wetenschappelijke ontwikkeling.

IV.

De weinige lezers van Falkland hadden zich te recht kunnen verbazen, zoo men hen, na kennismaking met de drie welgevlude deeltjes van Pelham, ontwijfelbaar zeker overtuigd had, dat beide door dezelfde pen waren bewerkt. Want hier was inderdaad zoodanige zekerheid noodig. De vooruitgang van den jongen kunstenaar was zóo merkwaardig,

de jonkmanspathos zóo verstandig getemperd, de karakterteekening zóo verrassend meesterlijk behandeld, dat er een gants andere auteur, de welberoemde auteur van Pelham voor een Manfredjen in duodecimo was opgetreden.

Door het schrijven van Falkland had hij, zeide hij later stout, zich even als Goethe, van de waereldsmartelijke Werther-stemming verlost.

Pelham, de zoon eener aanzienlijke whigsche familie, wordt door zijne voortreffelijke moeder, Lady Frances Pelham, tot een volmaakten dandy afgericht. Na Cambridge bezocht te hebben, onderneemt hij het onvermijdelijk kontinentaal reisjen en vestigt hij zich eenigen tijd te Parijs. Met talrijke pretentiën gewapend, herinnert hij zich allereerst de les zijner moeder, hem eens in plechtige bewoordingen aldus meêgedeeld: „Niets is voortreffelijker mijn zoon, dan eene kleine — natuurlijk zeer onschuldige — liaison met eenige aanzienlijke, alom bewonderde dame. Gehuwd, daalt eene vrouw tot den rang van haren echtgenoot, maar een minnaar klimt tot den rang der vrouw, die hij liefheeft.” — De eerste luid schreeuwende eischen zijner ijdelheid weet hij spoedig met opmerkelijke handigheid te voldoen. Gants in statig zwart gekleed, schoon gekenmerkt door dat onuitsprekelijk *achevé*, 't welk den gentleman karakterizeert, heeft hij weldra de aandacht van den Faubourg St. Germain op zich gevestigd. In een salon geeft hij luid genoeg te kennen, dat hij nooit een uurwerk draagt, omdat een gentleman niet noodig heeft te weten, hoe laat het is, tenzij er eene dame op hem wacht; maar is dit werkelijk zoo, dan mag de dame, als hij die onderscheiding werkelijk verdient, wel op hem blijven wachten. Dit onverschrokken dandyïsme stelt hem dan ook in staat de lessen zijner moeder onbekrompen in praktijk te brengen. Eene geestige française, *Mme d'Anville*, hoort zijne stoute taal met goedkeurende knikjes aan, maar wordt weldra verwaarloosd voor eene italiaansche Hertogin d'Oregliano, die op niets ernstig verliefd is, dan op den Corsair van Lord Byron en op eene oesterpastei. Toevallig ontdekt Pelham, dat ze een valsch gebit en valsch hair draagt, 't geen de Hertogin op zoo

woedende vendetta doet peinzen, dat ze hem met een kop koffie vergiftigen en met een vouwbeen doorsteken wil.

Juist wordt hij door Lady Frances naar Engeland teruggeroepen, om een zetel in 't Parlement te verwerven. Met blijdschap ijlt hij naar Londen, om er de vruchten zijner kontinentale ontwikkeling in eene volledige kennis van alle de kunstgrepen eener smaakvolle kleeding, in een verbazenden takt van vleyen en in een afgerond stelsel van gedandyfïeerde waereldwijsheid te doen bewonderen. 't Spreekt van zelf, dat hij in 't verwerven van stemmen voor een zetel in 't Lagerhuis de uitstekende vaardigheid aan den dag legt. Bij eene verarmde toryfamilie zet hij zich ongedwongen aan tafel, als hij haar aan 't luncheon verrast en spreekt in zeer geruststellende termen tegen anarchie en bandeloosheid. Bij een brutalen radikaal zet hij alle vleyerij op zij en openbaart hij eene hevige antipathie tegen de aanmatigingen der aristokratie. Hoewel met eene kleine meerderheid gekozen, wordt zijne benoeming vernietigd om de onvoorzichtige overdrijving, waarmeê hij zich stemmen had weten te winnen in 't achtenswaardige distrikt Buyemall. Terstond kiest hij zich een ander veld om te schitteren en treedt hij in de gelederen der meest gevierde londensche salonkoningen. Zijn meer en meer ontwikkelde eerezucht maakt hem bedacht op de keuze der verstandigste middelen, om het vurig gewenschte doel te bereiken. Hij heeft reeds opgemerkt, dat de man, welke in gezelschap het gesprek wil bemachtigen, zijne eigene ijdelheid in 't aangezicht slaat, zoo hij te weinig, en die van anderen grievend beleedigt, zoo hij te veel vernuft bezit. Hij spreekt daarom altijd tot éene persoon in 't bijzonder. Een grondig inzicht in 't engelsche karakter komt hem daarbij uitstekende diensten bewijzen. De Engelschen — mijmert Pelham — maken van hunne genoegens hoogst ernstige bezigheden. Als ze u vragen, hoe ge vaart, schijnen ze de lengte van uwe doodkist te meten. Hunne geestdrift is altijd gekunsteld, hunne koelheid nimmer. Ze zijn statig zonder waardigheid en voorkomend zonder bevalligheid. Ze zullen u eene beleediging zeggen en haar voor het onverbloemd spreken der waarheid houden, ze zullen u grieven en beweren, dat

het edel is, zijne meening te uiten. Ze kreunen zich volstrekt niet om den minister en bewegen hemel en aarde voor eene invitatie van zijne echtgenoot. De trotsch van den adel — de jongste van gantsch Europa — snijdt u als een hagelstorm in 't gelaat, de vleyerij van den burgerstand maakt u ziek als een teug lauw water. — Met dergelijke treffelijke beginselen gewapend, ziet hij zich alras tot het bevredigend resultaat gewettigd: „Goddank, de knapste man mijner eeuw kan in geen salon de hoofdfiguur blijven, zoodra the right honourable Henry Pelham, Esq., met zijn goeden genius, welken zijne vijanden zijne ijdelheid noemen, is binnengetreden!” Meer en meer begint zijne eerzucht sterker te spreken. Daar de mode eene zekere bedrevenheid in wijsgeerige terminologiën eischt, maakt hij ijverig studie van.... metafyzika. Om zijne door zoovele inspanningen geschokte gezondheid te herstellen, vertrekt hij naar 't land met een elixir tegen vroegtijdige rimpels en een deel der komplette werken van Berkeley. Lady Frances schrijft hem uitvoerige brieven, waarin ze hem ernstig vermaant zijn walsen niet te vergeten, en zich zoo vlijtig mogelijk met zijn fauteuil te oefenen.

Zijne staatkundige spekulatiën, in stilte weder opgevat, mislukken voortdurend. Na eene krisis wordt hij door de partij, welke hij steeds trouw gediend heeft, over 't hoofd gezien, 't geen hem niet belet den eersten Minister met de oude, welberekende courtoisie te bejegenen. Deze eerste minister, Lord Dawton, het hoofd van een whigkabinet, verbreekt zonder aarzelen het hem eens geschonken woord, gelijk hij reeds vroeger uit lafheid een duël geweigerd had. Lord Vincent, ijverig voorstander der Tories, poogt Pelham te vergeefs door een stortvloed van citaten uit de Antieken tot zijne partij te bekeeren. Lord Gulo seton eindelijk biedt hem zijne vijf stemmen in 't Lagerhuis aan, uit dankbaarheid voor den fijnen takt en oprechten kunstzin, waarmee hij de alom beroemde diners van dezen weet te waardeeren — maar toevallig kan hij er geen gebruik van maken.

Intusschen wordt Pelham tot wichtiger taak geroepen. Zijn halsvriend, Sir Reginald Glanville, die in het eerste

deel door geheimzinnige waereldsmart zich van alle verkeer onthield, blijkt in het tweede door eene lange geschiedenis van liefde, vriendschap en verraad daartoe volkomen recht te bezitten. Zijn lot is daarbij verbonden met eene gantsche bende van 't laagste gauwdievenpak. Door een schurk van moord beschuldigd, onderneemt Pelham de onschuld van zijn vriend te bewijzen. Onder leiding van een filozofeerenden zakkenroller, Job Johnson, dringt hij in de ongenaakbaarste hollen van 't londensche boevenkwartier door, om er een getuige à décharge met levensgevaar op te sporen. Hoe langer hoe meer begint thands Pelhams onverschrokken moed zich naast zijne uitstekende waereldkennis te toonen; eene edele zelfverloochening openbaart zich naast de voortreffelijkste gezelschapstalenten; de dandy is het ideaal van den gentleman geworden.

In Pelham heeft de filozofie der vertwijfeling voor een zelfgenoegzaam skeptisch idealisme plaats gemaakt. De dichter heeft de geheime roerselen der maatschappij en van 't menschelijk hart thands diep genoeg — naar zijne meening — doorgrond, en kan er zich eindelijk zonder bittere ergernis boven verheffen. Met geestigen, schoon somtijds heftigen, spot, belacht hij de schamele holheid van 't leven der fashion; met elegante koelheid kastijdt hij de verachtelijke kuipertjen der diplomatie. Daar hij zich tevreden stelt met zich in de waereld zijner eigen idealen terug te trekken, om die der verkankerde en vermolmde werkelijkheid te vergeten, waagt hij tevens de stoute poging in het rijk der gauwdieven door te dringen; in de eerste plaats, omdat ze hem niets verwerpelijker voorkomen dan de aanzienlijke kringen, en voorts omdat ze nog altijd het belangrijke voordeel eener geheimzinnige onbekendheid bezitten.

De figuur van Job Johnson is dan ook zoo meesterlijk geteekend, dat de gantsche rijke litteratuur der *Mystères* geen beter schavuit heeft aan te wijzen. Pelham zelf is met het duidelijke doel ten tooneele gebracht, om den volleerden, brutalen en onverwinlijken *coxcomb* te portretteeren, en — hier eenigszins wederom uit autobiografisch belang — om in dezen een edel vriend, trouw minnaar en veelbelovend staats-

man op te merken, die de algemeene achting, hem aan 't slot van 't derde deel bewezen, volkomen waardig is. Terstond stuit men hier op 't centraaldogme van Bulwer Lyttons aesthetischen katechismus. In plaats eener een-tonige karakterteekening — door hem zelf in de figuren van den tweeden grond (lord Vincent, lord Guloseton) niet altijd vermeden — poogt hij in 't karakter zijner helden de verschillendste en meest kontrasteerende trekken tot een geheel saâm te vatten. Hoewel van een gezond beginsel uitgegaan, 't welk zich aan den onmetelijken rijkdom der natuur poogt aan te sluiten en de grillige schakeeringen van 't leven des geestes wil verklaren, zou hij slechts zelden met den genialen blik van Sir Walter Scott de eenheid van eenig karakter bij verscheidenheid van tegenstrijdige verschijnselen doorgronden. Zeer dikwijls blijft de strijd bij hem onopgelost en zijn de karaktertrekken eenvoudig naast elkander geplaatst. Zoo is er in Pelham den ijdelen coxcomb niets, dat Pelham den achtenswaardigen gentleman verklaart.

Voortreffelijk is daarentegen de figuur van Lady Frances. Zij getuigt van de kostelijke opmerkingsgave des jongen auteurs. Clubs en salons hadden hem met recht als gevaarlijken gast kunnen uitbannen — gelukkig, dat beide in dergelijke gevallen juist het tegendeel doen.

De stijl is even elegant als de welgepolijste montuur van Pelhams geliefkoosd rijpaard. De opgeruimde, trotschvoolijke toon geeft overvloedig aanleiding tot die geliefkoosde uitweidingen, welke Lord Lytton in bijna geen enkel werk heeft kunnen verloochemen. Met plechtigen ernst schuift hij zijne figuren achter de coulises, om zelf het publiek eenige invallende gedachten meê te deelen, die meestal van fijn vernuft getuigen, maar tevens de kwalijk verholten bezorgdheid openbaren, dat men te midden van 't voortreffelijk spel zijner personaadjes den niet minder voortreffelijken impre-sario uit het oog mocht verliezen. Schoon zonder eene enkele bladzijde, die van diep en krachtig gevoel spreekt, heeft Pelham door geestige sarkasmen en treffelijke karikaturen, door tintelende luim en vroolijken spot, door een schat van meesterlijke opmerkingen en eene boeyende verwickeling

Bulwer Lyttons waarachtige letterkundige loopbaan schitterend geopend.

In zijne eerste manier schreef hij geen beter roman.

Reeds in 1828 vond Pelham grooten bijval door de scherpe satyre van het londensche high-life. De Juli-Revolutie was in aantocht en het boek sloeg den algemeenen toegejuichten, polemischen toon des tijds aan. Ook in Duitschland en ons vaderland werd het door vertolkingen bekend en de naam van Lord Lytton gevestigd. Men had tot nog toe weinig romans uit het aristokratische leven genoten, alleen de echt engelsche Tories van Walter Scott hadden geleerd, dat men, om een waarachtig edelman te zijn, degelijkheid aan minachting voor allen hollen schijn moet verbinden. Lord Lytton leerde eene geheel andere, licht na te bootsen aristokratie kennen in den type van Pelham, den edelman, die schijnbaar door zijne intellektuële ontwikkeling boven ieder verheven was, die aan alles twijfelt, en met zijne voorname manieren ieder bekoort. Inderdaad zag men, dat er voor eene kopie van Pelham weinig meer noodig was, dan zekere mate van handige onbeschaamdheid, eenige citaten uit toegelijke moralisten en goeden smaak, om zich naar de nieuwste mode te kleeden. Latere romanschrijvers hebben zich herhaaldelijk op Pelham geïnspireerd, inzonderheid Karel Gutzkow, Eugène Sue en Ida Hahn-Hahn.

DERDE HOOFDSTUK.

De afgevaardigde van Lincoln.

„Literary men must cease to be literary men, before they can lead political parties.”
Edward Whitty.

I.

In vluggen draf rijden eenige elegante broughams en tilburies langs Regent-Street naar Charing-Cros. De klokken der naburige kerken kondigden juist half-twaalf aan. De straten zijn verlaten. Het geratel der rijtuigen van de naar 't Lager-Huis snellende leden breekt alleen de stilte af. Langs Whitehall en Parliament-Street neemt het getal der rijtuigen gedurig toe. Op het plein voor Westminster-Abbey en 't gebouw van 't Parlement wemelt het van grooms, van lakeyen en rijpaarden, door talrijke lantaarnen schitterend verlicht. In de gaanderijen en in de voorzaal van 't Huis der Gemeenten is bijna niemand aanwezig. Hier en daar snelt een lid u haastig voorbij, om de zitting bij te wonen.

Er heerscht bijzondere stilte in de reusachtig grootsche vergaderzaal van 't Huis der Gemeenten, stilte aan de rechter-

en aan de linkerzijde, stilte op de bank der Ministers, stilte op de gaanderijen. Geen kreet wordt er vernomen, dan het: „Hoor! Hoor!” of het „Neen! Neen!” — geene luidruchtige causeriën onder de luidruchtigste der leden, geen gelach noch gejuuw. De afgevaardigde van Lincoln is aan 't woord. Zijne lange, wat magere gestalte is in gestadige beweging; zijne meestal eentonige stem klinkt helder en krachtvol door de gantsche zaal, zijn oog tintelt van buitengewone geestdrift. 't Geldt heden de slavenquaestie. De Ministers van zijne majesteit Koning William IV willen de west-indische slaven de vrijheid schenken... over twee jaren. De afgevaardigde van Lincoln bestrijdt dit uitstel. De halfheid van den maatregel, de inkonsequentiën der regeering worden door hem zegevierend betoogd en heftig gegispt. Met nadruk vraagt hij naar de onverwinnelijke zwaarigheden, die het onmiddellijk in vrijheid stellen verhinderen en voegt den Ministers beleefdelyk lachend toe, dat de fiere Muze van Engeland's historie geene nieuwe, heerlijke bladzijde over hun bestuur aan hare glorie-rijke gedenkrollen zal toevoegen!

Terwijl de spreker voortgaat zijne rede met hartstochtelijke, cierlijke, indrukwekkende volzinnen te voltooyen, heeft gints op de banken aan de uiterste linkerzijde een anders ongemeen woelig lid zich door ingespannen aandacht onderscheiden. De donkere, drieste oogen zijn half gesloten, de breede vuist omklemt en kreukt onbewust een handvol papieren, die de bouwstof voor een weldra te houden speech zullen leveren. Op de bank der Ministers is kwalijk bedwongen onrust. Het welsprekend pleidooi van den jongen vertegenwoordiger zal hun maatregel doen schipbreuken. Plotseling weërglamt een luid gejuich, waartegen zich scherpe afkeuringskreten met kracht verzetten. Het lid aan de uiterste linkerzijde grijpt zijne papieren en terwijl hij ze verbergt, roept hij luide met eene scherp doordringende stem: „De zaak is uitgemaakt! Er is niets bij te voegen! Tot de stemming!”

En nadat men zonder verder te beraadslagen tot de stemming is overgegaan, wordt de onmiddellijke vrijverklaring der west-indische slaven met eene meerderheid van twee stemmen doorgedreven.

II.

„De gedenkwaardigste en zeker de beslissendste rede” — schrijft Mark Rochester — „welke ooit door onzen staatsman werd uitgesproken, was aan het onmiddellijk in vrijheid stellen der west-indische slaven gewijd. De maatschappij tot afschaffing der slavernij zond hem eene deputatie, om haren warmen dank voor zijne rede uit te spreken, welke rede door dezelfde maatschappij gedrukt en alomt verspreid werd ¹⁾.”

't Was in 1833 en als afgevaardigde van Lincoln, dat Lord Bulwer Lytton zich tot het vervolgen der edele taak van Wilberforce geroepen achtte. Twee jaren te voren had men hem reeds als vertegenwoordiger van St. Ives zien zitting nemen ²⁾. Na de ontbinding van 't Parlement in Januari 1832 had hij, van de in drie distrikten op hem uitgebrachte keuze, der vertegenwoordiging van Lincoln de voorkeur gegeven. Beteekenisvol stipt Mark Rochester bij de mededeeling van dit feit aan, dat zijne voorkeur grootendeels toe te schrijven was, aan de omstandigheid, dat Lincoln de hoofdstad van een belangrijk landbouwdistrict was, en dat daar de liberale meerderheid met hem — Lord Lytton heeft ten allen tijde de uitgestrekte landbezitting van zijne familie met welwillendheid in 't oog gehouden — volkomen overeenstemde in zijne onverschrokken oppositie tegen het toen nog gants onwelkom plan tot afschaffing der bekende koornwetten.

Want er was veel geschied, sinds men den student van Cambridge een zetel in 't Parlement had aangeboden. De

¹⁾ Speech upon Slavery, 1833.

²⁾ Gedurende dezen tijd had de jonge afgevaardigde zich voornamelijk met letterkundige onderwerpen bezig gehouden in het Huis der Gemeenten. Hij bevorderde eene enquête naar den toestand van het engelsch tooneel — uit een nederlandsch standpunt bijna ongelooft — evenzoo eene enquête naar het monopolie der oost-indische (Engelsche) kompanjien. Inzonderheid streed hij tegen het zegel op de dagbladen (Taxes on Knowledge) en wenschte hij een internationaal traktaat (met Amerika) op het kopyrecht tot stand te zien komen. Naar zijn voorstel werd het zegel op de dagbladen van 4 penny's tot een penny verlaagd.

goede dagen der oude, onverdraagzame, onverbeterlijke Tories waren voorbijgegaan. Het krachtig kabinet van Lord Liverpool was langzaam door den drang der omstandigheden ineengestort. Met Lord Castlereagh scheen de school van Pitt gesloten. En hadden de gevolgen de oorzaken verre overleefd, had dezelfde volksmenigte, die eens den Markies van Londonderry en zijne europeesche koälitie met uitbundigen bijval begroette, in latere dagen zijn rijtuig met slijk overdekt en zijn persoonlijken vijand George Canning, den renegaat zijner partij, voor eene wijle toegejuicht, juist hierin werden de ruwe levensteekenen van dien echt engelschen, naar vooruitgang en hervorming hakenden geest aanschouwd, welke, hoe hartstochtelijk bestreden en hoe uitzinnig voorgestaan, toch immer in zijne beste bedoelingen heeft gezegevierd. Reeds had men den eisch tot toelating der katholieken in 't Parlement niet te vergeefs uitgesproken. Dezelfde afgevaardigde in 't Huis der Gemeenten, die zoo luide instemde met Bulwer Lyttons welgestijld pleidooi, had in die dagen bij woelige meetings zijne iersche landgenooten met onvermoeide, grove, maar wegslepemde welsprekendheid tot de emancipatie van hun geloof en hunne nationaliteit opgeroepen. Wat O'Connell bij de licht te treffen volksheffe wist te bewerken, vereischte het talent van Thomas Moore, om door gantsch Engeland, tot in de salons van Londen met ingenomenheid te worden ontvangen. Dank zij den edelen zin des ijzeren Hertogs en des jongen Ministers van Binnenlandische Zaken, Sir Robert Peel, konde reeds in Lentemaand van 1829 de bill tot toelating der katholieken, van een sterk gekleurd toryministerie uitgegaan, met grooten bijval van de zijde der Whigs begroet, in de beide Huizen worden aangenomen. Moeilijker zou het den twee grooten mannen zijn den moed hunner meening ook in volgende dagen te blijven betoonen. De Juli-revolutie stelde hen op eene zware proef. Het oude, anglikaansche torysysteem was met de emancipatie der katholieken in den hartader getroffen. Reeds had O'Connell, die nu het graafschap Clare in 't Lager-Huis onverhinderd kwam vertegenwoordigen, eene hervorming der kieswetten in radikalen zin voorgesteld. Hoewel toen nog

verworpen, had echter de onmiskenbare behoefte aan hervorming van 't heerschend stelsel der vertegenwoordiging zich onder de schuts der gematigde Whigs gesteld. Lord John Russell drong er op aan in 't Lager-, Lord Grey sprak er met een enkel woord van in 't Hooger-Huis. Ditmaal ging men den ijzeren Hertog te ver. Met onverbloemde duidelijkheid gaf hij Lord Grey te kennen, dat hij zich, zoo lang men hem aan 't hoofd van 's Konings kabinet zoude zien, tegen zoodanigen maatregel zou blijven verzetten. Deze onverwachte verklaring verhaastte den val van 't ministerie Wellington-Peel. Bezat men nog altijd patriotisme genoeg, om den lauwer van Waterloo te blijven gedenken, aan 't hoofd van 's Konings kabinet mocht de zestigjarige krijgsman-minister niet even onverwinnelijk stand houden, als eens aan de spits der verdedigingsliniën van Torres-Vedras. Daarenboven de „zaakwaarnemer der torypartij” — als Capefigue Sir Robert Peel met schamperen spot heeft gebrandmerkt — had de zaken zijner vroegere bondgenooten door de emancipatie der katholieken een al te gevoeligen slag toegebracht. Het eerst komende voorstel der Ministers werd met veelbeteekenende meerderheid verworpen. En toen Lord John Russell op den 1sten van Maart 1831 in naam van 't whigministerie, onder voorzitting van Lord Grey, den Reform-bill in 't Huis der Gemeenten voorstelde, had Lord Lytton reeds als afgevaardigde voor St. Ives zitting genomen.

III.

De auteur van Pelham had zijne liefste wenschen vervuld gezien. Lid van 't Lagerhuis in een tijdstip, toen onder invloed der Julirevolutie de edelste wedijver geboren was, om het beginsel van hervorming met onbekrompen vrijheidszin hulde te bewijzen, meende hij het oogenblik gunstig om onverschrokken en moedig zijne staatkundige loopbaan aan te vangen. Dat hij echter in hare eerste periode ¹⁾ als vertegenwoordiger van Lincoln slechts dan alleen eenigen bijval kon

¹⁾ 1831—1841.

winnen, wanneer hij tevens als de welbekende dichter van Pelham optrad, heeft wichtige, licht te verklaren oorzaken. De leden van het Huis der Gemeenten hebben hunne eigenaardige wijze van oordeelen over hunne ambtgenooten. Letterkundige roem, fortuin of geleerdheid kunnen hunne genegenheid volstrekt niet winnen. Van een Pair willen ze niets over de koffieteelt hooren, maar vraagt een onbekend vertegenwoordiger eener kleine handelstad hunne aandacht, zoo volgen ze hem met dezelfde belangstelling, alsof Sir Robert Peel zijn bill tot wijziging der koornwetten voorlas, want ze weten, dat hij van de koffiehandel zijn bijzonder werk gemaakt heeft. Letterkundigen, die niet terstond van allen letterkundigen arbeid afzien, worden dan ook bijna alleen in letterkundige quaestiën gehoord.

Schoon Lord Lytton zijn debuut in 't Lager-Huis in eene rede vóór den Reform-bill geleverd had, waren alle zijne volgende bemoeyingen der literatuur gewijd. Eene enquête — naar ik reeds aanstipte — belast met een onderzoek omtrent den toestand van 't tooneel, werd op zijn voorstel in 't leven geroepen. IJverig drong hij vooral in 't eerste jaar zijner zitting, 1831, op afschaffing der bij de gantsche engelsche letterkundige waereld zoo gehate „Taxes upon Knowledge” aan, en wij zagen, dat hij aanvankelijk niet ongelukkig slaagde.

't Zou den vertegenwoordiger van Lincoln niet behagen in 't Huis der Gemeenten slechts als vertegenwoordiger van den roman te gelden. Zijne eerezucht mocht voldoening vinden in den lof, alzoo ook zijdelings aan zijne letterkundige schepingen geschonken, zij streefde daar naar gants ander wit. De gunstige ontvangst zijner rede voor de vrijheid der west-indische slaven deed hem datzelfde jaar den bill van 't Wigh-kabinet ter demping der iersche onlusten bestrijden. Lord Grey en zijn ministerie, onder den invloed der Julirevolutie opgetreden, hadden met den Reform-bill hunne taak niet afgewerkt. Men koesterde de overdrevenste wenschen en was telkens gereed de Ministers bij elke nieuw geëischte hervorming met stijgende hardnekkigheid te overvragen. Had men al de rustige oppositie van Sir Robert Peel, aan 't hoofd

der gematigde konservatieven, te duchten, niets werd meer gevreesd, dan de bittere en onstuimige aanvallen van O'Connell. Want O'Connell sprak voor eene gantsche natie; voor eene natie, die door eeuwen lang onderdrukkens veel te dom, veel te ellendig en veel te verbitterd was, om langs den lankwijligen, wettigen weg der parlementaire hervorming voldoening voor hare talloze grieven te vragen. 't Was dus eene uitmuntende gelegenheid voor Bulwer Lytton zich als ijverig pleitbezorger der onderdrukte Ieren te onderscheiden. Zoowel zijne speeches in 't Huis over deze aangelegenheid, als zijne artikelen in the New Monthly Magazine — waarvan hij de redaktie, als opvolger van twee uitstekende dichters, Campbell en Hook, in 1833 had ondernomen, om te betoogen, dat een gentleman zelfs een tijdschrift kan besturen — werden in afzonderlijken band vereenigd ¹⁾ en naar de verzekering van zijne welgezinde biografen heinde en verre met goed gevolg verspreid.

En trots dit alles verdiende de zoon der Bulwers en der Lyttons nog den partijnaam van radikaal niet, die hem thands door zoo velen als brandmerk, door zoo weinigen als lauwer op 't voorhoofd werd gedrukt. Voor zoo ver men hem in 't Huis had willen en moeten hooren, had men den harts-tochtelijken vijand van alle misbruiken overvloedig leeren kennen. Men had geestigen en bijtenden spot over elk onderwerp kunnen toejuichen, men had hem meermalen op de zijde van O'Connell gezien, men aarzelde niet, hem onder de radikalen op te nemen. Lord Lytton moest terstond het gevaar en de voordeelen dezer positie beseffen, Zijn werk over Engeland en de Engelschen ²⁾ geeft onverbloemd rekenschap omtrent de eigenaardige plaats door den vertegenwoordiger van Lincoln te midden van de menigvuldigen nuancen der staatkundige wereld ingenomen. Door Mark Rochester veel te welwillend het „Vade-mecum van een Parlements-lid”

¹⁾ Papers on the Irish Coercion Bill. London, 1834.

²⁾ England and the English, 2 vols. Bentley, 1833. Eene nederlandsche vertolking van G. Brandt Maas zag in 1885 te Zalt-Bommel bij Noman en Zoon het licht.

genoemd, is deze kritiek van Englands maatschappelijken, letterkundigen en politieken toestand in 1833 grondig en vernuftig genoeg geschreven, om de moeite eener belangstellende kennismaking te loonen. Met Pelhams zelfgenoegezame opgeruimdheid hekelt hij van de eerste bladzijde af de ongehoorde aanmatigheden en misbruiken der aristokratie, om zich, als de student van Cambridge, den warmen verdediger van de belangen der monarchie en der High-Church te betoonen. — „Een rijk volk maakt den Koning machtig en den Adel zwak. Neen, mijn vriend!” — het woord is tot John Bull, Esquire, gericht — „geen koning heeft belang bij 't uitputten van zijn volk; maar ieder lord daarentegen heeft, hetzij eene hypotheek af te doen, hetzij een jongsten zoon te helpen, en daarom wordt het fnuiken van de macht des volks een stelsel van winst en voordeel, niet voor den koning maar voor de aristokratie.” Van de staatskerk wordt beweerd: „Ik wil niet ontkennen, dat er in sommige opzichten over de kerk kan geklaagd worden, doch dit is geheel op rekening van haar gebrekkig machanisme te stellen. De gewoonte der gentlemen, die het recht hebben eene predikantsplaats te begeben, om de bediening des Evangelies tot eene broodwinning voor hunne jongste zonen te verlagen, schenkt ons zeker vele luye en onachtzame herders, maar dit is niet het gevolg eener staatskerk, als zoodanig, maar de schuld der aristokratie, waaronder zij zucht.” Vraagt men wat den jongsten zoon van een adellijk geslacht, Pelhams skeptischen spot gants buiten rekening stellende, tot zoo treffend juiste gevolgtrekking doet besluiten, de volgende uitspraak zal een welkom licht schenken: „Ik wil verder zien, dan de Whigs en duidelijker spreken. Ik heb geen ambt of eeretitel te bejagen, geen gevoelen te verbloemen, ik kan mijne meening ronduit zeggen. Zoo spreek ik dan vrij en onbewimpeld en vraag u, mijn vriend! als ge uwe aandacht vestigt op den geest des tijds, op het gemor der volksheffe, op de woelingen in Frankrijk, op de welvaart van Noord-Amerika, op den voortgang van een onredelijk liberalisme, ziet ge dan niet de reusachtige schaduw der naderende republiek, gelijk deze zich voordoet in den beslagen spiegel

van de toekomst?" — Er bestaat goede reden John Bull, Esquire, met den moelik der republiek te verschrikken. Want werd er „morgen eene republiek in Engeland gevestigd, het zou eene aristokratische zijn!" Men zou het gevaar der aristokratische republiek nimmer kunnen ontkomen. — „Ontneem aan anderen adel, rang en titel en zij hebben alles verloren; maar verban een Northumberland, een Lonsdale, een Cleveland, een Bedford of een Yarborough van 't hof, ontnem hun hertogstitels, grafelijke namen, ordelinten en galakostumen, ze zullen geen minderen invloed oefenen door hunne landbezittingen en vaste goederen." En hoe zou men John Bull, Esquire, mogen verdenken, ooit een nijdig oog op die schatten te hebben geworpen? — „Ware er geene zekerheid van eigendom" — de toekomstige erfgenaam van Knebworth heeft een treffelijk tweesnijdend zwaard tot zijn dienst — „de republiek zou spoedig in despotisme verkeeren!"

Eene aristokratische republiek! De knaap van Knebworth, de student van Cambridge, de vertwijfeling van Falkland, de opvoeding van Pelham, alles werkte saâm, om hem, op dit stuk althands, reeds toen in merkwaardige sympathie naast zijn tegenvoeter van die dagen te plaatsen, den onverschrokken en consequenten tory, den toekomstigen biograaf van Lord George Bentinck, den staatsman-dichter Benjamin Disraeli, die eens van de Whigs der oude school beweerde, dat ze van harte gaarne eene venetiaansche oligarchie zou willen in 't leven roepen en den koning reeds eene plaats hadden beschikt.... als doge. Bulwer Lytton stemt daarom nu reeds volkomen met hem in, als het er op aankomt de Whigs te geeselen. — „De eenige milde maatregel" — schrijft hij verder in *England and the English* — „door de Whigs voorgesteld, de Reform-bill, dankt zijn oorsprong aan hunne wanhoop, om het Huis der Lords welgevallig te kunnen zijn. De oppositie der Tories is de ware oorzaak van de mildheid der Whigs. Als gene haar lieten rusten, zou men deze spoedig zien verharden en tot Tories versteen." —

Hieruit volgt reeds, dat er hier geen vermomde tory spreekt. Ten overvloede voegt hij er bij: „De Tories zijn zeer verzwakt door verdeeldheid, welke zij niet erkennen willen, maar die

evenwel onder hen bestaat. Thands schijnen zij in doffe sluimering te verkeerren, maar 't is een hazenslaap met open oogen, eene slangenrust, om venijn op een te hoopen!" En in hoever hij zich bij de radikalen wil aansluiten, zal de volgende wenk aan John Bull, Esquire, het best beslissen: „Werp een blik op de ultra-radikalen en ge wordt een ongevormden chaos van woeste theoristen gewaar, waartusschen onmogelijk eenige harmonie is tot stand te brengen. Welke overeenstemming is er tusschen de fransche flozofie van Warburton en de engelsche vooroordeelen van Cobbett? Deze is papierengeld en enthoeziasme, gene ijs en nationale schuld!"

Schoon dus elke partij hem verwerpelijk voorkomt — en hoe zou de dichter van Pelham ooit met eenige partij hebben kunnen samenstemmen — begrijpt hij de praktische noodzaaklijkheid, om zich bij de eene of andere aan te sluiten. Hij wil daarom eene nieuwe partij in 't leven roepen: de „onafhankelijke, nationale partij", welke, „noch uit laffe Whigs, noch uit vinnige radikalen", zal bestaan; die uit „novi homines, vrij van alle geërfde traditiën" zal gevormd worden; die de aristokratie „in den eigenlijken zin des woords" zal vertegenwoordigen, de „aristokratie der talenten en der rechtschapenheid."

Men ziet het, het idealisme van Lincolns vertegenwoordiger moge skeptisch en eklektisch zijn, het is geenszins negatief. Hij moge zich met zelfgenoegzamen trots boven den bestaanden toestand verheffen, hij tast met volkomen juistheid en snerpende satyre de ergerlijkste misbruiken aan, hij kiest met gezond oordeel de eene of andere gunstige zijde. Hij strijdt als een Tory voor vorst en kerk, maar eischt een konstitutioneelen vorst en eene van de oligarchie des adels geëmancipeerde kerk. Als een Whig dringt hij op hervorming en vooruitgang aan, maar doet telkens onderzoek naar de goede trouw der whigsche beginselen. Voor de groote zaak der vrijheid en volksontwikkeling sympathizeert hij volkomen met de radikalen, schoon hij terugdeinst om gemeene zaak te maken met hunne slecht gedisciplineerde leiders.

Het resultaat zijner politieke geloofsbelijdenis moest dus

noodzakelijk den dilettant verraden. De nationale partij, la noblesse du talent, die de zaak des volks zal behartigen en in den strijd tegen een verdwaasd liberalisme zich om de trappen van den koninklijken troon en bij den dorpel der staatskerk zal scharen, is eene utopie, maar eene poëtische utopie. Wat zijn stelsel aan praktische bruikbaarheid moge ontbroken hebben, welke de beginselen waren, waaruit zijn koene strijd voor de heerlijke zaak der vrijheid, voor den onbetwistbaren adeldom van 't talent ontsprong, die strijd was bij uitstek passend voor den naneef van dien met maliën gepantserden Turoid Bulver, wien Aymer de Valence op den morgen na den slag bij Hastings de uitgestrekte bezittingen aanwees, welke zijn geslacht nog heden bezit.

IV.

Onder deze omstandigheden zou de invloed van Lincolns afgevaardigde op den gang der gebeurtenissen slechts zeer gering kunnen zijn. Toch liet hij geene gelegenheid ongebruikt voorbijgaan, om de aandacht van het Huis of der staatkundige waereld op zijn persoon en zijne talenten te vestigen. 't Meest komt zijne brochure ¹⁾ over de ministerieele krisis van Wintermaand 1834 in aanmerking. Lord Grey, 't zij zwakheid, 't zij verbittering over den geringen steun zijner ambtgenooten, had zijn ontslag gevraagd. Het Whigkabinet had nog eenige maanden een kwijnend leven onder den Burggraaf Melbourne voortgesleept, totdat deze met volmaakte bonnegrâce den Hertog van Wellington een brief ter hand stelde, waarin Koning William IV den laatsten uitnoodigde een nieuw ministerie saâm te stellen. De held van Waterloo had oordeel genoeg, om die taak aan voegzamer hand te betrouwen. Sir Robert Peel werd uit Italië opgeëischt, het Parlement ontbonden en aan den uitslag der verkiezingen overgelaten, of men de regeering in handen van een konser-

¹⁾ A Letter to a late Cabinet Minister on the Crisis. 8vo. pp. 108. Saunders and Otley. 1834.

vatief ministerie wilde neêrgelegd zien. Thands verscheen Lord Lyttons vlugschrift, 'twelk — naar de getuigenis van zijne ijverige lofredenaars — zoo groote belangstelling wekte, dat in een drietal weken tijds een vijftiende druk noodzakelijk werd. Met geestigen spot werd er de krachtige reaktie der Tories in bestreden en in volkomen overeenstemming met de beginselen van England and the English de hervormingsleer van 1830 voorgestaan. Nauw was Lord Melbourne, na de korte en hevige worsteling van het eerste ministerie Peel, op nieuw aan 't hoofd van een Whigkabinet opgetreden¹⁾, of hij bood den vertegenwoordiger van Lincoln voor de goede diensten in zijne brochure bewezen eene der lordschappen der Admiraliteit aan. De student van Cambridge had een zetel in 't Parlement geweigerd, om zijne onafhankelijkheid te bewaren, de auteur van England and the English had nog onlangs aan John Bull, Esquire, bezworen, dat het hem om geen ambt of eeretitel te doen was, geen wonder, dat Lord Melbourne eene beleefde weigering op zijn beleefd aanbod ontving. In stilte triumfeerend, had Lord Lytton te recht begrepen, dat de Lord der Admiraliteit den goeden naam van Lincolns vertegenwoordiger volkomen zou bederven. Zijne voorzichtigheid zou de veelomvattende plannen zijner eierzucht beter baten, dan een onhandig overloopen naar de sterkten der Whigs. Weldra gewerd er hem een schitterend bewijs van. Lord Melbourne, die de onverzettelijkheid van het eigenzinnig Parlements lid mocht betreuren, behield het recht om den meer en meer gevierden novellist aan zich te verplichten. Terwijl deze door nieuwe scheppingen zijn letterkundigen roem voortdurend bevestigde en thands volgens eene zeer juist gekozen gedragslijn slechts enkele gunstige gelegenheden aangreep, om tot het Huis der Gemeenten te spreken, kwam hem in de gouden dagen van 't Whigbestuur²⁾ een nieuw aanbod van den eersten Minister verrassen. Koningin Victoria wilde bij hare kroning eenige baronnetstitels verleen en volgde den raad van haren wel-

¹⁾ April 1835.

²⁾ April 1836—Augustus 1841.

geachten vriend Lord Melbourne, toen ze daartoe uit de vorsten der wetenschap, John Herschel, en uit die der letterkunde — hoe schoon waren de vizioenen van de meiroever reeds verwerkelijkt — Edward Bulwer Lytton koos. Ditmaal mocht de vertegenwoordiger van Lincoln geen politieke grond ontdekken, om zoo eervol een aanbod af te wijzen. Daarenboven de hoffelijke burggraaf wist zoo passende waardeering van zijn alouden adellijken stamboom en zijner letterkundige lauweren te doen gelden, dat de dichter van Pelham en Paul Clifford geene de minste zwaarigheid kon operen tegen de hem toegedachte eer.

De nieuwe Baronet zag in de laatste jaren zijner zitting als afgevaardigde van Lincoln het Whigkabinet aan een langzaam verval van krachten ten grave dalen. De reactie der konservatieven, onder kommando van Sir Robert Peel, werd dagelijks heviger. De wijziging der wet op den invoer van vreemd graan — eene levensquaestie voor zoovele volgende kabinetten — werd oorzaak van den val der Whigs en temet van Sir Bulwer Lyttons aftreden als vertegenwoordiger van Lincoln. Was het denkbeeld van vrijen invoer door de konservatieven met afschuw ontvangen en met geestdrift bestreden, de Whigministers hadden tevens vast besloten dezen stouten eisch der uiterste linkerzijde slechts gedeeltelijk in te willigen. Lord John Russell stelde daartoe een bemiddelingsmaatregel voor tusschen de heftigste voorstanders van den vrijen invoer en de ijverigste beschermers van den nationalen landbouw. Deze maatregel, eene gematigde belasting op den invoer, werd met alle kracht door Sir Bulwer Lytton ondersteund. De landbezittingen van zijne familie en zijn eigenaardige toestand als vertegenwoordiger van Lincoln waren voldoende, om hem op dit stuk volkomen van zijn gewaande geestverwanten, de radikalen, te doen verschillen. De kiezers van Lincoln namen echter de vrijheid zijne houding af te keuren. Schoon men al in zijn vertegenwoordiger een kampvechter voor de liberale beginselen eischte, was men te veel landbouwer, om de wet op den invoer van vreemd graan aan diezelfde beginselen te toetsen. Toen alzoo Lord Melbourne en zijn kabinet ten gevolge van de beraadslagingen

over de graanwetten vallen zouden ¹⁾ en de verkiezingen op nieuw moesten beslissen of de Whig-ministers het vertrouwen der natie behouden hadden, verloor Sir Bulwer Lytton zijne meerderheid op de hustings van Lincoln.

In zijn zonderlingen toestand, vertegenwoordiger van een landbouwdistrikt en toch slechts als afgevaardigde der letterkundige wereld geacht; jongste zoon van een oud adellijk geslacht en onder de radikalen geteld om zijn onverbloemden ijver voor de zaak der hervorming en van den vooruitgang, onvermoeid strevende naar onafhankelijkheid en toch verplicht zich aan eenige partij — ware het ook eene ideale — aan te sluiten, getuigen de tien jaren van Lord Lyttons eerste zitting in 't Huis der Gemeenten van denzelfden stouten moed, die hem naar het zwaard en de pen had doen grijpen, om zich te midden der rusteloos voorwaarts strevende engelsche maatschappij eene aanzienlijke plaats te verzekeren. De beste lof hem ooit geschonken is de bitter vijandige taal der oppositiebladen. Zonder eenige persoonlijke genegenheid ontworpen, kan zij het best getuigen, wat men het meest in den vertegenwoordiger van Lincoln te prijzen vond.

— „Er is nog een man van genie” — schrijft Edward Whitty ²⁾, de auteur van de heftigste artikelen in den radikalen Leader — „behalven Mr. Disraeli, die het Huis der Gemeenten stormenderhand poogde te veroveren, maar die telkens werd afgeslagen. Het is Sir Edward Lytton, van wien het thands moet blijken, of hij de kunst verstaat het Huis na langdurige belegering te winnen. Sir Edward kwam in 't Parlement met het bepaalde doel om bijval in te oogsten en het Huis der Gemeenten als een tooneel tot verheerlijking van zijn talent te gebruiken. Dit doel, hoewel spoedig ontdekt, verborg eene verwaande minachting voor het Huis zelf, en werd steeds gestraft door hevig gehoest en geraas. Sir Edward nam eene verbazend hooge vlucht, maar kon het Huis niet bewegen hem te volgen. Wel is

¹⁾ Den 27 van Bloeimand 1841.

²⁾ The Derbyites and the Coalition. Parliamentary Sketches. Londen. 1864.

waar leverde hij uitgezochte, welluidende, krachtige speeches en bestaat er geen de minste twijfel, of hij eene merkwaardige winst zij voor het Huis, een opmerkelijk afgevaardigde en misschien eens een populair Minister. Maar zijne aanmatiging — de steeds duidelijk in 't oog vallende zin om het Huis verre beneden Sir Edward te plaatsen — beleedigt, en het gewicht, door hem aan zijn eigen persoonlijkheid gehecht, walgt het Huis. Sir Edward zal daarom nooit een groot man worden in het Lagerhuis. Hij werkt niet genoeg voor 't Huis; dat is, hij veracht de repetitiën; hij wil steeds bij de groote uitvoeringen zijn en met schitterend effect ten tooneele verschijnen. In één woord, hij staat geheel op zich zelf in de groote klub; hij wil zich bij de overigen niet aansluiten, niet denken of althands niet veinzen te denken als de anderen; hij spreekt tot de gaanderijen, niet tot de „honourable gentlemen”, die tegenover hem zitten en kwetst het Huis grievend, door stilzwijgend te kennen te geven, dat hij het minder acht, dan „het groote publiek.”

VIERDE HOOFDSTUK.

Paul Clifford.

„Er sucht die Höhlen der Armuth und des Verbrechens auf, um für seinen Weltschmerz neue Nahrung zu saugen.“

Julian Schmidt.

I.

Het tiental jaren van Lord Lyttons eerste optreden als volksvertegenwoordiger had den dichter niet op den achtergrond geschoven. Sints achttienhonderd dertig in Mayfair, den londenschen Faubourg St. Germain gevestigd, had hij het geheim ontdekt, om er zijn leven zoodanig tusschen zijne schrijftafel, zijn zetel in 't Huis der Gemeenten en zijn werkend lidmaatschap der fashion te verdeelen, dat hij, „l'enfant gaté des salons de Londres”, niet alleen aan de gewichtigste beraadslagingen van 't Huis een ijverig gehoor kwam leenen, maar ook zijn letterkundigen roem zoo krachtig wist te handhaven, dat hij in 't Parlement en in de salons telkens als de welberoemde novellist werd opgemerkt en gevierd. Een groot aantal zijner schriften dagteekent uit dit tijdvak.

In het tweede jaar zijner zitting, achttienhonderd twee-en-

A.

dertig, verscheen Eugene Aram ¹⁾ en in 't volgende The Pilgrims of the Rhine ²⁾ en Godolphin ³⁾. Een uitstapjen naar de heerlijke Rhijnrovers kwam zich misschien bij eene lievelingsstudie van enkele duitsche dichters voegen, om hem voor een oogenblik tot de litteratuur der Märchen ⁴⁾ te brengen; mocht men er al niet den — weldra te behandelen — plechtig-tragischen toon van Eugene Aram en Godolphin ⁵⁾ aan willen toeschrijven, welke zijne tweede manier, in volkomen tegenstelling met de opgeruimde bitterzoete sarkasmen van Pelham en Paul Clifford heeft gekenmerkt. 't Blijft evenwel altijd gevaarlijk veel op den be-

¹⁾ Eugene Aram. 3 vols. Bentley. 1832.

²⁾ The Pilgrims of the Rhine. One vol. Saunders and Ottley. 1833.

³⁾ Godolphin. 3 vols. Bentley. 1833. Zonder naam van den auteur.

⁴⁾ The Pilgrims of the Rhine bevatten het verslag van een bezoek der Rhijnrovers met zijn broeder Sir Henry Lytton Bulwer. De invloed van Schiller is duidelijk merkbaar. De auteur wil al de rijkdommen der germaansche mythologie aan zijn vaderland ontdekken en verhaalt van Nixen, Gnomen, Feeën, Elfen en Kobolden, van Reinaert en de dieren, van allerlei duitsche legenden. Het juiste begrip van den oud-duitschen geest heeft hij niet gevat. Julian Schmidt zegt, dat dit werk den indruk maakt „of een olifant zich inspant de polka te dansen.”

⁵⁾ Godolphin herinnert het meest aan Lord Lyttons zwaksten arbeid: Falkland. Eene der beste figuren uit het boek is de tooneelspeelster Fanny Millinger — voor het overige schijnt hier weder eene autobiografische bespiegeling geleverd te zijn. Daar het de liefdesgeschiedenis van Percy Godolphin en Constance Vernon geldt, heeft de auteur zijn werk anoniem in 't licht gezonden. Het verhaal vangt aan met een sterfbed, waarbij Constance een eed aflegt, dat zij haar bezwijkenden vader wreken zal op de aristokratische waereld, die hem als geestig schrijver heeft geëxploiteerd, maar daarna van gebrek heeft doen sterven. Percy Godolphin is een zonderling enthoeziast, die eerst als reizend tooneelspeler met Fanny Millinger dweept, daarna als officier eene hevige liefde voor Constance Vernon opvat. Constance reikt hare hand echter aan een hooger geplaatst man, aan Lord Erpingham en Godolphin trekt naar Rome, om met een duitsch astroloog Volkmann de kunst van waarzeggen te beoefenen. Lucilla, de dochter van den toovenaar, wordt Godolphins minnares, waarna Constance Vernon als weduwe te Rome komt en Godolphin hare hand reikt. Lucilla poogt zich onder de raderen der bruidskaros te werpen, maar wordt gered. Het huwelijk van Godolphin is ongelukkig, zijne echtgenoot wil politieke intrigen smeden, hij daarentegen het drama beschermen. Als Lucilla nu te Londen komt, om de rol van waarzegster te vervullen, wordt Godolphin door magische krachten betooverd, zoodat hij zich verdrinkt, gelijk hem was voorspeld. De gang der gebeurtenissen is vol overspannen onwaarschijnlijkheid; de hoofdenbeelden wortelen in het troosteloos mysticisme, 't welk eene der zwakke zijden van Lord Lyttons intellekt uitmaakte.

paalden invloed van eenige, Lord Lytton bijzonder boeyende lektuur te wijzen, daar hij zich ten allen tijde door eene uitstekende belezeneheid in antieke en moderne schrijvers heeft onderscheiden. Mag men voor 't minst aan de mottoos zijner hoofdstukken gelooven, men zal er een regenboog van geverde dichternamen zien schitteren. Fletcher en Catullus, Aeschylus en Sterne, Lesage en Hesiodus, Crabbe en Tacitus, Lord Chesterfield en Gøthe, Seneca en Shakspeare, Lord Byron en Horatius, Schiller en Pindarus, Baco en Mrs. Hemans, Vergilius en Sir Philip Sidney, Goldsmith en Persius, Euripides en Dryden, komen allen enkele regels of koppletten afstaan, die in elk geval minder dienen om den te beschrijven toestand nauwkeurig te verklaren, dan om zijne veelzijdige lektuur in haren verbazenden omvang te openbaren ¹⁾.

De redakteur van the New Monthly Magazine breidde thands zijne letterkundige taak nog belangrijk uit, daar hij weldra door tal van artikelen toonde — twee jaren later in één bundel verzameld ²⁾ — dat het niet alleen aan een gentleman past, een tijdschrift te besturen, maar dat hij het tevens als zijn plicht verstond, die taak met nijvere werkzaamheid te vervullen. Daar hij tevens nog vóór het eind van achttienhonderd drie-en-dertig zijne staatkundige geloofsbelijdenis omtrent Engeland en de Engelschen door den druk algemeen maakte, kan het weinig verwondering wekken, dat zijne gezondheid onder het gewicht van zoovele inspanningen merkelijk geschokt werd. Eene reis naar Italië, als noodzakelijke ontspanning ondernomen, is eerlang oorzaak van verdubbelde vlijt. Voor eenigen tijd te Rome verblijf houdend, treft, bij zijne omdolingen door de ruïnen van romeinsche en middeneeuwsche architectuur, de gedachte aan den eerzuchtigen en onverschrokken volkstribuun Cola di Rienzi zijne gretige verbeelding op de levendigste wijze. IJverzuchtig zijne inspiratie bewakend, vangt hij aanstonds aan, het plan voor

¹⁾ Dr. Julian Schmidt, Uebersicht der englischen Literatur im neunzehnten Jahrhundert. Sondershausen, 1859, bl. 150.

²⁾ The Student: a series of papers. Paris, 1855.

zijn Rienzi in vlugge omtrekken op het doek te brengen, zijn held met sterk sprekende kleuren op den voorgrond te schetsen en in de onmiddellijke omgeving van dezen de ijzeren figuur van Fra Moriale naast Stefano Colonnaas bevallige gedaante, niet zonder een dikwerf in 't oog vallend streven naar effekt, te rangschikken. Nauw nog heeft hij het eerst ontwerp voltooid of het pas begonnen werk wordt verlaten, om een nieuw plan te aanvaarden. Zijne reis voortzettend had een aanvankelijk kort verblijf te Napels hem tot het gewone bezoek aan the city of the dead gebracht. Enkele bouwvallen mochten eene waereld vol feödaalen luister, eerezuchtigen vrijheidszin en hartstochtelijken minnekout voor zijne fantazie doen opdoemen, het gezicht der doodenstad met haar eigenaardig koloriet, met de nog bijkans volkomen onbedorven kleuren en lijnen van den eeuwenheugenden dag der uitbarsting moest hem oneindig krachtiger treffen. Met het vaste voornemen, de eens zoo bloeyende kampanische stad tot hernieuwd leven te roepen, vestigt hij zich voor goed te Napels en bezoekt hij dagelijks de ruinen van Pompeji.

Aan den voet van den rookenden volkaan begint hij allengs de geheimen van 't voorleden te ontraadselen en kiest hij de warmste kleuren van zijn palet, om den dag der verwoesting zoo sprekend mogelijk te malen. Scherpe afkeuring zou zeker zijne overdreven ingenomenheid met bont koloriet, de zonderlinge groepeerings van den egyptischen wijsgeer-schavuit naast den griekschen dandy-poëet, van de half radikale politiek der lions van Pompeji en den bloedrooden vuurgloed in 't hol der saga naast de geheimzinnige plechtigheden van den Isisdienst en de sombere godsdienstoefeningen der Christenen verdiend hebben, hadde niet de lieflijke figuur van Nydia, „the blind flower-girl”, zijne gantsche schepping met een waas van aantrekkelijke bevalligheid getooid, dat tot verdraagzaamheid noodzaakt. In achttienhonderd vierendertig in Engeland teruggekeerd, haastte hij zich zijne Laatste dagen van Pompeji ¹⁾ in 't licht te geven, om zich daarop

¹⁾ The last Days of Pompeii. 3 vols. Bentley. 1834. Het te zaam brengen van velerlei kultus te Pompeji was een denkbeeld, 't welk Wieland

zoowel aan de debatten over het stuk der iersche beroerten, als aan de voltooying van zijn middeneeuwsch historiestuk te wijden. Eene reis naar Ierland, om de nijpende ellende door eigen ervaring te leeren kennen en des te nadruklijker als verdediger van een veel te lang verwaarloosd Volk te kunnen optreden, schonk tevens het leven aan de eerste hoofdstukken van Maltravers, die vier jaren voltooidde ovatie aan 't alles ondernemend talent van een spoedig te herkennen man of genius. En zoo onafgebroken werkzaam, zijne schrijftafel overdekt met proefbladen, nooit voldaan over de gewonnen eere, meestal met ernst bedacht op de politieke quaestiën van den dag, nimmer te vergeefs gezocht bij de schitterende feesten van West-End, bracht bijna elk jaar een nieuwen roman met een nieuw wetenschappelijk of staatkundig geschrift van zijne hand. In achttienhonderd vijf-entertig verscheen *Rienzi* ¹⁾ en eene prachtig geïllustreerde historische vertelling ²⁾. In achttienhonderd zes-entertig schreef hij gedurende een kort verblijf te Parijs zijn eerste drama ³⁾, 't welk, na negen voorstellingen, om den zeer twijfelachtigen bijval voor goed werd vergeten: waarbij hij nog het begin

reeds in zijn *Agathodaemon* had beproefd. De schildering der uitbarsting is meesterlijk gelukt, hoewel zijne figuren *Arbaces*, *Olinthus* en *Glaucus* niet weinig theatraal zouden mogen genoemd worden. Zelfs zou men in den laatste familietrekken met *Pelham* kunnen ontdekken, als *Glaucus* niet in grieksch kostuum gehuld ware.

¹⁾ *Rienzi, or the Last of the Roman Tribunes*. 3 vols. Saunders and Ottley, 1835. Opgedragen aan *Alessandro Manzoni*, den beroemden auteur der „*Verloofden*“, blijkt uit dit werk zoo goed, als uit zijn *Pompeji*, dat ditmaal *Sir Walter Scott* tot model was genomen.

Zijn *Adriano Colonna* herinnert aan *Scotts Morton* uit *Old Mortality*. *Rienzi's* figuur is fijn geteekend, zijn val uitmuntend voorbereid. *Stefano*, de zinnelijke edelman, *Fra Moriale*, de schijnbaar lichtzinnige, maar innerlijk edelmoedig en trouwhartig gezinde *condottiere* treden kloek en krachtig op — de pest te Florence is indrukwekkend naar *Thucydides* en *Boccaccio* gestudeerd, maar in alle beschrijvingen, in alle handelingen, in alle gesprekken zijner helden, treedt te veel het subjektieve standpunt en de neiging om bespiegelingen te maken op den voorgrond. *Sir Walter Scott* was oneindig objektiever en daarom groter.

²⁾ *Leila: and Calderon the Courtier*. One vol. Longman and Co. London, 1835.

³⁾ *The Duchess de la Vallière*. 5 acts. Saunders and Ottley, London, 1836.

eener nimmer afgewerkte Geschiedenis van Athene ¹⁾ voegde — onvoltooid om het schitterend meesterschap door Thirlwall en Grote weinig tijds daarna als historischrijvers van Griekenland aan den dag gelegd. In achttienhonderd zeven-en-dertig volschreef hij zijn Maltravers, waarmee hij het volgende jaar zijne Alice, als noodzakelijk slot, verbond. Wie een buitengewoon geveild portret van Lord Lytton verlangt, leze Maltravers. De minnaar, de novellist en de afgevaardigde treden achtereenvolgens op — schoon de minnaar de beide anderen blijft vergezellen — om het driedelig hartsgeheim van den man of genius uiteen te zetten. Trots de luidschallende opdracht aan de duitsche natie, het groote volk der kritiek en der flozofie — Lord Lytton heeft een bijzonder ongeluk in zijne opdrachten — trots de talrijke ontboezemingen van Maltravers' levenswijsheid, behoort deze geidealizeerde autobiografie tot des dichters minder gelukkige scheppingen. Mocht zij al belangrijke vingerwijzingen bevatten, hoe de auteur van Pelham zich zelf tot onderwerp eener eervolle verheerlijking heeft gekozen, noch Maltravers, noch Alice mag als letterkundig kunstwerk hooge waarde worden toegekend. Beide zijn toch op elke bladzijde met te veel onbelangrijke, persoonlijke aangelegenheden — de kwaadsprekende gemeente had alras het origineel van Alice ontdekt — doornvlochten, om in spijt der talentvolle teekening van drie treffend gelijkende vrouwenkopjens: Alice, Florence, Eveline — gekopieerd naar 't levend model — genoegzame aandacht voor het nevelachtig genie van Lovelace-Maltravers te kunnen winnen ²⁾.

¹⁾ Athens: its Rise and Fall. 2 vols. Saunders and Otley. 1836.

²⁾ Ernest Maltravers; or, the Eleusina. 3 vols. Saunders and Otley. 1837. — Alice; or, the Mysteries. 3 vols. Saunders and Otley. 1838. — Mark Rochester, t. a. pl. bl. 173, miskent ze slechts om een ziekelijken rijkdom van vernuftspelingen, schoon ze hem overigens „boeyend en uitstekend schoon” dunken. De psychologische schildering van Maltravers herinnert aan Wilhelm Meister, eene weekelijke, zwakke natuur, die ondanks vele dwalingen eindelijk meester over zich zelven wordt. Maltravers doorloopt zijne leerjaren van zijn 18de tot zijn 37ste jaar. Eerst is hij student te Göttingen, smeedt eene republikeinsche samenzwering en keert naar Engeland terug. Op eene voetreis komt hij in

Te vergeefs zou men op dat pas den thands alom gevierden dichter in zijne oude woning, Hertfordstreet, gezocht hebben. Hij had kamers in Albany betrokken — kamers, eens door Lord Byron bewoond. Zijne echtgenoot, wettig van hem gescheiden, werkte in stilte, om zijn talrijken bewonderaars de keerzijde van Maltravers voor te leggen. Lady Bulwer ving nu aan van tijd tot tijd satyren tegen haar echtgenoot te schrijven, 't welk Lord Lytton zoo verbitterde, dat hij haar later in een krankzinnigen-gesticht poogde te doen plaatsen en ondanks zijne groote rijkdommen in kommerlijken staat deed leven. Hij zelf, misnoegd over de gevestigde meening der kritiek, dat hem geen dramatisch talent mocht worden toegekend, wijdde de laatste jaren zijner zitting als vertegenwoordiger van Lincoln aan het drama. Veerkrachtig en vruchtbaar, als zijn talent zich steeds bleef betoonen, zou hij thands wel een viertal zoogenaamde „tooneelspelen” kunnen leve-

een roovershol, waaruit hij door Alice, de dochter eens bandiets, wordt gered. Alice wordt nu door hem opgevoed in muziek en filozofie. Bij eene afwezigheid van Maltravers vervalt Alice weer onder de roovers. Alle nasporingen zijn vergeefs. Maltravers reist met Lumley Ferrers door Europa en het Oosten. In Napels komt eene galante avontuur met eene fransche dame, Valérie de Ventadour, de eentonigheid der reis afbreken. Een fransche vriend, Montaigne, filozofeert met Maltravers en beide voorspellen niet alleen de omwenteling van 1848, maar ook het toekomstig Bonapartismus — hetgeen van een fijnen blik getuigt. In Engeland teruggekeerd, schrijft Maltravers zijn eersten roman en treedt hij in het Parlement op. Hij verlooft zich met Lady Florence Lascelles, de dochter eens ministers. Lumley Ferrers had ook naar de hand van deze gedongen en stookt nu een jaloersch poët Castruccio op, om Maltravers bij Lady Florence te belasteren. De verloving wordt verbroken, Lady Florence sterft en Maltravers reist op het vasteland. Eene nieuwe liefde voor Eveline doet hem tot nieuwen levensmoed ontwaken, maar Lumley Ferrers bericht hem, dat Eveline zijne dochter en Alice hare moeder is. In Engeland vindt hij Alice weer, die met een bankier Templeton is gehuwd, doch weduwe werd. Het blijkt, dat Eveline hunne dochter niet is, en Maltravers moet kiezen tusschen zijne nieuwe en oude liefde. Alice behaalt de overwinning. Eveline reikt hare hand aan een jong officier, dien zij meer liefheeft dan Maltravers. Men vergeeft Lumley Ferrers zijn verraad.

Bij veel onwaarschijnlijks in het geheel mag men de schepping van een karakter als Lumley Ferrers gelukkig geslaagd noemen. De energische kracht, waarmee deze intrigant zijne rol afspeelt, is met groote oorspronkelijkheid opgevat, waardoor hij een type geworden is, die even als de Vautrin van Balzac, époque in de letteren heeft gemaakt.

Ten ¹⁾, welke, geholpen door het talent van Macready, eenigen meerderen bijval dan de Hertogin de la Vallière verwierven, maar waarvan — mag men het vonnis van een onbevooroordeeld kunstrechter gelooven ²⁾ — de door Mark Rochester uitbundig geprezen Lady of Lyons althands eene zeer middelmatige proefneming gebleven is. In elk geval mag men Lord Lyttons klacht, in eene voorrede van 't laatst genoemd stuk, dat men zijn dramatisch talent uit politieke vijandschap in twijfel had getrokken, spijt al hetgeen hij in 't Lagerhuis voor den bloei van 't engelsch drama had gedaan, bijzonder ongepast noemen.

In latere dagen heeft de auteur der Lady of Lyons nog eene poging op dramatisch gebied gewaagd, welke alleen aan toevallige omstandigheden is toe te schrijven en daarom misschien herinnering verdient. In den winter van 1849—50 had Charles Dickens met enkele letterkundige vrienden op Knebworth andermaal gestaafd, dat hij — zoo hij zijne weêrgalooze fantazie, zijn edel, fijn gevoelend hart, zijn ongelooflijk scherp blik, zijn onweêrstaanbaren humour alleen tot ontwikkeling van zijn mimisch-komisch talent had willen aanwenden — wellicht even zeker Englands grootste tooneelkunstenaar had kunnen worden, als hij thands zijn populairste romandichter is. 't Was bij die gelegenheid, dat Lord Lytton zich verbond een stuk te schrijven, 't welk zijne talentrijke gasten in 't belang van ongelukkige kunstbroeders verlangden te vertoonen. De titel van 't onderwerpelijke stuk is merkwaardig: *Not so bad as we seem; or, many sides to a character* — het welbekend devies van zijn psychologischen en aesthetischen katechismus.

Zoo rusteloos, zoo onverpoosd streefde Lincolns vertegenwoordiger naar dichtereer, zoo waarachtig was zijne roeping eene letterkundige, dat het ineenstorten van 't gebouw zijner staatkundige illuziën juist in stilte zou meêwerken tot beves-

¹⁾ The Lady of Lyons; or, Love and Pride. 5 acts. Lond. 1838. — Richelieu; or, the Conspiracy. 5 acts. Lond. 1839. — The Sea Captain; or, the Birthright. 5 acts. Lond. 1839. — Money: a Comedy. 5 acts. Lond. 1840.

²⁾ Gustave Planche.

tinging zijner letterglorie. Zagen wij in Falkland en Pelham de eerste ontwikkeling van Lord Lyttons letterkundig talent — zagen wij, hoe hij als ijverig leerling van Byron en Walter Scott zich aansloot bij de geniale zonen der negentiende eeuw, die van 1801—1810 werden geboren, wij toeven thands eenigszins uitvoeriger bij twee werken, die 't meest hebben bijgedragen om zijn naam te vestigen: Paul Clifford en Eugene Aram.

II.

Men heeft in Paul Clifford eene politieke satyre of een rechtstreeksch verzet tegen het stelsel der gemeenschappelijke gevangenis willen herkennen. Geene van beide meeningen is volkomen juist.

Een overzicht van den inhoud zal dit aanvankelijk 't best betoegen.

Op de eerste bladzijde van den roman wordt de lezer in de gelagkamer van een bouwvallig kroegjen: de Bierkan, in een der donkerste kwartieren van Thames-Court, ontvangen. Het drama speelt in 't begin dezer eeuw. Op den achtergrond der gelagkamer is eene trap, van boven gesloten door eene wollen deken. Een afzichtelijk haveloos mannetjen beklimt die trap, om eene zieltogende vrouw op 't bovenvertrek in plaats van een door haar verlangden bijbel een bundel tooneelstukken te brengen. De stervende ijlt voortdurend en zal 't verschil niet merken. Zijne spekulatie gelukt volkomen. De kranke, eens misschien schoon, met een knaapjen naast haar leger, doet het mannetjen zweren, dat hij nimmer iets van hunne geheimen zal openbaren. De eed wordt in behoorlijken vorm op den gewaanden bijbel afgelegd. Daarna verschijnt Mrs. Margery Lobkins, de waardin der Bierkan, om uit de handen harer stervende gaste het knaapjen als pleegzoon aan te nemen. Dit jongskens, de toekomstige Paul Clifford, op driejarigen leeftijd in de Bierkan opgenomen, slijt de eerste jaren zijner ontwikkeling te midden van 't uitgezochtste gemeen, 't welk zich met de treffende naïveteiten van „het kind” allergeoegelijkst vermaakt. Het eerste boek, door Paul

in handen genomen, is de historie van Richard Turpin, den grooten roover. Het eerste onderwijs gewordt hem door een doodarmen Schot, Peter Mac Grawler, die een onbekend tijdschrift: the Asineum, bestuurt en van Moeder Lobkins somtijds een kroes bier gratis ontvangt. De verschijning van Mr. Augustus Tomlinson, een veelbelovend jonkmensch, die „vreeselijke moorden, enorme meloenen en merkwaardige gevallen” voor een dagblad levert, maakt grooten indruk op Pauls knapengemoed. Hij besluit een gentleman te worden, en even goed als Mr. Tomlinson, Horatius te citeeren. Op een partijtjen in Thames-Court wordt hij aan enkele welberoemde chevaliers-d'industrie voorgesteld, waaronder Mr. Edward Pepper met zijn fraai gekapt en lang glinsterend hair, gewoonlijk Long Ned genoemd, zijne bizondere aandacht trekt. Daar hij met zijne nieuwe kennissen een spelletjen gemaakt heeft, is al zijn geld verdwenen. Mrs. Lobkins bestraft er hem ernstig over en weigert hem elke verdere tegemoetkoming. Eene herinnering aan de avonturen van Gil Blas, van Roderick Random en aan the green Forest Cave van den ridderlijken Turpin — Pauls lektuur had zich intusschen uitgebreid — brengt hem tot het besluit, Mrs. Lobkins de gehoorzaamheid op te zeggen. Allereerst vindt hij eene toevlucht bij den redakteur van het Asineum, die hem in de geheimen der kritiek inwijdt. Drieërlei methode van kritiek wordt hem daar bekend gemaakt: geeselen, pleisteren en streelen. Terwijl Mr. Mac Grawler hem doet verstaan, dat pleisteren een ruim gebruik van superlatieven ten gunste van den auteur eischt, en streelen uit eene moeyelijke vereeniging van beide overige methoden bestaat, geeft hij hem een epos om te pleisteren en een Onderzoek omtrent den menschelijken Geest om te geeselen. Daar hij zijn geestrijken onderwijzer vrij wel voldoet, wordt hij zijn medewerker en kommensaal. Hij onderteekent zijne artikelen met den pseudoniem Nobilitas, en wint weldra grooten bijval onder de lezers van 't Asineum. Zoo spoedig hij echter ontdekt, dat Mac Grawler hem met het honorarium bedriegt, loopt hij weg, en viert zijne emancipatie, door met Long Ned, dien hij op Londen-Bridge

ontmoet, een avond in Drurylane door te brengen. In eene loge naast hen — Long Ned verkiest zich op geene andere plaats te vertoonen — wordt Paul eene jonge dame gewaar, die zijn hart steelt. Long Ned let alleen op den kavalier der dame en steelt diens uurwerk in 't gedrang, na den afloop der vertooning. De gentleman heeft terstond den diefstal bemerkt en, daar Long Ned handig ontsnapt, wordt Paul gegrepen. In de gevangenis ontmoet hij oude kennissen, die hem onmeêdoogend uitlachen over zijne vaste hoop, dat Mr. Edward Pepper weldra zal verschijnen, om zijne onschuld te bewijzen. Ook voor den rechter weigert hij den naam van zijn vriend te noemen en wordt alzoo tot drie maanden gevangenis in Bridewell veroordeeld. Daar vindt hij Mr. Augustus Tomlinson terug, den moordenfabrikant, welke hem door geestig onderricht allengs tot volmaakter waereldbeschouwing doet opklimmen. Ondanks het gering fatsoen der habitués van de Bierkan en zijn omgang met Long Ned en kompanje, was hij aangevangen met eerlijken, litterairen arbeid zijn brood te winnen, en had hij gehoopt der maatschappij eens dienstig en nuttig te kunnen worden. Mr. Tomlinson vertelt hem zijne geschiedenis en hoe hij door studie van metafyziek en politiek tot de onwrikbare overtuiging gekomen was, dat geen schavuit in heel Engeland met meer recht een gematigde Whig kon genoemd worden, dan hij. Paul stemt zonder aarzelen het plan van Augustus toe, om uit Bridewell te ontsnappen, schoon beide eenigszins verlegen zijn over de vraag, hoe men den oppasser ontkomen zal, die in een tuin naast de gevangenis de wacht houdt. Tomlinson meent, dat het met de rechtschapenheid en 't streng gevoel van zedelijkheid, 't welk alle zijne handelingen regelt, strookt, om den oppasser, zoo noodig, van kant te maken. Met een kreet van afschuw trekt Paul zich terug, en wil niet verder tot zijn lotgenoot spreken, vóórdat deze zijn plan gewijzigd heeft. Hunne vlucht slaagt uitmuntend. Als ze ver genoeg buiten de stad verwijderd zijn, leggen ze zich achter eene hooischelf ter ruste en vangt Tomlinson aan Pauls waereldbeschouwing te voltooien. Hij toont aan, dat eene goede woordenkeuze meestal alles

beslist. — „Steelt ge en bekent ge, dat ge gestolen hebt, dan hebt ge zeker eene onvergeeflijke misdaad begaan, maar als ge hetzelfde doet en beweert, dat ge in den nood der armen voorziet, dan hebt ge eene uitstekende handeling verricht!” — Paul stemt de konkluzie aarzelend toe en wordt onder een gezelschap van geestverwante flanthropen in den lustigen Hengelaar opgenomen.

De jonge dame, die Pauls hart gestolen had, toen zijn vriend het uurwerk van haren kavalier stal, groeit intusschen tot eene opmerkelijke schoonheid op. De eenige uitspanning, welke ze zich op Warlock-Manor-House, de verlaten huizinge haars vaders, Squire Joseph Brandon, vergunnen mag, is een bezoek aan den predikant van 't naburig dorp, Ds. Slopperton. Eens ontmoet ze daar een knap jong-mensch, die den eerwaardigen man juist uit de handen van een stout struikroover gered heeft en haar als Mr. Clifford wordt voorgesteld. Men vergunt hem het voorrecht, Miss Lucy Brandon, in gezelschap van een ouden lakei, naar huis te mogen geleiden. Mr. Clifford benuttigt deze gelegenheid, om haar toe te fluisteren, dat hij haar reeds eens in den schouwburg te Londen gezien heeft, en dat, schoon slechts voor een oogenblik, die blik volkomen voldoende was.

Dien zelfden nacht vereenigen zich drie struikroovers, allen te paard en onder kommando van Kapitein Lovett of Mr. Clifford, fantastisch in groen en goud gedost, op de heide, om de reiskoets van een fijn beschaafd edelman, Lord Mauleverer, aan te randen.

Warlock-Manor-House wordt weinige dagen daarna met een bezoek van den geplunderden Lord vereerd. Zijn ongeval bekommert hem thands niet meer, hij heeft gants andere zorg. Het gerucht, dat Miss Lucy Brandon van eene welwillende bloedverwante zestigduizend pond geërfd heeft, herinnert hem plotseling zijne lang uitgestelde huwelijksplannen. Zijn hooge rang — kamerheer van Zijne Majesteit — zijn vervallen fortuin en stijgende ouderdom dringen dit voornemen nader aan. Gedurende het diner wordt de om zijne uitstekende gastronomische ontwikkeling alom beroemde edelman door de ruwe gastvrijheid van Squire Brandon tot het eten van zooveel

gebraden rundvleesch genoodzaakt, dat hij ernstig ongesteld naar Mauleverer-Park terugkeert en later tot herstel zijner geschokte gezondheid naar Bath vertrekt. Zijn vertrouwde vriend, Mr. William Brandon, beroemd londensch advokaat en jongere broeder van den Squire — dezelfde, die eens de jeugdige Miss Lucy naar Drury-lane vergezelde — snelt naar Bath, om hem in zijne huwelijksonderneming ter zijde te staan. In een ongewoon hartelijk schrijven aan zijn broeder, weet Mr. William Brandon den Squire en de schoone erfdochter te bewegen, om eenige maanden te Bath te komen doorbrengen. De advokaat is een man van grooten naam, groote talenten en groote eerezucht. Een huwelijk zijner nicht met Lord Mauleverer schijnt hem bijzonder passend. Ook hij mocht tot herstel van gezondheid naar Bath komen, daar hij, spijt den opgeruimden lach, die soms tot eene dreigende grijns van stille verbittering schijnt te versterven, door knagend zenuwlijden wordt ondermijnd. Nadat de Squire en Miss Lucy aan zijn verzoek voldaan hebben, leidt hij zijne nicht bij den beau-monde van Bath in, en stelt hij Lord Mauleverer in de gelegenheid haar telken dag te naderen. Bij eene openbare feestelijkheid ontdekt deze welafgerichte edelman, dat een onbekend, maar uitstekend schoon kavalier met Lucy in drok gesprek is verdiept. Hij verneemt, dat de vreemdeling haar onder den naam van Kapitein Clifford is voorgesteld. Gelukkig verdwijnt deze zeer spoedig in gezelschap van twee zonderling pronklievende heeren, waarvan één door fraai gekapt en lang glinsterend hair zich bijzonder onderscheidt. Mr. William Brandon verlaat Bath den volgenden dag, om zijne uitgestrekte ondernemingen te Londen te besturen en Lord Mauleverers gezondheid wordt op nieuw zoo ernstig verstoord, dat men gedurende vele weken in de vroolijke kringen van Bath te vergeefs naar zijn hoogbeschaafden persoon blijft omzien. Kapitein Paul Clifford heeft in dien tijd als de star van den season geschitterd. Zijn beide vrienden — de HH. Augustus Tomlinson en Edward Pepper — houden zich op den achtergrond en gunnen hun kapitein ruimschoots gelegenheid om zijne oude kennisse, Miss Lucy, zoowel ten harent — de goedhartige

Squire mocht Kapitein Clifford wel — als aan de verzamelplaatsen der bathsche fashion te zien. Zoo spoedig Lord Mauleverer daar is teruggekomen, begrijpt deze in een oogenblik alle de voordeelen, door „zeker jonkman, die zich Kapitein Clifford noemt”, behaald. Mr. William Brandon schrijft hem, dat er prachtige feesten op zijn naburig landgoed noodig zijn, waarbij „zeker jonkman” geen toegang zal worden verleend. Weldra is geheel Bath door Lord Mauleverers invitatiën verrukt. Te midden van 't feest, onder de toejuichingen aan een prachtig vuurwerk geschonken, drukt de koene Clifford aan Lucy een epistel-tjen in de hand. Haastig ijlt ze naar eene donkere laan om het te lezen, als de dappere kapitein aan hare voeten knielt, om haar te bekennen, dat hij misdadig genoeg is om haar te durven liefhebben en thands vast besloten heeft haar voor goed te verlaten. Weinige oogenblikken later wordt Lord Mauleverer hem onder de vertrekkende gasten gewaar. — „Vergeef me, Sir!” — zegt de gastheer, koel buigend — „gundet ge mij de eer van uw gezelschap op mijne uitnoodiging of op die van een mijner knechts!” — Beleefd en fier legt Clifford zijne tegenwoordigheid uit en verdwijnt onder eene algemeene opschudding.

Dienzelfden nacht wordt Squire Brandons rijtuig door struikroovers aangevallen — Mr. Tomlinson en Mr. Pepper waren au bout de leur latin — plotseling verschijnt Clifford, die de boeven in enkele sekonden verjaagt en den Squire met zijne ontstelde dochter onder 't veilige dak van een landelijken herberg doet verblijven. Squire Brandon begrijpt in 't geheel niet, waarom de jongelui malkaâr niet beter verstaan, daar 't duidelijk is, dat ze elkander liefhebben. Lucy bekent hem blozend, dat Clifford zich van veel te geringe geboorte acht, om ooit de liefde van Miss Brandon waardig te kunnen worden. Spoedig daarna keeren ze naar Warlock-Manor-House terug, waar de Squire ernstig ongesteld wordt en binnen weinige dagen overlijdt. Sir William Brandon — de advokaat was intusschen tot baronet geklommen — komt zijne verweesde nicht bijstand bieden en voert haar naar zijne woning in Londen.

Sir William heeft zijn tijd wel besteed. Hij veroverde den baronetstitel niet alleen; eene aanzienlijke rechterlijke betrekking is hem ten deel gevallen, die, schoon ze zelfs zijn zetel in 't Lagerhuis onbruikbaar maakt, onder vereerende toezegging is aanvaard, van bij eene naderende krisis in 't Hoogerhuis te worden geroepen en de pairskroon te ontvangen. Een ding ontbreekt hem nog. Hij heeft geen erfgenaam. Daarom ondersteunt hij een huwelijk van Lord Mauleverer en Lucy zoo krachtig mogelijk. Hun zoon zou zijne waardigheden kunnen erven. En toch had hij eens een wettigen zoon, dien hij sints jaren verloren heeft. Een kijkjen in de oude korrespondentiën van den eerzuchtigen baronet overtuigt weldra, dat hij vroeger in 't geheim, onder den naam van Welford is gehuwd geweest, dat hij eene schoone, lichtzinnige, kokette vrouw uit lageren stand met heel zijn zelfzuchtig gemoed heeft liefgehad, dat ze hem bedrogen heeft; dat hij haar aan Lord Mauleverer heeft verkocht, omdat ze dezen gedurende eene toevallige ongesteldheid ten zijnent met al te groote welwillendheid verpleegde; dat hij zijn kind voor zich behouden heeft, maar dat de ongelukkige moeder — na door den welbeschaafden Lord verlaten en juist diep genoeg gedaald te zijn, om zijne wraak volkomen te bevredigen — zich met eenige schavuiten verbond, des nachts in zijn huis inbrak en hem zijn kind ontroofde. De ijverigste nasporingen hadden sints slechts tot de onbevredigende zekerheid geleid, dat zijn zoon leefde, zonder iets van zijn verblijf te kunnen ontdekken.

Weinig tijds nadat Lucy voor goed Sir Williams woning heeft betrokken, komt den aanstaanden Pair het belangrijk bericht verrassen, dat het befaamde hoofd der struikroovers, Kapitein Lovett, eindelijk der justitie is in handen gevallen. Terstond maakt hij zich gereed om zijne ambtsreis te aanvaarden en het geding van den stouten straatroover zelf te leiden. Juist schrijft de eerste Minister hem, dat het Zijner Majesteit heeft behaagd, bij eene benoeming van vier nieuwe Pairs, zijn naam in de tweede plaats te vermelden. Schoon heimelijk door zijne kwaal gesloopt, en dien dag heviger dan ooit lijdende, vangt hij het proces van Kapitein Lovett met

buitengewonen ijver aan. Eensklaps blijkt het hem, tot zijne nauw te beheerschen ontzetting, dat Kapitein Lovett of Paul Clifford zijn lang gezochte, vurig gewenschte zoon is. Maar reeds is het geding ten einde, de Jury heeft het „schuldig” uitgesproken; met sidderende hand grijpt hij naar zijne zwarte barret en spreekt statig, doch met heesche stem het doodvonnis uit. Lord Mauleverer heeft hem dien middag tot een feestelijk maal in Mauleverer-Park genoodigd. Vóór hij vertrekt, schrijft hij een korten brief aan den Minister, waarin hij dringend om verzachting van straf voor den straat-roover pleit. Als zijn rijtuig bij den adellijken burcht is aangekomen, vindt de lakei . . . een lijk.

Cliffords vonnis wordt in levenslange verbanning naar Botanybaai gewijzigd. Jaren later vindt men hem met zijne welgeliefde echtgenoot Lucy Brandon in de Vereenigde Staten terug, door allen hooggeschat om zijn onbesproken, werkzaam en nuttig leven, en volkomen in staat om de laatste woorden van 't boek nadrukkelijk te staven: „dat er geen slechter gebruik van een mensch kan gemaakt worden, dan door hem op te hangen.”

III.

Paul Clifford is het noodzakelijk vervolg van Pelham en de natuurlijke voorbereiding tot Eugene Aram. Pelhams auteur had zich met de werkelijkheid tevreden gesteld, daar hij zich hoog genoeg verheven waande, om er met vroolijke verachting op neêr te zien. Hij kende slechts drie kwartieren der maatschappij, de klubs en salons van Mayfair, het gemeenebest der lakeyen en de achterbuurten van Londen. In Paul Clifford heeft hij dezen kring niet verlaten. Op nieuw zoekt hij in de schuilhoeken van Thames-Court naar een treffend sujet en besluit de levensbeschrijving van een struik-roover te geven. Maar 't hoofddoel zijner navorschingen: vol-dingend te betoogen — de Preface voor de nieuwe uitgave van 1842 geeft het met zoovele woorden te kennen — dat hoog en laag gemeen elkaar in niets toegeven, met de onbeduidende omstandigheid alleen, dat het laatste door eene

gebrekkige wet en een aanstootelijk strafsysteem tot misdaden genoodzaakt wordt, welke het eerste met volkomen vrijheid zou kunnen vermijden, brengt hem ongedwongen tot de hachelijke onderneming, om zijn held, trots al het slijk zijner omgeving, trots strooptochten en plunderingen van den heirweg, als een belangwekkend, meestal edel, echt ridderlijk schepsel te doen optreden. Zijne vroolijke verachting der maatschappij is hem dus nog niet zoo geheel en al ernst, of hij meent het nog der moeite waardig, zich tegen haar te blijven verzetten. Is er in Paul Clifford een aanval tegen 't stelsel der gemeenschappelijke gevangenis, is er politieke satyre, daar hij de wetboeken der struikroovers telkens met de engelsche staatsregeling koel en treffend vergelijkt, zijn geheele kunstwerk blijft een veelbeteekenend protest van den ontevreden idealist tegen de inrichting der hem omringende maatschappij. Om dit doel te bereiken, waagt hij zich aan eene psychologische studie en poogt hij het karakter van den struikroover uit een mengsel van kostelijke gaven en slechte indrukken te verklaren. Maar juist bij 't aanwenden van dit middel zou Lord Lyttons hand zich zwak en onbekwaam betoonen. Eene psychologische studie, met een vooraf bepaald doel ondernomen, waarbij zou moeten bewezen worden, dat eene edele natuur door omgang met het laagst gemeen schrede voor schrede tot verachtelijk wordens toe kan zinken, zonder ooit op te houden, een oorspronkelijken, ridderlijken zin op de treffendste wijze te openbaren, is eene onredelijke, wanhopige onderneming.

Het karakter van Paul Clifford is naar dit plan bewerkt. Nadat uitvoerig is aangetoond, wat den jongen Paul heeft verdorven en men hem als den koenen straatroover terugvindt, vangt eene apologie aan, die weldra tot in het ongerijmde wordt voortgezet. — „Schoon de naam van Lovett” — heet het — „bizonder bekend was in de annalen der fortuinzoekers, had men hem nooit te gelijk met geruchten van wreedheid genoemd, dikwerf zelfs verbonden met anekdoten van moed, hoffelijkheid, goedhartigheid en geduld. Onder de hoofden zijner bende had hij daarenboven velen opgenomen, die noch van lage geboorte, noch van geheel bedorven zeden

waren. Hij had zich verbonden met de Barringtons van den dag, gentlemen, die te Ranelagh bewonderd waren en speeches als Cicero hielden. Hij had zich menigmaal in 't openbaar vertoond en, als Tomlinson gewoon was te zeggen, de veroveringen op den heirweg bevochten, waren ontworpen in de balzaal. In één woord, hij was een dier beleefde en elegante straatrovers, waarvan wij thands wonderen lezen, en door wien men met het meeste genoegen zou worden bestolen." — Het struikroversleven wordt daarbij van eene aesthetische zijde opgevat, die de hoogste verbazing mag opwekken. Clifford rijdt met zijne beide makkers over de heide bij maanlicht: — „Waarlijk in zulk een oogenblik, als de frissche koelte over de heide zweeft en het maanlicht beurtelings zich volledig uitgiet, dan weder achter eene wolk zich terugtrekt, als de gestadige beweging het bloed met dien snelleren stroom door de aderen jaagt, welke elke handeling, 't zij goede, 't zij kwade, veroorzaakt, kunnen we niet anders, dan de betoovering van zulk wetteloos leven erkennen — eene betoovering, zoo groot, dat een van de meest beroemde gentlemen-struikrovers, die eene zeer goede opvoeding genoten en in aanzienlijk gezelschap verkeerd had, bij gelegenheid, dat hem de strop om den hals werd geslagen en hij door den geestelijke vermaand werd, zijn slecht besteed leven te beschreyen, met verachting uitriep: — „Slecht besteed, hond? 't Was delicious!" — Elders, waar Clifford en zijne beide getrouwen in 't Roode Hol hun avondmaal gebruiken, verneemt men den uitroep: — „Bij de zielen van Don Rafaël en Ambrosio Lamela! Wat het heerlijk zou zijn, voor eene korte pooze struikroover te wezen! Uwe onschuldige water-en-melkmannetjes hebben nooit zoo kostelijk een maal genoten, als onze helden van den heirweg. Er was een allerkoddigst contrast tusschen den groven schaterlach van Long Ned en den fijnen, geheimzinnigen en welbeschaafden glimlach van Augustus Tomlinson. 't Was Rabelais naast Voltaire." — Mocht men vermoeden, dat er hier een satyrisch zilverdraadjen door de schildering is heéngeweven, Clifford treedt telkens, zoowel

tegenover Lord Mauleverer, als tegenover zijn vader, Sir William Brandon, in zóo voordeelig licht te voorschijn, dat er geene schaduw van twijfel overblijft, wien de waarachtige sympathie van den dichter geschonken is. De alom bewonderde edelman verbleekt naast Clifford tot een belachelijk gedandyfiëerd oud-mannetje, de overal hooggeschatte rechter tot een sluitend zelfzuchtigen schavuit. Lucy, de beminnelijke, reine jonkvrouw, heeft hem terstond hartelijk lief en aarzelt geen oogenblik om den gedeporteerde in zijne vlucht naar Amerika te volgen. Opmerkelijk is vooral Cliffords uitroep: „Zou ik berouw hebben? Hoe ouder ik word, hoe meer ik de menschen en de maatschappij leer kennen, des te meer walgt mij, onverbloemden schelm, de armzalige huichelarij en schijnheiligheid der menigte. Ik ben geene gehoorzaamheid aan die maatschappij schuldig. Van mijne geboorte af, heb ik mij op hare gebruiken en wetten nooit te goed gedaan. Openlijk voer ik oorlog tegen haar en kalm zal ik hare wraak verwachten. Zou ik berouw hebben? Ik kwam arm en zonder vrienden ter waereld, ik vond een stelsel van wetten den arme en den hulpeloze vijandig. Ik verklaar op mijne beurt aan deze mij vijandige wetten den oorlog!” — De dichter haast zich in eene aantekening te verklaren, dat men wel onderscheid zal gelieven te maken tusschen Mr. Paul Cliffords gevoelen en het zijne. 't Is, omdat zijn protest tegen de maatschappij hem al te ijverig apologet van zijn held, den struikroover, kon doen schijnen; omdat hij, in zijn overmoedig idealisme verdoold, den vasten bodem onder zijne voeten verloren, en genoeg van den common-sense zijns landaards behouden had, om den afgrond gewaar te worden. Zijne opvatting van Cliffords karakter is derhalven volkomen onjuist. Is deze inderdaad in zoo slecht gezelschap opgevoed en door zoo ongelukkige omstandigheden verdorven, dan is het onmogelijk, dat hij in latere dagen zoovele edele karaktertrekken, zoovele voortreffelijke handelingen kan doen bewonderen, als de ziekelijke sympathie van den auteur telkens op den voorgrond stelt. Zijn protest is alzoo het natuurlijk gevolg eener te hooge ingenomenheid met dat bodemloos idealisme, 't welk door Byron en

Châteaubriand voorbereid, onder den invloed van de tweede periode der fransche ¹⁾, vooral der duitsche Romantiek ontwikkeld, zich weldra geroepen waande, alle belangrijke vraagstukken des socialen levens voor zijne rechtbank in te dagen en met zelfgenoegzamen trots te vonnissen.

En toch is er zooveel aangenaam licht in Paul Clifford, dat men deze breede slagschaduw gaarne als een natuurlijk gevolg zou wenschen over 't hoofd te zien. Reeds de eerste bladzijden, het sterven van Pauls moeder, schitteren door zoo voortreffelijke detailschildering, dat zij immer tot de gelukkigste epizoden van Lord Lyttons novellenschat zullen blijven behooren. Paul Cliffords lotgevallen zijn daarbij met groot meesterschap verhaald, de gantsche verwickeling is met zóo onbetwistbaar talent saámgevlochten, dat er telkens eene poos nadenkens vereischt wordt, om de zwakke zijde des schrijvers niet geheel uit het oog te verliezen ²⁾. Bovenal is de kluchtige satyre van den schranderen Augustus Tomlinson in zijne uitvoerige parallellen tusschen struikroovers en Tories, zakkenrollers en whigs, zoo aanstekelijk, dat men zich ongedwongen aan de zijde van den welbespraakten schavuit zal moeten scharen. En schoon op het punt als afgevaardigde voor St. Ives in 't Lager Huis zitting te nemen, deed de auteur van Paul Clifford geen enkelen satyrischen zweeps slag knallen, waarvan geene echo trilde in England and the English.

Lord Mauleverer en Sir William Brandon zijn beide voortreffelijke figuren. Lord Lytton had voor beide uitvoerige studiën kunnen maken, en was, zoo iemand, volkomen

¹⁾ Dr. Julian Schmidt (Geschichte der Französischen Literatur seit der Revolution 1789, Leipzig, 1858) wijst er met nadruk op, dat Lord Lyttons kriminalistische romans juist in denzelfden tijd vallen als: Les derniers jours d'un condamné. Victor Hugoos jongelingsarbeid, als de Hernani van dezen en Coopers Red Rover.

²⁾ Karakteristiek zijn twee aantekeningen in Paul Clifford, waarin Lord Lytton den biograaf van Lord Byron: Thomas Moore — Sir Henry Lytton Bulwer had ook een Life of Byron geschreven — heftig aanvalt met een betoog, dat melancholie en poëzie niet synoniem zijn — de dagen van Falkland waren immers reeds lang voorbij — en waarin hij hem zonneklaar aantoot, dat een dichter, omdat hij een dichter is, geen slecht echtgenoot behoeft te wezen.

instaat, om den type van den overbeschaafden edelman naast de stoere gedaante van den eerezuchtigen rechtsgeleerde te plaatsen. Treffend blijkt dit uit het gesprek, waarin Lord Mauleverer met een flauwen glimlach aan Mr. William Brandon verslag geeft van zijn diner op Warlock-Manor-House. Na eene uitvoerige optelling van al het ongerief, 't welk hem in des Squires ouderwetsche woning had gehinderd, vervolgt hij met een zucht, dat men hem een berg van rookend vleesch op een tinnen bord had toegediend, en voegt er goedhartig lachend bij: „Er is immers een metaal, dat men tin noemt, Brandon?” — Mr. William is van ziedende drift doodsbлек geworden, maar herstelt zich oogenblikkelijk, om met eene nauw merkbare grijns van minachting eenige verontschuldigen voor zijns broeders eenvoud te stamelen. Want de rechtsgeleerde haakt slechts naar de vervulling van de veelomvattende plannen zijner welberaden eerezucht: Lord Mauleverer is een bruikbaar pion op het schaakbord zijns levens, hij ontziet hem, zoo lang hij hem noodig heeft. Niets is daarom voortreffelijker opgevat, dan de toestand van den wanhopigen rechter, na het doodvonnis over Kapitein Lovett te hebben uitgesproken. Hij alleen en een onschadelijk persoon uit het laagste gemeen weten, dat de struikroover zijn zoon is; voor de waereld blijft deze Kapitein Lovett. Mocht hij al jaren lang dien zoon met angstig verlangen gezocht hebben, zoo spoedig hij verzekerd is, dat deze als befaamd misdadiger voor hem te recht staat, is zijne eerste gedachte aan den roem van zijnen naam en vindt hij nog de kracht, als hij in zijne kamer is teruggekeerd, om stervende te fluisteren: „En toch — ja, ja! zal ik mijn naam voor schande bewaren!”

De positie van den eerlijken rechter tegenover den highwayman, als vader en zoon, is van te meer beteekenis, omdat Lord Lytton onverbloemd partij trekt voor den struikroover. De kern der romantische gedachte schuilt juist in dit feit, even als in Schillers Raüber de sympathie van den poëet duidelijk aan den boevenkapitein Karl Mohr is geschonken, terwijl den vromen, onberispelijken, maar valschen Franz aller verachting ten deel valt. De woest

opbruiseude natuurmensch wordt hoog verheven boven den zoon eener verdorven beschaving, die zich met het schild van een onbillijk recht dekt.

De Paul Clifford verscheen (1831) te midden der bewegingen na de Juli-revolutie. Victor Hugo behaalde zijne eerste romantische triumfen, terwijl Heinrich Heine in Duitschland alom opzien verwekte. De Romantiek blaakte van levenslust. Lord Lytton gaf haar met dezen goed geschreven, maar volkomen onjuist gedachten roman niet weinig steun.

Niet alleen echter zondigde de polemisch gestemde novellist tegen de zedewet, wanneer hij Paul Cliffords karakter ondanks alle straatrooverijen als volkomen edelmoedig en ridderlijk schildert, maar hij doet hem de galg ontspringen, 't welk in 't laatst der achttiende eeuw, het tijdvak waarin de roman is gesteld, eene volkomen onmogelijkheid was. Wel had de kritiek veel in 't midden te brengen tegen de strekking van het boek, maar de auteur verdedigde zich met de stelling, dat misdaden door omstandigheden worden in 't leven geroepen; dat omstandigheden veel van de schuld des misdadigers verklaren en dat het de taak van den wetgever is op die omstandigheden een zoodanigen invloed uit te oefenen, dat er niet behoef gestraft te worden.

In dit alles schuilt de zwakke zijde van Lord Lyttons talent en waereldbeschouwing. Uit romantische antipathie tegen de gegeven toestanden dweept hij met paradoxen, die op het eerste vernemen licht kunnen worden bestreden. Vindt hij zich nu in het nauw gedreven, dan beroept hij zich op de geheimzinnige raadselen van het menschelijke hart, waardoor de onmiskembare zwakheid van zijn wijsgeerig en artistiek standpunt zich op het onbeholpenst openbaart. —

VIJFDE HOOFDSTUK.

Eugene Aram.

„The highest ambition of every artist is
to be thought a man of genius.”

Sir Joshua Reynolds.

I.

Het tooneel van Eugene Aram is 't liefelijk dorpjen Grassdale. Behalven het aangenaam overlommerde voorplein der dorpskerk: de Gevlakte Hond, zullen de gewichtigste peripetiën dezer familietragödie voornamelijk in de huizing van Rowland Lester, den Squire van Grassdale, plaats grijpen. De Squire, een geacht en vroom landedelman, werd vroeg weduwnaar en heeft zich sinds met zijne beide dochters, Madeline en Ellinor voor goed te Grassdale gevestigd. Ook een neef verblijft ten zijnen, Walter Lester, de zoon van zijn jongeren broeder, Geoffrey Lester. Deze laatste zou in vroegere dagen den naam van zijn geslacht met schande bezoedeld hebben, had hij niet plotseling zijne echtgenootte verlaten, om spoorloos te verdwijnen. Vrouw en kind waren door Rowland Lester met gastvrijheid opgenomen,

de eerste was weldra overleden. Nog éene woning, op eenigen afstand van Grassdale, zal somtijds tot plaats der handeling gekozen worden. 't Is het eenzaam verblijf van den kluzenaar Eugene Aram, welke om zijne reusachtige geleerdheid uit alle oorden van Engeland door belangstellenden wordt bezocht.

Bij hare gewone namiddagwandeling blijven Madeline en Ellinor eens voor de herberg staan, om de waardin toe te spreken, maar ontdekken met schrik een vreemdeling, wiens blik en stem haar een onbegrijpijken angst inboezemen. Spoedig voortwandeland, zien ze plotseling den gevreesde naderen. Madeline struikelt onder 't haastig vluchten en ontwricht haar voet. Juist is de woning van Eugene Aram in de nabijheid. Met moeite brengt Ellinor hare zuster bij de woning van den geleerden kluzenaar, die de beide zusters met hoffelijkheid ontvangt en zich aanbiedt, om den Squire van 't ongeval kennis te geven, opdat deze haar met de oude familiekoets huiswaarts voere. Nauw is hij vertrokken of een nieuwe angst komt de beide zusters bestormen. Er wordt heftig aan de schel getrokken en nadat beide de oude Margaret, Arams eenige bediende, bezworen hebben niet te openen, vertoont zich het gevreesd gelaat van den vreemdeling voor het venster. Als Madeline op zijne vraag, of Mr. Aram t'huis is, ontkennend heeft geantwoord, verwijdert hij zich met een ruwen groet.

Onder deze omstandigheden vangt de kennismaking van Eugene Aram met het huisgezin der Lesters aan. Vroeger had hij zich streng opgesloten en zoo de roem zijner veelzijdige kennis buiten zijne verborgen woning was doorgedrongen, 't is omdat hij nooit aarzelde, zijnen talrijken bezoekers de vruchten zijner wetenschappelijke onderzoekingen meê te deelen. Thands wordt hij de bestendige gast van den Squire, en, tot grievende spijt van Walter Lester, de getrouwe ridder van Madeline. Eene ernstige liefde heeft weldra het gemoed van den veelzijdig begaafden geleerde ingenomen. Ellinor en Madeline beginnen onder zijne leiding de botanie — de modewetenschap dier dagen — te beoefenen en luisteren met geestdrift naar zijne welsprekende sterrekundige vertoogen. Walter Lester dringt er intusschen bij den

Squire op aan, dat men hem vergunne Grassdale te verlaten: to see the world, en om temet naar het raadselachtig lot zijns vaders onderzoek te doen. Met verbazing en smart bespeurt de goedhartige Squire, dat Walter zijne oudste dochter in stilte liefheeft. Hij had deze aan Aram, Ellinor aan zijn neef toegewezen. Hij vergunt hem evenwel terstond op reis te gaan. Walter kiest zich een reisgezel in den persoon van den ouden korporaal Jakob Bunting, den spraakzamen habitu  van den Gevlakten Hond, die de waereld gezien heeft en elk gewichtig antwoord met de veelbeteekenende monosyllaben: *Augh baugh!* inleidt. Arams liefde voor Madeline is nu volledig ontwikkeld. Weldra wordt hij met blijde verrassing gewaar, dat de schoonste jonkvrouw van Grassdale zijne liefde met eerbiedige vereering beantwoordt. Eens beweert zij, terwijl ze saâm Walters leed bejammeren, dat vergeten eene gemakkelijke taak is. — „Vergeten!” — barst Aram plotseling los — „Zonderlinge waarheid! Wij vergeten inderdaad. De zomer komt over de vore en het graan bloeit op; de aarde vergeet de bloemen van het vorige jaar, het slagveld vergeet het bloed, dat over zijn grond gestroomd heeft, het uitspansel vergeet den storm, en het water vergeet de middagzon, die aan zijnen boezem geslapen heeft. De gantsche natuur predikt vergetelheid. En ik . . . ik . . . geef mij uwe hand Madeline! . . . ik vergeet ook!” — Een oogenblik later verzoekt hij haar ernstig om versooning voor zijn zonderlingen uitval en wil, dat zij zijne geleerde liefhebberij in monologen bestraffe. Een gesprek over veldbloemen en insekten, afgewisseld met citaten uit Shakspere en Ariosto, vaagt weldra den indruk dezer geheimzinnige woorden geheel uit.

Walter Lester ving intusschen zijne reis reeds aan met den wakkeren korporaal, die zijne geliefde kat Jakobina onder roerende welsprekendheid aan Meester Peter Dealtry, den waard van den Gevlakten Hond heeft aanbevolen. Bij 't afscheid heeft ook Aram aan Walter de hand gereikt, schoon deze weinige dagen v or zijn vertrek den gelukkigen minnaar eene bitse belediging had willen toebijten, zoo niet Arams takt en fiere houding hem dit onmogelijk gemaakt

hadden. De hand hem ten afscheid gereikt is de linker, de geleerde schenkt niemand, zelfs Madeline, zijne rechterhand. Hij beweert hierin bijzonder bijgeloovig te zijn. De Squire heeft zijn huwelijk met Madeline zonder aarzelen toegestemd. Op eene hunner wandelingen komt Peter Dealtry zeer onthutst de beide gelieven berichten, dat er eene rooversbende in den omtrek van Grassdale rondzwerft. Hij waarschuwt Aram in zijne eenzame woning op zijne hoede te zijn. Verder wandelend blijft Madeline eensklaps met een kreet van schrik staan. De onheilspellende vreemdeling vertoonde zich op eenigen afstand. Aram fluistert hem spoedig en kalm iets in 't oor en verzekert zijner sidderende geliefde, terwijl de vreemdeling zich buigend verwijdert, dat hij dien man in betere dagen van nabij gekend heeft, en dat deze daarom, sinds hij toevallig zijne woning ontdekt had, hem om bijstand komt lastig vallen. Een uur daarna heeft er een onderhoud plaats tusschen den geleerde en den vreemdeling, die door Aram Houseman genoemd wordt en weldra blijkt tot de rooversbende te behooren, die den omtrek verontrust. Aram verzoekt hem ernstig zich nooit weder in Grassdale te vertoonen. Houseman beweert veel te goede en vertrouwde vrienden met den „zeer deugdzamen” geleerde te zijn, om hem dit terstond toe te geven. Want er is een vreeselijk geheim tusschen hen. Te vergeefs biedt Aram een groote som. De schavuit rept van de huwelijksgift zijner bruid en verklaart over twee dagen zijn besluit te zullen vernemen.

Grassdale wordt weldra in staat van beleg verklaard. De waard van den Gevlakten Hond vormt een leger uit de dorpelingen. Madeline overtuigt Aram, dat hij den nacht niet in zijn eenzaam huis mag doorbrengen. Weêrstrevende aanvaardt hij Walters kamer. Des nachts breken de boeven bij den Squire in. Als het gezin verschrikt te zaâm stroomt, heeft reeds Aram het bedreigde vertrek verdedigd en de dieven met een welgemikt pistoolschot verjaagd. In plaats van blijdschap over zijne overwinning, schijnt den geleerde slechts een zonderling verwarde schrik te bezielen, dat hij den boef zou kunnen gedood hebben, en ziet men hem met koortsachtige drift ijveren, om de sporen van bloed te doen

verdwijnen. — Den volgenden nacht ontmoet Aram Houseman in de duivelsgrot bij den waterval, daartoe in hun vorig onderhoud bestemd. Er wordt besloten, dat Houseman Engeland verlaten en van Aram jaarlijks de som van honderdvijftig pond ontvangen zal. Mocht Houseman vóór Aram overlijden, dan zal de rente op het eenig kind van genen overgaan. De geleerde vertrekt naar Londen, om de overeenkomst met Houseman in wettigen vorm te brengen, na den Squire en Madeline eene geschiedenis van eene zieltoegende bloedverwante te hebben verzierd. Het gezin der Lesters ontvangt in die dagen een kort schrijven van Walter Lester, waaruit blijkt, dat de jonkman zich ijverig bezig houdt, om de geschiedenis zijns vaders na te vorschen en reeds een spoor ontdekt heeft, dat hem willicht van grooten dienst kan zijn. — 't Gelukt Aram in Londen het verdrag met Richard Houseman naar genoegen van beide partijen tot stand te brengen. Houseman belooft binnen vier-en-twintig uren naar Frankrijk te vertrekken. Nauw heeft de gerustgestelde Aram hem verlaten, of een brief uit Knaresborough, de stad waar Housemans dochtertjen leeft, onderricht dezen, dat zijn kind zeer ernstig ongesteld is. De vader triumfeert over den schavuit. Houseman vergeet zijne belofte aan Aram en trekt naar zijne kranke dochter. Bij de terugkomst van dezen te Grassdale blijkt zijne oude onrust geweken. Gedurende een heerlijken herfst nadert de bruiloftsdag, door het gelukkige paar met vreugde verbeid.

Eindelijk is de lang gewenschte dag gekomen. In Arams huis wordt alles gereed gemaakt, om de jonge bruid te ontvangen. Boven in 't geliefde studeervertrek, peinst de geleerde over 't voorleden, terwijl de kerkklok luid kleppend zijn aanstaand huwelijk verkondigt. Eensklaps staakt de klok haar vroolijk geluid. Aram heeft er in diep gemijmer niet op gelet. Uit het venster ziet hij onverwacht eene groep wandelaars, die haastig naar zijne woning streven en waar onder hij alleen de edele figuur van Rowland Lester herkent. Plotseling huiverend zet hij zich op zijn stoel neêr, om eene pooze te denken. Een luid kloppen op de deur weërgalmt weldra door zijne woning. Duidelijk onderscheidt

hij de stem van Walter Lester, die een vreeselijk woord luide uitroept: Moordenaar! In een oogenblik heeft hij de deur gegrendeld, te vergeefs grijpt hij naar zijne pistolen, te vergeefs naar eenig ander wapen. Schreden op den trap, verward gerucht en eene stem, die driftig eischt, dat men opdoe, geven Eugene Aram in weinige minuten zijne gewone, kalme fierheid terug. Alleen omdat de vader zijner Madeline met heesche stem verzoekt toegelaten te worden, opent hij terstond de deur. Walter Lester eischt van de hem vergezellende mannen der wet, dat ze Aram gevangen nemen, als moordenaar van Geoffrey Lester, zijn vader. — Eene aaneenschakeling van opmerkelijke gebeurtenissen had den jonkman naar Knaresborough gevoerd, waar hij wist, dat zijn vader onder den naam van Daniël Clarke geleefd had. Het zonderling verdwijnen van Clarke, de omgang van dezen met Houseman en Aram, beide vroeger burgers van Knaresborough, had hem tot een ijverig onderzoek aangemoedigd. Juist had een boer, bij 't graven in den omtrek der stad, een kistjen met een skelet ontdekt. Walter en de Curate, toevallig aan die plaats tegenwoordig, hadden, door eene menigte ontdekkingen tot dit vermoeden gerechtigd, daarin de overblijfselen van Daniël Clarke willen herkennen. Richard Houseman, die te Knaresborough zijn overleden dochtertjen met woeste smart beschreidde, had zich op dat oogenblik half bedwelmd door wijn en uitgelaten droefheid, te midden der saámgevloeiende menigte vertoond. Walter had hem met hartstochtelijke drift op den voorgrond gesleurd en den moordenaar zijns vaders genoemd. Verbijsterd had de schavuit gestameld, dat het gevonden skelet althands niet van Daniël Clarke kon zijn, daar het gebeente van dezen in eene grot begraven was, waarheen hij de belangstellenden terstond had geleid. En als éenigen moordenaar had hij Eugene Aram aangewezen. — De geleerde hoorde de beschuldiging met kalme waardigheid. Geene enkele trilling zijner gelaatstrekken, geene enkele beweging verried den heftigen kamp in zijnen boezem. Zijne onverschrokken houding maakt den diepsten indruk. De Squire omhelst hem luid weenende en verzekert hem, geen woord der aanklacht te

gelooven. Weldra wordt de beschuldigde met eerbied uit zijne woning gebracht. Op weg komen Madeline en Ellinor, door schrik en onrust voortgedreven, Arams moed op eene zware proef stellen. De wakkere jonkvrouw wil haar aantaanden echtgenoot in de ure des ongeluks en der schande niet verlaten. De Squire en Madeline vergezellen hem op zijne reize naar York, waar hij de assises moet wachten. De aandacht van gantsch Engeland is op het toekomstig proces gericht, zeer weinigen twijfelen aan Arams onschuld. Eene reeks van maanden gaat voorbij, eer het rechtsgeding aanvangt. De Squire is met de zijnen te York gevestigd, waar zij den gevangene dagelijks zien. Aram blijft kalm, schoon telkens getroffen bij Madelines komst. In 't verborgen woelend heeft de smart hare bloeyende gezondheid ondermijnd, den gloed van haar oog gebluscht, den blos van haar wang weggevaagd. Op den dag der assises tooit ze zich met het witte bruidsgewaad en de verwelkte rozen, welke Eugene haar den laatsten gelukkigen avond geplukt had. Niemand kan haar weêrhouden, om het geding bij te wonen. Schoon er wichtige getuigenissen tegen den beschuldigde worden afgelegd, is zijne verdediging zoo wegslepend welsprekend, dat men algemeen zijne vrijspraak verwacht. Slechts twee zijn er ter rechtzaal aanwezig, die niet voldaan zijn: de Squire en de rechter. Na een krachtig pleidooi van den laatsten, spreekt weldra de Jury het: Schuldig uit, en dekt de rechter zich met de zwarte barret.

De tragedie is volspeeld. Voor de terechtstelling bezoekt Walter den ter dood veroordeelde en verkrijgt van hem de belofte, dat hij in geschrift zal openbaren of hij waarlijk schuldig is. Het bericht van Madelines dood schenkt er hem den moed toe. Deze bekentenis geeft den sleutel van Arams raadselachtig gemoed. Als jongeling had hij zijne ouders vroeg verloren en zich te Knaresborough gevestigd om de bibliotheek. Noodzakelijkheid dwong hem, om het minst gewenschte gebruik van zijne talenten te maken en zijn onderhoud als eenvoudig schoolmeester te winnen. Tal van kostelijke uren gingen zoo zonder vrucht verloren. Tot bedelen wilde hij zich niet vernederen, waarachtig priester

der wetenschap kende hij er zijne roeping te waardig voor. In dien tijd ontmoette hij Richard Houseman, een verren bloedverwant, arm als hij, maar nimmer in nood. Stoutweg bekend deze, dat hij de maatschappij op cijns stelt, daar de wet hem veroordeelt van honger te sterven en hij zelfbehoud noodzakelijker acht dan gehoorzaamheid aan de wet. De gedachte aan éen stout misdrijf, 't welk hem in staat zou stellen onafhankelijk te leven en tot nut der menschheid de wetenschap te beoefenen, vestigt zich thands in Arams gemoed. Onder Housemans bekenden bevond zich toen zekere Daniël Clarke, wiens voortdurende dronkenschap, onbeschaamde taal en volkomen laagheid hem van den beginne een onverwinnlijken afkeer hadden ingeboezemd. Clarke waagde het daarbij hem eens in 't openbaar eenige dronkenschapigheden over zijne armoede toe te werpen. Houseman komt hem in dat oogenblik toefluisteren, dat Clarke met een grooten schat aan juweelen de stad dien nacht verlaten zal. Hij stelt hem voor dezen buit te deelen. Juist vernam Aram, dat Clarke eene arme kantwerkster met het brutaalst geweld onteerd had, en dat zijn slachtoffer zich uit wanhoop over den boosaardigen spot harer geburen van 't leven beroofd had. Daarom beschouwt hij den beraamden moord en diefstal als: „een grooten en gewichtigen dienst aan de wetenschap door haren priester bewezen.” Slechts reikte hij niemand, na den moord volbracht te hebben, zijne rechterhand.

Drie dagen later komt het bericht, dat eene bloedverwante hem een klein vermogen heeft nagelaten. In latere dagen de wetenschap met vernieuwden hartstocht beoefenende, had Madelines verschijning hem allereerst tot de zoete droome-rijen der liefde doen ontwaken. Op den morgen, toen hun huwelijk zou voltrokken worden, had men hem in hechtenis genomen met het vreeselijk bericht, dat de vermoorde Daniël Clarke de broeder van zijn aanstaanden schoonvader geweest was. Aan 't slot zijner bekentenis verzekert hij met eigen hand zijn leven te zullen eindigen. 't Gelukt hem eene slagâar van den arm te openen. De straf kan slechts aan een lijk voltrokken worden.

II.

Eugene Aram opent Lord Bulwer Lyttons tweede manier. Ver van de vroolijke scherts en den fijnen spot van Pelham en Paul Clifford is de tragische ernst van Eugene Aram. Hadden gene, spijt vele gebreken, juist door eene aantrekkelijke satyre, door welbeschaafd vernuft geboeid, er moest in dezen eene nieuwe zijde van des schrijvers talent uitblinken, om dit gemis op eene eenigszins waardige wijze te vergoeden. Lord Lytton was hiervan dan ook zoo stellig overtuigd, dat hij Eugene Aram het eerste kunstwerk van zijne hand achtte, 't welk hij met eenig recht aan Sir Walter Scott zou kunnen toeëigenen. Merkwaardig is tevens de invloed, die door Scott op dit werk is geoefend. De geheele kompositie herinnert aan Sir Walter Scott. Het gezin van den Squire is niet ver verwijderd van den huiselijken kring in den Pirate. Aram, de Squire, Madeline, Ellinor en Walter komen overeen met Magnus Troil, Minna, Brenda, Cleveland, Mordaunt. Zelfs in landschapschildering scheen Lord Lytton zich bij Scott te willen aansluiten.

Stelt men het moreel-psychologische vraagstuk van den roman: welken invloed eene enkele groote misdaad op 't gemoed van een veelzijdig begaafd en talentrijk geleerde moet oefenen, ter zijde, men zal dan aan Eugene Aram eene zekere tragische kracht niet kunnen ontzeggen. Naast Madeline, de bloeyend schoone, kinderlijk vrome, teeder dwepende jonkvrouw, naast Rowland Lester, den kloeken, welwillenden, opgeruimden landedelman, treedt de edele en sombere figuur van den geleerden kluizenaar telkens in belangrijker licht te voorschijn, zoo dikwijls een geheimzinnig leed dezen nederbuigt en het geluk der gelieven dreigt te verwoesten. De verwickeling is met het gewone talent van schikking en schakeering ontworpen. De dreigende storm, die zich langzaam boven 't hoofd van den geleerde saâmpakt, terwijl de zoon van den vermoorde voortdurend nieuwe sporen van zijns vaders lot ontdekt en de moordenaar zich voor alle ontdekking

vrij waant, roept een ongedwongen mededoogen met de noodlottige rampen van den Squire en zijn gezin in 't leven, 't welk schrede voor schrede levendiger wordt.

Enkele tafereeltjens zijn bijzonder gelukkig uitgewerkt. Zoo is er in Arams woning, den morgen van den gestoorden huwelijksdag, een gesprek te beluisteren, 't welk alleszins gunstige melding verdient. De grijze Margaret en vrouw Darkmans, eene oude havelooze bedelaresse — welke voor 't overige het gezin van den Squire met veel te hoog gekleurde imprekatiën verontrust — tooyen de benedenverdieping, om den hoogtijd voor te bereiden en de jonge bruid waardig te ontvangen. Als de laatste eene vaas met bloemen op de tafel plaatst, merkt de andere op, dat haar heer wel een braaf man moet zijn, daar hij het minste veldkruid, het kleinste heibloempjen bij name kent. „Wat?” — antwoordt vrouw Darkmans — „wat? Toen Joe Wrench werd opgehangen, omdat hij een houtvester had gedood en op het schavot klom met een ruiker in de hand, zeide hij toen niet: „Waarom geeft men mij geene anjelieren? Ik hield veel van die bloemen; ik droeg ze altijd, toen ik Bess Lucas vrijde en ik had willen sterven met anjelieren in de hand!” Zoo'n man had zwak voor bloemen en was toch maar een galgebok!”

Maar al spoedig wordt deze tragische stemming door een angstig streven naar melodramatisch effekt verdorven. Wil men de profetische choorzangen van vrouw Darkmans met toegevendheid voorbijgaan, het onderhoud van Aram en Houseman in de duivelsgrot bij den waterval — eene decoratie even bont van kleur, als de mise-en-scène van eenig berucht spektakelstuk — verdient ernstiger verwijt. En nauw is het geëindigd en spoedt Eugene Aram zich in de duisternis verder, of zijn paard blijft plotseling te midden van een vreeselijken orkaan onbeweeglijk staan. Een blauwe bliksemschicht ontdekt hem de oorzaak. Hij is aan den voet eener galg genaderd, van welker top een geraamte hem met spottende grijns schijnt te belachen. — Zoo is ook de natuurschildering, trots allen ijver en alle zorg, om dezelfde reden, volstrekt mislukt. Het penceel, zoo volkomen in staat den kakelbonten kleurenrijkdom van 't leven der fashion te

malen, zocht te vergeefs naar de frissche en malsche tinten der natuur. Grassdale met zijn luid geprezen natuurschoon maakt den indruk van een door gas verlichten tooneeltuin. In Juni bloeyen te gelijk de sneeuwbal en de tallooze witte bloesems van den wilden wijngaard. — „Men ziet de roode oogen der padde in 't gras flonkeren” — merkt een der latere rechters over Lord Lyttons talent aan ¹⁾ — „uilen fladderen melancholisch klapwiekend door de lucht, de papaver verciert de hagen aan 't einde van Augustus, terwijl zonnebloem en krokus ter zelfder tijd in vollen bloei staan.” — De komische figuren, korporaal Bunting met zijn stereotiep: *Augh baugh!* en Peter Dealtry met zijne citaten uit de psalmen, doelen op hetzelfde effect en zijn even onbeteekenend als Squire Brandon uit Paul Clifford, die zich altijd in zijne tusschenzinnen zoodanig verstrikt, dat hij juist het omgekeerde beweert van 't geen hij zeggen wil.

En toch zou men om de tragische groepeerings der gebeurtenissen menig gebrek van den vorm met verdraagzaamheid op den achtergrond hebben geschoven, ware de held zelf geen psychologisch en moreel wangedrocht. Eugene Aram moest eene nieuwe zijde van Bulwers talent, de tweede ontwikkelingsperiode van zijn nevelig en oppervlakkig idealisme openbaren. Vast besloten met een enkelen greep het koninklijk diadeem van Sir Walter Scott voor goed te veroveren, vergeet hij de trotsch-satyrische stemming zijner vroegere periode, om met waardigen ernst de rechten zijner eigenaardige waereldbeschouwing door de kunst te handhaven. De lektuur van een merkwaardig geval uit de Assises had er hem eene uitstekende stof voor geschonken. Het geval is historisch. Het geding had in 1759 plaats. De moord dagteekende van voor vijftien jaren: Eugene Aram, de historische persoon, was een geleerde, die uit liefde voor boeken een moord beging. Lord Lytton dacht in hem een schitterenden persoon voor wijsgeerige moraal-studie te vinden. Een talentrijk geleerde, schijnbaar rein van hart en wandel,

¹⁾ In the National Review, April 1859; Sir E. B. Lytton, Novelist, Philosopher and Poet.

door de pijnigende herinnering aan éene misdaad in de trefendste tragische situatiën geplaatst, was eene kostelijke figuur voor Lord Lytton. Zoo zou het blijken, dat er in het gemoed van den edelsten mensch onpeilbare diepten schuilen; onpeilbaar voor den gewonen opmerker, raadselachtig voor den denker, die te vergeefs naar een verband van oorzaak en gevolg zoekt, begrijpelijk alleen voor den man van genie, die buiten het bekrompen rechtsgebied der logika getreden, met een enkelen stouten blik de raadselen van den menschelijken geest heeft doorgrond. Had hij zich reeds vroeger niet kunnen tevreden stellen met de hem alleen passende rol van aangenaam verhalen, van welbekwaam novellist, thands treedt hij te voorschijn met den breedgeplooiden voorhoofdsrimpel van den scherpzinnigen psycholoog, met den statigen mantel van den diepzinnigen wijsgeer, met den onweérstaanbaren nimbus van 't onbegrepen genie: de rijzweep, waarmede Pelham weleer zijne bentgenooten zoo gevoelig kastijdde, is voorlang ten vure gedoemd. Zijn strijd tegen de maatschappij is daarom tevens eene nieuwe periode ingetreden. Vroolijk schertsend mocht hij vroeger een snerpenden geeselslag aan dezen of genen hebben toegedeeld, met indrukwekkenden ernst zet hij zich thands op het eeregestoelte van den man van genie, om alle zedelijke waereldmachten voor zijne rechtbank in te dagen en zonder appèl te vonnissen. Hoe de officiële zedeleer op vooroordeel rust, hoe er tot nog toe met valsche maat gemeten is, zal eene studie van Eugene Arams bijna niet te doorgronden gemoedsleven nadrukkelijk bevestigen.

Eugene Aram treedt voor het gezin van den Squire als fijn beschaafd, aesthetisch en zedelijk voortreffelijk ontwikkeld gentleman op. Als Ellinor vreest, dat het hem op een eenzamen tocht aan moed zal schorten bij een vermoedelijken aanval der rondzwerfende bende, antwoordt Madeline verontwaardigd: — „Herinner u, hoe hij den vorigen zomer het knaapjen van vrouw Grenfield met levensgevaar aan een woedenden stier ontrukte. Herinner u, hoe hij bij de overstroming van Fairleigh, dag aan dag, menschen en goederen redde, in een tijd, toen de wakkerste dorper van

geene reddingsboot dorst reppen!" — Uit zijn venster voedt hij vogelen; voor een worm treedt hij ter zijde; om zijne naasten te redden schroomt hij geen levensgevaar, schoon hij hen veracht en voor verbetering onvatbaar waant. Reeds lang te voren had hij elke eerezuchtige gedachte tot overdrijvens toe gesmoord. Eens — verhaalt hij zijn aanstaanden schoonvader — had hij Hamlet zien vertoonen, waarbij het publiek met bewondering toejuichte. Op dat oogenblik scheen het hem nog benijdenswaardige glorie, verstand en gemoed van zoo velen voor eene wijle onverdeeld te beheerschen. Maar weldra volgde er een italiaansch athleet, wiens zeldzame spierkracht dezelfde menigte tot ongelijk hooger enthoeziasme opwond. Sints dat oogenblik had hij de beteekenloosheid van alle menschelijke eer volkomen begrepen. — Door gantsch Europa om zijne geleerdheid bewonderd, heeft hij zich nooit om dien roem bekommerd. Slechts deelde hij sommigen bezoekers iets uit de schatkamers zijner kennis meê en verwierf zoo ongewenschte bekendheid. Alle kleine ijdelheden der geleerden zijn hem vreemd. Zijne stemt klinkt zacht en zonder aanmatiging. Zijne manieren munten uit door kunstelooze bevalligheid en waardige nederigheid. Schemert er soms een bewustzijn van kracht in zijn gesprek door, 't is alleen, wanneer het vuur zijner overtuiging hem tot geestdrift verlost. Tweede Faust, had hij rusteloos van „de bittere wateren der Wijsheid" gedronken, zonder ooit, als de duitsche, naar dat „paradijs der kennis" te haken, 't welk „de Engel met vlamdend zwaard" verhindert te naderen.

Dezelfde Eugene Aram heeft weinige jaren vroeger een moord uit hebzucht volbracht. De auteur vindt geene zwaarigheid zoo afzichtelijke laagheid met eene natuur als Eugene Aram te verbinden. Hij verontschuldigt dit misdrijf geenszins met de plotselinge verblindings eener voorbijgaande krankzinnigheid. Evenmin wijst hij op een boos beginsel, 't welk Arams gemoed heimelijk ondermijnen en zoo tot de daad zou hebben kunnen voorbereiden. Of de moordenaar later door berouw tot het nieuwe zedelijke leven ontwaakt is, 't welk met zooveel zorg is beschreven, vormt eene quaestie, welke den dichter zelfs niet van verre bekommert. Slechts een paar

sofismen verbinden het feit zelf met de onmiddellijk voorafgaande gebeurtenissen. Clarkes diepe verdorvenheid en de dood van het kantwerkstertjen stemmen Eugene Aram tot verontwaardiging. Daar het bezit van eenig vermogen hem tot vrije beoefening der wetenschap zal in staat stellen, vindt hij in den moord, als een dienst aan de wetenschap, niets stuitends. Met nadruk wordt daarbij volgehouden, dat Aram vóór het misdrijf even voortreffelijk ontwikkeld, even onberispelijk van wandel geweest is, als in latere dagen. In eene aantekening op zijne bekentenis leest men: „Alles getuigt voor de natuurlijke zachtheid en liefderijkheid van Arams gemoed. Een predikant — *the Rev. Mr. Hinton* — verhaalt, dat hij hem dikwerf op zijne wandelingen door een tuin had waargenomen en dat hij hem meermalen uit den weg had zien gaan, om een slak of worm niet te vertreden. Mr. Hinton gist, dat diep berouw over zijne wandaad hem zelfs voor het doden van een insect deed vreezen; maar de waarheid is, dat verschillende bewijzen kunnen staven, hoe hij, ook vóór het misdrijf, even liefderijk en goedhartig was. Vreemde raadselen van 't menschelijk hart!”

Juist om die raadselachtige anomalïën is het Lord Lytton te doen. Door ze tot stof voor zijn kunstwerk te kiezen, door ze met een paar sofismen of gemeenplaatsen, naar zijn meening geniaal, te hebben opgelost, waant hij een monumentum aere perennius te hebben gesticht. Kwamen ze al in de werkelijkheid voor, de waarachtige kunstenaar zou ze nooit tot stof voor zijn arbeid uitlezen. De karakter-schildering van dezen zou zich slechts tot de ontwikkeling van enkele, der natuur ontleende trekken bepalen; zou slechts hare deugdelijkheid kunnen bewijzen, wanneer ze, aan de grenzen der kunst getrouw, de toevallige grilligheden en onvolkomenheden der werkelijkheid vermijgend, die aan de natuur ontleende trekken in een onweérlegbaar noodzakelijk — voor 't minst waarschijnlijk — verband voorstelde. Bij de teekening van een tot moord gedaalden schavuit, zou de waarachtige kunstenaar zorgen, dat er een helder licht viel op den langzaam voortknagenden kanker, die 't gemoed van zijn held had ondermijnd; hij zou alle bewijsstukken van

't groote Macbethsproces ter tafel brengen, hij zou elke tegenstrijdigheid der werkelijkheid opheffen, elken aesthetischen en moreelen dissonant oplossen. Het eigenaardig idealisme van Bulwer zou zich daarentegen juist in zóodanige anomalïën vermeyen, als bekwaam schenen, om den nog weinig ge waardeerden man van genie te openbaren, maar die, tot stof voor eenig kunstwerk gekozen, spijt alle talent van novellistische groepeerings, een hoogst onaangenamen aesthetischen en moreelen indruk zouden achterlaten, die het geheel volkomen bederft.

III.

Het geheim van Lord Lyttons onverpoosde werkzaamheid is, behalven uit zijn onwrikbaar zelfvertrouwen en stalen energie, voor een goed deel uit tweeërlei hoofdoorzaak te verklaren: de berisping der kritiek en de lauweren door velen zijner kunstbroeders gewonnen. Zijne eerste romans: *Pelham*, *the Disowned*, *Devereux*, *Paul Clifford*, zelfs *Eugene Aram* en *Godolphin* waren met toejuicing begroet. Men gispte ter vlucht des auteurs wijsgeerige pretentiën, maar wilde recht doen aan zijn talent. Men prees eene boeyende verwickeling, a skilful plot, maar bovenal het elegante vernuft van den welbeschaafden gentleman. Zijn mislukte tooneelarheid, vooral zijn *Maltravers* bezorgde hem menig hartig woord zijner beoordeelaren: en mocht al *Lady Bulwers* ¹⁾ *Cheveley; or the Man of Honour* in die

¹⁾ Mark Rochester heeft den naam van *Lady Bulwer* uit welgelegenheid slechts eene enkele reis genoemd: bij 't aanstippen van haar huwelijk. Hij voegt er bij, dat uit dezen echt een zoon: *Edward Robert*, en eene dochter: *Emily Georgiana* sproten. Deze overleed als nauw volwassen jonkvrouw, gene is tot *Onderkoning van Englands-Indië* geklommen. We mogen hier tevens herinneren, dat *Lord Bulwer Lyttons* eenige zoon, onder den pseudoniem: *Owen Meredith* een opmerkelijken bundel gedichten (*Clytemnestra; and other minor poems by Owen Meredith*, Lond. 1855) heeft uitgegeven. Daarna volgde in 1859: „*The Wanderer: a Collection of Poems in many Lands*” — in 1860 een roman in verzen: „*Lucille*”, — in 1861 eene verzameling van servische nationale liederen, onder den titel van „*Serbske Peswe*”, eindelijk in 1863: „*The king Amasis, from the poems of a ger*”.

dagen ¹⁾ het licht zien, zijn roem stond hoog genoeg, om zódanigen aanval ongestraft te braveeren. De beau-monde van West-End gunde zich het voorbijgaand genoegen van een klein schandaal en vierde er zijn geliefden novellist niets minder om. De hartstochtolijke heftigheid van den aanval had hare komische zijde en verzekerde Lord Lytton een gemakkelijken triumpf. In Cheveley verschijnt Maltravers onder den veelzeggenden naam van Lord Clifford. En omdat niemand der talrijke bewonderaars van den Man of Genius zich verder aan den bedwelmenden muskusdamp zijner sentimenteetele causeriën moge te goed doen, vangt Lady Bulwer met verdachte goede trouw aan, den veelgeprezene aldus voor den oningewijde te ontmaskeren:

„Lord Clifford” — schrijft ze — „was eene lange gestalte van bijna zeven voet. Bij den eersten blik begreep men terstond, dat hij zelfs in zijn slaap geene gemakkelijke houding kon treffen. Stijf als een pook, cierden hem harde, ongekrulde, weerspannige — zeer weerspannige! — haren, kleine lichtgrijze oogen en een zoo sterk gebogen adelaarsneus, dat de kromme lijn door dien neus beschreven gerustelijk voor eene karikatuur kon doorgaan. Zijne breede, vooruitspringende bovenlip was het onafwijsbaar teeken van onverzettelijke koppigheid. Misschien is het onnoodig aan te merken, dat hij op elke soirée een blauwen rok met vergulde knopen droeg en eene zeer uitvoerige witte das, stijf tot belachelijk wordens toe en als uit marmer gebijteld. De natuur had hem met de kennis van een harlekijn toegerust, als eene lappendeken uit onsaâmhangende brokken vervaardigd, waarmeê hij niet wist wat hij doen zou, en welke hij ten allen tijde aan malkaâr zocht te rijgen, te verbinden en te ordenen. De arme bloed had nooit met dien arbeid gedaan en hield er zich met eene verwaandheid meê bezig, die zich tot alles in staat acht. Zijne pretentiën op algemeene kennis deden hem treffend

man physician.” — De engelsche kritiek noemt hem: „a true poet”; een uitstekend kenner der taal; en een verdienstelijk schilder van menschen en landen. Onder zijne verspreide gedichten munten bijzonder uit: the Earl's return en a Soul's loss.

¹⁾ 1899.

gelijken op een exemplaar der Penny-Cyclopaedia, het-onderste-boven gedrukt. Gemeenplaatsen sprak hij met reusachtige opgeblazenheid uit, den olifant herinnerend, die zijne tromp statig beweegt om eene stroowisch op te grijpen. Hij lachte nooit en deed hij bij toeval anderen lachen, hij stemde nimmer in. Radikaal in zijne staatkundige overtuiging — om er zich een gemakkelijk veld tot deklamatie door te waarborgen — was hij alleen-heerscher en despoot in zijn huiselijk leven. Caligula in zijne goede oogenblikken, Drako in zijn slecht humeur, was alles, wat hem persoonlijk betrof, volmaakt, onberispelijk, onvergelykelyk, behalven zijne echtgenote. Zij behoorde juist niet tot zijn geslacht, zij was niet van zijne coterie; men verdroeg haar, voilà tout!"

Lord Lytton heeft deze satyre nooit kunnen vergeten. Tot zijne eer strekte niet, dat hij de voormalige Lady Bulwer Lytton pogde te doen opsluiten in een krankzinnigen-gesticht en dat hij haar, ondanks zijn fortuin, in bekrompen omstandigheden deed voortleven.

Aanvallen, als deze, zouden echter zijne voortdurende, koortsachtige letterkundige bedrijvigheid slechts zeer onvolgende verklaren, mochten we niet reeds op twee gewichtiger motieven wijzen, waarvan we in de eerste plaats de steeds heftiger gispende strafpredikatiën der kritiek hebben genoemd. Het belgde den eens zoo gevierden schrijver tot vertwijfelens toe, dat men reeds van eene avondschemering begon te mompelen, daar hij de zon der glorie nog hoog aan de kimmern zag. Hoe langer hoe duidelijker had men in zijne jongste kunstwerken eene wijsgeerige strekking opgemerkt, die nooit den indruk van ernstig, zelfstandig denken achterliet, maar altijd de figuur des auteurs onder scherp komisch licht op den voorgrond plaatste. Had men zijne vroegere schepingen warm geprezen, belangwekkende vertelling, bevallig vernuft, scherpe opmerkingen onbekrompen gewaardeerd, om de esoterische geheimenissen van des dichters wijsbegeerte kreunde men zich luttel. En sints hij zich aangordde, ten einde een goed deel van zijn talent te verloochenen, sints hij der amechtige maatschappij uit eene door

hem ontdekte bron van waereldwijsheid lafenis poogde te bieden, bleef alle bewondering uit, om weldra voor eene stelselmatige, dikwijls overdreven afkeuring plaats te maken. Zoo gevoelig wist men eindelijk zijne overprikkelbare eerzucht te treffen, dat hij de waarheid zijner eigene overtuiging wantrouwend, eene geheel nieuwe waereldbeschouwing huldigde, om met het frissche talent van Pisistratus Caxton de zonden zijner tweede manier zoo goed mogelijk te bedekken.

Tweede hoofdmotief van Lord Lyttons nooit verstompten ijver acht ik den bijval aan enkele zijner kunstbroeders geschonken. Harrison Ainsworth had juist in zijn Jack Sheppard de geschiedenis van een knappen dief met zoo verrassend talent verteld, de ongehoorde handigheid van zijn held in 't ontvluchten uit alle beroemde gevangenissen van Londen met zoo boeyende virtuoositeit beschreven, dat men onder de betoovering niet eens op het slecht gezelschap gelet had, waarmeê men zich gedurende het gantsche werk had moeten vergenoegen. Charles Dickens had in achttienhonderd en acht-en-dertig door zijne Pickwick-Papers alle engelsche harten gewonnen. Lief en leed der burgerklassen waren wellicht met meer studie beoefend, maar nooit met zoo schatrijk gevoel, zoo wegslepemde opgeruimdheid, zoo aantrekkelijken — schoon wat oppervlakkigen — humour, zoo geniale frischheid en fijnheid van opmerking voorgesteld. 't Was of de teekenen van Hogarth in de vingers van den jeugdigen dichter was overgegaan, of er eene echo trilde in zijn hartelijken lach van des Vicars onweêrstaanbare goede luim.

Lord Lytton begreep te recht, dat geen vroegere roem hem van den wedijver met zijne talentrijke mededingers kon verschoonen. Zijne letterkundige inspanning, sinds hij in achttienhonderd en een-en-veertig het Huis der Gemeenten verlaten had, overtreft inderdaad alle verwachting. Het tienjarig tijdvak vóór zijne herkiezing tot afgevaardigde voor Hertfordshire werd door hem aan 't schrijven van zes groote romans in drie, één in vier deelen, een ander in vaerzen en in één deel, een paar vlugschriften, een uitvoerig satyrisch gedicht en een epos in twaalf boeken gewijd. In een-en-veertig

reeds verscheen *Night and Morning*¹⁾, een familie-melodrama, met een paar goede hoofdstukken en eene uitgebreide beschrijving van 't valsche-muntersleven, de minst geslaagde schepping zijner tweede manier. Mevrouw Birch Pfeifer, kaiserlich-österreichische-Hofschauspielerin, heeft er stof in gevonden, om er een wonderstuk uit saâm te lijmen, met overrijken voorraad van coups-de-théâtre en onuitputtelijke schatten van voetlichtpathos. Reeds dit feit zou Lord Lyttons roman eene treurige beroemdheid waarborgen, mocht men al toestemmen, dat dezelfde keizerlijk-oostenrijksche kunstenaar zich aan betere dingen vergrepen heeft. Desniettemin was *Night and Morning*, gelijk Paul Clifford, met het doel geschreven, om de psychologische ontwikkeling van een jeugdig held uit het kwade tot het goede voor te stellen. Deze held heet Philip Morton. Hij is de wettige zoon van een landedelman, die zijn huwelijk, uit vrees voor aanzienlijke bloedverwanten, geheim hield. Juist als de oude Morton zijn huwelijk openbaren en zijn zoon wettigen wil, overlijdt hij door den val van een paard. Weduwe en kinderen worden door een broeder van den gestorvene met schande weggejaagd. Philip besluit door zijn arbeid zijne moeder en haar gezin te onderhouden. In den boekhandel zijn fortuin beproevend, laadt hij de verdenking van diefstal op zich, schoon hij geheel onschuldig is.

Nu sluit hij zich aan bij een zwendelaar, William Gawtrej, die hem naar Parijs en Milaan voert. De zwendelaar leeft meest van bedrog en spel, 't welk Philip volstrekt niet schijnt te merken. Eindelijk in Parijs terug, bemerkt de jonge Morton, dat zijn vriend Gawtrej aanvoerder is van eene bende valsche munters. Juist bij zijn eerste verschijnen onder dezen komt de politie hen verrassen, Gawtrej wordt gedood door een pistoolschot, Philip ontkomt over de daken en treedt in de woning eener jonge dame, Eugénie de Merville, die hem edelmoedig beschermt.

Tien jaren later treedt de jonge Morton als vermogend man op. Eugénie de Merville heeft hem gesteund, naar

¹⁾ *Night and Morning*. 3 vols. Saunders and Ottley. 1841.

Indië doen reizen, waar de fortuin hem gunstig was. Hij wreekt nu het vroeger leed zijner moeder aangedaan en triumfeert over zijne booze bloedverwanten, terwijl Jenny, de pleegdochter van Gawtrej, door zijne liefde van hare verstandsverbijstering wordt genezen. Hoe handig de intrige ook is opgezet, hangen de gebeurtenissen toch van zeer gewaagde en onwaarschijnlijke onderstellingen af. Philip Morton is louter eene variëteit van Paul Clifford en Maltravers. Zijn karakter biedt wederom onoverkomelijke psychologische raadselen aan. De omgang met boeven en valsche munters heeft de reinheid van zijn gemoed verdorven, toch komt hij uit Indië als een voornaam en goed ontwikkeld gentleman terug.

Hoe dit alles geschiedt, vermijdt de auteur te verklaren, terwijl hij een tiental jaren overslaat, waarin hij juist de ontwikkeling van het karakter zijns helds had behooren te beschrijven. Zijne schurken, William Gawtrej, Robert Beaufort, Lord Lillburne, zijn daarentegen uitstekend geslaagd. De levensbeschrijving van moordenaars en dieven was zeer in de mode gekomen. — Ainsworth had in 1839 zijn Jaek Sheppard, Dickens zijn Oliver Twist voltooid. Daarin was oppositie tegen Lord Lyttons fantastische boosdoeners vrij duidelijk zichtbaar. De zakkenrollers en gauw-dieven van Charles Dickens waren naar de onvervalschte werkelijkheid genomen en maakten een grooten indruk door de voortreffelijke plasticiteit der schildering. Fagin, Sikes, the artful Dodger deden Paul Clifford en Eugene Aram verbleeken. Vandaar dat Lord Lytton in Lord Lillburne en Robert Beaufort een paar aristokratische schurken voorstelde, zooals hij ze alleen kon geven en waarbij op zijne beurt Dickens oude Chester uit Barnaby Rudge naar den achtergrond week.

Zanoni zag in twee-en-veertig het licht ¹⁾. Voor 't eerst sints de duitsche sprookjens en Godolphin voert Zanoni weder naar eene geheimzinnige geestenwaereld. En zoo de bekwaamheid van den schrijver, om aangenaam te verhalen,

¹⁾ Zanoni 3 vols. Saunders and Ottley. 1842.

zich ook op dezen bovennatuurlijken bodem schitterend recht verschafte, zijn bestendige toelig om eene typisch-allegorische, geniaal-wijsgeerige gedachte tot fundament van zijn kunstwerk te leggen, is volledig mislukt. Charles Kent (Mark Rochester) spreekt met hooge ingenomenheid over dit werk, „the tale of marvel and mystery”. Lord Lytton dacht evenzoo met zekere vooringenomenheid over Zaroni, als uit zijn opdracht van het boek aan den beeldhouwer John Gibson blijkt. In Engeland meende men voortdurend, dat er eene diepe, geheime beteekenis in deze zonderlinge mysterieuze vertelling opgesloten was en wekte ze overmatige bewondering bij sommige zwakke geesten.

Lord Lytton koesterde inderdaad eene ruime sympathie voor de bekende romantische mystiek, die Swedenborg tot een profeet verhief — een mode, waaraan in Frankrijk door Balzac, George Sand en Théophile Gautier is geofferd. In Duitschland had vooral Hoffmann het fantastische mysticisme in eere gebracht en de opschriften der hoofdstukken van Zaroni bewijzen, dat de auteur met de meeste vlijt in Goethes Faust en in de rijmlooze verzen van Graaf Platen had gestudeerd. Zaroni en zijn vriend Mejnour zijn twee tooveraars, die een eeuwig leven leiden en sints den zondvloed over de aarde ronddolen. Zij spreken alle talen en oefenen de grootste toovermacht over de wetten der natuur. Zaroni is eeuwig jong, Mejnour eeuwig bejaard. Het verhaal begint met Cagliostro en de eerste jaren der fransche Omwenteling. Daar Zaroni een aardsche liefde begint te koesteren, ontvalt hem zijne bovennatuurlijke macht en wordt hij op den 9 Thermidor met Robespierre ge Guillotineerd.

De allegorische gedachte van deze gantsche schepping schijnt, dat de bovennatuurlijke macht van den onsterfelijken toovenaar in 't niet verdwijnt voor de zedelijke macht der zelfverloochening bij den sterfelijken mensch. Alles is evenwel zoo gezwollen en zoo onzeker, dat Zaroni, vergeleken bij de nauwkeurig geteekende toovergeschiedenissen van Jonathan Swift en van Ludwig Tieck, eene zeer onbeduidende en weinig geslaagde proefneming mag genoemd worden.

In het jaar 1842 ondernam hij eene nieuwe reis naar Duitschland, om er niet alleen ijverige studie van taal en lettergeschiedenis te maken, maar om er ook, als Mark Rochester bericht, alle de diepten der duitsche wijsgeerte en aesthetiek tot op den bodem te peilen. Wat hiervan zij, van deze reize dagteekent zijn enthoeziasme voor Schiller. Friedrich Schiller was juist de rechte man voor Edward Bulwer Lytton. Dat edel en warm hart, onleschbaar dorstend naar verwerkelijking zijner grootsche droomen — dat heimwee om het grauwe heden vol alledaagsche ellende en schrijnende kleingeestigheid voor het vrije gebied der kunst prijs te geven — die vurige sympathie voor de bevallige schoonheid van den griekschen natuurdienst, heel zijn mystisch idealisme moest een kunstenaar als Lord Lytton diep treffen en krachtig boeyen. Naast Schiller een zetel in het vrije gemeenebest der kunst te bekleeden, op grond der innige verwantschap van hun beider natuur, scheen hem weldra in 't minst geene onredelijke pretentie. Of hij er zich ooit reenschap van gaf, hoe weinig zelfzucht er in de zangen des grooten duitschen dichters zou te ontdekken zijn; hoe veel eenvoud, hoe groote gave die zangen bestierde; hoe ze vloeiden, telkens voortreffelijker, uit den onafwijsbaren drang van 't dichterlijk gemoed, tot ze den zanger zelven eindelijk die benijdenswaardige plaats naast den schepper van den Werther en den Faust aanwezen, welke hij zeker zou geweigerd hebben, had de hoffelijke Geheimraad er hem niet met onweêrstaanbaar gezach toe gedwongen? Lord Lytton, die zich gaarne met eene verwantschap vleide, als hij zich die 't liefst dacht, Lord Lytton had reeds met de gewone vlijt eene vertaling van Schillers historische balladen beproefd en eene levensschets van den geliefden poëet ontworpen. Nauw in Engeland teruggekeerd, hield hij zich terstond bezig om proeven zijner vertolkingen naar Blackwood's Magazine af te zenden — gedeeltelijk, als Mark Rochester verhaalt, in zijne calèche tusschen Knebworth en de hoofdstad bewerkt — en verder arbeidde hij in het jaar achttienhonderd drie-en-veertig voortdurend aan de voltooying van 't monument zijner letterglorie. De vruchten zijner werk-

zaamheid: een Roman in vaerzen ¹⁾ en de Laatste der Baronnen ²⁾, met eene ernstige gelofte in de Preface, dat Schillers geestverwant zich thands geheel aan de poëzie zal wijden, worden weldra door den druk algemeen gemaakt en door de kritiek volkomen afgekeurd. Zeker had nieuwe arbeid met stouten engelschen moed en stouten engelschen trots ondernomen een handvol najverige kritikastertjens ten volle overtuigd, dat de erfgenaam van Sir Walter Scotts roem, de tweelingbroeder van Friedrich Schiller, nog schatten van talent overhad, om hunne verbittering met enkele vernuftspranken te verpletteren, kwam toen niet een slepend lijden, het gevolg van zijn overspannen ijver, aan alle deze schitterende illuziën den bodem inslaan. Daar werkzaamheid hem ontzegd was, poogde hij zich gedurende de twee volgende jaren, in 't bronwater van Malvern eene langzame genezing zoekend, van alle letterkundige bemoeying te onthouden. Reeds in Wintermaand van drie-en-veertig had de dood zijner moeder hem tot erfgenaam van Knebworth en tot bezitter van aanzienlijke landgoederen gemaakt. Of het zorg was voor den pas verworven rijkdom, of wel, dat zijne gezondheid nog niet geheel terugkeerde, we vinden hem voor 't eerst als dichter in zes-en-veertig terug. Had hij nog in 't vorige jaar zijne vertolkingen van Schiller in één bundel overgedrukt ³⁾ en in een opgeruimden brief aan Harrison Ainsworth het leven van den badgast geprezen ⁴⁾, zijne satyre: the New Timon ⁵⁾ opent thands wederom eene nieuwe reeks van werken, welke, om de kritiek te verschalken, bijna allen anoniem worden uitgegeven. De nieuwbakken Timon had evenwel dubbele reden zijne rijmende jambische verzen ongedoopt in 't licht te zenden. Kalm schertsend over de zonderlinge kronkelwegen der whigsche politiek, veroorloofde hij zich eene warme sympathie voor den chef der konservatieve oppositie: Lord

¹⁾ *Eva: and the Ill-Omened Marriage.* Saunders and Ottley. 1843.

²⁾ *The Last of the Barons.* 3 vols. Saunders and Ottley. 1843.

³⁾ *The Poems and Ballads of Schiller, Translated, with Life.* London, Blackwood and Sons. 1845.

⁴⁾ *Confessions of a Water Patient.* London. Colburn. 1845.

⁵⁾ *The New Timon: a Poem.* London. Colburn. 1847.

Stanley, „the Rupert of Debate”: — de sympathie van een schatrijk grondbezitter, die zijne aanstaande staatkundige bekeering aankondigt. Uiterlijk aan zijne dreiging in de voorrede van den *Last of the Barons* nog getrouw, zou ook het volgende jaar hem deze gelofte zien verbreken, toen hij, gedurende zijne tweede reis door Italië, een nieuwen pseudo-psychologisch-melodramatischen roman: *Lucretia; or, the Children of Nigth* ¹⁾ voltooide. Schoon het natuurlijk vervolg op Eugene Aram en *Night and Morning* ging er een luide kreet van afkeuring op tegen *Lucretia*, de laatste vrucht zijner tweede manier. En mocht ook ditmaal een buitengewoon talent uitschitteren in de beschrijving der koude snoodheid van *Lucretia Clavering*, in tal van intrigen door haar met het afzichtelijk tweemanschap: *Dalibard* en *Varney* gesmeed, hetzelfde publiek, 't welk *Oliver Twist* en *Jack Sheppard* had toegejuicht, wilde den wijsgeerdichter zijne gifmengersgeschiedenis nooit vergeven. Want ook hier zou psychologisch worden bewezen, dat eene slechte opvoeding en een samenloop van noodlottige omstandigheden eene oorspronkelijk fiere en energische natuur (*Lucretia*) kunnen verderven en dat er dus geen moreel vonnis over de misdaden van eene zoodanige mag geveld worden, voordat alle de saâmwerkende oorzaken tot haren val nauwkeurig in rekening zijn gebracht. Maar ook ditmaal — mocht men al het verhaal van de kunstig gesponnen misdrijven der drie booswichten met eenige belangstelling volgen — ontbreekt de uiteenzetting van het psychologisch proces zelve, de geschiedenis van een veel belovenden aanleg door het geweld der omstandigheden tot ontwikkeling eener sluimerende neiging voor het booze gebracht ²⁾.

¹⁾ *Lucretia; or the children of Night*. 3 vols. London. Saunders and Ottley, 1847.

²⁾ 't Onhandig akolytenvolkjen heeft de overdreven gehekelde *Lucretia* als eene meesterlijke karikatuur van zekere fransche romans geprezen, inzonderheid van den door *Honoré de Balzac* verheerlijkten booswichtstype: *Vautrin*. Niet alleen, dat er met *the Children of Nigth* een ander doel beoogd wordt, er zou zelfs in eene figuur van den achtergrond, „*the Body Snatcher*”, eene herinnering aan *Eugène Sues* „*Maitre d'École*” mogen worden opgemerkt, ware deze figuur niet in de schaduw gebleven

Uitmundend mag echter de schildering van figuren als Gabriel Dalibard en Lucretia Clavering genoemd worden. Dalibard is een aesthetisch ontwikkeld, maar moreel diep gevallen kunstenaar. Hij streeft naar zinnelijke genietingen en vreest geene wandaad. Als kind reeds toont hij zijne booze natuur, om spinnen tegen elkaar te doen vechten en eene in een bosch gevonden slang met groote vreugde dood te martelen. In zijn atelier komt hij plotseling op den inval, om een kanarievogel de oogen uit te branden en als een model het dier beschermen wil, werpt hij dezen een stoel naar het hoofd. De plotseling opwellende woede van den schavuit is met zeldzaam talent voorgesteld, later heeft de auteur op vernuftige wijze voor de tuchtiging van dit monster gezorgd. Niet eene enkele zijner talrijke vergiftigingen brengt hem in handen der justitie, alleen eene kleine valscheheid in geschrift. Zijne woeste verdorvenheid openbaart zich in den kerker zoo gevaarlijk, dat hij tot deportatie veroordeeld en samengeketend wordt met den „Body-Snatcher”, den brutaal vermetelen lijkroover.

Lucretia Clavering is een even sterk geteekend karakter. Reeds aan haar portret besteedt Lord Lytton de hoogste zorg. Zij is schoon, maar haar schuine blik, haar onzeker oog en hare samengedrukte lippen boezemen geen vertrouwen in. In hare jeugd kwelt zij hare goevernante en smeedt zij intriges. Zij koestert liefde beneden haar stand, wordt door haar vader in bedwang gehouden, doch door haar zwakken minnaar verlaten. Nu werpt zij zich in de armen van al wat volledig boos is. Zij huwt een giftmenger, Olivier Dalibard, doch vlucht met diens stiefzoon Gabriel. Zij huwt nog eens met een methodistischen schurk, dien zij vergiftigt en wordt eindelijk door haar eigen zoon aangeklaagd, zonder dat deze in haar zijne moeder herkend heeft. Zij eindigt in volkomen woedende krankzinnigheid. Schoon krachtig van kleur blijven de slottooneelen al te veel op het terrein van het melodrama.

en van geene beteekenis. Eene waarachtige, echt groteske karikatuur der fransche Romantiek was reeds bij haar eersten bloei door Jules Janin geleverd, in zijn: *l'Âne mort et la femme guillotinée* (Paris 1829.)

Uit Italië teruggekeerd, besloot hij de ontevredenheid der menigte en de bitterheid der kritiek vooreerst in eene kleine brochure ¹⁾ te recht te wijzen, waarin hij de nuttigheid en voortreffelijkheid van eene aan de krimineele rechtspleging ontleende stof poogde te bewijzen; om vervolgens met veel-omvattende letterkundige plannen eene nieuwe reis naar Tyrol te ondernemen. Eene kleine bergstad tot zijn atelier kiezend, vangt hij daar aan een tweetal schetsen op het doek te brengen, die eindelijk eene verdoolde kritiek op het rechte spoor beloofden te brengen. De eerste, het groote nationale epos: King Arthur — waarin hij met hardnekkige volharding, eener betere zaak waardig, uit een gantsch tuighuis van epische materialen of van wat daarop mocht gelijken, een soort van kunstgewrocht saâmstelde, 't welk door eene zeldzame vaardigheid van versifikatie het volkomen gemis aan dichterlijke bezieling moest vergoeden — is geheel mislukt. De tweede werd aanleiding tot de schepping van: the Caxtons, de eerste vrucht eener letterkundige bekeering, de eerste tevens zijner derde manier. Wat al oorzaken tot de geboorte van Pisistratus Caxton meêwerkten, of de straffe boetpredikatiën der kritiek den zondaar tot berouw hadden bewogen, of grievende spijt over de vergetelheid, waaronder de eens zoo gevierde gentlemen; Pelham, Devereux en Mauleverer, naast een boef als Jonathan Wild en een burgerknecht als Sam Weller moesten zuchten, in aanmerking dient genomen te worden; of misschien niet de in stilte voltooide politieke wedergeboorte den revolutionairen idealist tot rustiger waereldbeschouwing had genoodzaakt — the Caxtons blijven een schitterend bewijs voor de onge-repte veerkracht van een op zich zelf vertrouwend talent, 't welk, toen het zijn eerste manier uit kranke eerzucht voor zijne tweede ruilde, na talrijke nederlagen, nog moed genoeg bezat, om eene derde te beproeven en alzo geene inspanning ontzag, om den hartstochtelijk geliefden dichterlauwer met koortsachtigen angst te blijven omklemmen. Schoon reeds in dit eerste familiestuk eene overhartelijke ingenomenheid tot

¹⁾ A Word to the Public. By the Author of „Lucretia”. Lond. 1847.

onverholen navolgen van Sternes meesterstuk ontaardde stroomt er toch zoo overvloedig zonlicht bij tal van zoo aantrekkelijk huiselijke tafereeltjens, dat men het den schilder nooit euvel zal kunnen duiden de heldere tinten van den vollen dag in den rustigen kring der Caxtons voor de vaalgrauwe nachtschaduwen van Lucretiaas misdadig leven te hebben verwisseld. Vóór nog deze eerste proeve van Pisistratus Caxtons talent geheel was afgewerkt, hadden zijne studiën voor het groote britsche heldendicht, dat den glans van 't Verloren Paradijs zou overschitteren, hem tot behandeling van eene aanlokkelijke historische stof verleidt, waarom hij bij zijne terugkomst in Engeland allereerst zijn laatsten historisch roman: *Harold: the Last of the Saxon Kings* ¹⁾ door den druk algemeen zou gemaakt hebben, had niet diepe droefheid over den dood zijner eenige dochter de uitgave tot in den zomer van acht-en-veertig vertraagd. Te recht moge men zich ergeren aan de gemaaktheid in de dialoog tusschen Harold en Edith, we willen er in 't voorbijgaan op gewezen hebben, hoe de laatste bladzijden, aan den slag van Hastings gewijd, door een zeldzaam geluk in de schildering van handeling en beweging uitmunten, eene der kostelijkste gaven, aan zijn veelzijdig talent eigen. Terwijl zijn epos en zijne Caxtons thands in afleveringen het licht zagen, poogde hij in Zwitserland en te Nizza voor het altijd drukkend leed over het verlies zijner veelgeliefde dochter Emily Georgiana eenige ontspanning te vinden. Doch alleen in de stille werkplaats, met eene uitvoerige conceptie van een nieuw groot kunstwerk voor zich, zou Lord Lytton die rustige kalmte des geestes herwinnen, welke het gulden azuur van Nizzaas wolkenloozen hemel misschien niet bij machte was hem te verleenen. Het jonge talent van Pisistratus Caxton werd er op eene zware proef gesteld. En toen deze eindelijk aanving ²⁾ in *Blackwood's Magazine* — 't welk nauw de uitgave der Caxtons ³⁾ voltooid had —

¹⁾ *Harold: the Last of the Saxon Kings*. 3 vols. Lond., Bentley. 1848

²⁾ September 1850.

³⁾ *The Caxtons: a Family Picture*. 3 vols. Lond. Blackwood and Sons. 1849.

de eerste aflevering van zijn Roman, onder den welberoemden titel: *My Novel; or, Varieties of English Life* ¹⁾ meê te deelen, moest zelfs menig bitter keurmeester van zijn letterkundig voorleden ongedwongen toestemmen, dat er hier veel werd aangeboden, 't welk tegenover Maltravers zwartste zonden in de weegschaal kon worden gelegd. Inderdaad waren hier twee karakters — de wijsgeerdronkaard en zijne visscherij naar den eenoogigen baars buiten aanmerking gelaten — geteekend, die uitstekend gelukt en de beste van zijn gantschen romanheldenschat mochten genoemd worden. Spijt de handtastelijke navolging van Sterne schiep hij in *Harley l'Estrange* eene oorspronkelijke, krachtig op den voorgrond tredende verschijning en blinkt er in het treffend contrast van Riccaboccaas fragmentarische waereldwijsheid met oorspronkelijke zachtheid en goedhartigheid iets van dien echten humour uit, welken hij tot nog toe slechts par droit de conquête had pogen te overrompelen. Weldra komen wij op het talent van Pisistratus Caxton terug. Het zal voldoende zijn een enkel werk van zijne derde manier uitvoeriger te behandelen. Terwijl wij dus „*The Caxtons*” en „*My Novel*” schijnbaar vluchtig voorbijgaan, hopen wij het eigenaardig schitterende van Lord Lyttons derde manier in eene uitvoerige analyse van zijne beste romans: *What will he do with it?* en *Kenelm Chillingly* te doen uitkomen.

De tijd was nu verschenen, waarin de oude vertegenwoordiger van Lincoln, onder geheel andere kleuren en geheel nieuwe banier na tien jaren rustens op nieuw in 't krijt zou treden, even fier van moed als ooit te voren en vast besloten ditmaal den toernooiprijs te winnen. Reeds meermalen was hij ten strijd uitgedaagd, maar telkens had hij geweigerd, aanvankelijk uit kwalijk verholen spijt over zijne eerste nederlaag, later uit welberekend overleg. Eene onpeilbare klove scheidde thands den lincolnschen afgevaardigde, die zoo onverbloemd over Engeland en de Engelschen den staf gebroken

¹⁾ *My Novel; or Varieties of English Life*. 4 vols. Blackwood and Sons. 1851.

had, van den vorstelijk rijken eigenaar van Knebworth, die het uitgestrekte erf der Lyttons, een groot deel van 't Graafschap Hertford, als zijne persoonlijke bezitting had aan te wijzen. Lord Lytton, wien het in dit opzicht aan den verstandigen zin zijns landaarts volstrekt niet ontbrak, begreep terstond, dat hij bij eene tweede verschijning in de staatkundige waereld de oude beginselen niet dan met de voorbeeldigste zelfverloochening zou kunnen handhaven. Vandaar de plechtige uitvaart van en het statige doodvonnis over den auteur van Engeland en de Engelschen in zijne satyre: the New-Timon uitgesproken ¹⁾, terwijl juist twee jaren later the Caxtons op letterkundig gebied eene dergelijke verandering van stelsel kwamen openbaren.

Mocht het ons thands gelukken met enkele lijnen de oorzaken dier staatkundige wedergeboorte en der schitterende triumfen des vertegenwoordigers van Hertfordshire te schetsen, we zouden er ons tevens een ruimeren blik op het veelszins merkwaardig talent van Pisistratus Caxton door waarborgen.

Beide staan in het nauwste verband.

¹⁾ In 1847.

ZESDE HOOFDSTUK.

De vertegenwoordiger van Hertfordshire.

„Le rappel des „Corn-laws”, ce n'était pas seulement la puissance des premières maisons territoriales, qu'il fallait forcer, c'était toute l'aristocratie d'Angleterre, qu'il fallait amener à signer la dépréciation de ses métairies et de ses domaines.”

Étienne.

I.

De nacht van den zeventienden December achttienhonderd-twee-en-vijftig zou getuige worden van eene hevige worsteling in 't Huis der Gemeenten. 't Was nauw tien uren, de banken waren slecht bezet en toch ving de Kancelier der Schatkamer aan, om zijn vinnig bestreden budget door eene laatste wanhopige worsteling te redden. Nog geen jaar was er verloopen, sinds hij met Graaf Derby aan 't hoofd van 't ministerie harer Majesteit in 't Huis was opgetreden en reeds was het oogenblik nabij, waarin hij de roode doos, thands een steunpunt voor zijne driftig saámgeknepen linkerhand, aan zijn opvolger zou moeten afstaan. Zijne welluidende stem klinkt dof en mat, zijne vroeger zoo in 't oog vallende elegante

houding is verdwenen, de prachtig geborduurde zakdoek, waarmee de fijne witte vingers zijner rechterhand zoo bevallig plachten te spelen, wordt zonder genade vergeten. Benjamin Disraëli, de diplomaat-parvenu, de konsequente tory, die niet aarzelde zijn letterkundig talent tot hefboom zijner staatkundige eerzucht te gebruiken, staaft nogmaals de juistheid zijner profetie, op dien gedenkwaardigen avond ¹⁾ voor 't Huis der Gemeenten uitgesproken, toen zijne eerste rede door 't schaterlachen en 't spottend schreeuwen werd overstemd en zijne diep gekwetste ijdelheid zich slechts kon uiten in den wanhopenden uitroep: „Ik ben niet verbaasd over de ontvangst, die mij hier is te beurt gevallen. Ik heb vele ondernemingen herhaalde reizen moeten beproeven, vóór ik slagen mocht. Ik ga thands zitten, maar de tijd zal komen, waarin gij mij zult hooren!” ²⁾).

Heden is 't de vraag niet, of men hem hooren zal. De allengs saâmstroomende leden zetten zich met nieuwsgierig stilzwijgen. Onstuimig in zijn aanval, alles wat hem is voorgeworpen met bitterheid uitœnrijtende, elken vijand, die hem den weg verspert, door een stout sarkasme of eene brutale insinuatie nedersabelend, behoeft er slechts eene toevallige pauze in zijn verblindend snel uitgesproken pleidooi te ontstaan, om een orkaan van oorverdoovende kreten uit te lokken, kreten van bewondering en enthoeziasme, kreten van scherpe afkeuring en halsstarrigen tegenstand. Maar zoo spoedig de weleer steeds harmonisch gemoduleerde, schoon wat fluitende stem, zich in een ongewonen, schellen toon boven het geraas verheft, zoo spoedig hij de armen over de borst kruist en met fiere verachting het hoofd naar de banken der Whigs met hunne oude kennissen: de Radikalen en hunne nieuwe bondgenooten: de Peelisten wendt, zoo spoedig herstelt zich de doodelijke stilte, die thands in de talrijke vergadering en op de dicht bezette gaanderijen heerscht. De

¹⁾ Van den 7den September 1836. Men besprak de iersche belangen, waarbij Lord Lytton zich door zijne vurige belangstelling bijzonder onderscheidde.

²⁾ Volgens het citaat van Mark Rochester, die zich op dienzelfden Hansard beroept, welken Disraëli later met een geestig woord; als „the Dunciad of Politics” qualificeerde.

snerpemde spot, welke zijne lippen krult, de kwalijk bedwongen toern, die in zijne oogen viamt, de donkerroode bles, die op zijne wangen bleakt, verkondigen het luide: de Kancelier der Schatkamer heeft reeds van zijn pas aangevangen, met zooveel hardrekkig worstelen gewonnen bestuur afstand gedaan en zegt het Huis der Gemeenten, het koppige, het onhandelbare, het weerbarstige Huis der Gemeenten zijn laatste woord. En wat baat het hem of vijf minuten lang 't nauwbedwongen bijvalsgejuich in woedende vaart tegen de krachtige tenen eener nog luider uitgegilde verbittering blijven kampen, uitgeput op den zoo hartstochtelijk verdedigden ministerszetel neêrgezonden, ziet hij reeds de magere gestalte van den handlanger zijns politieken doodvijands zich ongeduldig her- en derwaarts wenden. Mr. Gladstone, de onvermoeide aide-de-camp van Sir Robert Peel — nu twee jaren geleden, te midden van zijne roemvolle taak plotseling weggerukt, door gantsch Engeland, niet het minst door den engelschen fabriekwerker beschreid — Mr. Gladstone heeft een heiligen plicht te vervullen. Disraëlies budget is een rechtstreeksche aanval op zijns meesters meest geliefde en vurigst verdedigde wet nopens den vrijen invoer van buitenlandsch graan. Er is in de siddering van de anders kalme en drooge stem, eindelijk zegevierend over het wegstervend gejoel, in de bleekheid van zijn wezen, plotseling afgewisseld door een purper gloed, in de korte, stuipachtige gesten van meer sprake, dan van rustige oppositie. Er was een tijd, toen de auteur van Coningsby van Sir Roberts regeeringssysteem, als van eene „georganizeerde huichelarij” sprak: toen hij diens staatkundige overtuiging: „het geloof in eene partij zonder beginselen” noemde, „welker basis, noodzakelijk onverschilligheid, welker doel onvermijdelijk verloochening van alle zedelijkheid” moest zijn. Er was een tijd, toen de toekomstige Kancelier den grooten staatsman in 't Lagerhuis dorst toebijten: dat hij „op 't Huis kon zagen als op eene oude vedel”; en dat hij „the right hon. gentlemen: de Whigs, onder het baden betrapt had, om met hunne kleeën weg te loopen.” En toch, alle goedkoopse kunstgrepen eener parlementaire vendetta versmadend, telt Gladstone in dit

oogenblik slechts met eerbiedwekkende bedaardheid, als had Sir Robert zelf gesproken, tal van bewijzen op; die het budget, stuk voor stuk onherroepelijk vernielen. Alleen de fikkering van zijn oog, alleen het hapereu van zijne stem; paart zich bij de koortsachtige beweging zijner gelaatstrekken; om te bewijzen; dat die kalme woorden hem den passenden vorm voor eene lang bedwongen; tot stikkens toe verkropte verontwaardiging schijnen; dat het videant consules met waardige kleni; maar met onverbiddeijke gestrengheid op het wankelend kabinet zal toegepast worden. Reeds bij het begin zijner rede had hij een beroep gedaan op het „self-respect” van het Huis en even voordat hij zich; ondersteund door een alles overstelpenden toejuichingsdonder, had neêrgezet, had hij nogmaals de vertegenwoordigers der natie bezworen, geene regeering te steunen, welker daden in voldingend gestaafde dwaasheid, welker verdediging uit armzalige persoonlijkheden bestond.

Toch heeft het budget een welbespraakt advokaat gevonden. Ginds is de afgevaardigde van Hertfordshire opgestaan. Cierlijker en deftiger dan de vorige sprekers; zonder driftigen hartstocht, maar ook zonder belachelijke overdrijving, spreekt hij in den rustigen toon van den geoefenden redenaar, die zich alleen doet hooren, als de gewichtigste aangelegenheden aan de orde zijn. Wel mag er iets op de eentonigheid zijner stembuiging aan te merken zijn, wel mag de regelmatigheid zijner gebaren spoedig verdrieten, het eene woord zijner rede voegt zich zoo gedwee en bevallig bij het andere, de eene fraze huwt zich zoo ongedwongen en gewillig aan de andere, dat er waarlijk veel smakeloosheid en onhoeffelijkheid toe behoort, om onder zoo klemmeid pleidooi brutaal te schateren en aanstoobelijk te fluisteren. Hoer wat men op de banken der Radikalen mompelt. De vertegenwoordiger van Hertfordshire stemt toch nog op een enkel punt met den ouden afgevaardigde van Lincoln overeen. Voor tien jaren had hij met Lord John Russell goed gevonden eene matige belasting op den invoer van vreemd graan te stellen. Zijne kiezers hadden er herf hun vertrouwen om onthouden. En thands blaakt hij van welbegrepen ijver om Disraelies budget,

't welk evenzoo eene geringe belasting van uitheemsch koren eischt, te ondersteunen. Onberispelijk consequent; is hij, voor tien jaren op zijn eenzamen voorpost ter verdediging van Oud-Engelands ongerepte konstitutie, half radikaal, half behoudend, ingedommeld en mag thands nauw zijn oogen betrouwen, nu hij zich bij het ontwaken au beau milieu der zeer konservatieve Tories terugvindt!

Jammer maar voor den beginselvasten staatsman, dat in het vervlogen tijdperk de quaestie van den vrijen invoer voor alle de verschillende kabinetten, van korteren of langeren duur, eene levensquaestie geworden is. Jammer, dat Sir Robert Peel den vollen omvang zijner staatkundige talenten en van zijn parlementairen takt tot handhaving der door hem ontworpen herziening der Cornlaws heeft op 't spel gezet. Jammer, dat zelfs zij, die eens met hem naar eene bemiddeling tusschen de belangen van den nationalen landbouw en den nood der menigte omzagen, thands reeds voorlang onder de warmste voorstanders van den vrijen invoer geteld worden; dat Protection en Free Trade partijleuzen geworden zijn, waartusschen geen middelweg kan worden ingeslagen, waarmee geen spel mogelijk is.

Sir Edward Bulwer Lyttons verdediging van Disraelies budget, de hulp den Kancelier der Schatkamer in eene eerste nederlaag geboden, zou hem van goeden dienst zijn bij eene toekomstige zegepraal. Voor wien slechts van verre met zijn energischen ondernemingsmoed bekend is, zal het niet moeyelijk te verklaren zijn, dat de pleitbezorger van het gevallen budget vijf jaren later aan de zijde van den herstelden Kancelier als Staatssekretaris voor de Koloniën zitting nam.

In plaats van een hernieuwd bezoek aan het Parlement af te leggen, om er Lord Lytton met de oude vastberadenheid de talrijke sporten te zien beklimmen, welke hem naar den vurig begeerden en spoedig verloren ministerszetel zouden leiden, stippen we hier slechts vluchtig aan, hoe het nauw verband tusschen zijn overgang naar de konservatieven en het groote vraagstuk der graanwetten voldoende betoogen zal, dat al wat er nog oorspronkelijks, eerbiedwaardigs en loffelijks op de bladzijden van het radicale boek over Enge-

land en de Engelschen schuilen mocht, volkomen is ondergegaan in de verstandige waereldwijsheid van den schatrijken grondbezitter.

II.

De Corn-laws hadden inderdaad eene levensvraag voor alle de ministeriën van 't laatst voorleden uitgemaakt. Nauw was de gouden eeuw van 't Whigbestuur ¹⁾ met Lord Melbourne's zesjarig kabinet voorbijgegaan, nauw was Sir Robert Peel ten tweede male als Eerste Lord der Schatkamer in 't Lagerhuis opgetreden, of reeds had het vraagstuk van den vrijen invoer de belangstelling der natie gewonnen. De oorlog met China had ongewoon hooge cijfers op 't budget geëischt en reeds zon men op nieuwe belastingontwerpen, toen alom de kreet tot afschaffing der drukkende graanrechten gehoord werd. Mislukte oogsten, schaarschheid van levensmiddelen, stijgende prijzen der noodzakelijkste voedingstoffen, ongehoorde duurte van 't brood vooral, deden een luiden kreet uit de dichtbewoonde volkskwartieren der groote fabrieksteden opgaan; een kreet van nijpenden hongersnood en grimmige vertwijfeling, die in Downingstreet met ernstige bekommering werd opgevangen. Reeds gedurende het tweejarig ministerie Wellington ²⁾ had de jonge Sekretaris van Binnenlandsche-Zaken de hoop der oude Tories gevoelig geschokt, toen hij het drukkend verbod tot invoer opgeheven en eene belasting op het buitenlandsche graan had vastgesteld, die naar den prijs van het inlandsche zou gewijzigd worden. Had men reeds hier en daar gefluisterd, dat geheele opheffing der graanrechten alleen den klimmenden nood zou kunnen bestrijden, Sir Robert Peel had te diep inzicht in de eigenaardige behoeften des volks, 't welk hij gedurende vijf moeyelijke jaren zou besturen, om den titel van den meest konservatieven aller liberalen te versmaden, daar hij er zich eene glorie van gemaakt had de meest liberale aller

¹⁾ 18 April 1835—30 Augustus 1841.

²⁾ Januari 1828—November 1830.

konservatieven te zijn. Voor het oogenblik bewees hij door den meestergreep van den income-tax en door eene belangrijke wijziging in de heffing der invoerrechten op vreemd graan, dat zijn vastberaden overleg door geene weeke sympathie voor de volksellende werd geschokt. Het voorstel van Lord John Russell, om een vasten impost van het uitheemsche graan te heffen ¹⁾ — het voorstel, 't welk den bijval van Lineolns afgevaardigde, maar de afkeuring zijner kiezers verworven had — wist Sir Robert, als onvoldoende en het heerschend stelsel van bescherming des nationalen landbouws zeer vijandig, zegevierend te bestrijden ²⁾.

Maar reeds vertoonden zich teekenen des tijds, die krachtiger maatregelen noodzakelijk maakten. In Bolton en Manchester was de nood tot het uiterste gestegen. Groepen van werkelooze fabriekarbeiders, op wier gelaat, door stoom en vuurgloed misvormd, uit wier doffe blikken het schrijnendst gebrek te lezen viel, dwaalden door de hoofdstraten rond, om in machteloze wanhoop en stomme verbittering de vuist te ballen tegen de prachtige huizen der aanzienlijken of des nachts op den dorpel van eene koetshuispoort van honger te sterven. Toch leefde er een man in Manchester, die zich hunner met alle de macht eener werkzame welgenegenheid, eener onwraakbare roeping aantrok, die, zoo dikwijls de belangen des volks ter sprake kwamen in 't Parlement, met hardnekkige vasthoudendheid bleef bewerken, dat geheele afschaffing der graanwetten, dat vrije invoer alleen, den nood van den fabriekwerker eenigermate zou kunnen lenigen. Vermogend industrieel, afgevaardigde voor Stockport, in stouthed de Danton der Radikalen van het Lagerhuis, in talent bijna hun Franklin, zou Richard Cobden zich met de aanvankelijke neerlaag zijner beginselen niet overwonnen achten. Eene maatschappij tot bevordering van den vrijen invoer te Manchester gesticht en spoedig over geheel Engeland in talloze afdelingen verspreid, getuigde weldra van den vurigen ijver, waarmee hij de zaak des volks omhelsd had. Maar

¹⁾ Van acht shillings op den quarter (acht engelsche schepels.)

²⁾ Guizot, Sir Robert Peel. *Revue des deux Mondes*, 1856.

werd er alzoo met recht op de ellende der fabrieksteden gewezen, een partijdig vooroordeel werd er tevens mee in 't leven geroepen. De oorzaak der duurte van het brood vond men in den belemmerden vrijen invoer en als alvermogenden handhaver der oude aanstootelijke graanwetten had men Sir Robert Peel welhaast met zooveel hardnekkigheid gebrandmerkt, dat eene heftige verbittering tot een aanslag op zijn leven ontaarde en hem den een-en-twintigsten Januari acht-tienhonderd drie-en-veertig de dood van zijn sekretaris Drummond werd aangekondigd, in wien men den meester zelf had gemeend te treffen.

De maatschappij van Richard Cobden vond alom levendigen bijval en zag zich weldra door zustervereeningingen ondersteund. Te Sheffield werd eene Anti-bread-tax-Society door een ijzergieter-poëet gesticht, die aan den strijd tegen de graanwetten een zoo krachtig talent bood, dat zijne Corn-Law-Rhymes het protektiestelsel nog ruim zooveel afbreuk deden als de kernachtigste speches des afgevaardigden van Stockport. Ebenezer Elliott was de eerste niet, die zich over het lijden van den engelschen fabriekarbeider had bekommerd. George Crabbe had in eene roerend sombere elegie op deze breede slagschaduw van Englands bloeyende nijverheid gewezen; Thomas Hood en Samuel Bamford hadden dreigender gevraagd of in den zwarten nacht der slavernij voor die duizenden het morgenrood der vrijheid niet zou dagen? De dichter der Corn-Law-Rhymes deed slechts grepen in 't leven zijner broederen; hij toonde de dochter van den werkman, het schoone gelaat door gebrek verwoest, hol van kaak en wild van blik, de vermagerde hand uitstrekking om eene aalmoes te bedelen... tot elken prijs, tot elke schande; hij wees op de gade van den werkman met hare zielogende zuigeling op de knieën, het woeste vuur des hongers in 't gebroken oog, slechts met gescheurde lompen heur kind tegen de snerpende ijskou van den nachtwind beschuttend. De poëzie van Ebenezer Elliott bereikte zoo volkomen haar doel, dat zelfs de hoogaanzenlijke redakteur van 't New Monthly Magazine, de toekomstige bard van King Arthur, met eigen welberoemde pen het

genie van den dichter-tjzergieter heeft verheerlijkt. Men herinnere zich hier, dat juist in deze dagen ¹⁾ de heerlijkheid Knebworth met hare uitgestrekte domeinen aan Lord Lytton ten deel viel, en 't kan niet raadselachtig blijven, waarom de panegyrist der Corn-Law-Rhymes het ernstig blijft betreuren, dat zoo rijke dichterlijke gave aan zoo betwist staatkundig vraagstuk wordt ten offer gebracht. 't Zou Lord Lytton dan ook zeker lichter taak zijn, een onbekend, maar talentrijk dichter eene plaats in 't groote gemeentebest der letteren te bereiden, dan om eene zoo teedere quaestie, als ongelukkig tot onderwerp der geprezen zangen gekozen was, in haar waar licht te zien. Persoonlijk, als zijne staatkundige waereldbeschouwing immer geweest was, had reeds de vertegenwoordiger van Lincoln op dit punt eene weifelende houding gekozen en in stilte den landadel toegestemd, dat het met den vrijen invoer om den zekeren ondergang van den britschen staat te doen was.

Richard Cobden had intusschen de zaak van den Free-Trade in rede op rede met klimmende geestdrift voorgestaan. Monsters-meetings, tot in de zaal van Covent-Garden, hadden zijne woorden herhaald. De mislukte aardappelenoogst van vijf-en-veertig komt het verlangen naar vrijen invoer eene treurige maar dreigende ondersteuning bieden. In eene meeting te Manchester wordt door Cobden beweerd, dat Turkije en Rusland den vrijen invoer gebillijkt hadden, zoodra zich schaarschheid van levensmiddelen openbaarde; dat Sir Robert Peel even groote macht bezat als de Sultan der Turken of de Ozaar aller Russen; dat het aan hem stond te beslissen of het land in hongersnood zou ondergaan, ja dan neen. Lord John Russell oordeelde daarom het tijdstip ²⁾ geschikt, om zijne kiezers der City nadrukkelijk te verzekeren, dat, zoo hij vroeger eene geringe belasting op buitenlandsch graan mocht hebben voorgesteld, er thands met het oog op de dreigende toekomst bij hem slechts geestdrift voor den vrijen invoer werd gekoesterd.

¹⁾ Wintermaand, 1843.

²⁾ 22 November, 1845.

Sir Robert Peel, onverschrokken voorwaarts tredend spijt miskennen en gevaar, geene enkele schrede verhaastend, ondanks den grievenden hoon der Tories en de woedende aanvallen der Radikalen, Sir Robert Peel waagt thands in eene kabinetsvergadering de heldhaftige poging zijne ambtgenooten van de noodzakelijkheid des vrijen handels te overtuigen. Wel weigerde Lord Stanley — later Graaf Derby — het lievelingsdogme zijner partij op te offeren, wel trad het kabinet voor eenige weken af, om Lord John Russell eene vruchteloze herstelling van een Whig-ministerie te zien beproeven, maar welhaast staat Sir Robert weér aan 't roer, om, trots de woede van een Lord George Bentinck — Guizot las zijn vonnis kortweg: „*homme de courses et de plaisirs*” — trots de grievende persoonlijkheden van diens aanstaanden biograaf: Benjamin Disraeli, het groote vraagstuk van den vrijen graanhandel langs den tergend langwijligen weg der parlementaire beraadslaging ten einde toe zegevierend op te lossen.

III.

Politieke zondaars komen in Engeland dikwerf tot bekeering. Lord Palmerston, eens de populairste der ministers en de krijgshaftigste der liberalen, streed vroeger in de geleiden van Liverpool en Castlereagh als gezworen vijand van allen parlementairen reform, om na Cannings dood naar de vanen der Whigs over te loopen en met Lord Grey den reform-bill aan te bevelen. Lord Derby, de ridderlijke banierdrager der oude Tories, heeft als Mr. Stanley, toen hij onder Lord Greys bestuur het staats-sekretariaat van Ierland bekleedde; zich een krachtig voorstander van alle staatkundige hervorming bewezen; zonk zachtkens, als Lord Stanley, op de banken van 't Huis der Lords der conservatieve oppositie in de armen, om eindelijk als Graaf Derby, na hevigen kamp met Sir Robert over den vrijen invoer, in zijn eigen kabinet eenige machteloze aanvallen op de groot-sche instellingen zijns voorgangers te beproeven. Sir Robert Peel zelf, eerst na zijn plotseling verscheiden als de waar-

achtige patroon van den lijdenden handwerkerstand gewaardeerd, had onder Lord Liverpool voor staats-sekretaris van Ierland gediend, om spoedig, de hoop en de glorie der Tories, een werkzaam deel aan hun hoog-aanzienlijk bestuur te nemen. En toen hij sints, stap voor stap zijne oude beginselen verzakend, rustig den gang der gebeurtenissen raadplegend, de stoutste verwachtingen der liberalen beschaamde, toen werd zijn hoofd het mikpunt voor 't slijk der konserватieven, maar toen ook zonderden de schamelste werkkluf hunne pennies af, om hun weldoener na zijn dood een nationaal monument te stichten.

Treurig moge in vele opzichten de houding dezer welberoemde diplomaten zijn, treuriger is de houding van een diplomaatjen als Lord Lytton na zijne wedergeboorte tot tory. Trots de hevige beweging over de quaestie van den vrijen handel, trots zijne eigene wijsgeerspretentiën, had hij de staatkundige wereld met geen enkel woord te recht te wijzen, schoon hij vroeger bij de eerste neerlaag der whig-politiek en naar aanleiding der iersche beroerten het als zijn heiligen plicht verstaan had met beslissend gezach te verschijn te treden. Zich luttel kreunend om zijn voorleden, had hij voor de toekomst partij gekozen. In vijf-en-veertig, toen het zoo hevig betwiste vraagstuk zijne krisis nabij was, had men hem uitgenoodigd zich als kandidaat voor Westminster aan te bieden. Vergeefsche poging. In 't volgende jaar las men in the New Timon eene warme loftuiting op Lord Stanley en niet eer ontwaakte de buitenlandsche reiziger en overvruchtbare novellist uit zijne diepe onverschilligheid omtrent den staatkundigen toestand zijns vaderlands, voordat Graaf Derby in 't Hoogerhuis het programma van zijn aanstaand kabinet had uiteengezet ¹⁾. Een woedende aanval van Disraeli had Lord John Russells ministerie ²⁾ omvergeworpen; Graaf Derby poogde te vergeefs de noodige krachten voor 't goevernement harer Majesteit bijeen te brengen en sprak intusschen in 't Huis der Lords de overtuiging zijner.

¹⁾ 27 Februari, 1851.

²⁾ 2 Juni 1846—Februari 1852.

partij uit. Hij meende, dat „de zaak der landbouwbescherming nog niet geheel beslist was; dat de heerschende politiek slechts eene proefneming was; dat de uitslag der verkiezingen de meening der natie zoû te kennen geven en dat, zoo man een volledig onbelasten invoer van alle artikelen mocht wenschen, de meerderheid van 't Huis zeker die uitspraak zou steunen; dat het hem niet te doen was, om het systeem van Sir Robert Peel omver te werpen, maar, dat hij er tot nogtoe meer kwaads dan goeds van gezien had, en zich als man van eer verplicht achtte in de bestaande zwaarigheden door eene matige belasting op den invoer van koorn te voorzien ¹⁾.”

In deze woorden zag Lord Lytton het morgenrood van een veelbelovenden dag. Zich onverdeeld te offeren aan zoo goede zaak, haar al zijnen ijver en eerezucht te wijden, scheen hem eene dankbare onderneming. Oogenblikkelijk had hij een vlugschrift gereed over den schadelijken invloed van den vrijen invoer ²⁾, waarin hij zijn ouden vriend John Bull, Esquire, met allen ernst van de heerlijkheid zijner nieuwbakken tory-overtuiging tracht te verzekeren. Geen woord echter over zijn voorleden, geen woord, om de dwalingen uit de dagen van England and the English te verklaren, geen woord ter rechtvaardiging zijner plotselinge wedergeboorte. Zijn eenig streven is John Bull, Esquire, voor goed te overreden, dat de oude, versmade Corn-laws den landbouwers onschatbare voordeelen belooven, terwijl de vrije invoer den zekeren ondergang van Englands roemvollen akkerbouw moet veroorzaken. Daartoe wordt zelfs Adam Smith geciteerd, die onverwacht genoodzaakt is een tegenstander van den Free-Trade te zijn. Geen wonder, dat men bij de eerste zitting ³⁾ van 't nieuw gekozen Huis der Gemeenten — een jaar na Graaf Derbys heuchelijke verklaring — Lord Lytton onder de vertegenwoordigers van Hertfordshire

¹⁾ Galignani's Messenger, Monday, March, 3. 1851.

²⁾ Letters to John Bull, Esq. London, 1851. Tienmaal herdrukt volgens Mark Rochester.

³⁾ 20 Augustus, 1852. Lord John Russels kabinet had na Disraelies landbouwmotie nog een jaar lang een kwijnend leven voortgesleept.

zag zitting nemen. Wat hij daar gedaan heeft, bleek reeds uit zijne verdediging van Disraelies budget. Mark Rochester, de toeschietelijke vriend, beweert, dat er slechts aan noodzakelijke opklimning mag gedacht worden, zoo men naar de oorzaak zijner verschijning op de bank der ministers vraagt. En wie daarbij aan zijne onverzettelijke vlijt in de uitvoering zijner eerezuchtige plannen denkt, zal zeker in die uitspraak berusten.

Lord Derby koos in 1858 den eerezuchtigen Lord Lytton in zijn kortstondig ministerie van één jaar tot Staatssekretaris voor de Koloniën. Ook hier poogde hij te schitteren en in dit enkele jaar verscheidene koloniale maatregelen tot stand te brengen. Hij schafte het oude handelsmonopolie van de Hudsonsbaai-Kompanjie af, gaf aan westelijk Canada den naam van britsch Columbia en reglementeerde het opkomende Queensland in Nieuw-Holland. Zoowel in de eene als andere kolonie verrijst thands eene stad, die ter zijner eere den naam van Lytton draagt.

Lauwertakken mogen er karig of overvloedig aan den vruchtbaren novellist worden toegekend, slechts partijzucht kan in den Staatssekretaris voor de Koloniën een groot man ontdekken. Heeft hij al eene gants nieuwe kolonie: britsch Columbia aan Englands reusachtige bezittingen toegevoegd — Mark Rochester en Thompson Cooper vertellen er u wonderen van — deze goede vrucht eener alles beproevende, tot bezwijkens stijgende eerezucht kan alleen bewijzen, hoe het konservatieve lid van Hertfordshire de vroegere rol van rhetorisch kampvechter voor hervorming en vrijheid met eene meer passende van nuttige werkzaamheid heeft verwisseld. En moge al een hechte band den bekeerden Tory aan den jeugdigen Pisistratus Caxton verbinden, de kostelijkste talentsblijken van dezen zullen nimmer tot bewondering stemmen voor genen, schitterende slechts korte poeze als minister... en grondbezitter.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

What will he do with it?

„Het is nu eenmaal mijne monomanie te gelooven, dat de mensch en zijn stijl één zijn.”
Geel.

I.

De meestal vrij juiste bewering, dat het talent van Pisistratus Caxton slechts door invloed van Sterne en Dickens heeft kunnen bloeyen, wenschen we niet geheel onaangeroerd te doen gelden. Nabootsing van Sternes vernuft, jacht op Sternes humour is niet ten onrechte aan My Novel, met volkomen juistheid aan The Caxtons verweten. Maar in beide werden tevens proeven van eigen kracht, van eigen karakteristiek talent gegeven en greep Mr. Caxton Jun. — als een engelsch kunstrechtter opmerkt ¹⁾ — slechts waar het op geestigen humour, op diep gevoel aankwam, Tristram Shandy uit zijne boekenkast. In What will he do with it? bepaalt zich zijn humoristisch dilettantisme tot een enkel

¹⁾ In the National Review, April 1859.

hoog vernuftig woord van Gentleman Waife en tot de opschriften der hoofdstukken. En wederom openbaart zich het eigenaardig talent van Lord Lytton zoo tastbaar en zoo overvloedig, dat men bij de beschouwing van dit veelszins voortreffelijke werk, geen billijker aanvang zal kunnen maken, dan met de toetsing dezer algemeen geldige voorstelling.

Gaven we toe, dat er in de eerste vruchten van Pisis-tratus Caxtons werkzaamheid eene nabootsing van Sternes beste bladzijden doorschemert, men geloove daarom niet, dat hij bij de schepping van krachtige en eerzuchtige naturen de hulp van Charles Reade of Charlens Dickens had in te roepen. Reeds aanstonds herinnere men zich Lord Lyttons verdienste: door onverbloemde sympathie voor kloeke, ondernemende, worstelende en zegevierende karakters, menig echt mannelijk-fieren held te hebben geteekend. Pelham onderscheidt zich terstond door onverschrokken koenheid, Rienzi door stoute eerzucht, Harley l'Estrange door verheven moed, Guy Darrell door dwependen eerbied jegens het voorgeslacht. 't Ontbreekt zijn listigen fortuinzoekers nimmer aan onverzettelijke wilskracht om het gestelde doel te bereiken. Mr. William Brandon sterft weinige oogenblikken nadat men hem zijne benoeming tot Pair aankondigde; Lumley Ferrers eindigt als Lord Vargrave; Randal Leslie treedt met het woord: Kennis is Macht, in de maatschappij op; Arabella Crane eindelijk roept alle de schatten eener listige wilskracht te hulp tot verwezenlijking van 't mislukte doel haars levens.

Toen Pisis-tratus Caxton zich voor 't eerst in zijn nieuw kostuum naast de maesters der engelsche romandichting vertoonde, greep hij in de gouden snuifdoos van Lawrence Sterne om er diepzinnigen humour en innigheid des gevoels uit op te rakelen. Sints hij zich echter wat meer op zijn gemak bevond, stak hij zijne snuifdoos in den zak, en ving hij aan op eigen gezach te spreken. What will he do with it? is inderdaad de vrucht van eigen talent.

De luide bijval zijnen kunstbroeders geschonken moge zijn scheppingsdorst nieuwe prikkelen, zijn talent nieuwe veerkracht geschonken hebben, kopie noch van Charles Reade,

noch van Curren Bell, noch van Charles Kingsley, noch van Anthony Trollope, noch van Georges Eliot, noch van Charles Dickens, noch van William Makepeace Thackeray, noch van iemand der glansrijkste literaire gestarten, is op eene enkele bladzijde dezer lettervrucht te bespeuren. Men vergelijkte het talent van beide laatsten met het zijne en vrage: of er van navolging bij voorbedachten rade sprake mag zijn.

Dickens treedt op als levenslustig humourist, Thackeray als verbitterd satyrist, Lord Lytton, als vernuftig novellist. Dickens weet met schateren en weenen te overrompelen, Thackeray met de grimmige grijns eener sidderende woede te schokken, Lord Lytton met den beschaafden glimlach van een geoeffenden dandy te bevallen. Dickens plaatst zich met onuitputtelijke schatten van goede luim aan den huiselijken haard des engelschen burgers, hoort er, met gesloten oogen droomend, naar 't krekkelgezang in den schoorsteen en ziet er met jongensgeestdrift een pudding bereiden. Thackeray bespiedt de bonte bevolking van een adellijken burcht, en wacht er het hoogbeschaafde grauw af, om het langs den openbaren weg voort te zweepen, tot het al zijne laagheid bekend, al zijne verachtelijkheid ontbloot, al zijne verdierlijking gestaafd heeft. Lord Lytton buigt in keurslijf en galarok voor een uitgezocht salonpubliek, fluistert „the girls of the period” eenige hoffelijkheden in 't oor en omringt zich van een stoet welgezinde jongelieden, wien hij boeyende intrigen verhaalt en staaltjens zijner geniale waereldbeschouwing om niet aanbiedt. Dickens schittert, wanneer hij de gantsche natuur over de vreugde zijns harten doet meéjuichen, als popels een feestlied ruischen, eiken zachtkens jubelen, en de wind tuimelend aanholt, om met stroowisschen te dartelen, om met beekjens te stoejen, om blijde geheimen te vertrouwen aan de retsen van den kerkmuur. Thackeray schittert, als hij uit den mond eener vijftienjarige een verrassend woord heeft opgevangen, dat van walgelijke melaatschheid des harten getuigt, als hij zich aan hare zijde vastklemt, iedere beweging eene wandaad, iederen ademtocht eene valscheid, ieder gebaar eene laagheid noemt, om met wrevele

wanhoop het oogenblik te verbeiden, waarin een enkele klank de verholen rest eener betere natuur zal openbaren. Lord Lytton schittert, als hij u onverhoeds te midden van den strijd zijner helden plaatst, hier een uitgang opent, daar een muur doet rijzen, ginds een gordijn oprolt, elders een kloof graaft, en u eindelijk met een tevreden knikjen bij de hand grijpt, om u in den doolhof den gebaanden weg te wijzen.

Dickens is dikwijls optimist, Thackeray in den regel pessimist, Lord Lytton altijd idealist.

't Eenvoudig feit reeds, dat Thackeray en Dickens satyrische humouristen zijn en Lord Lytton romancier is, zou alle mogelijkheid van nabootsing veelszins bemoeyelijken. Hoe zou er eene nabootsing mogelijk zijn van Dickens' eigenaardigen humour, in de oogenblikken zijner kracht, als Mark Tapley naar Amerika reist, om, ridder der goede luim, zijn vroolijken lach in de moerassen van Eden te doen klinken; als Barkis den kleinen David bij een pand van zijn kieltjen grijpt en toebijt: „Barkis is well willing!” als de wolken tot Paulus Dombey spreken en uit het gekabbel der golven liederen tot hem klinken van 't onbekende land, waar zijne moeder woont; als kapitein Cuttle met deftig gebaar zijn ouderwetsch zilveren uurwerk met een paar zilveren lepeltjens en een suikertangetjen naast Dombey's rechterarm legt, om zijne soliditeit te staven; als de schoolmeester met zijn zakdoek uit het venster wuift, als de stoere stoker Nelly een verroesten schilling schenkt?

Lord Lytton heeft nooit zoo roerende bladzijde geschreven, nooit een zweem van zoodanigen humour verraden, maar heeft hij ooit eene zelfverbranding, ooit het instorten van een oud gebouw tot ontkenning zijner verwickeling gekozen? Was het weefsel zijner intrigen niet altijd kunstig en ongedwongen, volgden de gebeurtenissen elkaâr niet met waar-schijnlijkheid op, sloot het slot zich niet ongezocht aan het begin?

Lord Lytton munt daarbij door vernuft uit, zoo dikwijls hij zijn gezond verstand over zijne ingenomenheid met effect doet zegevieren; Dickens barst jubelend of snikkend uit, hij gunt zich den tijd niet een vernuftig woord te bedenken.

Lord Lytton poogt bespiegelend een weg te banen door de kronkelgangen van 't menschelijk gemoed en er met wijsgeertrots op te wijzen, welke grootsche ontdekkingem hem op de baan van zijn onderzoek hebben verblijd. Hij grijpt een enkelen alledaagschen karaktertrek, verbindt er een anderen meê, mochten ze ook lijnrecht tegen elkaar indruischen, dempt de klove met half geestig, half dichterlijk gekeuvel en dringt zich zelve zoo hoffelijk aan zijne figuren op, dat zijne dandies en zijne lakeyen, zijne valsche munters en zijne ministers, zijne filozofen en zijne straatrovers, zijne jonge ladies en zijne grijze matronen zich welhaast onbeschroomd van zijn eigenaardig frazenstelsel bedienen.

Dickens beproeft met overrijk meêgevoel lief en leed des harten te peilen of met groteske ironie zedelijke verdorvenheid te belachen. Hartstochtelijk ingenomen of bitter vertoornd, vestigt zijne schatrijke fantazie zich op eene scherp in 't oog vallende zijde van eenig karakter, welke hij wendt en keert, onder elken lichtval beschouwt en in duizend schakeeringen herhaalt. Zijne personaadjes treden telkens met hetzelfde karakteristieke etiket te voorschijn: Toots biedt u steeds het adres van zijn kleêrkamer; Mr. Bounderby richt altijd uwe aandacht op feiten en cijfers; Mr. Skimpole bekent u immer zijne onkunde van tijd en geld; Mrs. General zet u haar pruimpjens en prismaas voor, Mark Tapley zijne vroolijkheid, Neef Feenix zijne waarde en veelbelovende nicht, Mrs. Jelleby hare negers.

Thackerays karakterstudie komt door empirische analyse en woedende satyre tot stand. Trek voor trek bespiedend, met valkenblik elk verschijnsel opmerkend, geene enkele beweging gering achtend, stapelt hij de vruchten zijner waarneming op een, om het ongelukkig voorwerp zijner studie onder het gewicht eener ontzachelijke snoodheid te vernietigen, niet voldaan voor hij het laatste beschutsel heeft weggerukt, 't welk het doorkorven kadaver nog bedekte. Eene enkele zijner figuren staft het terstond: Becky Sharp wordt door een fatsoenlijk gezin liefderijk ontvangen; terstond is elk harer woorden eene logen, elke handeling eene onbeschaamdheid. De onschuldige harten harer leerlingen verpest

ze met de slechtste werken van Voltaire en den jongen Crébillon; bij het vertrek van haar echtgenoot ten oorlog mijmert ze over een rooskleurig balgewaad, en als Sir Pitt Cráwley, eigenaar van een vorstelijk vermogen en onkundig van haar echt, haar ten huwelijk vraagt, gilt ze hem van woede stampvoetend toe, dat ze reeds lang met zijn zoon getrouwd is.

De zwakke zijde der karakterteekening openbaart zich bij Lord Lytton in gebrek aan dramatische kracht en overvloed van geliefkoosde bespiegelingen, bij Dickens in gebrek aan rustig overleg en overvloed van grillige hartstochtelijkheid, bij Thackeray in gebrek aan aesthetisch evenwicht en overvloed van bruischenden toorn.

Maar genoeg om te betoogen, dat het talent van Pisistratus Caxton niet afhankelijk kan geacht worden van eene navolging, die ware ze beproefd, steeds op onoverkomelijke zwaarigheden zou stuiten. Of zou Terburg met het penceel van Jan Steen eene enkele figuur hebben kunnen scheppen, sparkelend van geest en humour, als die van Jan Steen — zou Frans Hals met het penceel van Dou een enkel venstertjen hebben kunnen schilderen met de innige trouw en de reusachtige vlijt van den gemoedelijken maestro? Daarenboven een beroep op Dickens en Thackeray tot verklaring van Pisistratus Caxtons talent laat altijd eene menigte vragen onbeantwoord. Ik wensch daartoe een anderen weg, die geheel voor de hand ligt, in te slaan. Lord Lyttons derde manier toch schijnt in nauw verband te staan met zijne politieke wedergeboorte. De stekelige spotternij van zijn eersten en het grandiooze idealisme van zijn tweeden stijl pasten geheel bij zijne vroegere staatkundige overtuiging, zijn eigenzinnig liberalisme sloot zich karakteristiek bij zijn letterkundig streven aan. Zoo spoedig hij tot de konservatieve politiek was overgesprongen, was het met zijn revolutionair-wijsgeerigen overmoed gedaan. Pisistratus Caxton begreep dit volkomen. Zijn vroeger idealisme, kampend met hardnekkigen trots, moest plaats maken voor rustiger levensbeschouwing, zich aansluitend aan realistische kunstovertuiging. Er moest afstand gedaan worden van alle

verzet tegen het bestaande, mocht ook zijn strijdlustig vernuft tegen kleinere zwakheden van enkele standen blijven oorlogen. Er moest met ijver op de geringste details van het huiselijke leven gelet worden, mocht ook zijn geliefkoosde salon hem ongeschikt gemaakt hebben voor den ongekunstelden toon der huiskamer. En mocht het eindelijk noodig worden zich van eene kleine dozis zacht schertsenden humour te voorzien, wellicht zou hij dan Vader Sterne, den genialen leermeester van het humouristisch Jong-Engeland, raadplegen; de simpele gedachte, dat hij, Lord Edward Bulwer Lytton, zich tot kopiëeren zijner tijdgenooten verledigen zou, is nimmer bij hem opgekomen.

II.

Is *What will he do with it?* de vrucht van eigen talent, het deelt er alle de voor- en nadeelen van.

't Valt niet moeyelijk na de lezing dezer vier meestal krachtig boeyende deelen aan te toonen, dat ze een schitterend bewijs voor de ongerepte frischheid en veerkracht van dat talent leveren, mochten ze al niet zoo dringend pleiten voor een even onbetwisten als merkbaren vooruitgang. Maar hebben de oude ervaringen van Pelham en Maltravers zich aan het talent van Pisistratus Caxton gehuwd, de oude zwakheden van beide eersten vereenigen zich met kleine gebreken van den laatste. *What will he do with it?* mengt onder den algemeenen goeden indruk enkele onaangename herinneringen. 't Is mij onmogelijk aan genen onbekrompen recht te doen, voor met deze naar eisch is afgerekend.

Aanstands wijzen we op Pisistratus Caxtons zonderlinge voorkeur, om alle de vruchten zijner klassieke studiën zoo overvloedig mogelijk uit te stroooyen. Wil men den engelschen gentleman zijne ingenomenheid met klassieke herinneringen vergeven, tot vermoeyende herhalingen van algemeen bekende aardigheden uit de litteratuur der Ouden, tot het misbruiken van antieke dichter- en godennamen, tot het te-grabbel-werpen van Horatius' beste koppletten, tot kinderachtige blijdschap over een welgeciteerd klassiek ge-

meenplaatsjen zal niemand hem aanmoedigen. Men werpe een vluchtigen blik in een der vier welgevulde deelen en terstond zal men eene eerwaardige rij van grieksche en romeinsche vernuften zien voorbijtrekken. Verlangt men een voorbeeld? Frank Vance, de talentrijke schilder van vrouwenkopjens, komt bij 't zien van eene kindermeid en een knaapjen op den inval om Vergilius te citeeren. In statige bosschen en groene weilanden wordt u herinnerd, hoe hier de geest zich in kalm en ernstig gemijmer pleegt te vermeyen, hoe de eerzucht hier rust gunt aan 't wiel van Ixion, de gierigheid aan 't vat der Danaïden. Fairthorn is even stilzwijgend, als of hij uit den grafkelder van Trofonius verschenen ware; zijne fluit klinkt even aangenaam, als die „van den Faunus van Horatius”, den eenigsten dichter, waarmeê Guy Darrell eene week zou wenschen door te brengen. Waifes listen worden met de bedriegerijen van Ulysses vergeleken. Als Sir Izaäk zwart is geverfd, schijnt hij „een afstameling van Cerberus”; verlaat Jasper Arabella voor geruimen tijd, haar wordt als Dido toegeroepen: „Heu quoties fidem!” enz.: beproeft George Morley het stotteren af te leeren, hij grijpt met Demosthenes steentjens uit het zand en verbergt het onderricht van Waife even geheimzinnig als Numa de lessen van de Nymf Egeria. Het engelsche publiek, „een laudator temporis acti”, is steeds ontevreden met de beste parlementaire sprekers, „al waren ze redenaars geweest gelijk Homerus (sic) en Cicero.” Flora Vyvyan, hoe lieflijk en bevallig hare verschijning zijn moge, kan u niet worden voorgesteld zonder de vermaning, dat ze was als „Hebe, die Thalestris naâapt. Bij Darrells huwelijksplannen doet zich de volgende opmerking voor: „toen Alcides” — Herkules draagt ditmaal een zondagspak — „na alle de vermoeyenissen van het leven eene bruid koos op den Olympus, moest hij Minerva gekozen hebben, maar hij koos Hebe.” Blijft Arabella in hare eenzame woning met de drukkende zorg voor de toekomst alleen, zoo verneemt men, dat „de vestingwerken der vrouwelijke deugd meer door smart en verlatenheid verzwakken, dan door vreugd of vleyerij”: waarbij zich passend aansluit

„helaas! de wezenlijk gevaarlijke Venus is niet die Erycina, welke door Scherts en Lach omringd wordt.” Jaspers rhu- matismen worden vergeleken met „de vergiftigde tunika van Herkules.” Guy Darrell eindelijk heeft zoo bizon- der groot aantal koppletten uit Horatius' Oden van buiten geleerd, dat Fairthorn, na ettelijke staaltjens, volkomen billijk uit- roept: „Och Sir! zwijg toch. Al weér Horatius. Ik kan het niet uithouden!” Een bescheiden twijfel opperende of Lord Lytton overal de beste lezing van zijn bevoorrecht- en oden- dichter heeft gevolgd, wijzen we in de tweede plaats op zijn gekunstelden stijl.

Aangenaam en bevallig als de eerste hoofdstukken ge- schreven zijn, ontbreekt het er echter geenszins aan de oude gezwollenheid, die immer met zijne filozofische liefhebberijen in 't nauwst verband heeft gestaan. En daar deze laatsten zich meestal tot het zoeken van een nieuwen, puntigen vorm voor eene oude gemeenplaats bepaalden, stuit men ook thands op eene menigte duistere of onbeduidende uitspraken, die met zekeren ophef zijn voorgedragen, bij de eerste vluchtige lezing der aandacht als ontglippen en den geestrijken Pisistratus Caxton volkomen onwaardig zijn. Angstig bedacht zijne vernuftige grepen zoo voordeelig mogelijk te plaatsen, treedt het overleg onaangenaam merkbaar op den voorgrond en be- derft den besten inval. Maar daarenboven moet het dikwijls, bij gemis aan waarachtig vernuft, eene alledaagsche waarheid tot een schitterend gezegde hervormen, den gastheer gelijk, die gemberbier uit champanjeglazen aanbiedt ¹⁾. Allereerst mag gedrukt worden op het onophoudelijk, tot verdrietens herhalen der titelaardigheid. „Stel” — zeide eens Mr. Jakob van Lennep tot mij — „stel, dat ik een roman schreef, met den titel: Hoe zal het afloopen? — dat ik die vraag bij iedere nieuwe wending der vertelling herhaal, zal er iemand gevonden worden, die mijn geestig plan zal prijzen?” Hierbij voegt zich terstond de menigvuldige herhaling van de titels der hoofdpersonadjes. Jasper Losely wordt onvermoed omschreven met het praedikaat: „de sterke man”, Arabella

¹⁾ Vergelijk: the National Review, April 1859.

treedt altijd als: „de norsche vrouw, de vrouw in het grijze kleet”, op, Guy Darell als: „de trotsche man”, Kolonel Morley als: „de man van de waereld” en zijn neef George als: „the Preacher”. Een eenvoudig denkbeeld, een gewoon voorwerp wordt met bonte cieraaden opgedirkt. Kerktorens zijn: „wegwijzers naar den hemel”; sprinkhanen: „vrienden van dichters en feeën”; bij gelegenheid van den lombard wordt gezegd, dat hij menige „heilige gedachtenis ontvangt, om haar zoo zelden terug te geven uit dat land der droomen, betere dagen genoemd”; als Guy Darrell zich op wetenschap wil toeleggen, heet het, dat hij „een deel (wenschte) uit te maken van die zonen des lichts, welke eene nieuwe wet hebben opgelost uit het wetboek des hemels.” Hinderlijker nog zijn gezegden, waarin eene schitterende onzekerheid nevelt, welke alle onderzoek afstoot. Om een enkel voorbeeld bij te brengen:

„Koningen hebben geen goddelijk recht, dan wanneer ze onttroond en gevallen zijn; zij zijn dan bekleed met dat ontzach, 't welk ieder plechtig beeld van aardse wisselvalligheid aanbiedt; eene wisselvalligheid, waardoor de epikurist wordt opgeschrikt, *insanientis sapientiae consultus* en aan zijne zorgeloze lier de tonen ontlokt, die het bestaan van een God verkondigen.”

„De tijd zal eene wetenschap worden, zoodra zij het gebruik der mikroskoop leert kennen.”

„Om het menschelijke karakter juist te beoordeelen, heeft men somtijds weinig ondervinding noodig, mits men eene groote ziel bezitte.”

„Laat een koning en een bedelaar ongedwongen met elkaar spreken en het zal de schuld zijn van den bedelaar, zoo hij niet een of ander zegt, waarvoor de koning zijn hoed afneemt.”

„Onderzoek zulk eene uitspraak” -- schrijft de reeds vermelde engelsche kunstrechtter -- „en ge zult bevinden, dat ze volkomen hol is, of dat, zoo ze eene bedoeling heeft, die bedoeling valsch is. Door welke geestesgaven munten bedelaars gewoonlijk uit, om koningen tot zulk een eerbiedsbewijs te dwingen? En, gesteld, dat het in hunne macht was, door zoodanige gaven uit te munten, ze zouden er die vrucht niet van plukken. Men neemt voor niemand den hoed af, om hetgeen hij zegt, maar men groet hem, om hetgeen hij is.”

Dezelfde pathos dringt zich hier en daar aan de gesprekken der hoofdfiguren op. Schoon Lord Lytton een treffelijk gebruik weet te maken van dramatische vormen, ontbreekt het

hem meestal aan waarachtig dramatisch talent. Een karakter in de hoofdtrekken zijner ontwikkeling te beschrijven, het door hartstocht in oproer te brengen, het naar inspraak eener betere overtuiging te doen zegevieren of door den dwang der zinnelijke natuur te doen vallen, is hem geene onmogelijke taak. Maar de fijne schakeeringen te teekenen, die het eene individu van het andere onderscheiden, maar het juiste woord te kiezen, waardoor eene waereld van gedachten en hartstochten in het ten tooneele gevoerde karakter wordt openbaar, maar geheel vrij van persoonlijke bekommelingen onbekrompen waar te nemen en ongehinderd in de hartsgeheimen zijner helden door te dringen, is hem stellig onmogelijk. Wel poogt hij, wat hem aan dramatische kracht ontbreekt, door overleg te vergoeden, maar kan natuurlijk den beperkten cirkel zijner eigene levenswijsheid niet verlaten. Zijne volstrekte onmacht om volkomen onafhankelijk buiten eigen denk- en gevoelswaereld te treden is de eenige oorzaak, waarom zoovele zijner helden mislukken, waarom Guy Darrell een geïdealizeerde Bulwer, Lionel Houghton een verjongde Bulwer, George Morley een preekende Bulwer, Lady Montfort een gekapte Bulwer is. Vandaar de matheid en lankwijligheid van de gesprekken dezer personen, die dikwerf niets anders, als de vergeefsche poging des auteurs verraden, door vernuft te herstellen, wat hem aan dramatisch inzicht ontbreekt. Slechts een enkel voorbeeld. Als Lionel met Guy Darrell den vijver bij Fawley-Huizinge bezoekt, komen de twee zwanen op hen aanzwemmen. — „Zij komen om gevoerd te worden” — zegt Darrell. „Zachte, liefelijke zinnebeelden der groote maatschappij. Genegenheid is de telg van het nuttigel!” Wanneer hij Lionel later op den blauwenden horizon wijst en meêdeelt, dat hij eens die geheele uitgestrektheid gronds, als een park bij een nieuw op te richten burcht zou gevoegd hebben, gaat hij dus voort:

„Ijdelheid der menschelijke wenschen! Wat onderscheidt den teleurgestelden landheer van den gestuiten veroveraar, dan het verschil in de mate van hun beider dwaasheid? Het karakteristieke der menschelijke hersenorganen, moet zeker het begeervermogen zijn.” — „Was het door zijn begeerlijheidsorgaan, dat Themistokles zich beroemde een kleinen staat groot te kunnen maken?” — (vraagt Lionel pedant). „Goed onthouden en geestig

aangehaald" — antwoordde Darrell (nog pedanter). „Ja, ik geloof, dat zijn begeervermogen in nauw verband met dien bluf stond. Zich een naam te maken was een der vroegste droomen van Themistokles, indien wij de anekdote mogen aannemen, volgens welke hij zou gezegd hebben, dat de trofaeën van Miltiades hem zijn slaap ontroofden. Zich een naam te stichten of een fortuin te maken, zijn slechts twee verschillende uitvloeselen van denzelfden menschelijken hartstocht!"

Had Lionel bij deze plechtige uitspraken slechts met moeite eene ondeugende neiging tot geeuwen onderdrukt, wie zou het hem euvel kunnen duiden? Lionel zal er zich wel voor wachten. Later geeft hij aan Vance een staaltjen van dergelijke welsprekendheid, als hij diepzinnig uitroept:

„Het genie en de wil hebben drie groote elementen met elkaar gemeen: het geduld, hoop en de inspanning van alle krachten tot een doel."

Ook Waife heeft zijne pathetische oogenblikken. Hij heeft Sir Izaäk een engelschen naam gegeven en herinnert zich plotseling, dat het beter ware geweest, met het oog op zijn bizonder doel, hem met een franschen te doopen:

„Alle nationaal vooroordeel" (roept hij uit) „verflauwt bij het besef van gemeenschappelijk belang. Wij zullen altijd meer wezendlijke deugden bij een franschen poedel vinden, dan bij een engelschen wachthond, wanneer een poedel ons van nut is en een wachthond niet. Maar, o verzuimde zorg! o tijdverspilling met ijdele namen! o zinnebeeld van fatsoenlijke opvoeding! Het is mij volstrekt niet ingevallen, dat de hond, volgens ons drama, een fransche hond moest zijn!"

Wenscht Guy Darrell Sofie tot een verlengd verblijf op Fawley-Huizinge uit te noodigen en tevens over de hoop van Lionel te spreken, hij zegt dan hoofsch buigend:

„Schoone gast, leer mij de wijze waarop ik voortaan een bijzijn eer lengen dan verkorten kan, waarin een nog somberder leeftijd dan de mijne toch bekoorlijkheden zou huldigen, die jonge lieden tot haren slaaf maken!"

De courtoisie van een gemuskeerd markiesjen uit de omgeving van Pompadour zou zich niet keuriger hebben kunnen uiten. In Guy Darrells gesprekken zou nog wel een enkel staaltjen van dezen aard zijn te ontdekken — maar reeds genoeg op gebreken gewezen, die zoo eigenaardig met de beste voortbrengselen van een te recht hoog gevierd talent zijn saãmgeweven, dat niemand er de lichtzijde van zou kunnen waardeeren, die niet allereerst de schaduw tot voorwerp van een ernstig onderzoek gemaakt had.

III.

Een novellist-veteraan, als Lord Lytton, met zoo rijk voorleden en zoo onverdroten inspanning, zou ook bij twijfelachtigen vooruitgang nimmer een nieuw werk kunnen aanbieden, waarin niet telkens de heugelijkste blijken van veeljarige letteroefening, van eene zeldzame gave van samenstelling en ordonnantie waren op te merken.

Op dit laatste stuk is er waarachtigen vooruitgang te waardeeren in *What will he do with it?* De aantrekkelijkheid van den gantschen roman schuilt in de ongewoon boeyende vertelling. Van het oogenblik, dat Vance en Lionel voor 't eerst Waifes kleindochter ontmoeten, tot op het tijdstip, dat ze haar van den grijsaard opeischen als zuster en bruid, strekt zich eene keten van gebeurtenissen, zoo reusachtig en toch zoo innig verbonden, dat men — behalven de zeer melodramatische verwisseling der kinderen van Mathilde Darrell en der zuster van Frank Vance, benevens Fairthorns zeer ongepast opzet om Sofie tegen haar huwelijk met Lionel in te nemen — te vergeefs zou pogen er eene enkele schakel als opgedrongen en overvloedig in aan te wijzen. In het vlechten van een kunstig weefsel heeft Lord Lytton met dit werk op nieuw zijn meesterschap gestaafd. Geen knoop in het groote net, die niet met bewustheid gelegd is, geen draadjen, 't welk niet tot het gewenschte doel meêwerkt. Alle de talrijke verwickelingsperioden zijn met geluk gekozen, nimmer te gezocht om het verwijt van onwaarschijnlijkheid te verdienen, steeds belangrijk genoeg om op levendige aandacht te mogen rekenen. Lord Lytton improvizeert nooit. Geene enkele wending is ter vlucht of uit luim tot stand gekomen, alles is nauwkeurig afgebakend en vooraf berekend. Hij behoeft ons bij den aanvang van zijn zesde boek, het middenpunt van *What will he do with it?* niet te verzekeren, dat hij naar een vooraf beraamd plan arbeidt. Terwijl hij het slot van zijn verhaal met grooten takt in schemerende duisternis verbergt, volgt men den verhaler zonder ongeduld, belangstellend uitzierende

naar een nieuwen wenk, die het beloofde licht zal doen opgaan; vast overtuigd nimmer te zullen dobberen op de zee der grilligheden van den improvisatore. Als Waife den stotterenden student van Oxford ontmoet, als Jasper Losely Darrell en Lionel op hunne wandeling volgt, als Arabella Crane uit haar venster de schitterende equipaadje van Lady Montfort met grimmigen blik ziet voorbijsnellen, gist men terstond een verband, daar men weet, dat ze niet te vergeefs naast elkaar worden geplaatst.

Eene volledige ontleding van den inhoud zou echter voor de lezers van *What will he do with it?* al te lankwijlig worden en tevens zou ze bij de meeste beknoptheid hier te groote plaats eischen. Het belang dezer vier lijvige deelen is daarbij zoo innig met de verwickeling aaneengeschakeld, dat eene dorre schets van den inhoud reeds alle verdere kennis-making genoegzaam overbodig maakt, en ons de uitvoerige taak op de schouderen zou leggen Lord Lytton na te schrijven. Toch wenschen we uwe aandacht op enkele der hoofdpersonen te vestigen. En even als het lichter mogelijk is eene voorstelling van Metsuus vroolijken huisman met pijp en kroes bij zijn biervat te geven, dan een voor een de heerlijke gestalten van Van der Helsts Schuttersmaal te teekenen, blijft toch altijd de kans den ronden Witsen voor te stellen, de forsche hand reikend aan den netten, naar den dandy zweemenden Van Waveren, op het nobele gelaat van den Vaandrig Banning te wijzen, omdat ik vreezen zou de belangstelling te verliezen, wanneer ik ondernam alle hunne geburen trek voor trek recht te doen.

Wat we ons dus hier veroorloven is straks eenige der eerste acteurs uit Lord Lyttons veel omvattend drama af te sonderen: Gentleman Waife, den père noble, Jasper Losely, de valsche rol, Kolonel Morley, „den man van de waereld”, en Arabella Crane, de ijzeren vrouw. Bij de schepping van hunne figuren heeft zijn konstruktief talent hem de beste hulp geboden. Muntte hij uit in zorgvuldig bereide verrassingen, in onnaspeurbaar künstige samenstelling, mannen van listig overleg en ijverige handeling, van fijne berekening en stoute onderneming, moesten hem dus het

beste gelukken. Als de zoodanigen zullen drie der aangewezen karakters zich doen kennen: naast hen, treedt Kolonel Morley als type van een goed geteekenden gentleman op.

Schort het Lord Lytton aan ongedwongen waarneming en wezenlijk dramatisch talent, beschrijvingen van kunstig beraamde plannen en schrander gevlochten intrigen, tooneelen van beweging en afwisseling, van wanhopende worsteling en snelle handeling ¹⁾, gelukken hem zoo volkomen, de strijd van hevige hartstochten, de gesprekken, die in onmiddellijk verband staan met handeling en gemoedsbeweging strooken zoo uitstekend met zijne krachten, dat, hadde hij slechts een greintjen dramatisch genie bezeten, men hem onvermijdelijk als Englands grootsten romandichter zou moeten gehuldigd hebben.

Vóór ik mijne verplichting nakom, wijs ik hier thands nog op eene belangrijke eigenschap, die zich eigenaardig aan deze zijde van zijn talent aansluit: bevallige teekening zijner *mise-en-scène* voor zoover zij van gezocht vernuft verschoond blijft. Pisistratus Caxton heeft zich met vlijt en aanvankelijk goed gevolg op natuurschilderingen toegelegd. Schoon zijn landschap nog altijd wat sterk gekleurd schijnt, mag zijn *croquis* van Montfort-Court met park en bosschen als eene voortreffelijke proef worden aanbevolen. Reeds Pelham muntte uit door teekening van binnenhuizen, van hoog-aanzienlijke binnenhuizen — de bedoelde schets is verdienstelijk genoeg om er u een enkel staaltjen van aan te bieden.

Gij zijt in de eetzaal van het kasteel Fawley:

„Een oudheidkenner zou met een enkelen blik ontdekt hebben, dat zij te eeniger tijd een deel van de vestibule moest hebben uitgemaakt. Toen namelijk in den tijd van Elizabeth of van Jakobus I de meer weelderige levenswijze uit de burchten der baronnen tot die van den lageren adel begon door te dringen en de vestibule niet meer als gemeenschappelijke eetzaal voor den eigenaar en zijne onderhoorigen gebruikt werd, was dit vertrek daarvan afgescheiden door opene paneelen, welke wederom, voor de warmte en het gemak, door een volgend geslacht waren verruild voor

¹⁾ Vergelijk: the *Universal Review*, Juli 1859. In eene beknopte en oppervlakkige beschouwing van *What will he do with it?* wordt Lord Lyttons geluk in 't beschrijven van handeling zoo hoog verheven, dat men tot de veelzeggende bewering komt: „Ware hij een schilder geweest, hij zou een gevaarlijk mededinger geworden zijn voor Horace Vernet!”

een stevig beschoot. Zoo was de eene zijde van het vertrek rijk verclerd met meetkunstige figuren en pilasters met lofwerk, terwijl de drie andere kanten bestonden in eenvoudige paneelen, met een donker fantastiesch fries in pleister, eene hertenjacht voorstellende en reikende van de lambrizeering tot aan den zolder. In de zoldering zelve waren lange wimpels gebeeldhouwd en het wapen der Darrells: een reiger, omkranst door de familiespreuk: „*Ardua petit Ardea*”. Klaarblijkelijk hadden noch de tegenwoordige, noch de vorige eigenaars zich de moeite gegeven om de meubelen met het vertrek in overeenstemming te brengen; deze toch waren in den zwaren smakeloozen stijl van George I; omslachtige stoelen van notenhout met het geslachtswapen in mozaiek op de eenvoudige ruggen, waarin de worm zat, en zittingen van verschoten blauwe wollen stof; een wonder leelijk buffet en daarop een paar grijnen foedraals, welker deksels open waren en de pistoolvormige heften van zilveren messen lieten zien. De schoorsteenmantel reikte tot aan den zolder, was verdeeld in paneelen met wapenschilden voorzien en werd ondersteund door ruwe steenen karyatiden. Er hingen vele schilderijen aan de wanden: familieportretten, want de namen waren in de lijsten geschreven. Zij waren uit verschillende tijden, van dien van Elizabeth tot aan George I. In allen was dezelfde sterke familiegelekenis: fiere trekken, donker hair, een ernstig wezen, behalven het portret van zekeren Sir Ralph Haughton Darrell, in eene kleeding, die herinnerde aan den vrooljksken tijd van Karel II, vol strikken, kant en linten, duidelijk de lion van zijn geslacht; hij had blauwe oogen, eene blonde pruik, een zorgeloozen, ondeugenden glimlach en zag er volkomen uit als de lichtzinnigste schavuit, die ooit vloekte tegen een woekerjood, handgemeen werd met een nachtwacht, eene dame bekoorde, een echtgenoot schrik aanjoeg, en een liedjen neuriede, als hij zijn partij een degen door 't lijf stiet.”

Mocht reeds deze proef u doen toestemmen, dat Lord Lyttons teekening getrouw en geestig is te prijzen, dat zijn penceel naar cierlijkheid streeft, dat zijn koloriet door levendig kleureffekt uitmunt, Pisistratus Caxton gaf ruimschoots blijken, dat hij voor zijne nieuwe schildersvaardigheid het oude degelijke vernuft niet verbeurd had. Hoe dikwerf ook door gezondheid en affektatie verdorven, heeft het zich het best staande gehouden, waar het zijne gave van verhalen tot bondgenoot had. Sla zelf de chronijken van 't hoogadelijk huis der Viponts op. Zij zullen er u een uitmuntend bewijs van zijn. Hier slechts een pikant genrestukken van de londensche jeunesse dorée:

„Jonge lieden met weinig denkbeelden en nog minder plichten — maar met overvloed van vrijen tijd, overvloed van gezondheid, overvloed van geld in hunne zakken, overvloed van schulden aan hunne leveranciers — stoute ruiters — kombinatiën over de wedrennen makende in de stallen van Tattersall — de trots van ongehuwde tantes, eene plaag voor spaarzame vaders — wispelturige aanbidders, maar eerlijk in weddenschappen — menschen, die snel leven en hunne jeugd spoedig achter den rug hebben — die voor het grootste deel den middelbaren leeftijd bereikt hebben eer zij

nog dertig jaren tellen — die getemd worden door het huwelyk en tot bedaarde lui gemaakt worden door de verantwoordelijkheid, welke ontstaat uit de zorgen verbonden aan bezittingen en uit de waardigheid van hun rang — die plotseling veranderen in praesidenten van eene rechtbank, leden van het Lagerhuis of deftige pairs, terwijl hunne denkbeelden aangroeyen met hunne plichten — wier meeningen, eertijds wankelend als een riet in den wind, vast worden als de palissade van een afgebakend eigendom — nuttige, ijverige mannen, veranderd als Hendrik V, toen deze de regeering aanvaardend, tot den voorzitter der rechtbank sprak: hier is mijne hand — en tot Sir John Falstaff:

„Ik ken u niet, gij oude man,
Kniel neder in gebeden.”

IV.

KOLONEL MORLEY.

In Hydepark heerscht de vroolijke drokte van een schoonen Junimiddag in den season. Dezelfde londensche jeunesse dorée, waarmeê we zoo aanstonds kennis maakten, wed-ijvert met enkele dandies van 't vaste land in prachtige equipaadjes of in schoone rijpaarden. Een hoogedel en hooggeboren publiek schuift langzaam vooruit door de wandelruimte of gonst aan de zitplaatsen van 't noordeinde. Onwillekeurig wendt uw blik zich naar die twee gentlemen, welke de een op dien zwarten arabier, de ander op dien fieren schimmel, stapvoets den rijweg bij de rivier volgen. Vestig uwe aandacht in 't bizonder op den eersten. „Eenvoudig in kleeding, eenvoudig van gelaatstrekken, eenvoudig van manieren”, onderscheidt ge hem toch terstond te midden van zooveel opmerkelijke gestalten, als malkaâr hier plegen te verdringen. De gemakkelijkheid, waarmeê hij zijn paard weet te besturen, de ongedwongenheid, die zijne houding karakterizeert, de cierlijkheid, die elke zijner bewegingen adelt, heeft terstond uwe ingenomenheid gewonnen. Eene schitterende amazone, de modekoningin van den dag, heeft zich met talrijk gevolg van paadjes uit de jongelingschap der fashion aan zijne zijde gevoegd. Reeds hebt ge zijn naam opgevangen: Alban Vipont Morley, en vraagt ge, wat nieuwsgierig, naar meer. Ginds op die gothische bank plaatste

zich een oude kennis van den Kolonel, vraagt hem, misschien kan hij voldoende inlichting geven.

„Een autoriteit in de klubs, een orakel in de salons, een allerbeschaafdst mensch in den beau monde”: — antwoordt u de aangesprokene op uwe beleefde vraag naar Kolonel Morley: en terwijl ge u rustig naast hem neêrzet, verneemt ge verder, dat de Kolonel, jongere zoon van een adellijk geslacht, zich vroeg een rang bij de garde gekocht heeft, om die even spoedig te verlaten. Ge hoort daarop, hoe een legaat hem in staat stelde, om onberispelijk fatsoenlijk met een inkomen van duizend pond te leven: hoe hij een zetel in 't Huis der Gemeenten, een aanzienlijken post aan een der ministeriën geweigerd heeft; hoe hij uitmunt als kenner van muziek en schilderijen en soms een geestig woord voor den kunstenaar ten beste heeft, schoon karig met vernuft, uit vreeze het te grabbel te werpen; hoe hij, ruiter, jager en meester in 't schermen, zich driedubbelde lauweren won; hoe hij nimmer van geslachtstrots beschuldigd is geworden en alleen achting toekent aan kennis en talent; hoe hij telkens door zijne eenvoudige verschijning zoo onweêrstaanbaar weet te boeyen dat, „als ge hem op een goeden dag in eene stampvolle opera of aan eene drok bezochte wandelplaats, omringd door dandies met het uitgezochtste toilet en door modehelden met een opvallend fraai uiterlijk gezien had, de dandies en de knappe figuren u van minderen stand en gemeen zouden geschenen en uw oog zich bij voorkeur op die rustige, kalme gestalte zou gevestigd hebben.”

Ge zijt nog niet tevreden. Ge wenscht den Kolonel nog wat nader te leeren kennen. Haast u dan — raadt de vriendelijke spreker — daar komt juist Alban Morleys beste vriend met een jong mensch terugwandelen, volg hen, te midden der menigte zult ge wellicht iets van hun gesprek mogen opvangen, want, zonder twijfel, spreken ze van den Kolonel. En nauw hebt ge dezen raad gehoor gegeven of ge vangt van tijd tot tijd een uitroep als dezen op:

„Alban Morley is nog dezelfde, die hij als schoolknaap was.... ontzien door de kleine jongens, bedorven door de groote, een autoriteit bij allen. Nooit won hij prijzen, maar ging arm in arm met hen, die ze wèl ontvingen; nooit werd hij in moeyelijkheden gewikkeld, maar altijd had hij

goeden raad voor degenen, die er wèl inkwamen; gelijkmoedig, onverstoorbaar en kalm, verheven boven gewone menschelijke zorgen.... Wat kan rijkdom geven, 't geen hij niet bezit? Hij kiest zijne kamer in de huizen der rijksten; spreek van eerezucht, spreek van macht — hij geniet er het loon van, zonder dat ze hem inspanning gekost hebben. Hij is een ware eerste minister van 't geheele rijk, 't welk aan zijne zorg is toevertrouwd; hij heeft niet ééne stem tegen zich in de samenleving der beschaafde wereld — hij neemt hare zaken waar, hij kent hare geheimen — hij bekleedt er het patronaat van. Ieder heeft hem eene gunst te vragen, niemand is groot genoeg hem er eene te bewijzen. Onomkoopbaar, weet hij haarklein wat ieder man waard is; zelf onvatbaar voor verleiding, weet hij echter de zwakheid van anderen te verschoonen; zacht als zijde, hard als diamant, onmogelijk hem te kwetsen, te vertoornen of te ergeren; toch niet ongevoelig en door en door goedhartig."

Plaats dezen man naast een winderigen chevalier-d'industrie en er zal een treffend contrast zijn waar te nemen. Op Gloucester Place, Portman-Square, in een deftig burgerhuis vindt ge in den salon twee personen: de vrouw des huizes, Mrs. Haughton en een gast, een stouten gelukzoeker, welken we u weldra als Jasper Losely zullen hebben voor te stellen. Jasper heeft toevallig met Mrs. Haughton kennis gemaakt en meent het hart van 't vermogend weeuwtjen spoedig te zullen veroveren. Reeds waant hij in dit uur zijn doel te zullen treffen, als plotseling de deur geopend wordt en haar zoon Lionel binnentreedt met den uitroep:

„Moeder, de Kolonel is opzettelijk meêgekomen, om....” Hier bleef hij steken en keek Jasper Losely scherp aan. Deze kwam hem een paar schreden te gemoet en stak hem de hand toe, maar bleef eensklaps pal staan op het zien van Kolonel Morley, die in den ingang van de deur stond. Niet, dat hij eene herkenning vreesde, want de Kolonel kende hem niet van aanzien, maar hij den Kolonel wel. In zijne jeugd, als hij tegen het hek van 't Park leunende, de toongevers der mode had gâgeslagen, was Kolonel Morley aan zijne aandacht niet ontsnapt. — Het schijnt vreemd, maar de enkele aanblik van den wezenlijk fatsoenlijken man, deed den nagemaakt aanzienlijken heer in zijne schulp kruipen. Ofschoon Jasper Losely wist, dat hij nog altijd een prachtexemplaar van een mensch mocht haeten, behoorende tot de lijfwacht van koningin natuur), — ofschoon hij zich bewust was, dat zijne kleeding van top tot teen de strengste kritiek kon doorstaan, — zoo verscheen nauwelijks deze lang niet schoone gedaante, wiens kleederen, hoewel van goede stof, toch van kreukels niet vrij te pleiten waren, op den drempel, of Jasper Losely gevoelde zich nietig en kaal, alsof hij plotseling tot de maat van vijf voet was gekrompen en zijn rok bij een uitdrager had gekocht. Zonder dat hij

1) Een klein staaltjen van den ouden pathos!

den heer Losely zelfs scheen op te merken, had de Kolonel op zijne beurt de prachtige persoonlijkheid van den bedrieger met een schuinen blik kalm opgenomen, terwijl hij hem voorbij gleed naar Mrs. Haughton; hij had hem door en door gezien en was zonder de minste aarzeling tot het resultaat gekomen: een vrouwenbederver en een beurzensnijder. Pijnsnel was de indruk geweest, die dus op de verschillende bezoekers van Mrs. Haughton te weeg gebracht werd; zoo snel, dat de Kolonel, zonder eenige merkbare staking van het gesprek, reeds den volzin, door Lionel onvoltooid gelaten, heeft opgevat en spreekt, terwijl hij zich over de hand van Mrs. Haughton heen buigt: „opzettelijk meêgekomen, om zijn recht op de kennismaking met de weduwe van een oud vriend, met de moeder van een jongen vriend te doen gelden” Mrs. Haughton. „Zeker, Kolonel Morley, het is mij groote eer. En hebt gij den armen kapitein ook al gekend. Deze heer was ook een bijzonder vriend van mijn armen Charles.” — De Kolonel had eenigzins kleine oogen, die gestadig langzaam heen en weer gingen. Hij hief de oogen thands op, sloeg ze op Jasper en zijne blikken daar vestigende, terwijl hij sprak, herhaalde hij: „Bijzondere vriend van Charles Haughton, — de eenige van zijne bijzondere vrienden, wien ik nooit te voren de eer had te zien.” Jasper, wien het niet aan moed ontbrak, deed eene krachtige poging om zich meester te blijven en zonder den Kolonel te antwoorden, sprak hij met zijne meest gemaakte stem: „Ja, Mrs. Haughton, Charles was mijn bijzondere vriend; maar”, — en hier lichtte hij zijn lornjet op — „maar deze heer was” — hier liet hij het glas vallen — „niet van onze coterie denk ik.” Toen op Lionel toetredend en zijne hand vattende: — „Ik zeide daar straks aan Mrs. Haughton, hoezeer ik verlangde u te zien, en stelde haar juist, toen ge binnenkwaamt, voor, dat we te saâm naar den schouwburg zouden gaan. O, Mevrouw, gij kunt hem veilig aan mij vertrouwen, we zullen een avond bepalen, zoodra ik weer de eer zal hebben, u te komen bezoeken. Goeden morgen, Mrs. Haughton, (tot Lionel). Geef mij nogmaals uwe hand, mijnheer! Gij moet eens met mij gaan rijden in mijne kabriolet, ik zal u met de teugels leeren omgaan! Hemel, mijn oude vriend Charles, die verstond de kunst. Ha! ha! Goeden dag, goeden dag!” — Geen spier had de Kolonel vertrokken, gedurende de vrooljke alleenspraak van den heer Losely. Maar toen Jasper al buigende de kamer verlaten, toen Mrs. Haughton hem gegroet en den knecht gescheld had, om hem uit te laten, toen sloeg de man van de wereld weder de kleine kalme oogen op, thands naar haar gelaat en liet zich ontvallen: „De bijzondere vriend van mijn ouden vriend ziet er niet kwaad uit, Mrs. Haughton!”

En weldra heeft hij rustig en beleefd bewezen, dat de bijzondere vriend van zijn ouden vriend een onbeschofte indringer is.

Kolonel Morley, eene figuur van den tweeden grond, vertegenwoordigt in What will he do with it? den engel-schen adel in menig opzicht voortreffelijker, dan de hoofd-personaadjes, die met hem tot denzelfden stand behooren: Guy Darrell, Lady Montfort en George Morley, „de Prediker”. Geestverwant van Pelham, staat hij ver boven dezen in beschaving, verstand en rechtschapenheid en schit-

tert hij juist door dat zeldzame talent van den goeden smaak, 't welk de jonge, onbeschaamde coxcomb met enkele brutale grepen meende veroverd te hebben ¹⁾.

Kolonel Morley heeft echter de ongelukkige gewoonte latijnsche bon-mots te citeeren, ze beleefdelyk te vertalen en soms zoo zonderling vernuftig te spreken, alsof Lord Lytton hem bij een pand van zijn rok getrokken en 't antwoord ingefluisterd had. Bij voorbeeld: als hij Lionel ernstig vermaant nimmer borg voor een vriend te blijven, voegt hij er bij: „Wees voor uw vriend, wat gij wilt, behalven borg. Orestes heeft nooit aan Pylades gevraagd hem te leenen tegen vijftig percent!” — Als hij hem verhaalt, hoe een eerlyk man onder zijne kennissen plotseling van gemeenen diefstal beschuldigd werd, zegt hij: „Na het hooren van die tijding heb ik tot regel genomen: Nil admirari” — en vriendelyk vertalend gaat hij voort — „nooit ergens verbaasd over te staan.” Als hij den lang miskenden Waife op het kasteel Fawley terugziet en zijn gerimpeld gelaat beschouwt, roept hij, door „den klassieken atmosfeer” geïnspireerd, uit:

„Eheu, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni!”

en heeft wederom de welwillende vertolking gereed: „de jaren snellen voorbij, Willy!”

Kolonel Morley heeft zich zeker ernstig bedacht voor hij dergelyke herinneringen zijner klassieke lektuur in zijne causerien met die hoogaanzienlijke vrouwen menige, welke hem zoo menige proeve harer welgenegen hoogachting hadden aangeboden. Zouden ze anders zijne stoelen met tapisserie-werk hebben overdekt, zijne konsoles met Sèvres beschonken, zijn schoorsteenmantel met eene pendule getooid, zijne schrijftafel met inktkoker, vouwbeen en blakertjen hebben

¹⁾ Dr. Julian Schmidt kent Lord Lytton alleen als schilder van aanzienlijke kringen eenig talent toe: „Am beachtenswerthesten ist sein Talent in den Schilderungen aus der Gesellschaft. Für uns sind Pelham, Devereux, Maltravers, u. s. w. die Evangelien für unsere Kenntniss des High life.” Ware Lord Lytton, naar zijne volkomen onjuiste voorstelling inderdaad uit „der vornehmsten Bourgeoisie” gesproten, dit talent zou er te opmerkelyker door worden.

gecield; zouden ze dien fraayen, „witten, wolachtigen malthezer hond“, die kostbare bloemen in zijne jardinière, zelfs die smaakvolle pianino en het muziekkastjen er naast, zouden ze hem al dat schoons en bevalligs als verjaarsgeschenken hebben toegewijd?

Maar Kolonel Morley heeft betere oogenblikken. Zijn gesprek wordt door de bewuste pedanterieën minder gekarakteriseerd dan ontcierd: de dames van St. James mochten zich zoo smakeloos niet bedriegen. 't Liefst is hij ons, waar hij Lionel door 't verhaal van Waifes ongeluk — een uitmuntende greep van den auteur om het heden aan 't voorleden te verbinden — door meedeeling van de onbezonnen lichtzinnigheid zijns vaders, Charles Haughton, in de handeling van geldzaken, eene treffende waarschuwing geeft; waar hij den diep getroffen jongeling de hand drukt en ernstig vermaant: „Jonkman, ik heb u lief; ik stel belang in uw lot. Ik heb den misslag des vaders voor den zoon blootgelegd. Onthoud dit: Geld is karakter!”

Er is in de teekening van den nobelen Kolonel iets aantrekkelijks, iets weldadigs, dat, spijt sommige scholierscitaten, ondanks enkele proeven van vertaalmanie, te hooger te waardeeren valt, als men mij veroorlooft in 't voorbijgaan op eene andere figuur te wijzen, die zich naast Kolonel Morley niet te verheven geplaatst zoude achten. Naast den engelschen Kolonel Morley en den engelschen Lionel zijn twee fransche karakters te stellen, die passende stof tot eene parallel bieden. De fransche gentlemen zijn tijd- en ranggenooten der engelsche; 't schort hun niet aan vernuft, beschaving en bevallige manieren, ze pronken nimmer met goedkoope klasieke citaten — en toch, zoo men Kolonel Morley onder zijne vrienden zou willen opnemen, zou men wellicht aarzelen hun ooit een vinger te reiken, trots al het wezenlijk talent, 't welk tot de schepping hunner figuren heeft meêgewerkt, ondanks al de vurige sympathie, die men voor hunne verschijning heeft durven vergen. De fransche Lionel — Ernest Feydeau doopte hem Daniel — heeft het vaste plan opgevat, zich uit spijt over eene hopelooze liefde gedurende den winter in eene verlaten badplaats op te sluiten. De fransche

Kolonel Morley — Ernest Feydeau noemt hem den Graaf de Grammont — poogt hem door 't volgend betoog tot gezonder levenswijsheid op te leiden:

„De geest onzer eeuw is licht te vatten en kan met dit axioom worden uitgesproken: Doen wat anderen doen. Uw streven was liefde te vinden, wijl ge slechts naar genot had te zoeken. — In plaats van hier in deze sombere woestijn van rouw weg te kwijnen, deedt ge beter naar Parijs terug te keeren. Open daar de deur van uw hotel wagewijd, maak goede cier met uwe vrienden en dompel u — als ik weet niet welk middelmatig poëet zegt — in een oceaen van genot! Dat zal niemand schaden en u zeker veel goed doen. De genius des genots woont tusschen de Rue-de-Varennes en de Chaussée-d'Antin. Hij troont op balavonden in de Opera; hij rookt zijn cigaar op den Boulevard de Gand; iederen dag te vijf uren rijdt hij „en phaëton" door de groote laan van 't bosch; hij onderhandelt met joden op de Beurs; hij wandelt te Chantilly, ontspant zich in den klub, dineert „au café Anglais", wijdt enkele minuten aan zijne digestie op de satijnen sofaas van sommige bevallige kennissen, veracht eene vervelende politiek en leest romans, zonder er eenig gewicht aan te hechten, ook als ze goed geschreven zijn. Bij de enkels mijner grootmoeder, wier portret door Mignard is gemaakt in 't kostuum van „Diane Chasseresse", wanneer men dertig jaren oud is, als men rijk, geestig en knap is, als gij, mag men zich niet in November te Trouville vervelen met naar de starren te gluren en de voeten te roosteren op de haardplaat!"¹⁾

Er was veel schaduw noodig, om enkele lichttinten te beter in 't oog te doen vallen, maar toch zal men nu wellicht wat toegevens gestemd zijn voor de kleine zonden van den engelschen Kolonel; wat den franschen Graaf aangaat, de auteur geloof in hem den type van een uitmuntend mensch te hebben geleverd.

V.

GENTLEMAN WAIFE.

't Is kermis in „een der liefste dorpen van 't Graafschap Surrey." In de éénige tent, waar tooneelvertooningen gegeven worden, is: „de Hardvochtige Baron en het Bandietenkind" aangekondigd. Het gordijn is voor het laatste bedrijf opgetrokken. Het tooneel stelt het hol van den Bandiet voor. De Bandiet, onrechtvaardig vervolgd en door de maatschappij

¹⁾ Daniel. Étude par Ernest Feydeau. Revue Contemporaine. Janv.—Mars, 1869.

verstootten, zal der justitie worden overgeleverd. Daar komt zijne dochter met papieren, die zijne onschuld bewijzen. Hij spreekt geen woord, maar omhelst het meisje met zoo waardige, indrukwekkende teederheid, dat het gehoor in luide toejuiching uitbarst. Als het scherm gevallen is, wil men den figurant terugzien. De Bandiet, schoon kreupel en met een doek voor 't linkeroog, buigt met zoo groote bevalligheid en met zoo sierlijke gebaren, dat een paar jongelui uit Londen malkaâr met verbazing aanzien en van John Kemble gewagen.

Deze talentrijke figurant is in het dorp reeds vier jaren bekend onder den titel: Gentleman Waife. Zijn geestig gesprek, zijne beschaafdheid, zijn onberispelijke wandel hadden hem dien naam volkomen waardig gemaakt. Telkens als het gezelschap van Rugges — den impresario van: „den Hardvochtigen Baron en 't Bandietenkind” — met de kermis komt spelen, treedt menig aanzienlijk bezoeker, getrokken door het talent van William Waife, de morsige tent binnen. Niemand weet, welk toeval, welk ongeluk zoo opmerkelijk kunstenaar daar heeft weggescholen. Een jaar geleden, drong een heer uit Londen er bij hem op aan, om in Covent-Garden te debuteeren. Op reis trof hem een ongeval met den spoortrein en sinds trad hij slechts in kleine rollen op, daar de doek over 't linkeroog en zijn kreupele gang niet opzettelijk aan de rol van den Bandiet toegevoegd, maar de treurige gevolgen dier londensche reis zijn gebleven. Daarenboven, terwijl hij langzaam van zijne wonden herstelde, openbaarde zich eene kwaal in de borst, welke hem zijne welluidende stem bedierf. Had niet zijn kleindochtertjen Sofie tot de sieraden van Mr. Rugges gezelschap behoord, wellicht ware hij reeds lang overvloedig geacht.

Gentleman Waife heeft met zijne Sofie een paar vertrekjens bij een schoenlapper gehuurd. Daar zou men de twaalfjarige met zooveel handigheid den grijzen bandiet hebben zien verzorgen, dat ge 't hem benjden mocht, als hij zijne hand op 't kalme voorhoofd en de lange blonde krullen van 't bevallige meisje legt en haar zóo lang in de lichtblauwe kijkers tuurt, dat zich eindelijk een opgeruimde lach om zijne

lippen vertoont. Grootvaâr en kleinkind smeden verraad tegen Mr. Rugge. Als ze slechts drie pond hadden, zouden ze hem verlaten. Waife heeft een kostelijk plan, maar wil het Sofie nog niet meêdeelen. De twee londensche jongelui, die den Bandiet zoo levendig toejuichten en waarvan éen schilder is, hebben hun voorgesteld om eene schets van Sofies gezichtjen te maken, waarvoor de kleine terstond drie pond gevorderd had. Juist komen beide — Vance en Lionel — om de onderhandelingen verder voort te zetten en zoo wel-sprekend deftig weet de akteur te pleiten, zoo krachtig steunt hem het fraaye kopjen van Sofie, dat de jongelui eindelijk beloven de drie pond in quaestie te zullen afstaan. 't Helpt Mr. Rugge niets of hij Waife met vervolging dreigt, zoodra hij de belofte der drie pond heeft, weigert hij alle verdere diensten. Terwijl de schilder Sofies portret bewerkt, onderneemt de grijsaard geheimzinnige reizen, waarvan hij telkens opgeruimder terugkeert. De heeschheid zijner stem verdwijnt allengs, de komische humour, die zich zoo eigenaardig aan zekere kinderlijke eenvoud in zijne gesprekken huwde, schittert weer in zijne taal; Sofie mag nog angstig raden naar de verwezenlijking van Grootvaârs plannen, ze schijnt gelukkig, omdat hij het is.

Zoo spoedig het portret voltooid is, voert Waife haar, onderhoudend pratend, naar een afgelegen dorpjen, klopt bij eene boerenwoning aan, — waar hij bekend schijnt — en openbaart haar eindelijk zijn geheim, na haar in een vertrek gebracht te hebben, waar ze verwelkomd worden door... een witten poedelhond. Op dien hond had hij een geheel paleis van illuziën gebouwd. De vorige meester van den hond had hem een schat van schrandere kunstgrepen geleerd, waarvan Waife een nuttig gebruik hoopt te maken. Allereerst poogt hij een passende naam voor zijn lieveling te kiezen. De witte poedel antwoordt noch op Sokrates, noch op Friar Bacon, noch op Thales, noch op Aristoteles, maar kiest veelbeteekenend den naam van Sir Iza&k. Terwijl hij dagelijks in zijne kunst oefeningen volmaakt wordt, begint Waife hem een klein drama te leeren, waarvan de akteur zich wonderen belooft. Intusschen roept hij zijne overige

talenten te hulp, om zijne waardin genoeg te geven; herstelt hij eene oude klok die „sedert de drie laatste jaren niet van tijd geweten had” en regelt haar op de minuut af; voegt hij gebroken scherven van kopjens en schoteltjens „met eene lijm van zijne vinding” aan een; bindt hij oude boeken in en timmert hij een nieuw kippenhok. Vrouw Saunders, de boerin, had er haren gast als een man van genie om vereerd en gevoelde groote leegte om zich heen, toen grijsaard en kind met hun vernuftigen vriend hare woning verlieten.

Gentleman Waife had de naburige stad Gatesborough tot het debuut van Sir Izaäk bestemd. Vooraf wordt de groote kunstenaar cierlijk geschoren en opgeknapt. Voor men Gatesborough binnentreedt, verwisselt Waife van kostuum. Een fatsoenlijke rok, een zorgvuldig geborstelde hoed en een nieuw groen schermppjen geven hem thands met dubbele kracht recht op den titel van Gentleman Waife. Daar juist de trein aankomt, mengt hij zich met veel takt onder de saâmvloeyende reizigers. Hij neemt zijn intrek in het „Saracenenhoofd”, waar hij de deftige waardin met zoo statige fierheid bejegt, dat ze zelfs Sir Izaäk in haar kostelijk salon met nieuw tapijt toelaat. Gentleman Waife zoekt terstond den Burgemeester der stad op. Terwijl hij het antwoord wacht van een briefjen aan dezen gezonden, treedt hij een boekwinkel in, waar een program hem verkondigt, dat juist acht dagen geleden, zekere Prof. Long, schrijver eener monografie over de mosselen, in het Athenaeum te Gatesborough over de „schaaldieren” gelezen had. Een kleinen voorraad kaartpapier en bladgoud koepend, zegt hij den boekhandelaar, die juist het werk van Prof. Long opensnijdt — een presentexemplaar voor 't Athenaeum — dat, zoo de mosselen gedrukte letters konden lezen en Engelsch verstonden, die verhandeling voor hen oneindig belangrijker zijn zou, dan de beste studiën omtrent de politieke en sociale geschiedenis van den mensch.

Gentleman Waife stelt zich aan Mr. Josia Hartopp, den Burgemeester, als Mr. Chapman voor. Mr. Chapman koestert belangstelling voor de beroemde letterkundige inrich-

ting van Gatesborough: het Athenaeum; hij vraagt of de verhandeling van Prof. Long boeyend geweest is.

Mr. Hartopp ontkent. Mr. Chapman gelooft, dat er boeyend, althands vermakelijk over mosselen of schellevischen zou kunnen gelezen worden, als men het onderricht door levende voorwerpen ophelderde. Hij zou over den hond kunnen handelen en het zoodanig kunnen inrichten, dat zelfs de handwerkslieden van Gatesborough met aandacht kwamen luisteren. Een citaat uit Schweighäuser overtuigt Mr. Hartopp van Mr. Chapman's reusachtige geleerdheid, welken hij daarom gaarne toestaat voor het publiek van Gatesborough op te treden, daar hij voor zijne verhandeling geenerlei belooning eischt. Op den bepaalden avond treedt de vreemde spreker voor eene buitengewoon talrijke menigte op. Hij heeft eene groene gordijn voor het orkest gespannen, om een tooneel te vormen. Zijne zoölogische verhandeling met levend voorbeeld noodzaakt daartoe. Hij vraagt verschooning voor den tooneeltoestel; hij wenscht een klein drama te vertoonen, waaruit de schranderdheid van den hond volkomen blijken zal en trekt zich achter zijne gordijn terug. Na drie minuten pauze wordt de gordijn weer opgetrokken.

„Daar zat een krijgsman, die onder Napoleon gestreden had bij Marengo en bij Austerlitz, die de russische sneeuwvelden had doorkruist, aan het vuur bij Waterloo was ontkomen — de soldaat van het keizerrijk¹⁾. — Daar zat de krijgsman, zonder geld en zonder vrienden; daar lag, bijna verscholen, zijn kleinkind, zwak en langzaam wegwijnende door gebrek aan voedsel, en al wat de veteraan bezat, waarvoor hij heden brood kan koopen, is zijn kruis van 't legioen van eer. Hij had het uit des Keizers eigene hand ontvangen, moest hij het nu verpanden of verkoopen? — Hij zou liever van honger sterven, maar het kind? En nu kwam het kind op en nam deel aan 't spel. Zij wilde zulk eene opoffering niet dulden, zij had geen honger, zij was niet zwak, en toen de stem haar ontbrak, zag zij in dat geharde gelaat en glimlachte — niets dan een glimlach. — De krijgsman grijpt het kruis en wil zich verwijderen. Het zal verkocht worden! Daar komt een hond binnen, likt zijne hand, nadert de tafel, gaat op zijne achterpooten staan, en beschouwt haar met droevigen blik, schudt den kop, maakt een beklagelijk geluid, komt weder bij zijn meester, trekt hem bij een pand van zijn kleed en kijkt hem vragend aan. Wat beteekent dit alles? Dit komt spoedig uit en op zeer natuurlijke wijze. De hond had toebehoord aan een oud krijgsmakker, die naar Isle de France gegaan was, om een deel op te eischen van de erfenis eens broeders, welke zich daar gevestigd had en er gestorven

¹⁾ Enkele opmerkingen, die den draad der vertelling belemmeren, zijn uitgelaten.

was, en die intuschen den hond toevertrouwde aan de zorg van onzen veteraan. Deze verkeerde toen in betrekkelijk goede omstandigheden, maar was sinds verarmd door het bankroet van een bankier, aan wien hij al wat hij bezat had toevertrouwd. De eigenaar van den hond was reeds maanden lang weg geweest en men wachte dagelijks zijne terugkomst. — Het schrandere dier had geleerd de diensten van hofmeester en boodschaplooper waar te nemen. Op bepaalden tijd kwam hij zijn meester om s'ous vragen en bracht er waren voor terug. Hij kwam nu, naar gewoonte om het geldstukje, doch — de laatste s'ou was verdwenen en het was gedaan met het werk van den hond. Maar kon de hond niet verkocht worden? onmogelijk; hij was het eigendom van een ander en een heilig pand. — De hond steunde intuschen de vertelling door zijn stil spel. Nog altijd denkende aan de stulvers, snuffelde hij in den zak van zijn meester, wendde zich op eene aandoenlijke wijze tot het kind, legde eindelijk den kop in den nek, en gaf aan zijn gevoel lucht door een akelig, treurig gehuil. Eensklaps hoorde men buiten het geluid van de tinnen trompet eens kunstmakers. — Bij dien klank scheen de hond een denkbeeld te treffen; eerst liep hij naar zijn meester, die op den drempel stond gereed om te vertrekken, en trok hem terug tot midden in 't vertrek; liep toen naar het kind, haar, maar met groote zachtheid, naar dezelfde plek voorttrekkende, ging daarna, onder een vroolijk geblaf, op zijne achterpooten staan en begon met onvergelijke deftigheid een menuet te dansen! Het kind vatte het denkbeeld van den hond. Was hij niet veel meer de moeite waard om gezien te worden dan het poppenspel in de straten? Zouden de menschen geen geld geven om hem te zien! En kon de oude krijgsman zijn kruis dan niet behouden? Er is heden een volksfeest in gindsche tuinen, daar ging de man met de poppekast zeker heen. Waarom zouden zij ook niet gaan? Wat! hij? een oud soldaat, zou hij zich verlagen om voor geld een hond te laten kijken? — hij! hij! De hond zag hem smeekend aan, strekte zich op den grond uit en ging dood liggen! Ja, hij heeft slechts die éene keus; — zal zijn kind sterven, en hij te trots zijn om haar te redden? En indien het kruis ook behouden kon worden? Maar, bah! wat kende de hond, dat de menschen begeerden te zien? O zeer veel. Wanneer het kind alleen was en droevig, plach hij bij haar te komen en met haar te spelen. Zie die oude domino-steenen! Zij schikte ze op den grond, en de hond sprong op en kwam zijne bekwaamheid toonen. Hierbij had de akteur nu eens behendig een paar erge misgrepen van den hond in het stuk te pas gebracht en dan weder wondergoede zetten daar tusschen laten komen. Neen, het zou niet gaan; ja, het zou wél gaan. De toeschouwers namen het in ernst op, en begonnen eene sterke belangstelling te toonen in het al of niet slagen van den hond: het speet hen, wanneer hij een verkeerden zet deed, en ze vonden er eene soort van triump in, wanneer hij goed speelde. En dan bracht het kind den haastigen, driftigen grijsaard met zooveel zachtheid tot bedaren, wees den hond zoo zachtmoedig te recht en sprak met het dier, zeide hem, hoeveel er voor hen van afhing, haalde haar kinderalfabet voor den dag en spelde: „red ons” op den grond uit. De hond bekeek nadenkend de letters, en van nu af kon men duidelijk zien, dat hij zich meer moeite gaf. Het ging hoe langer hoe beter; het zal gaan, het zal gaan! Het kind zal niet van gebrek omkomen, het kruis zal niet worden verkocht! De gordijn valt. Einde van het eerste bedrijf!”

Het tweede bedrijf brengt grijsaard, kind en hond op nieuw voor het publiek, 't welk door den takt van den

akteur in de handeling wordt opgenomen; de hond verricht zijn kunstjens, alsof men in den bedoelden tuin was, hij gaat met den hond rond om geld op te halen en Mr. Chapman verklaart plotseling, dat hij niet enkel een drama vertoonde, maar eene bladzijde uit zijn leven ontvouwd had. En weldra is de hoed van den veteraan met zilvergeld gevuld.

Het drama van Mr. Chapman is een der gelukkigste hoofdstukken uit: *What will he do with it?* Beschrijving van snelle handeling en beweging, eene lichtzijde van Lord Lyttons talent, is er overvloedig in te prijzen. Als scheping van Gentleman Waife vraagt het dubbele belangstelling. De zwervende kunstenaar was eene voor het talent van Pisistratus Caxton uitstekend passende persoon. Hij mocht er zijne gantsche kracht van konstruktie en heel zijne vertellingsgave aan besteden. Gentleman Waife, de kunstrijke vagebond, die duizend grepen verstaat, om een sober onderhoud te winnen, die telkens door de schranderste vonden verbaast, die zijn onmiskenbaar gelukkigen aanleg zoo zonderling heeft verbrokkeld, dat hij in een dringend oogenblik wel „voor eenig stuivers waarde aan vernuft” kan aanbieden, maar altijd den man herinnert, welke zijn goudstuk onberaden gewisseld heeft en wien het kleingeld op onbegrijpelijke wijze door de vingers vloeit; Gentleman Waife kon van zijn duizendkunstenaarsgenie geen treffelijker proeve geven, dan het te Gatesborough vertoonde drama. De telkens terugkeerende geheimzinnige wending zijner plannen, de verrassende uitkomsten, waarmee hij zijne omstanders verschalkt, de beminnelijke, kinderlijke zin, de vroolijkheid en goedhartigheid, waarmee hij zijn kleinkind bejegt, dwingen zoo krachtige belangstelling voor zijne verschijning af, dat men zonder het minste leedwezen het klassieke Fawley, zelfs de elegante londensche apartementen van Kolonel Morley verlaat, om den fatsoenlijken landlooper op zijne zwerftochten te volgen.

Een blik op zijn voorleden zal een verrassend licht over deze zonderlinge persoonlijkheid doen opgaan. Gentleman Waife is de natuurlijke zoon van Sir Julian Losely en eene fransche aktrice. De winderige en gewetenlooze Baronet heeft hem als zijn erfgenaam opgevoed en zijn ongewoon

mimischen aanleg toegejuicht. Bij zijn plotseling overlijden wordt er geen testament gevonden en door de wettige erfgenamen aan Willy — iedereen noemt hem Willy — niets uitgekeerd. Willy wordt daarop door twee neven van den Baronet gepatronizeerd, om zijn jagers-, ruiters- en zangers-talenten overal gezocht, en eindelijk verliefd op een arm meisjen. Als hij getrouwd is — „een ding”, merkt Kolonel Morley op, „dat een Willy, als een Willy verstandig kon zijn, nooit doen moest” — valt hem een legaat van twee-duizend pond ten deel. Men besluit hem aan eene boerderij te helpen. En zoo vlijtig en met zoo voortreffelijke kennis van zaken wist de acteur-de-salon zijne hoeve te bestieren, dat hij het stellig tot vermogend landbezitter zou gebracht hebben, ware niet zijne vrouw gestorven en hem daardoor de lust tot landbouwen vergaan. Hij verkoopt zijne hoeve, maakt voetreizen op het vaste land en hervat in Engeland zijn zwervend leven, telkens van het eene heerenhuis naar het andere. Opperuimd, eerlijk en ridderlijk, nam hij de gastvrijheid zijner vrienden aan, „maakte hij vrij gebruik van hunne tafel, hunne paarden en hunne honden — maar van hun geld.... nooit!” Hij „vergoedde al wat hij van een gastheer genoot door de aangenaamste gast te zijn die ooit met gastvrijheid onthaald werd.”

Zijne eenige zorg is de geliefde zoon zijner vroeg gestorven gade. Voor de opvoeding van dezen acht hij elke opoffering gering. In de vakantiedagen wil hij hem nimmer bij zijne vermogende vrienden voorstellen, uit vrees, dat de knaap zijn vader „Willy!” zou hooren noemen, of dat iemand hem mocht vragen om een staaltjen van zijn dramatisch talent. Goedhartig, tot overdrijvens toe, stelt hij zich borg voor een vriend, die later om groote speelschulden wordt aangesproken en niet beletten kan, dat bijna geheel Willy's klein kapitaal de prooi van den eischer wordt. Om een bestaan te vinden, treedt hij als rentmeester bij een kiffziek oud-vrijer in dienst, en koopt voor de rest van zijn vermogen eene plaats van klerk in een aanzienlijk handelshuis voor zijn vurig geliefden zoon. Aanvankelijk gelukt het hem door zijne onvermoeide, vroolijke luim zijn melancholischen patroon te boeyen en diens

landgoederen zoo uitstekend te beheeren, dat voor Mr. Gunston een nieuw leven schijnt aangebroken. Weinig tijds daarna neemt men William Losely gevangen, van diefstal beschuldigd door Mr. Gunston.

Uit het proces blijkt, hoe Willy met zijn patroon over geldzaken sprekende, toevallig vernam, dat deze eene groote som gelds in zijne sekretaire bewaarde, zonder juist te weten of zij vijftienhonderd of zeventienhonderd pond bedroeg. Ernstig had de waakzame rentmeester hem vermaand, het geld nauwkeurig te tellen. Mr. Gunston had het terstond gedaan en de nummers der banknoten in zijn zakboekjes aangeteekend. Den volgenden morgen zijne sekretaire weder openend, had hij tweehonderd-vijftig pond gemist. Des nachts had een lakei gerucht gehoord en licht gezien in den gang tusschen de vertrekken van zijn meester en de kamer van Mr. Losely. Nauwkeurig oplettend, had hij iemand met den grijzen jas van den rentmeester door den gang zien komen, maar 't licht was spoedig uitgegaan en de man verdwenen. De lakei had zich gerustgesteld met de gedachte, dat Mr. Losely nog iets in orde te brengen had voor eene reis, die hij den volgenden dag naar Londen zou ondernemen. Mr. Gunston had Willy onmiddellijk na het ontdekken van den diefstal gevolgd, hem op de kamer van zijn zoon in de City gevonden, en hem zijn verhaal met onverbloemde verwondering doch zonder schrik zien vernemen. Maar toen de lakei naar de jas wees, die in dat vertrek op een stoel was neêrgelegd, verschoot hij plotseling van kleur en bekende sidderende den diefstal. Willy werd daarop tót zeven jaren deportatie veroordeeld.

En toch, schoon hij later in Engeland teruggekeerd, zijn onderhoud in eene kermistent moest zoeken, schoon hij telkens vreesde, dat iemand der vrienden van den ouden Willy den akteur Waife mocht herkennen; — toch was de bekentenis van dezen diefstal de edelste taal ooit door dien rampzaligen zwerver gesproken. De sekretaire van Mr. Gunston was door Willy's zoon opengebroken. Deze, de welbeminde zoon van de jong gestorven echtgenoot — onze oude kennis Jasper Losely — in den tuimel der londensche uitspan-

ningen verdorven, had juist denzelfden avond waarop Mr. Gunston zijn rentmeester van zijne banknoten en zijne sovereigns sprak, in een aangrenzend vertrek geluisterd. Hij kwam zijn vader in 't geheim om geld smeeken, hij was in eene zijkamer geweken, toen Mr. Gunston kwam en had terstond het plan beraamd, liever dezen te bestelen, dan zijn goedhartigen vader lastig te vallen. Een genegenheidsblijk zijns vaders, het omslaan van den grijzen jas bij zijn gewaad vertrek, had eene zware verdenking op den onschuldige geworpen, welke deze, om den veelgeliefden zoon te redden, moedig gedragen had, tot de bekentenis der misdaad toe. Vandaar, dat Gentleman Waife op Mr. Rugges tooneel verscheen, vandaar dat Sir Izaäk het enthoeziasme van 't publiek van Gatesborough moest winnen en het hart van Josia Hartopp stal.

Men mag echter bij alle ingenomenheid met den grijzen duizendkunstenaar niet blind zijn voor de vlekjens, die er in zijn beeld zijn op te merken. Er schuilt in de voorstelling van den onbekommerden, opgeruimden, edelen Willy, die zich uit liefde voor zijn zoon der laagste vernedering in de armen werpt, en die later met kleine, handige grepen het onderhoud voor zijn kleinkind wint, iets van Lord Lyttons oude idiozynkraziën. De vereeniging van zoo onbegrensde zelfverloochening met zoo zonderlinge onbezorgdheid omtrent de fijnere eischen van 't zedelijk gevoel zou hem niet ongerijmd schijnen. William Losely bekent een diefstal, dien hij nimmer pleegde, om voor zijn schuldigen zoon tot zeven jaren deportatie te worden veroordeeld, en Gentleman Waife gevoelt zich nimmer beter t'huis, dan wanneer hij eene rol te vervullen heeft. Zoo spoedig hij als Mr. Chapman te Gatesborough optreedt, heet het:

„Hij was nu in zijn element. Hij akteerde; noem het geen bedriegen. Was Lord Chattham een bedrieger, toen hij zijne flanellen omhulsels drapeerde tot een toga en de krullen zijner pruik zoo schikte, dat zij het verheven effect zijner trotsche trekken verhoogde? het schrikwekkende van zijn blik vergrootte? Zeker, wanneer wij bedenken, dat Waife toch eigendlijk slechts een landlooper was en welke omwegen en uitvluchten hij had moeten verzinnen om zijn dagelijksch brood te verdienen, dan moet men zich verwonderen, niet, dat hij vol komediestreken en kleine bedriegertjen zat, maar dat hij zooveel kinderlijke eenvoudigheid van hart had kunnen bewaren.

Wanneer iemand eene reeks van jaren enkel van zijn vernuft heeft moeten leven, wil ik niet zeggen, dat hij juist een schurk moet worden, hij kan een goede kerel blijven, maar men kan niet verwachten, dat zijn wetboek precies hetzelfde zou zijn, als dat van Sir Filip Sidney."

In 't bijzonder plaatst Lord Lytton er den vinger op, dat Waife, schoon geslepen in „kleine bedriegerijen”, toch „zooveel kinderlijke eenvoudigheid van hart” bewaard had. De oude voorkeur voor een raadselachtig karakter, die hem eens tot de conceptie eener zoo onmogelijke persoon, als Eugene Aram bracht, gluurt hier weder om den hoek. Toch is Eugene Aram door eene onmetelijke kloof van Gentleman Waife gescheiden. De kleine „bedriegerijen” zijn met takt verontschuldigd. Het voorleden wettigt den vagebond zijn naam te verloochenen en met grievende smart krimpt zijn hart te saâm, als Sofie hem vraagt, wanneer de tijd komen zal, dat ze niet meer zullen noodig hebben komedie te spelen, ook buiten het tooneel.

Hier en daar komt Lord Lyttons vernuft de gesprekken van Waife wat te sterk verlevendigen en den goeden indruk door zijne verschijning te weeg gebracht, onaangenaam verstoren. Op andere plaatsen, waar ze zijne handelingen vergezellen, mogen ze geprezen worden. Zijne oppervlakkige beschaving, de opwellingen van zijn edel hart en zijne zorgeloze zwervers-filozofie, zijn zoo treffelijk vereenigd, dat dezer figuur in 't gemeen het verwijt niet treffen kan, slechts eene vermoeyende herhaling van enkele karaktertrekken aan te bieden. Staaltjens genoeg zouden er van zijn saâm te lezen, we lasschen hier alleen het briefjen van den grijsaard aan zijne Sofie in, toen hij haar in 't geheim verlaten had, om naar eene geschikte woning om te zien:

„Lieveling! vergeef mij, ik ben stil van u weggeloopt, maar slechts voor weinige dagen en alleen om te gaan zien of wij dat tooverhuisjen niet kunnen krijgen, waarin ik de genius en gij de prinses zult zijn. Ik ga niet zulk een opgeruimd hart, Sofie-lief! Ik zal elken dag een uur of zeven loopen en niet de minste pijn gevoelen aan mijn kreupel been; gij zoudt het niet tegen mij kunnen volhouden, dat weet gij ook wel. Denk daarom aan het huisjen en het mandemaken en oefen u in teekenlappen en speldenkussens, wanneer het te warm is om buiten te spelen. Wees kloek en sterk tegen dat ik terugkom. Dat zal, naar ik vertrouw, van daag over acht dagen zijn — het zijn slechts zeven dagen; en dan zullen wij slechts feesh-dramaas spelen voor de knikkende boomen, met viasinken voor orkest,

en zelfs Sir Izaäk zal niet verlaagd worden door streken om aan geld te komen, maar zal zijne rekenkundige talenten alleen gebruiken om de wekelijksche rekening op te maken, en hij zal nooit op zijne achterpooten staan, behalven op zonnige dagen, wanneer hij een parasol zal ophouden om de tooverprinces te beschaduwē. Lach, lieveling, laat ik mij verbeelden, dat gij lacht; — doe uw best om heel, heel, heel wèl te worden; ik bid er om op mijne knieën."

Eene lieve bladzijde, waarin vernuft en hart beide zich doen gelden en welke tegenover de gemaaktheid van den keurslijf-dragenden Maltravers met eenig recht in de schaal mag worden gelegd!

VI.

ARABELLA EN JASPER.

Op een bal te Clapham zag Arabella Fossett Jasper Losely voor het eerst. In den vollen bloei eener buitengewone welgemaaktheid, driest en koen in zijn gesprek, wint hij aanstonds Arabella's liefde. De talentrijke, eigenzinnige Arabella, had tot nog toe slechts schichtige kavaliers om zich heên gezien; de doordringende blikken uit Jaspers fraaye, donkere oogen strooken uitmuntend met hare voorkeur voor moed en stoutheid. Bij hare tante wordt de kennismaking in tal van partijtjens voortgezet, liefdesbeloften gefluisterd en ringen gewisseld. Als Jasper aan Mr. Fossett door zijne dochter is voorgesteld en onder eene flesch Lafitte, „uit eene zeer eenvoudige, maar zware zilveren kan" geschonken — die Jasper deed watertanden, de kan namelijk — tot zijne ongeveinsde spijt verneemt, dat Arabella geene huwelijksgift zal worden afgestaan, maar dat zijn aanzoek wordt toegestemd, gevoelt hij zijne teederheid zeer geschokt. Kort daarop springt het kantoor van Mr. Fossett. Arabella ontslaat Jasper edelmoedig van-zijne gelofte, en begint met kloeken moed, als sekondante, voor broeder en zuster te werken. Maar Jasper wenscht de kennismaking niet af te breken. Arabella kon een ruim „salaris ontvangen, misschien eene erfenis en daarenboven gevoelde hij nog iets voor haar, 't welk hij liefde noemde, daar 't hem streelde, dat

eene vrouw, als Arabella, trotsch was op hare liefde voor hem." In stilte worden brieven gewisseld. Belangstellende vrienden hebben aan de fiere jonkvrouw, die met zoo volhardende vlijt voor twee weesjens werkt, weldra eene kleine woning verschaft. Als het avond wordt, sluipt Jasper er binnen, om zijne trouwbeloften plechtig te herhalen. Weldra heeft hij haar in schulden gewikkeld, weldra gaat ze in 't geheim van haar hart onder de martelende wroeging over verloren eer gebukt.

Jasper verdwijnt thands plotseling. De ramp zijns vaders, als hij plach te zeggen, noodzaakte hem zich eenigen tijd op 't vasteland terug te trekken, en terwijl de rentmeester van Mr. Gunston voor diefstal naar Botany-baai wordt gedeporteerd, beweegt zijn zoon zich met voorname deftigheid in een kring van „studenten en grisettes, operadanseressen en auteurs, markiezen en avonturiers, romaneske lorettes en geslepen beurspekulanten" te Parijs, onder den vleyenden titel van: le bel Anglais. Eens door een bijzonder geluk in 't spel ruim van geld voorzien, ontwerpt hij met drie fransche vrienden het plan, om te Londen eene erfdochter te veroveren. Jasper huurt een fraai appartement in Duke-Street, St. James en doet den naam van Mr. J. Hammond op zijne kaartjens drukken. Des morgens eene der stilste lanen van St. Jamespark doorwandelend, voegt eene dame zich plotseling aan zijne zijde. 't Is Arabella, die met hare leerlinge Mathilda Darrell — Arabella is goevernante geworden — eene morgenwandeling doet. Jasper heeft terstond eene geschiedenis gereed en verzoekt haar zijn waren naam niet te verraden, daar hij om zijns vaders ongeluk zich thands met dien van Hammond vergenoegt. „Zijne kleeding, waarvan hij altijd veel werk gemaakt had, was nu geheel als van een gentleman, eenvoudig en net. Hij zag er uit, als iemand, die het goed gaat en was verleidelijker dan ooit, door zijn vertoon van kalm zelfvertrouwen en zijne huichelachtige liefdesverzekeringen." Jasper doet aanstonds onderzoek naar de finantiën van Arabellaas élève en voegt zich elken morgen in 't park bij haar. Zoo spoedig hij Darrells rijkdom vernomen heeft, reikt hij Mathilde heimelijk

een briefjen toe, terwijl Arabella in 't midden, hij zelf aan hare slinker- en Mathilda aan hare rechterzijde wandelt. Op de volgende wandeling wordt het even heimelijk beandwoord. Weinige dagen later ontvlucht Darrels dochter met Jasper Losely en wordt Arabella, als schuldige medeplichtige, door den diep gegriefden vader met verachting uit zijne woning verdreven.

Vele jaren later klopt er des morgens vroeg een bezoeker aan bij een vervallen burgerhuis, Bloomsbury, Podden-Place. Hij vraagt naar Mrs. Arabella Crane. In een vochtig vertrek, waar nimmer een zonnestraal doordringt, toegelaten, staat de vrouw des huizes weldra vóór hem. Van de schoone Arabella Fossett is niets gebleven: de wangen zijn ingezonken, de neus is scherper geworden, heur hair, eens glanzig zwart, is ruw, grijzend en verwaarloosd, het gelaat van rimpels doorgroefd, alleen de oogen glimmen nog met den ouden gloed en zien den bezoeker scherp in 't aangezicht. Ook hij is veranderd. Schoon in keurig, nieuw kostuum, mocht de kleur minder „stemmig zijn, dan een Engelschman die gewoonlijk verkiest”, is de roode blos zijner wangen zoo verdacht, is de glimlach om zijn fraayen mond zoo terugstootend, dat niemand in hem le bel Anglais van weleer zou herkennen. Arabella twijfelt niét of hij de schoone Ham mond is, die met Mathilda Darrell is weggeloopt. „Zoo zien we elkaâr eindelijk weér, Jasper Losely! Komt ge eindelijk terug!” zegt ze kalm, half verheugd, half verstoord, en schenkt hem den brandewijn, waarom hij gevraagd had.

Jasper was weduwnaar geworden, had in Parijs van het geld zijns schoonvaders geleefd, voor zoover deze hem eene aalmoes had willen toewerpen en kwam thands in Engeland om hem verder te exploiteeren. Arabella had van hare tante geërfd en „ter eere van hare nagedachtenis” den naam van Mrs. Arabella Crane aangenomen. Terstond verzoekt Jasper haar om vijf pond, die ze na eenig nadenken weigert. Van dit oogenblik heeft ze hem geheel in hare macht. Niet door geld alleen — Jasper weet zich soms kleine sommen te verschaffen — maar door de voortreffelijke grepen vooral, die

ze hem tot voltooying zijner intrigen aanwijst. Te vroeg waant ze haar doel getroffen. 't Was, toen ze hem, op zijn verzoek, naar de wedrennen van Humberston gevolgd was. Vroolijk was hij in hare kamer verschenen, trotsch had hij haar het geld getoond, bij de wedrennen gewonnen, en bevallig had hij gelachen, als in lang vervlogen tijd. Toen had ze hem ernstig smeekend herinnerd, dat ze een klein vermogen had, dat hij niets bezat, dan hetgeen hij, volgens eigen zeggen, morgen weér verliezen konde en er bijgevoegd: „Deel mijn inkomen met mij, kom uwe plechtige gelofte na — neem mij tot uwe vrouw!” Een schimpend schaterlachen deed haar plotseling zwijgen. Neurend trok hij heên, om met zijne vrienden van den wedren feest te vieren: en zwijgend zwoer Arabella den duren eed, dat hij, spijt dien smadelijken lach, de hare zou worden, zoo zeker als had hij zijn woord nimmer gebroken. Schrandere list en onbegrensde zelfverloochening zouden hare middelen zijn en geen kracht ter waereld zou heur hare prooi ontrukken.

Zoo spoedig Jaspers geld verdwenen is — en er verliep geruimen tijd voor die dagen gekomen waren, dank zij zijn talent aan de groene tafel — keert hij naar Podden-Place terug. Veel is daar intusschen verbeterd. Arabella heeft zich netter gekleed, „schoon donkergrijs hare geliefkoosde kleur blijft.” Ze staat Jasper juist genoeg gelds toe, „om hem in hare macht te brengen.” Hij keert telkens om nieuwe toelage terug, eet en drinkt bij zijne pleegmoeder en smeedt geen plan, waarin ze niet haar deel eischt. Arabella zorgt voor keurige diners, voor marokijnen pantoffels en een prachtige chambercloak; Arabella zorgt zelfs voor een gemakkelijk werk: het nazien van koopmansboeken, met eene hooge belooning. Maar nauw heeft hij de tien guineas voor zijn werk ontvangen, of hij verdwijnt voor geruimen tijd. Arabella weet echter spoedig zijn verblijf te ontdekken, en zijne liaison met eene fransche kennis van vroegere jaren op het spoor te komen; zij geeft der politie handen vol werks, de française wordt gevangen genomen en Jasper tjt vluchtend naar Podden-Place.

Vier jaren later sluipt een haveloos man des morgens door

den mist in eene der voorsteden van Londen. Plotseling staat de lange gestalte eener in 't grijs gekleede dame vóór hem. Jasper herkent sidderende Arabella. Hij heeft hare tyrannie leeren vreezen en is haar ontlopen, ondanks hare vervolgingen op 't vasteland en in de boevenkwartieren der hoofdsteden. Hij is tot het laagste pijl van snoodheid gezonken. Een kleurlooze flam bard overschaduwet het terugstootend, tot onkenbaar wordens veranderde gelaat. De oogen zijn dof en met bloed doorspat, de blos heeft voor eene loodkleur plaats gemaakt, waarin scherpe roode strepen vlammen, de neusgaten en wangen zijn afzichtelijk gezwollen. „En toch had een kunstenaar, die nog altijd forsche gestalte in zijn gescheurden blauwen kiel ontmoet, hij zou gezegd hebben: „wat moet die walgelijke kerel schoon geweest zijn.”” Arabella waarschuwt hem, zich te verschuilen. Er is een Italiaan vermoord in de voorstad, men heeft honderd pond uitgelooft voor wien den moordenaar ontdekt. Jasper heeft dien moord niet volbracht, dat stemt ze gaarne toe, maar ze bericht hem, dat er in de schavuitenklub, waar hij pleegt te heerschen en te drinken, tot de snijdende pijnen, die hem martelen, verdoofd zijn, eene samenzwering tegen hem be-raamd wordt. Men wil hem van dien moord beschuldigen. Er is voor hem geene veilige plek meer in Londen. Als hij zich inschepen wil naar Australië, zal Arabella hem een goed inkomen verzekeren, maar . . . ze zal hem vergezellen. Stampvoetend, in dolle woede vloeken opeenstapelend, deinst Jasper terug: het doffe oog flikkert plotseling — maar eer nog de bedreiging voltooid is, waarmeê hij Arabella poogt te ontstellen, legt ze de lange, magere hand op zijn reuzen-arm, ziet hem met vasten blik in de bloedige oogen en zegt kalm: „dat durft ge niet! beproef het en uw arm zal ver-lamd aan uwe zijde neêrvallen.”” En Jasper wordt bedaard door haar meêgetroond, ontvangt een paar goudstukken en belooft huichelend zich met haar naar Australië te zullen inschepen. Maar als hij haar weder bedriegt en niet terug-keert, voor alle zijne bronnen volkomen zijn uitgeput, als hij in verbittering de hand tegen haar opheft en door eene plotselinge beroerte getroffen aan hare voeten neêrstort, dan

heft ze hem met meêdoogen op, dan voert ze hem naar Clare-Cottage, eene aangename villa te Hampstead, dan kiest ze hem een vroolijk vertrek, dan wijkt ze niet van zijne zijde, als hij in den chambercloak, den rijken, veelkleurigen van vroegere dagen, op de sofa voor 't venster rust, dan hoopt ze op zijn herstel, omdat hij nog zoo jong is, en mocht eene vreeselijke verslaafdheid aan sterken drank hem ten grave slepen, dan troost ze zich met de gedachte, dat hij nu toch de hare is, „de hare alleen, tot in den dood!”

Arabella Crane en Jasper Losely zijn de beste figuren in *What will he do with it?*

Fier, schrander, vastberaden, volhardend, van onverzettelijke wilskracht, vol listige hardnekkigheid in 't bereiken van 't eens beraamde plan, mag Arabella Crane zonder schroom hare hand reiken aan Jane Eyre. Bevallige type der engelsche vrouw zal ze door niemand geacht worden; maar, dat ze eene waarachtige vrouw, eene met engelsche veerkracht worstelende, met echt engelsche onverschrokkenheid zegevierende vrouw is, zal niemand ontkennen. De auteur der *Dame aux Camélias* noemde de geschiedenis zijner heldin eene uitzondering, ware zij de geschiedenis van elken dag geweest, hij had zich de moeite niet getroost haar te schrijven ¹⁾. Lord Lytton schrijve deze woorden bij den aanvang der hoofdstukken aan Arabella gewijd. Er moge bij hare verschijning van uitzondering sprake zijn, zeker nimmer zoo zeldzaam in Engeland, als Marguerite Gautier in Frankrijk, van anomalie te gewagen, is onmogelijk, het anglo-saxisch ras moge niet immer zijn moed, zijne stoutheid en zijne wilskracht in den boezem der vrouw tot zoo ongewone hoogte zien stijgen, Arabella Crane is geene onmogelijke persoon, daar juist als krachtigste drijfveer tot hare ontembare wilskracht een echt vrouwelijk gevoel in dien ijzeren boezem woont: de liefde voor Jasper.

¹⁾ „L'histoire de Marguerite est une expection, je le répète; mais si c'eût été une généralité, ce n'eût pas été la peine de l'écrire.” Alexandre Dumas, fils.

Jasper Losely is wellicht even goed geslaagd. Sints Pelham geoeft in de beschrijving van doortrapte schavuiten, is het hem ditmaal gelukt er een voortreffelijk exemplaar van te leveren. Schoon en sterk, ijdel en stout, verschijnt hij nauw in de kringen van den londenschen handelsstand, of hij bemerkt aanstonds, dat zijne eenvoudige verschijning volstaat, om een gunstigen indruk te maken. En terwijl zelfzucht en luiheid — daar hij alle wezenlijke verdienste, allen arbeid versmaadt, met zijn bevalligen persoon tevreden — langzaam zijn diepen val voorbereiden, stelt hij de heerlijke gaven, door de natuur hem zoo overvloedig geschonken, op zijns, om de groote plannen zijner zelfvergoding te bereiken. — „Hij geeft zich onvoorwaardelijk aan alle zijne driften en hartstochten gevangen. Het ontbreekt hem geenszins aan een scherp, berekenenden blik. Hij is in staat een of ander ontwerp op te vatten, met het oog op eene of andere winst in de verre toekomst en tot verwezenlijking daarvan, plannen tot rijpheid te brengen, even fijn gesponnen, als listig geheim gehouden. Hij kan echter voor den goeden uitslag zijner onderneming niets opofferen, niet eenmaal de luim van het eene of de traagheid van het volgende oogenblik.”

Bij deze volstreckte zelfgenoegzaamheid en zelfzuchtige traagheid voegt zich terstond eene reusachtige ijdelheid. Bij zijn vertrek uit Parijs, pleegt hij te snoeven, verkocht hij drie kisten met hairlokken van ettelijke erfdochteren aan zijne kappers. Hij draagt eene teedere zorg voor zijne kleeding, daar hij niet uit de gilde dier „pronkerige straatroovers is, die een zwierigen mantel over vuil linnen en valsche ringen aan ongewasschen handen dragen.” Hij rookt nooit, dan eene enkele peccadillo-cigarette: en had hij een pakhuis vol jenever kunnen drinken, ge zoudt niets bij hem gewaar worden zijn, dan jasmijn- of heliotropengeur op den fijnen zakdoek, waarmee hij de laatste druppelen van zijne lippen veegde. Al zijne moraal — met éene gewichtige uitzondering — bepaalt zich, om den grijnslach zijner makkers over zijne gemeene aardigheden te winnen. Angstige eerbied voor alle de behoeften en eischen van zijn fraai lichaam is zijne eenige

godsdienst. Zijne dierlijke natuur is dan ook zoo sterk ontwikkeld, dat hij gantsche nachten drinkt en speelt zonder vermoeyenis. Zijne blanke handen buigen een pook of een paardenhoef, alsof hij een kaartenblad krulde; hij grijpt zijn korpulenten vriend Samuel Adolfus Poole bij den gordel, heft hem van den grond en houdt hem met uitgestreken arm van zich af, alsof hij een rotting had opgegrepen. Nog in zijne laatste vernedering, terwijl hij als afzichtelijk dronkaard door eene boevenklub wordt uitgeworpen, is zijne houding ontzachwekkend.

Lord Lytton heeft eene zijner beste bladzijden aan de beschrijving van dezen toestand gewijd. Jasper weet, dat zijne bentgenooten hem zullen verraden, als ze kunnen. Arabella heeft er hem voor gewaarschuwd. Hij begeeft zich terstond naar de klub. Er zit een ander op zijne plaats in 't eeregestoelte. Onmiddellijk grijpt hij dezen bij den nek en slingert hem midden op de tafel onder kannen en bekers. De schavuiten werpen woedend een zwaren bout op de deur, om hem den aftocht af te snijden. Sommigen trekken hunne messen, éen vertoont zijn revolver, allen vereenigen zich om wraak te nemen. Jasper drinkt bedaard het glas van zijn buurman uit. Een der klubbisten stelt voor Jasper te verbannen. Twintig dreigende gestalten dringen op Jasper aan:

„Op ging de stoel waartegen Jasper geleund had, op zijne rechterhand en twee van zijne bespringers vielen, als een os valt onder den knuppel van den slachter. Met zijne linkerhand wrong hij een mes uit de hand van een derden vijand en zoo gewapend met kling en beukelaar, sprong hij op de tafel en stak boven allen uit. Vóór hem stond de man met zijn revolver; een fatsoenlijker boef dan de rest — iemand, die om valscheid in geschriften verbannen geweest en thands ontslagen was. „Zal ik hem neerschieten!” fluisterde die schelm Cutts toe. Cutts trok den aarzelanden arm terug. „Neen, het gerucht! knuppels zijn veiliger.” Als de haai op zijne prooi schoot Jasper op den valschen handteekenaar neder, en het volgende oogenblik, den stoel in 't aangezicht werpende van degenen, die zich om de tafel verdrongen, was hij gewapend met de pistool, die hij den ontstelden eigenaar uit de hand gerukt had. De driedubbele loop dreigde met den dood rechts en links, vóór en achter hem, van het eene gelaat op het andere. Onmiddellijk ontstond er stilte, onmiddellijk hield de aanval op. Ieder gevoelde, dat geene aarzeling die hand zou doen beven, of dien kogel zou doen missen. Waarheen het oog van Jasper zich richtte, weken de vijanden achteruit. Hij lachte met vermetelen spot, toen hij zijne blikken liet rondweiden over de deugnieten. „Weg met uwe wapenen gij allen — weg met dat mes, met dien knuppel. Zoo is het goed. Het uwe ook daar, het uwe,

het uwe! Hoe, liggen ze allen op den grond? Legt ze hier op tafel aan mijne voeten. Honden! waar zijt gij bang voor? voor den dood? De eerste, die weigert, sterft!" Stom en onderdanig, als een berouwvol legioen bij de bevelen van Caesar, legden de schelmen de wapens op een hoop. — „Neemt dien bout van de deur af, gij met uw beide. Gij, redenaar Cutts, ga vooruit; steek eene kaars aan — doe de voordeur open. Zoo, zoo, zoo! Wie wil mij op een afscheidsdrank trakteeren? Dank u, Sir! Achteruit daar; achteruit tegen den muur aan, allen! Dat ik door uw midden heen kan gaan. Ha, ha! Gij zoudt mij kwaad doen — gij zoudt mij bang maken, gij, gij! Wacht ik heb u nog een voorstel te doen. Hoort en juicht toe: „Dat deze klub de verbanning van Generaal Jasper herroept en hem nederig smeekt te blijven, als de trots en het cieraad der klub!" Zij, die er vóór stemmen, steken hunne handen op; zoo velen als er tegen zijn, de hunne ook. Met algemeene stemmen aangenomen! Heeren, ik dank u, het is de schoonste dag mijns levens; maar liever zag ik u hangen, en tot ik dat tooneel genieten zal, heeren, uwe gezondheid!" — Van de hoogte, waarop hij stond, afspringende, ging hij ongedeerd, onbedreigd, langzaam heên, en met een spottenden groet op den drempel liep hij den gang door tot aan de voordeur. Toen hij Cutts daar met het licht in de hand zag staan, ontspande hij de haan van het pistool, nam de perkussion er af, en dit aan zijn voormaligen makker gevende sprak hij: „geef dit aan den eigenaar terug en doe hem mijn compliment!"

De teekening van Jaspers snoodheid is daarenboven nimmer buiten de aesthetische grenzen getreden. „Was ik in de wieg gelegd" — zegt hij ergens tot zijn vriend Poole — „om sommen uit te werken en pennen te vermaken, als een koopmansklerk. Ha, mijn arme vader! daarin hebt gij gedwaald! Het bloed wreekt zich. Wanneer men een harddraver voor een sjees spant, verzet hij zich als een booze duivel!" — Uit deze biecht straalt een opmerkelijk licht over Jaspers diepbedorven gemoed. Zij verklaart het verwoestend geweld, waarmeê zelfzucht en eigenliefde eene tot zinnelijkheid neigende natuur ondermijnen, totdat eene laatste vonk van beteren aanleg zich in eene soort van schuwe genegenheid voor een edelen vader wegschuilt. Juist deze trek redt Jasper. Zonder hem ware zijne figuur volkomen mislukt, zijne verschijning eene karikatuur. „Ik zou liever een regiment kavalierie aanvallen, dan dien ouden man ruw toespreken!" getuigt hij. Arabella zijne ontmoeting met Waife op Londen-Bridge verhalende, zegt hij:

„„Aan het einde van de brug kreeg ik den ouden man in het gezicht, veranderd, verouderd en blind aan één oog. Gij hadt mij gezegd, dat ik hem niet zou herkennen, maar ik herkende hem wel; ik zou zijn gelaat niet herkend hebben, maar ik kende hem aan zijne breede schouders, aan een zeker draayen met de armen, ik weet zelf niet wat; men herkent

iemand, die men van zijne geboorte af gekend heeft, zonder zijn gelaat te zien. O, Bella! ik kan u niet zeggen, hoe week ik mij gevoelde, zoo week als de onnoozelste hals, die ooit".... Jasper voltooide de vergelijking niet, maar zweeg een oogenblik, haalde diep adem en zeide toen iets anders. „Hij verkocht zwavelstokken, laarzenveters en drommel weet, wat al meer. En dat hij, die knappe man! Ik had al het geld, dat ik bij mij had wel in zijn mandjen willen werpen!"

We zouden nog op het gesprek tusschen Waife en Jasper kunnen wijzen, als de laatste in vertwijfeling zijne dochter komt opeischen, werd het niet te veel door den ouden pathos bedorven. Maar reeds blijken te over, dat het Lord Lytton althands ditmaal gelukt is een karakter te scheppen, 't welk onbeschroomd voor de rechtbank der aesthetiek verschijnen kan, mits het vooraf, voorzichtig, het grootste deel zijner gesprekken aan den auteur onbekrompen terugschenkt. Het proces zijner boosheid is dan lichtelijk te volgen, daar het uitmuntend is beschreven, van het eerste opbruischen der ijdelheid in de borst van den jonkman tot aan zijn diepsten zedelijken val. En juist die treffelijk goed opgevatte genegenheid voor zijnen vader, bewaart hem voor het verwijt, dat er niets menschelijks in zijn gemoed zou zijn overgebleven. Jasper Losely is een diep gevallen, volkomen boos mensch — een mensch, geen duivel.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De laatste lustra van Lord Lyttons leven.

I.

Na 1859 trad Lord Lytton niet weer op als minister van de engelsche Kroon. Doch toen in Juli 1866 Lord Derby voor de derde maal aan het bewind kwam, gewerd hem de bekende onderscheiding, waardoor hij den titel kon voeren van Baron Lytton of Knebworth.

Schoon hij zich in het Huis der Lords dikwijls als een geestig spreker onderscheidde, wijdde hij toch de laatste lustra van zijn leven bijna uitsluitend aan de letteren. Van 1859 tot 18 Januari 1873 was hij voortdurend bezig zijne letterkundige nalatenschap aan zijn vaderland door sommige uitnemende en enkele althands belangwekkende werken te vermeerderen.

De eerste daarvan was een roman, welken hij voor zijn genialen vriend Charles Dickens schreef, om in diens tijdschrift: *All the Year Round* te verschijnen. In 1862 kwam het boek afzonderlijk uit ¹⁾. De titel: *A Strange*

¹⁾ *A Strange Story*. 2 vols. London. Blackwood and Sons. 1862.

Story deed reeds vermoeden, dat hij tot zijne Zanoni-periode was teruggekeerd. Ondanks de toejuiching door zijn laatste roman: *What will he do with it?* gewonnen, verdiepte hij zich nu weder in de waereld van het raadselachtige en het geheimzinnige.

Hij had altijd bizondere voorkeur aan den dag gelegd voor de oplossing van het onmogelijke en bovennatuurlijke. Studiën van het dierlijk magnetisme, van allerlei magische wetenschap — eene oude liefhebberij! — verleidden hem tot eene zoo zonderlinge geschiedenis als: *A Strange Story*. Een ding gelukte hem daarbij — hij wist de lezers door zijne krachtige fantazie in den waan te brengen, om althands zoolang als zij het boek in hand hadden aan de mogelijkheid zijner bovennatuurlijke spekulatiën te gelooven — want hij stelde zijne bespiegelingen over het dierlijk magnetismus zoo logisch mogelijk op en zorgde daarbij, dat hij den denkenden lezer nooit op ongerijmdheden vergastte. Tevens waarschuwde hij voor het misbruik door sommige kwakzalvers van spiritistische manifestatiën gemaakt, en gaf hij zich het voorkomen, alsof hij met zijn boek eene poging had aangewend tot wetenschappelijke ontwikkeling van het leerstuk omtrent de verwantschap van spiritisme en magnetisme.

In Engeland vond deze gril weinig toejuiching, misschien dat elders door de voorstanders der klopgeestige spiritisterij eene hoogere bewondering gekoesterd wordt voor Zanoni en *A Strange Story*.

Nog een derde werk (*The Coming Race*) zou Lord Lytton in deze orde van denkbeelden schrijven gedurende de laatste dagen van zijn leven, maar vooraf hielden andere letterkundige plannen zijne onvermoeide pen bezig. In 1863 verzamelde hij een bundel schetsen, die elders verspreid waren onder den titel: *Caxtoniana, or Essays of Life, Literature and Manners by Pisiistratus Caxton* ¹⁾. Uit het tijdvak 1863—1866 is zijne poëtische, in halfgrieksche metra opgestelde legendenkollektie onder den titel: *The lost Tales of Miletus* ²⁾, terwijl hij tevens zijne

¹⁾ 2. vols. London. Blackwood and Sons. 1863. ²⁾ Aldaar idem 1866.

steeds klimmende vereering van Horatius openbaarde door eene nette vertaling der Oden in antieke metra, met eene voorrede over de dichterlijke verdiensten van den uitstekenden lyricus en over de oorzaken zijner luisterrijke populariteit ¹⁾.

Zijne belangstelling in het tooneel bleek op nieuw door een blijspel in den trant van Molière, in zesvoetige jamben geschreven: Walpole; or every man has his price (1869). 't Scheen of hij als zestiger zich buitengewoon aan poëzie ging wijden, want hij herzag in 1870 zijn epos King Arthur en schreef er eenige geheel nieuwe bladzijden bij. Lord Lytton werd steeds het liefst geprezen voor letterkundig werk, dat hem het moeyelijkst van de hand ging en waarbij hij den minsten bijval won.

Zijn eenig letterkundige duël was juist met den gelauwerden Alfred Tennyson, die in zijne Idyls of the King staaft, dat hij de bretonsche sagen van Koning Arthur met meer geluk tot onderwerp zijner zangen koos dan Lord Lytton. De strijd dagteekende van de verschijning zijner satyre: The new Timon (1847). Toen had Lord Lytton den „Poet Laureate” aldus aangevallen:

„Not mine, not mine (O Muse forbid!) the boon
Of borrow'd notes, the mock-bird's modish tune,
The jingling medley of purloined conceits,
Out-babying Wordsworth and out-glittering Keats;
Where all the airs of patchwork pastoral chime
To drown the ears in Tennysonian rhyme!

„Let school-miss Alfred vent her chaste delight
On „darling little rooms so warm and light”;
Chant „I'm a-weary” in infections strain,
And catch the „blue fly singing i' the pane”.
Though praised by critics and adored by Blues,
Though Peel with pudding plumb the puling muse,
Though Theban taste the Saxon purse controls,
And pensions Tennyson while starves a Knowles.”

Maar Tennyson bleef hem het antwoord niet schuldig en schreef in „the Punch” een vinnig repliek:

¹⁾ Horace's Odes with a preliminary critical essay on the Genius of Horace, and the causes of his popularity. London. Blackwood and Sons. 1869.

„We know him out of Shakspeare's art
And those full curses which he spoke;
The old Timon, with his noble heart,
That strongly loathing, greatly broke.

„So died the Old; here comes the New,
Regard him: a familiar face;
I thought we knew him: What, it's you,
The padded man that wears the stays.

„Who killed the girls and thrilled the boys
With dandy pathos when you wrote;
O Lion! you that made a noise
And shook a mane ,en papillotes.'

„What profits now to understand
The merits of a spotless shirt —
A dapper boot — a little hand —
If half the little soul is dirt?

„You talk of tinsel! Why, we see
Old marks of rouge upon your cheeks,
You prate of Nature! You are he
That spilt his life upon the cliques.

„A Timon you? Nay, nay, for shame!
It looks too arrogant a jest —
The fierce old man to take his name,
You bandbox. Off and let him rest.”

De strijd had geene gevolgen. Lord Lytton scheen later Tennyson dezen uitval niet kwalijk te hebben genomen, 't geen niet belette, dat hij zijn eigen heldendicht op Koning Arthur voortdurend herzag en hervijlde. Vandaar de nieuwe uitgave van 1870.

De drie laatste jaren zijns levens 1870—1873, tot op 16 Januari van dat jaar, hield Lord Lytton zich met den ouden ijver bezig aan drie nieuwe scheppingen. Twee dezer kunstwerken wilde hij anoniem onder het publiek brengen. Op zijn zes-en-zestigste jaar ondernam hij het nog iets geheel nieuws te beproeven, de reeds vermelde wondergeschiedenis, die in 1872 onder den titel van: *The Coming Race* een buitengewoon succes heeft gewonnen. Over den auteur van dat boek werd opheldering gegeven, weinig dagen na Lord Lyttons dood, toen men tevens vernam, dat de belangrijke

novelle „The Parisians”, die in dit jaar bij vervolgen in „Blackwood's Magazine” verscheen, van zijne hand was.

Reeds hadden zijne uitgevers in 1872 tot algemeene blijdschap zijner vereerders aangekondigd, dat zij weldra een nieuwen roman van den „Author of the Caxton-family” zouden in 't licht zenden onder den titel: „Kenelm Chillingly: His adventures and opinions.” Een en ander zal weldra eenigszins uitvoeriger worden beschouwd, vooraf herinner ik alleen nog, dat Lord Lytton, behalven deze verwonderlijke menigte van letterkundige scheppingen, steeds kleinere artikelen schreef voor tijdschriften als: „The Edinburgh Review”, „Westminster Review”, Blackwood's Magazine” en „The foreign Quarterly”. Onder deze artikelen munt een zestal uit, dat alleszins waardig is in afzonderlijken band te worden vereenigd:

„The Criticism on the Writings of Sir Thomas Brown”;

„A Review of the History of English Literature”;

„Life and Genius of Goldsmith”;

welk drietal door „The Edinburgh Review” werd opgenomen. Voorts:

„Bolingbroke and the Times of Anne”;

„Gray the Poet”;

welke beide door „The Westminster Review” werden uitgegeven, terwijl eindelijk: „The foreign Quarterly” zijne historische studie mededeelde:

„The French Revolution and the Reign of Terror”.

In produktiviteit en ijver werd Lord Lytton vast door niemand zijner tijdgenooten overtroffen. Arbeiden, voortbrengen van nieuwe studiën of boekdeelen bleef zijn dagelijksch brood tot op den dag van zijn dood. Hij had in de laatste maanden van zijn leven zijn intrek genomen te Torquay, eene geliefde badplaats van de engelsche aristokratie. Op Woensdag 15 Januari 1873 meldde hij aan een vriend, dat hij eene zoo hevige pijn in het oor en het hoofd leed, als hem nog nimmer in zijn leven had getroffen. Op Donderdag den 16 Januari schreef hij zijn allerlaatste briefjes aan den uitgever van

Blackwood's Magazine om te verklaren, dat hij ongesteld was en geene proeven kon nazien.

Het briefjen is door Thompson Cooper medegedeeld en luidt als volgt:

„Torquay Jan. 16. 1873.

„I am suffering terrible agony from a species of tic,
„and am utterly unable to look at any proofs or do
„any busines to day, or for some days; the pain I
„have been suffering is very trying.”

Lord Lytton had den morgen van den zestienden Januari nog hoop later weder te kunnen arbeiden — de pijn verergerde de volgende dagen, totdat hij op Saturdag 18 Januari in bewusteloozen staat den laatsten adem uitblies.

Het bericht van zijn dood werd alom met hooge belangstelling en met leedwezen ontvangen, inzonderheid in zijn vaderland. Zijn wensch luidde, dat zijn stoffelijk overschot in de familiekapel van zijn kasteel Knebworth zou worden ter aarde besteld, aan den meiroever van het park, waar hij als jongeling zoo dikwerf had gemijmerd ¹⁾. De algemeene volkswensch verzette zich tegen de uitvoering van dit denkbeeld — heel Engeland wilde Lord Lytton een graf schenken in Westminster-Abdij naast de grootste dichters en staatsmannen van zijn vaderland. Ook Dickens was in den schoonen gothischen Dom begraven, ondanks zijn wensch om eenvoudig op het kerkhof te Rochester te worden ter aarde besteld — men wenschte Lord Lytton geene mindere eer te bewijzen.

Te midden van een ondoordringbaren, echt londenschen mist werd de plechtigheid voltrokken op 25 Januari 1873. In het koor en het zuidelijk transept van het indrukwekkend gebouw was gas ontstoken en brandden lampen — daar de mist ook de hooge zuilenrijen scheen te vullen. Lord Lyttons graf was in de nabijheid van de koninklijke tomben der Plantagenets gegraven, daar men zich herinnerde, dat de

¹⁾ Bladzijde 5.

Bulwers en de Lyttons met Willem den Veroveraar in Engeland waren gekomen.

Groote plechtigheid greep er bij deze teraardebestelling plaats. De doodkist, omhangen met een kleed van zwart en wit fluweel, werd gedragen door landlieden van Knebworth. Twee roode kussens lagen op de doodkist; de een droeg de Baronnenkroon, de andere de insigniën van de St. Michael-en Georgeorde. Een tak cameliaas lag tusschen beide kussens. Een groot aantal zeer aanzienlijke mannen en vrouwen was aanwezig, waaronder de eenige zoon van den overleden dichter, voorts: John Forster, de biograaf van Goldsmith en Dickens, de uitgevers Routledge, die eene goedkoopere uitgave van al zijn romans hadden ondernomen, de eerste minister van Engeland: Gladstone en de bekende schrijver Hepworth Dixon. Allen zouden echter hebben moeten toegeven, dat noch baronnenkroon, noch ridderorden, noch aanzienlijke geboorte aan Lord Lytton deze eervolle begrafenis in West-minster-Abdij hadden beschikt, maar dat zijn letterkundig talent alleen hem deze hooge onderscheiding volkomen waardig maakte.

In de pers werden niets dan lofredenen op den verscheiden dichter vernomen, met uitzondering van twee vrij invloedrijke organen: „The Saturday Review” en „The Spectator.” Niet onbelangrijk is het te vernemen uit het eerste, dat hij in het Huis der Lords eene voorzichtige en gematigde conservatieve politiek had voorgestaan, en dat zijne vriendschap met Disraeli hem in 1859 tot den rang van minister bevorderde, in welke betrekking hij eene groote politieke fout had begaan door Gladstone te benoemen tot „Lord High-Commissioner Extraordinary” van de Ionische-Eilanden in de hoop Gladstone voor de konservatieve partij te winnen.

Daarbij erkent „The Saturday Review”, dat Lord Lytton, schoon geen staatsman van eenige beteekenis, toch als letterkundige veel vruchten geplukt heeft van zijne staatsrechtelijke wetenschap en zijne politieke studiën, terwijl Thackeray en Dickens, die waanden, dat zij als sociale hervormers zouden worden geëerd, nauwelijks eene schooljongenskennis van de staatswetenschappen hadden opgedaan.

Maar Lord Lytton had den strijd der partijen met kunstenaars-onverschilligheid bestudeerd en van Pelham tot Kenelm Chillingly eene rij van helden geschapen, die meer achting voor roem en macht belijden, dan voor beginselen.

Zeer juist merkt het blad op, dat Lord Lyttons onvermoeibaren ijver veel lof verdient, maar dat hij te vergeefs gestreefd heeft naar den roem van wijsgeer of humorist, schoon hij zich vleide beide te zijn. Aan zijn konstruktief talent brengt ook „The Saturday Review” hulde, terwijl er inzonderheid op gewezen wordt, dat Lord Lytton nooit het plan van een zijner romans gewijzigd heeft, zooals Scott, Thackeray en Dickens plachten te doen. Dichter was Lord Lytton niet, al bracht hij door vlijt en inspanning sommige dragelijke verzen voort. Gaarne wilde hij voor geleerde doorgaan, schoon zijn boek over Athene weinig waarde heeft. Voor het tooneel had hij eenige bekwaamheid, zijne stukken beteekenen letterkundig echter niet veel. Zijn beste werken zijn en blijven zijne romans.

„The Spectator” spreekt geheel in denzelfden geest, talent erkennend in den gestorven letterkundige, maar zwijgend van genie. Lord Lytton was een van de bekwaamste mannen van onzen tijd, die meende, dat hij een geniaal man was, omdat hij zooveel dingen doen kon, die anderen onmogelijk waren. Zijne tooneelstukken zijn zeer handig in elkander gezet en handig geschreven, maar zullen niet tot volgende geslachten komen, zoo als Sheridan's „School for Scandal”. Zijne romans zondigen door eene al te groote theatrale cieraden, schoon hier en daar goede schilderingen van de maatschappij zijn gegeven. „Hypatia” en „Romola” staan oneindig hooger dan „Pompeii”, „Rienzi” en „Harold”.

Zijne Caxtonromans bieden eene al te kunstige navolging van Sterne, schoon Jasper Losely, de moderne bandiet, uitstekend geschilderd is. Daarenboven mag aan zijne magische vertellingen: Zanoni, A Strange Story en The Coming Race zekere poëtische verdienste niet ontzegd worden.

De meening van deze beide zeer geachte kritische tijd-

schriften was den steller dezer regelen te aangenamer, omdat ze nauwkeurig overeenstemt met het oordeel in vorige bladzijden geveld. Andere belangrijke organen van de publieke meening in Engeland, zoo als The Times, hebben zeer veel lof voor Lord Lytton ten beste gegeven, doch de nationale ingenomenheid met een man van groote verdiensten, als Lord Lytton, speelt hierbij eene niet geringe rol.

II.

Van al de talrijke geschriften, door Lord Lytton na zijn *What will he do with it?* uitgegeven, schijnen ons een tweetal inzonderheid nadere studie te verdienen: *The Coming Race* en *Kenelm Chillingly*. Beide zijn belangrijke schepingen, die bij een algemeen overzicht van Lord Lyttons letterkundigen arbeid niet onvermeld mogen blijven.

Men weet, dat de auteur het eerste werk anoniem uitgaf en de voldoening mocht smaken van een buitengewonen bijval, welken men meende aan een onbekend, zeer begaafd, jong auteur te hebben gewijd. Op zijn zes-en-zestigste jaar smaakte hij nog de vreugde, na al zijne letterkundige ondernemingen, het publiek te hebben gemystificeerd. De eenvoudige conceptie van *The Coming Race*¹⁾, de schijnbaar kunsteloze stijl werkten voortreffelijk mee, om een geheim te bewaren, dat door zijn betreurenswaardigen, bijna plotseligen dood voor het eerst bekend werd.

Het boek leverde iets geheel nieuws.

De vorm en inkleeding mogen niet geheel oorspronkelijk zijn — de gedachte is volkomen origineel. Twee modellen koos Lord Lytton zich ter navolging: Swifts *Gulliver* en Holbergs zoogenaamden *Klaas Klim*. Inzonderheid den laatste. De vernuftige deensche hoogleeraar Ludwig Holberg (1684—1754) had zich niet alleen grooten naam verworven in de deensche letteren door zijne blijspelen en historische geschriften, maar vooral door eene merkwaardige

¹⁾ Eene nederlandsche vertolking is verschenen onder den titel van: „De mensch der toekomst” (1873).

satyre van de beschaafde waereld zijner dagen in het Latijn geschreven onder den titel: „Nicolai Klimii iter subterraneum novam telluris theoriam exhibens”, welk boek door geheel Europa bekend is geworden; Jens Baggesen ¹⁾ vertaalde het in het Deensch, Wolf in het Duitsch.

Holbergs roman had even als de reizen van Gulliver (1727) eene voor zijnen tijd duidelijk merkbare politisch-satyrische richting, waarvan thands echter de glans der aktualiteit verdwenen is, zoodat het boek alleen om de bizondere letterkundige waarde nog in aanmerking komt. Holberg laat zijn held Nil Klim in eene spelonk bij Bergen in Noorwegen afdalen en hem eene onderaardsche waereld bezoeken, waar de boomen menschen zijn. Nil Klim gaat daarna als courier van den boomenkoning een reis over de onderaardsche planeet Nazar maken.

Het is deze vinding, die Lord Lytton zich herinnerde bij het ontwerpen van „The Coming Race”. De lyttonsche Klaas Klim is een amerikaansch ingenieur, die met een vriend eene diepe mijnschacht onderzoekt en plotseling door een val van zijn vriend met hem in een onderaardsch gewest aanlandt, waar hij de zonderlingste avonturen beleeft. De val had zijn vriend gedood en de Amerikaan zag geene mogelijkheid weer naar boven te klimmen. Een monster in den vorm van een reusachtigen alligator joeg hem op de vlucht en dus kwam hij in de nabijheid van woningen, die er als oud-egyptische paleizen uitzagen. Overal branden lampen, die een helder licht verspreiden. Weldra verschijnt een bewoner van deze onderaardsche gewesten. Hij scheen een Daemon of Genius, zoo als op etrusische vazen voorkomen, zijne gestalte was rijziger dan van een mensch, zijn gelaat geleek op een Sfinx, kalm en schoon. Op zijn hoofd schitterde een hairband met juweelen. Zijne kleeding bestond voornamelijk uit twee reusachtige vleugelen, over de borst te zaam gevouwen. In zijne rechterhand hield hij een staf van gepolijst metaal, dat schitterde als staal.

Deze zonderlinge man voert den ingenieur te midden van

¹⁾ 1764—1826.

zijn volk. Vreemde dingen openbaren zich daar aan den Amerikaan. Hij beziet paleizen van ongekende pracht en weelde, waar de diensten, in de bovenwaereld door menschen verricht, worden waargenomen door automaten, die bij eene aanraking met den metalen staf, zonder gerucht heen en weer gaan. In den beginne wilden de vleugelmenschen met roode aangezichten en zwarte oogen hem dooden, maar op voorspraak van een knaap, den zoon van een hoofdman, blijft hij leven. Men voert hem naar een paleis, waar hij de gast wordt van een der opperste magistraten, die voor de onafgebroken verlichting van het onderaardsche rijk zorgt.

Deze vogelmensch heet Aph-Lin, zijn echtgenoot Bra, zijne dochter Zee. De vrouwen zijn grooter dan de mannen en zien erforsch uit. De getrouwde leggen hare vleugels af, de jonkvrouwen bezitten grooter vleugels dan de mannen. Op het balkon van Aph-Lins egyptisch paleis neemt de Amerikaan een luchtdans van gevleugelde menschen waar, en valt door het aanschouwen van zoovele wonderen in onmacht.

Weldra ontvangt hij les van Zee in de taal der vliegende menschen en is hij in staat met zijn gastheer en diens familie te spreken. Aph-Lin, die den titel draagt van „Chief of the Light-preserving Council” en Zee, die medelid is van het „College of Sages”, ondervragen den vreemden man over de waereld, waaruit hij gekomen is. Eene schildering van Amerika en de zegeningen van den democratischen regeeringsvorm schijnt den minister voor de verlichting maar zeer weinig te bevallen.

De Amerikaan verneemt nu, dat het volk waaronder hij gekomen is, „the Vril-ya” geheeten wordt, omdat men over eene natuurkracht beschikt, die daar vril genoemd wordt, en die als eene vereenigde werking van elektriciteit, magnetisme en galvanisme wordt voorgesteld, of die, zoo als Faraday misschien zeggen zou, het best met atmosferisch magnetisme zou kunnen worden vertaald. Het vril-volk gebruikt deze natuurkracht met ongemeen succes. Hunne staven zijn voorzien van eene lading dezer atmosferisch-magnetische kracht, zoodat zij voor geen enkel gevaar bevreesd zijn en

op mijlen afstand voorwerpen van allerlei aard, menschen, dieren, zelfs rotsen verpletteren tot gruis en asch.

Onder dit buitengewone volk leeft de amerikaansche ingenieur geruime poos. De wonderen nemen geen einde. Luchtbooten, automaten, vliegwerktuigen alles is in de hoogste volkomenheid aanwezig. Tot zijn ongeluk heeft de dochter van Aph-Lin voor hem liefde opgevat, welke liefde zij, naar de gewoonten van dit volk, met de meeste vrijheid belijdt, terwijl zij den bovenaardschen man om wederliefde smeekt. De Amerikaan deinst terug voor zoo gevaarlijke onderscheiding en poogt te vergeefs uit dit rijk van toekomstmenschen te ontvluchten. Door de buitengewone zelfverloochening van Zee wordt hij eindelijk weder door ondoordringbare rotsen naar de bovenwaereld gevoerd.

Het is Lord Lytton natuurlijk niet te doen geweest, om alleen eene geestige vertelling in den trant van Swift en Holberg te leveren. Ook hier ligt de satyre op den bodem van den roman — eene heftige, maar smaakvolle satyre op alles wat in de beschaafde waereld der laatste vijf-en-twintig jaren als nieuw, als vrijzinnig, als vooruitstrevend bekend is geworden. Lord Lytton werpt met *The Coming Race* aan de nieuwe wetenschap en de moderne waereldbeschouwing dezer eeuw den handschoen toe.

Hij schildert met zeer verdienstelijke kleuren een menschenras, dat al de volmaaktheid bereikt heeft, waarvan de nieuwe wetenschap heeft gedroomd en dat, met ontzettende macht over de natuurkrachten begaafd, op één oogenblik al de bewoners van onzen aardbodem kan vernietigen. De hoogste vrijheid wordt door ieder genoten, want ieder is koning en vreest niemand of niets. De vrouwen heerschen echter over de mannen, de emancipatie is voltrokken. Zij sluiten zelf spiritueele huwelijken, zooals Zee, de dochter van Aph-Lin met den amerikaanschen ingenieur wilde aangaan. Sociale quaestie bestaat er niet — automaten arbeiden, kinderen vervullen de moeilijkste werkzaamheden met hunne vrilstaven.

Duidelijk merkbaar is hier de meening van den engelschen konservatief, die van zijn hoog standpunt het woelen der liberale revolutionairen rustig uitlacht. Hij geeft in zijne

menschen van de toekomst eene troosteloze, onnatuurlijke, schrik-inboezemende natie, waarbij alle menschelijke aandoe-ningen van liefde, hartstocht, eerzucht of geheel uitgebluscht zijn, of volkomen in een tegen de natuur aandruischenden geest werken. En na deze wonderlijke waereld met groot talent in alle details te hebben beschreven, gunt hij zich het genoeg in zijn studeervertrek tot zich zelve te zeggen: — „Zoo zal het er in de waereld uitzien, als de liberalen het maar voor het zeggen zullen hebben!”

Wie nog twifelen mocht aan de ironische bedoeling van het boek, leze de bladzijde, waar de amerikaansche ingenieur de voortreffelijkheid der democratische instellingen prijst. — „Ik herinnerde mij gelukkig de peroratie van eene redevoering” — verhaalt de onderaardsche reiziger — „die door zeker welbespraakt Senator was uitgesproken (voor wiens stem in den Senaat eene spoorwegmaatschappij, waarbij twee mijner broeders geplaatst waren, juist twintig duizend dollars had betaald) — ik herhaalde de schitterende voorspellingen van dien Senator nopens het geluk der menschheid, als de vlag der vrijheid over geheel het vasteland van Europa zou waayen en twee honderd miljoen beschaafde staatsburgers, van jongs af gewoon aan het gebruik van revolvers, aan het in 't stof gebogen heeal de theorien van den patriot Monroe zouden prediken.”

Even duidelijk is de toespeling op de emancipatiewoede in Europa, als men elders verneemt, dat de vliegende vrouwen van het Vrilya zich geschikter achten voor afgetrokkenene redeneeringen dan de mannen — „even als jonge dames in de bovenwaereld zich tot autoriteiten opwerpen in de moeyelijkste quaestiën van theologie, waarvoor maar weinig mannen genoeg fijnheid van intellekt bezitten.”

Schoon hij het geheele werk aan den beroemden taalwijsgeer Max Müller toeigent, schijnt hij zich daarom niet te onthouden van eene heimlijke satyre der moderne taalwetenschap. Bij de vrilya-menschen vindt men wonderlijke toepassingen van Max Müllers theoriën. In hunne taal vindt men allerlei praefixen met bepaalde beteekenis. Zoo heeft de

letter Gl de kracht, om eene verzameling van voorwerpen uit te drukken. Oon is een huis, gloon is eene stad; ata is droefheid, glata een publieke ramp; aar-an is rijkdom, glaaran volksrijkdom; aub is vinding, sila een toon in de muziek, glaubsila poëzie. Op dezen trant gaat Lord Lytton voort zijne vrij onschuldige spotternijen tegen Max Müllers taalfilozofie te uiten, waardoor de booze bedoeling van de opdracht nog duidelijker in het oog springt.

De moderne theologie krijgt tevens een wenk. Bij het vril-volk bestaat geen dispuut meer over het wezen Gods. In vroeger tijd waren er vele boeken geschreven over de natuur der Godheid en over de verschillende vormen van Godsvereeering, maar men had zoo lang geredeneerd, dat men God had weggeredeneerd, of wel de Godheid geheel als een vrilmensch met zwakheden en passién had afgebeeld. In de laatste eeuwen waren de theologische discussiën dus geheel op den achtergrond gesteld.

Ook Darwin blijft niet onaangeroerd. Bij het vril-volk heeft 7000 jaren geleden een natuuronderzoeker bewezen, dat de kikvorsch de voorvader van hun ras zou geweest zijn, omdat kikvorschen en vrilmenschen zekere gelijkheid bezitten, omdat beide aan dezelfde ziekten, aan dezelfde parasitische wormen in de ingewanden lijden — omdat er eindelijk kikvorschen gevonden zijn grooter dan menschen van dat ras. Doch de meening van dezen natuuronderzoeker was wederom bestreden door anderen, die beweerden, dat de mensch geenszins de afstammeling was van den kikvorsch, maar, dat het gemakkelijk aan te toonen was, dat de kikvorsch eene hoogere ontwikkelingsperiode van het menschentype aanbood.

Deze voorbeelden laten zich tot in het oneindige vermenigvuldigen. Met alle mannen van wetenschappelijken naam wordt de spot gedreven — Buckle, Stuart Mill, Faraday, Hepworth Dixon, Darwin en Max Müller ondervinden de antipathiën van den murmureerenden konservatief, die gedurende zijn laatste levensjaar met een onbeschrijflijk genoegen zijn anoniem werkjen, *The Coming Race*, van allerhande zijden als een zeer opmerkelijk verschijnsel heeft hooren prijzen.

III.

Van geheel anderen aard was zijn opus posthumum: Kenelm Chillingly.

Het was zijne laatste gave als romancier. Naast *What will he do with it?* neemt dit uiterst zorgvuldig geschreven verhaal eene waardige plaats in. Het bewijst, hoe vroom de auteur den onvermoeiden strijd zijns levens heeft voortgezet tot op den laatsten dag, hoe eene alles ondernemende eerezucht van zijne jongelingsjaren tot op zijne grijsheid hem onversaagd voorwaarts heeft doen streven, hoe de pen hem uit de verstijfde vingeren viel, nadat hij nog eene laatste, veelszins voortreffelijke bijdrage tot zijne romantische nalatenschap had voltooid.

Jammer, dat Lord Lytton het succes van zijn Kenelm Chillingly niet mocht beleven. Hij stierf te Torquay, juist terwijl hij de laatste proefbladen korrigeerde. Het boek is een der beste specimina van zijn talent. Schildering van het high-life en tevens van het landbouwend, boksend oud-Engeland staat op den voorgrond. Hij zoekt niet meer naar humor als in *My Novel*, hij koketteert een weinig minder met den antobiografischen vorm van Fielding, maar levert tevens een fijn uitgewerkt, modern engelsch karakterbeeld in zijn held Kenelm, als in geen zijner vroegere scheppingen. Een oogenblik vestig ik nog de aandacht op den Kenelm Chillingly, daar er bladzijden in voorkomen, die getuigen, dat de acht-en-zestig-jarige grijsaard eene zeldzame frischheid van geest had behouden, welke nieuwhed van vinding en aantrekkelijkheid van behandeling na zoo lang letterkundig leven nog geenszins onmogelijk maakte.

Bij den aanvang van Kenelm Chillingly's levensgeschiedenis vinden wij enkele tooneelen, die vrij nauwkeurig aan den Tom Jones herinneren, doch ditmaal alleen voor het uiterlijk. De redeneeringen van Sir Peter Chillingly bij de geboorte en naamgeving van zijn kind zijn volledig modern. Voegt men daarbij den familieraad, waarin over het opvoedings-systeem van den tijd wordt gespekuleerd en ein-

delijk Kenelms rede tot de pachters bij zijne meerderjarigheid, dan wordt het duidelijk, dat de auteur eene tweede gemoedelijke, humoristische satyre wilde leveren op alles wat den naam van modern of liberaal draagt in deze tweede helft der 19de eeuw.

Maar men zal moeten erkennen, dat de satyre met fijner smaak en dat de levensgeschiedenis van Kenelm met degeelyker humor en schitterender vernuft is geschreven, dan ooit eenig boek uit de Caxtons-periode. Reeds aanstonds blijkt de polemische richting van den auteur, als hij Sir Peter, een model van een rechtschapen landedelman, met twee bloedverwanten doet raadplegen over Kenelms opvoeding. De heeren, die hun advies moeten uitspreken, zijn hoogst merkwaardige personen, inzonderheid de heer Chillingly Mivers, vertegenwoordiger van een jongeren tak der familie, bachelor, die uitmuntte door eene „uiterst fatsoenlijke geringschatting van allen en van alles”, die een nieuw ultraradikaal blad „the Londonner” bezat en daarin schreef zonder dat iemand wist wat hij schreef. De andere raadgever was de eerwaarde John Stalworth Chillingly, een aanhanger van wat men „Gespieerde Christelijkheid” heet.

De heer Chillingly Mivers is voorstander van wat de auteur realisme noemt, de predikant verdedigt het idealisme. De predikant wil Kenelm opvoeden door de lektuur van dichters, waarop de ander beweert, dat hij dan tot een lichtgeloovigen stumpert of tot een sentimenteelen bloodaard zal opgroeien. De heer Mivers wil, dat Kenelm zoo spoedig mogelijk de begrippen machtig zal worden, die op zijne tijdgenooten invloed zullen oefenen, dat hij te Londen terstond onder bekwame leiding worde gesteld. Zoo ontvangt de jonkman dan eene londensche opvoeding bij een oud-theoloog, die door en door wetenschappelijk realist is en het Christendom beschouwt als een kenmerk der bestaande beschaving, 't welk geëerbiedigd moet worden, gelijk men ook andere kenmerken dier beschaving, als daar zijn: de vrijheid van drukpers, het vertegenwoordigend stelsel, de witte das en den zwarten rok voor een bal enz., behoort te erkennen.

Lord Lyttons plan is nu aan te toonen, hoe de allerge-

lukkigste aanleg van zijn held door deze liberale, progressistische opvoeding bijna geheel bedorven wordt en hoe steeds de nobele natuur van Kenelm de overwinning behaalt op de verfoeilijke leer, waarin deze onderwezen is. In menig opzicht weet de auteur zeer gevat partij te trekken van de zwakheden zijner tegenstanders en levert hij een doorgaand pleidooi, als tory voor de konservatieve partij in den Staat; als behoudsman in alle opzichten, voor het ideale in kerk, opvoeding en leven. Het spreekt daarbij van zelf, dat hij het idealisme het bijzonder domein der konservatieven acht en dat vooruitgang en realisme bij Lord Lytton bijna identisch zijn.

Zoodra Kenelms opvoeding voltooid is en hij gepromoveerd bij zijn vader te huis komt, blijkt het, dat hij een voorstander is der nieuwe begrippen. Zijns vaders pachters komen hem feestelijk begroeten en drinken dan eene teug met de gebruikelijke toasten, waarbij de verdiensten van Sir Peter Chillingly en Kenelms eigen toekomst zeer luisterrijk worden uitgemeten. De jonkman antwoordt in den geest der nieuwe begrippen.

Een kort citaat zal het duidelijk maken. Omtrent den lof, aan zijn vader geschonken, zegt hij:

„Als mensch verdient mijn vader ongetwijfeld alles wat door den eenen mensch in het voordeel van den anderen kan worden gezegd. Maar wat is, op zijn best, de mensch? Eene vormlooze, worstelende, onontwikkelde kiem, wier verhevenste eigenschap het is, dat zij een vaag bewustzijn heeft van slechts eene kiem te zijn, en van zich niet te kunnen volmaken voor dat zij ophoudt mensch te wezen, dat is voor dat zij een ander wezen wordt in een anderen vorm van bestaan. Wij kunnen een hond als hond prijzen, omdat een hond een voltooid ens en niet eene kiem is. Maar een mensch als mensch te prijzen, vergetende dat hij slechts de kiem is, waaruit ten slotte een geheel verschillend wezen zal ontstaan, is evenzeer in strijd met het schriftuurlijk geloof in zijne tegenwoordige onrijpheid en onvolkomenheid, als met eene psychologische en metafysische onderzoeking van een geestelijk samenstel, 't welk blijkbaar bestemd is voor bedoelingen, welke het in het menschelijk lichaam niet kan bereiken.

Dat mijn vader een kiem is, die niet onvolmaakter is, dan een der hier aanwezigen, is volkomen juist; maar dit, gij zult het bij nadenken inzien, zegt weinig tot zijn lof. Hoe veelgeroemd ook de fysieke vorm van ons menschen wezen moge, het zal u niet onbekend zijn, dat de schoonst gevormde onder ons, overeenkomstig de jongste wetenschappelijke ontdekkingen; niet meer is dan de ontwikkeling van een of ander afzichtelijk harig dier, zooals een gorilla; en de voorouderlijke gorilla zelf had tot oorspronkelijken voorvader een klein zeedier, dat den vorm had van een flesch met twee halzen. De waarschijnlijkheid is er voor, dat wij allen te eeniger tijd zullen worden uitgeroeid door de een of andere nieuwe ontwikkeling der soort."

Ik behoef niet meer te citeeren. Men begrijpt nu duidelijk wat Lord Lytton wil. Kenelm moet in alle vorderingen der nieuwe wetenschap zijn doorgedrongen, maar er geen weg mee weten. Vandaar dit Darwinismus in een toast. Het staat den auteur vrij partij te kiezen tegen Darwin, zooals een goed behoudsman natuurlijk betaamt, maar of deze darwinistische toast van Kenelm tot de psychologische waarschijnlijkheden behoort, is een andere vraag.

Het eerste gevolg van deze opvoeding is natuurlijk dorheid van hart en gebrek aan fantasie, die evenwel door Kenelms uitmuntende natuur in zoover worden aangevuld, dat hij steeds een zonderling melancholiek jongmensch blijft, die eene onnatuurlijke antipathie koestert tegen het idee van een huwelijk. Dat eindelijk een allerliefst modeldametjen, Lily Mordaunt, onder een zeer ingewikkelden samenloop van omstandigheden indruk begint te maken op Kenelms dubbel gepantserd gemoed, behoort tot de gewone roman-ficelles, welke ditmaal door Lord Lytton nog bovendien als een wapen tegen de moderne waereldbeschouwing worden gebezigd.

Kenelm Chillingly blijft nobel ondanks zijne onchristelijke opvoeding, maar een neef, Chillingly Gordon, wordt onder dezelfde omstandigheden een zeer fatsoenlijk geslepen schurk, die het volmaakste toppunt van egoïsmus en cynismus bereikt en, volgens Lord Lytton, het model vormt van de moderne liberalen. Langzamerhand worden

~~~~~

Kenelm en Gordon antagonisten en lijdt natuurlijk de liberale schurkennatuur — liberaal en schurk is voor vele behoudsmannen synoniem! — de nederlaag tegenover Kenelms oorspronkelijke noblesse.

Dit een en ander wordt zeer handig uiteengezet en met stijgenden spot worden de vooroordeelen der eeuw gekastijd. In 't algemeen zijn de toasten van bekeerde radikalen tegen den geest der eeuw van zeer vervelenden aard. Lord Lytton evenwel verwerft ten volle den lof van een alleronderhoudendst boek te hebben geschreven. Sommige van zijne kritische opmerkingen verdienen behartiging; als hij Kenelm na zes-jarig rondzwerfen op het vasteland naar Londen doet terugkeeren, schrijft deze een uitmuntenden brief aan zijn vader.

„Voor zes jaren” — schrijft Kenelm — „waren er lang zoovele dames niet, die hare oogleden schilderden en heur hair verfden, eene enkele sprak toen de dieventaal, die door romanschrijvers van den derden rang in de mode was gebracht; nu spreken zeer vele eene dieventaal des gevoels, waaraan niets vrouwelijks is overgebleven, omdat zij op een man spekuleeren.” Zeer merkwaardig is Kenelms oordeel over den liberalen Chillingly Gordon: — „Hij is meer dan iemand de man, om de ouderwetsche sentimenteetele begrippen weg te redeneeren, als daar zijn: liefde tot het Vaderland, bezorgdheid voor het handhaven van Englands plaats onder de natiën, ijver voor Englands eer, trots op Englands roem. Begrippen als deze worden hoe langer hoe meer tot de rubriek der dwaasheden gerekend. En wanneer de rubriek volledig zal zijn — wanneer Engeland geene koloniën meer te verdedigen, geene marine meer te bekostigen zal hebben, geen belang meer zal stellen in de zaken en — (luister! luister!) DEN GELUKKIGEN TOESTAND VAN NEDERLAND ZAL BEREIKT HEBBEN, dan zal Chillingly Gordon Englands eerste minister zijn!” Hoe deze woorden uit het hart van sommige nederlandsche publicisten gegrepen zijn. Is het mogelijk, dat zij ze nog niet hebben aangehaald tegen ons liberalen met ons vulgair realismus? Ik doe ze hun hierbij aan de hand, maar verzoek er hen tevens bij,

wel in 't oog te houden, dat de goede Lord Lytton het niet alleen voor 't zeggen heeft, en dat het monopolizeeren van vaderlandsliefde ten nadeele der liberalen een zeer oude boezemzonde is der fijnst beschaafde konservatieven.

De voortreffelijke zijde echter van den Kenelm Chillingly¹⁾ is de uitstekende bekwaamheid, waarmee de geschiedenis is verhaald — gelijk van ouds Lord Lyttons kracht steeds in eene uitmuntend voorbereide ontkenning der ontwikkeling is gebleken.

Kenelms liefde voor Lily Mordaunt is met fijn gevoel beschreven — soms wederom wat te gekunsteld in de dialoog tusschen de twee gelieven. Alles noopt den lezer te hopen, dat Kenelm en Lily elkander zullen begrijpen en liefhebben. Met zekere voldoening woont men eindelijk het lief tooneel bij, als Kenelm zijne teedere genegenheid met het geschenk van een eenvoudig ringetjen schuchter openbaart. Nu treedt evenwel, alleronverwachtst, de reizende dichter op, die Kenelm gedurende zijne voetreizen door Engeland zoo dikwijls ontmoette en weldra blijkt het, dat hij Lilys pleegvader is, dat hij hare hand als belooning voor al zijne liefde en edelmoedigheid vraagt.

Het jonge meisjes gehoorzaamt met een gebroken hart. Kenelm begrijpt haar motief en eerbiedigt het met gadelooze smart. Hij zoekt te vergeefs verstrooying in eene reize naar het vasteland. Na langdurige afwezigheid wil hij zich overtuigen of Lily de gelukkige echtgenoot van haar voogd en pleegvader is geworden — hij vindt slechts een graf en een briefje door haar geschreven, dat hem in stilte door eene moederlijke vriendin, mevrouw Cameron wordt ter hand gesteld. Lily Mordaunt is niet gehuwd. De bittere smart, die ze in stilte heeft onderdrukt, sloopte de jeugdige jonkvrouw, welke van hare jonge vriendinnen den naam van het „Nymfje” had ontvangen. Kenelm zoekt diep geschokt haar graf. Ik citeer hier de uitmuntende vertolking van Mr. D. Beets:

¹⁾ Eene vloeyende vertolking van dit boek verscheen bij de Erven F. Bohn van de hand des heeren Mr. D. Beets. (Haarlem 1873.)

„Hij was nu zoo nabij het kerkhof. Waar kon de eerste brief, dien hij ooit van haar ontvangen had — de eenige brief, dien hij ooit van haar ontvangen kon — zoo eerbiedig, zoo liefhebbend gelezen worden, als bij haar graf?

„Hij ging het kerkhof op, zette zich naast het graf neder, brak den omslag open; een eenvoudig ringetje met een enkel eenvoudig steentje viel er uit en lag daar aan zijne voeten. De brief behelsde slechts deze woorden:

„De ring keert tot u terug. Ik kon niet blijven leven, om een ander te trouwen. Nimmer wist ik, hoe innig ik u liefhad — totdat ik begon te bidden, dat gij mij niet te veel mocht beminnen. Lieve! Lieve! Lieve! Lieve!

Lily.

„Laat Lion (den pleegvader) dezen nooit zien en nooit weten wat hij u zegt. Hij is zoo goed en verdient zoo gelukkig te wezen. Herinnert Gij u den dag van het ringetje? Lieve! Lieve!”

Ik wil onder den indruk van deze allerliefste epizode besluiten. Wat mijn eindoordeel is, zullen de voorgaande bladzijden 't best kunnen getuigen. Mogen de groote letterkundige gewrochten van Lord Lytton voor een deel althands de schaal in bedwang houden, waarin loodzwaar de steen der beschuldiging viel met het opschrift: „Het ontbrak hem aan overtuiging.”

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK.

	Bladz.
De Student van Cambridge.	1

TWEEDE HOOFDSTUK.

Falkland en Pelham	13

DERDE HOOFDSTUK.

De afgevaardigde van Lincoln.	34

VIERDE HOOFDSTUK.

Paul Clifford	49

VIJFDE HOOFDSTUK.

Eugene Aram	71

ZESDE HOOFDSTUK.

	Bladz.
De vertegenwoordiger van Hertfordshire	100

ZEVENDE HOOFDSTUK.

What will he do with it?	113

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De laatste lustra van Lord Lyttons leven	156

